

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DİŞİ KURDUN RÜYALARI'NDAN DAĞLAR YIKILDIĞI ZAMAN -
EBEDİ GELİN ROMANINA CENGİZ AYTMATOV: KONU, BAKIŞ
AÇISI TOPLUM VE BİREY**

HAZIRLAYAN
FATİH İNAN BOZTEMUR

DANIŞMAN
DOÇ. DR. FERHAT KARABULUT

MANİSA

2013

ÖZET

Siyasi çalkantıların pek dinmediği Kırgız coğrafyası ve içinde yaşayan insanları, tabiatı, tüm canlıları bir ressam gibi çizen yazar Cengiz Aytmatov tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Tek başına çok geniş bir konu olan Aytmatov'un milli kimlikten sıyrılarak evrensele geçiş romanı olan “Dişi Kurdun Rüyaları” ndan son romanı olan “Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin” e kadar olan süreçte yazarın toplum ve birey, bakış açısı ve olay bakımından nasıl bir değişim ya da gelişim gösterdiğini, olayları ele alışı, eserlerinde vurgulamak istediği düşünceyi, romanlarını satır satır analiz ederek göstermeye çalıştık.

İncelediğimiz eserlerde gördük ki yazar adım adım milli kimliğinden sıyrılarak evrensel bir kimliğe bürünmekte, olaylara sadece bir Rus, bir Kırgız değil insan merkezli yaklaşmaktadır. Ayrıca, baskı döneminde yaşayan bir Kırgız yazarının, hayatı ne şekilde anlattığını görmek istedik. Aytmatov'un incelenen tüm romanlarında “doğal yaşam vurgusu” bariz bir biçimde kendisini hissettirmekte, ana temayı oluşturmaktadır.

Cengiz Aytmatov, konusu çok çeşitli mekân ve coğrafyalarda geçen eserlerinde esasen insanlığın asli meselesi olan iyi-kötü çatışmasını ele almış; bundan yola çıkarak insanın tabiatına aykırı her tür faaliyetin evrenin var olan düzenini ve geleceğini tehdit eden en büyük tehlike olduğu fikrini temel bir tez olarak işlemiştir.

Giriş dışında incelemem, Aytmatov'un özel ve sanat yaşamının anlatıldığı birinci bölüm, “Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin özet ve analizleri” ile tüm romanlarının konu, bakış açısı, toplum ve birey başlıkları altında karşılaştırıldığı ikinci bölüm ve sonuç bölümünün yer aldığı üçüncü bölümden meydana gelmiştir.

Çalışmamda yeni eleştiri ile tarihi eleştiri yöntemini kullandım, yazarla ilgili yazı ve dergileri, YÖK'teki tezleri taradım. Yazarın kendi eserlerini ise esas olarak aldım.

Anahtar kelimeler: Cengiz Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları, Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin, Cassandra Damgası, Kırgız Edebiyatı, Cengiz Hana Küsen Bulut, Toplum ve Birey, Bakış açısı

ABSTRACT

The author Cengiz Aytmatov, who pictures the formerly unpeaceful Kirghiz geography with its people, nature and whole living creatures, constitutes the subject of this study. Being a broad subject standing alone, Aytmatov's transformation from a national identity to universality, in the period, beginning from his novel "Dreams of Female Wolf (Dişi Kurdun Rüyaları)" until "When the mountains fall (Dağlar Yıkıldığı Zaman)" the process and progress of the author, his perceptions of communal and individual aspects, how he changed his approaches to social matters, what he highlighted in his works is intended to be reflected in the study.

Examining his Works we see that the author changes his horizons step by step from a national identity to a global identity, he approaches to the events not only as a Kyrgyz or a Russian but with a sense of humanity. In addition we wanted to learn what he lived as a Kyrgyz writer of post-war generation. In the examined Works of Aytmatov natural life is emphasized in his Works and constitutes the main theme mostly.

Cengiz Aytmatov, in his Works the events of which occur in various places and geographies, handles the eternal problem of humanity, conflict between good and bad; owing to this idea he argues that any kind of activity which is contrary to human nature is the biggest threat for the existing system and mechanism of the universe. Apart from the Entry and Conclusion parts, this study consists of three other parts, first section "Life and Artistic Work of Cengiz Aytmatov", second section "Summaries and Analysis of Cengiz Aytmatov's Works" and third section "Comparisons".

In my work I used the new and historical criticism methods, I scanned the writings and journals and the thesis in YOK (Higher Education Committee). I took the Works of the writer as the basis of this work.

Key words: Chingiz Aitmatov, the Place of Skull, When the Mountains Fall Down, the Mark of Cassandra, Kyrgyz literature, The Cloud that puts out with Cengiz Han community and individual, perspective

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Dişi Kurdun Rüyaları’ndan Dağlar Yıkıldığı Zaman , Ebedi Gelin Romanına Cengiz Aytmatov: Konu, Bakış Açışı Toplum ve Birey” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

02/01/2013

Fatih İnan BOZTEMUR

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 31.01.2013 tarih ve 3/13 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisans Üstü öğretim Yönetmeliği'nin 24. Maddesi gereğince Enstitümüz Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Fatih İnan BOZTEMUR'un "Dişi Kurdun Rüyalari'ndan Dağlar Yıkıldığı Zaman- Ebedi Gelin Romanına Cengiz Aytmatov: Konu, Bakış Açısı, Toplum ve Birey" Konulu tezi incelenmiş ve aday 01.02.2013 tarihinde saat 14:00'de jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90. dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna	☒	<u>OY BİRLİĞİ</u>	☒
DÜZELTME yapılmasına	* ☐	<u>OY ÇOKLUĞU</u>	☐
RED edilmesine	** ☐	ile karar verilmiştir.	

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

** Bu halde adayın kaydı silinir.

BAŞKAN

Doç. Dr. Ferhat KARABULUT

(Danışman)

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Ayvaz MORKOÇ

ÜYE

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜNAY

Evet Hayır

*** Tez, burs, ödül veya Teşvik prog. (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir

Tez, mutlaka basılmalıdır

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, başını gereksizdir.

ÖNSÖZ

Dünyaca ünlü Kırgız yazar Aytmatov hakkında şimdiye kadar Türkiye’de ve Kırgızistan’da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, yazarın roman ve hikâyelerinde işlediği konular çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Ancak şimdiye kadar verilen eserlerde onun son romanı olan “Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin” e ait herhangi bir tez çalışması bulunmadığı ve “Dişi Kurdun Rüyalari” adlı romanından bu romana gelene kadar Cengiz Aytmatov’un toplum ve bireye bakışında, olayları ele alışında ve bakış açısında ne gibi değişimler olduğu üzerine bir çalışma bulunmadığından böyle bir çalışma yapılarak bu eksiklik doldurulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan da yazarın Dişi Kurdun Rüyalari ve Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin romanları merkez alınmıştır. İki eser de, Aytmatov’un edebî değerini ortaya koyması, daha geniş çevrelerce tanınmasını sağlaması ve Kırgız edebiyatına getirdiği yenilikler açısından, onun yazarlığındaki farklı etaplardandır.

Yazar, 1962’de yayımlanan Elveda Gülsarı ile birlikte eserlerinde siyasi meselelere değinmeye başlar. 1970 yılında yayımlanan Beyaz Gemi’de efsaneyle modern romanı birleştirir.

Yazarın millilikten sıyrılarak evrensel boyutta değer taşıyan ilk eseri ise Dişi Kurdun Rüyalari adlı romanıdır. Biz daha ziyade bu romandan hareketle Cengiz Aytmatov’u gözlemlemeye çalıştık.

Çalışmamızda Aytmatov hakkında araştırma yapan ilim adamlarının yazılarına, edebiyat eleştirmenlerinin makalelerine yer verilmiştir. Her iki bölümde de, Türkiye’de ve Kırgızistan’da Aytmatov hakkındaki araştırmalarıyla tanınmış akademisyenler tarafından yapılan belli başlı çalışmalar seçilmiştir. Tezin yazımında Türk Dil Kurumu yazım kılavuzundan yararlanılmıştır.

Türkiye’de Aytmatov özellikle 1970’lerden itibaren tanınmaya başlamıştır. Eserleri bu dönemlerde Türkçeye çevrilmesine rağmen, Sovyetlerin dışa kapalılık politikası yüzünden yazar hakkında çok fazla materyale ulaşılamamıştır. Kırgızistan’ın ve diğer Türk dilli ülkelerin bağımsızlığından sonra ise, bu ülkelerin yazarlarıyla ve aydın kesimiyle irtibat daha kolay hâle gelmiştir. Bundan sonra diğer eski Sovyet yazarları gibi, Aytmatov’a da gazetelerde, dergilerde daha çok yer verilmiş, yazarın adı daha çok duyulmuş, hakkında yapılan araştırmalar hız kazanmıştır.

Kırgızistan’da ise Aytmatov hakkındaki araştırmalar, yazarın kendini edebiyat camiasına kabul ettirdiği dönemlerden itibaren güncelliğini korumuştur. Öyle ki günümüzde Kırgızistan’da, Aytmatov’un eserleri ve edebî şahsiyeti üniversitelerde ders olarak okutulmaktadır. Hatta yazar hakkında yapılan araştırmalar, “Aytmatovtaanuu (Aytmatovşinaslık)” adı altında ayrı bir bilim alanı hâline gelmiştir.

Bu çalışma boyunca yardımlarını esirgemeyen değerli hocam sayın Doç. Dr. Ferhat KARABULUT’a, ayrıca çalışmalarım boyunca manevi desteğini esirgemeyen eşim Ayça BOZTEMUR’a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih İnan BOZTEMUR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
YEMİN METNİ	III
TUTANAK	IV
ÖNSÖZ	V

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Konu, Amaç, Kapsam	1
1.2. Yöntem	2
1.3. Literatür Taraması	4
1.4. Kırgızistan ve Rusya da Siyasi Gelişmeler	8
1.5. Rusya ve Kırgız Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Yapı	16
1.6. Ekonomik Yapı	18
1.7. Cengiz Aytmatov'un Hayatı	21
1.8. Cengiz Aytmatov'un Sanat Hayatı	22

II. BÖLÜM

2. ANALİZLER	27
2.1. DİŞİ KURDUN RÜYALARI	27
2.1.1. Romanın Özeti	27
2.1.2. Konu(Olay).....	31
2.1.3. Bakış Açısı	48
2.1.4. Toplum ve Birey	58
2.2. CENGİZ HANA KÜSEN BULUT	70
2.2.1. Romanın Özeti	70
2.2.2. Konu (Olay).....	71
2.2.3. Bakış Açısı	81
2.2.4. Toplum ve Birey	86
2.3. KASSANDRA DAMGASI	90
2.3.1. Romanın Özeti	90
2.3.2. Konu (Olay).....	92
2.3.3. Bakış Açısı	102

2.3.4. Toplum ve Birey	104
2.4. DAĞLAR YIKILDIĞI ZAMAN-EBEDİ GELİN	114
2.4.1. Romanın Özeti	114
2.4.2. Konu(Olay).....	115
2.4.3. Bakış Açısı	126
2.4.4. Toplum ve Birey	130
2.5. KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ ÇALIŞMASI	136

III. BÖLÜM

3. SONUÇ	175
KAYNAKÇA	181

I.BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Konu, Amaç, Kapsam

Cengiz Aytmatov hakkında tüm dünyada bugüne kadar sayısız araştırmalar yapılmış, eserleri çeşitli açılardan ele alınmıştır. Yazar, Kırgızistan'da henüz ilk eserlerini yayımladığı dönemlerde olumlu ve olumsuz birçok tepkiyle karşılaşmıştır. Aytmatov, 1962'de yayımlanan Elveda Gülsarı romanından itibaren, eserlerini doğrudan Rusça vermeye başlar. Bunda Kırgız tenkitçiler ve yazarlar tarafından ağır ithamlarla karşılaşmasıyla birlikte, elbette yazarın daha geniş çevrelere hitap etme isteği rol oynamıştır. Özellikle “Dişi Kurdun Rüyalari” romanı ile yazar bir dünya yazarı olma yoluna girmiştir.

İncelememizin asıl amacı Rusya da 1980'li yıllarda dönemin devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un başlattığı Glastnost ve Perestroyka politikaları ile ortaya çıkan bağımsızlık fikirleri ve hareketleri, 1990'lı yılların başında SSCB'nin dağılması ile sonuçlanmıştı. Bu olayların edebiyatı etkilememesi mümkün değildi. Aytmatov'un nasıl etkilendiğini görmek için “Dişi Kurdun Rüyalari” romanından son romanı olan “Dağlar Yıkıldığı Zaman – Ebedi Gelin” e kadarki eserlerinde toplum ve birey, bakış açısı, toplumsal değişim açısından incelemek gerektiğini düşündük.

Tezim üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Aytmatov'un özel ve sanat hayatı, sanat anlayışı ve dünya görüşü ile eserlerinin genel yapısı ve Kırgız Türk Edebiyatı'ndaki yeri incelenmiştir. Yazarın, “Giriş”te anlatılan yapılara paralel olarak gelişen toplumcu gerçekçilik anlayışının, sanatçı kimliğinin ve özel kişiliğinin eserlerini nasıl etkilediği, dünya görüşünü nasıl belirlediği konuları üzerinde durulmuştur. Rusya da ki siyasi olaylar ve bunun Kırgız dünyasına etkileri, Rus edebiyatı ve Kırgız edebiyatı üzerine araştırma ve Cengiz Aytmatov'un hayatı ve edebi kişiliği üzerine bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise; Dişi Kurdun Rüyalari, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin romanlarının özetleri ile romanların bakış açısı, toplum ve birey ile konu açısından ayrı ayrı analizlerine yer verilmiş ve ayrıca bu bölümde incelemiş olduğumuz romanların toplu olarak konu, toplum ve birey, bakış açısı bakımından değerlendirilmesi yapılmıştır. Sonuç kısmında, çalışma sonucunda ulaşılan tespitler, kaynakça kısmında, yararlanılan kaynakların künyeleri verilmiştir.

Yazarla ilgili yazı ve dergileri, YÖK'teki tezleri taradım. Yazarın kendi eserlerini ise esas olarak aldım.

1.2.Yöntem

Orta Asya Türk coğrafyası yakın zamana kadar siyasi çalkantıların yaşandığı, tarihin pek çok döneminde büyük acıların yaşandığı bir coğrafyadır. Bu coğrafya tarih boyunca acılarının yanı sıra pek çok edebiyatçı yetiştirmiştir. Bu toprağı, insanı anlamak, tanımak, yaşanan acıları anlamamanın en iyi yolunun yetiştirdiği edebiyatçıları anlamakla olacağı düşüncesiyle Kırgız toplumunun bağrından çıkan büyük edebiyatçı Cengiz AYTMATOV'u tezimize konu olarak seçtik.

Dünyaca ünlü Kırgız yazar Aytmatov hakkında şimdiye kadar Türkiye'de ve Kırgızistan'da çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda, yazarın roman ve hikâyelerinde işlediği konular çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Ancak şimdiye kadar verilen eserlerde onun son romanı olan "Dağlar Yıkıldığı Zaman – Ebedi Gelin" e ait herhangi bir tez çalışması bulunmadığı ve "Dişi Kurdun Rüyalari" adlı romanından bu romana gelene kadar Cengiz Aytmatov'un toplum ve bireye bakışında, olayları ele alışında ve bakış açısında ne gibi değişimler olduğu üzerine bir çalışma bulunmadığından böyle bir çalışma yapılarak bu eksiklik doldurulmaya çalışılmıştır. Bu açıdan da yazarın Dişi Kurdun Rüyalari ve Ebedi Gelin romanları merkez alınmıştır. İki eser de, Aytmatov'un edebî değerini ortaya koyması, daha geniş çevrelerce tanınmasını sağlaması ve Kırgız edebiyatına getirdiği yenilikler açısından, onun yazarlığındaki farklı etaplardandır.

Aytmatov'un "Dişi Kurdun Rüyaları" romanını çıkış noktamız olarak almamızın sebebi, bu romanın yazarın dünya yazarı olma yolunda atmış olduğu en büyük adım olmasıdır. Bir çok araştırmacıya göre bu eser Aytmatov'un yerellikten sıyrılarak evrenselliğe geçiş romanıdır. Onun evrensel yazar kimliğini sürdürüp sürdürmediğini görmek amacıyla ve özellikle Dişi Kurdun Rüyaları romanından sonra gerek Aytmatov, gerek Rus, gerekse Kırgız toplumunda meydana gelen değişimleri, gelişmeleri görmek açısından böyle bir çalışma yapmanın yararlı olacağını düşündük.

Çalışmamızda, Aytmatov'un "Dişi Kurdun Rüyaları" ndan sonra yazdığı "Cengiz Hana Küsen Bulut", "Kassandra Damgası" ve "Dağlar Yıkıldığı Zaman – Ebedi Gelin" romanlarını tek tek okuyup notlar aldık ve her birini kendi içerisinde analiz ettik. Her romanı özet olarak verdikten sonra, romanları "Konu (olay)", "Bakış Açısı", "Toplum ve Birey" başlıkları altında analiz ettik. Sonuç bölümünde ise incelediğimiz bütün romanlarından elde ettiğimiz çıkarımları konu (olay), bakış açısı, toplum ve birey açısından değerlendirdik.

Bilindiği üzere romanda konuyu oluşturan unsur, olay ve olay örgüsüdür. Anlatmaya bağlı edebi türlerde sıklıkla görülen ortak konuları bir birinden ayıran unsur olay ve olay örgüsüdür. Anlatma esasına bağlı türlerin ve tabî olarak hikâye ve romanın en temel ve vazgeçilemez unsurlarının başında olay örgüsü yer alır. "*Olay örgüsü, âdeta ağaçtaki gövde gibi, tahkiyeli eserlerin esas unsurudur. O kadar ki, olay örgüsünün yokluğu durumunda, hikâye ve romandan bahsedilemez. Zira tahkiyeden konuya, şahıs kadrosundan mekâna, zamandan anlatıcıya kadarki bütün diğer unsurlar, olay örgüsü ekseninde var olup değer ve anlam kazanırlar. Bir başka ifadeyle, eserdeki her şey onun etrafında teşekkül eder. Üstelik sanatkarın muhayyile ve yaratıcılık kudreti, eserin estetik değeri, çok büyük ölçüde olay örgüsünde ifadesini bulur.*"(Çetişli, 2004:59) Biz de çalışmamıza esas romanları konu bakımından incelerken özellikle olay ve olay örgüsü üzerinde durduk. Böylece sadece konu başlığıyla sığ bir incelemeden çok konuyu oluşturan yapı taşları üzerinde durmaya çalıştık ve incelemelerimizin alt başlığı olan "konu" bölümlerini özellikle parantez içerisinde "olay" olarak verdik.

Çalışmamızda Aytmatov hakkında araştırma yapan ilim adamlarının yazılarına, edebiyat eleştirmenlerinin makalelerine yer verilmiştir. Her iki bölümde de, Türkiye’de ve Kırgızistan’da Aytmatov hakkındaki araştırmalarıyla tanınmış akademisyenler tarafından yapılan belli başlı çalışmalar seçilmiştir. Çalışmamızın son bölümünde yer alan kaynakçada birebir yararlanılan eserlerin yanı sıra tavsiye edilen eserlere de yer verilmiştir.

Tez çalışmasına yazarın eserlerinin fişlenerek okunmasıyla başlanmış olup analiz ve tahliller yapılmıştır. Yazarın eserlerinden alınan bölümler uzun şekilleriyle verilerek yazarın cümle kurgularına da dikkat çekilmiştir. Çalışmamda yeni eleştiri ile tarihi eleştiri yöntemi kullanılmıştır.

1.3. Literatür Taraması

Cengiz Aytmatov hakkında araştırma yaparken oldukça fazla kaynak bulduk. Onun üzerine yazılmış sayısız makale, dergi ve kitaptan yararlandık. Eserlerinin Türkçe çevirilerinden yararladık.

Dünyaca ünlü Kırgız yazar Aytmatov’un roman ve hikâyelerinin, Kırgızistan’da ve Türkiye’de yapılan araştırmalarla çeşitli şekillerde ele alındığını gördük. Özellikle Türkiye’de farklı siyasi, ideolojik görüşlere sahip kesimlerce farklı şekillerde algılandığı görülmüştür. Orhan Söylemez, “Türkiye’de Cengiz Aytmatov’u Anlamak” başlıklı yazısında, yazarın hikâye ve romanlarının Türkiye’de dönemlere göre algılanışının değiştiğini, değişik kesimlerden değişik insanlar tarafından yapılan yorumların birbirinden çok farklı olduğunu, bunda ideolojik bakış açılarının etkili olduğunu anlatır (Söylemez, 2002:10-28).

Yapmış olduğumuz çalışmada gördük ki Aytmatov, Türkiye’de adının ilk defa duyulmaya başlandığı 1970’lerin başında “Sovyet yazarı” olarak tanınmıştır. Aytmatov Sovyet yazarı olarak tanındığı bu dönemlerde, yazar ve eleştirmenler tarafından daha çok Sosyalist söylemlerle ön plana çıkarılmıştır. Aytmatov’un anlattığı kahramanların

Anadolu insanına yakın olduğunu belirtenler de vardır. Bazıları ise millî hislerle yaklaşarak, örneğin Dişi Kurdun Rüyalarındaki “Akbara” ve “Taşçaynar” isimli kurtların Türk dünyasını temsil ettiği yorumları yaparak, Aytmatov’u “Turancı” olarak tanımlamaya dek vardırırlar.

Yazdıkları her kesimden okuyucuya hitap eden Aytmatov, farklı araştırmacılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bunlardan Ali İhsan Kolcu, Aytmatov’u bir “millî romantik” olarak değerlendirir. Kolcu, bu tanımları “Millî romantizm, milletlerin tarih içerisinde kültür ve sanatta, dilde, edebiyatta, mimaride, vatan ve coğrafyada ortaya koyduğu eserlerin fark edilmesi, bu eserler ve yaşanan büyük hadiseler karşısında kendilerini bulmaları demektir.” (Kolcu, 2002: 18) şeklinde tanımlamaktadır. Şerif Aktaş ise “millî romantik duyuş tarzı”nı, “tarihî değerleri, mitolojik unsurları, halkın yaşama tarzını idare eden inançları, dinin halk arasında aldığı şekli, insanî ilişkileri düzenleyen, kabul edilmiş değerleri sürdürülen hayatın akışı içinde ve zamana açık biçimde severek ve düşünerek onu coşku ve heyecanla ele alma ve anlatma biçimi” olarak tanımlamaktadır (Aktaş, 2000:40). Şerif Aktaş, “Millî Romantik Duyuş Tarzı ve Cengiz Aytmatov’un ‘Gün Olur Asra Bedel’ Romanı” başlıklı yazısında, Avrupa milletlerinin her birinin oluşumunda rol oynayan romantik yazarlardan bahsederek, onların kendi halklarının ortak değerlerini coşku ve heyecanla yansıttıklarını belirtir. Bu ortak değerler mutlaka tarihî süreç içinde geliştirilmiştir. İçinde yaşadıkları toplumun değerlerinden ilham alan ve ortak kültür değerlerine hizmet eder tarzda edebî metinler oluşturan yazarlar, şüphesiz milletlerinden ayrı düşünülemezler. Orta Asya’yı ve Doğu Türkistan’ı bir bütün olarak değerlendiren araştırmacı, Kazak yazar Avezov’la, Aytmatov arasında ilişki kurarak Aytmatov’un “Doğu Türkistan’ın ses bayrağı” olduğunu söyler, yani Aytmatov’un Orta Asya’nın ruhunu yansıtmaları açısından “millî romantik” yazarlar safına konabileceği görüşünü destekler (Aktaş, 2000: 39-40).

Yazdıkları dönemin siyasi ve sosyal şartlarına göre değişen Aytmatov’un roman ve hikâyelerinin sağlıklı bir biçimde incelenmesi için bir tasnife tabi tutulması gerektiğini ve bu bağlamda roman ve hikâyelerinin ayrı ayrı analiz edilmesi gerekliliğini gördük ancak başta Ali İhsan Kolcu ve Sabahattin Çağın gibi birçok değerli araştırmacı tarafından çeşitli tasnifler yapıldığını tespit ettik.

Türkiye’de Aytmatov üzerine çalışmaları ile tanınan araştırmacılardan Ali İhsan Kolcu, Aytmatov’un eserlerini üç kısma ayırmıştır:

1. Yazarın “Gazeteci Dzuyo” hikâyesini yayımladığı 1952 yılından “Gün Olur Asra Bedel” romanını yayımladığı 1980 yılına kadarki dönem. Bu süre zarfında yazar, Yüz Yüze, Cemile, Selvi Boylum Al Yazmalım, İlk Öğretmen, Deve Gözü, Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Kızıl Elma, Oğulla Görüşme, Beyaz Gemi, Asker Çocuğu, Sultanmurat, Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek gibi kısa ve uzun hikâyeler ile “Fuji- Yama” (Kazak yazar Muhammedcanov’la birlikte) adlı tiyatro eserini kaleme almıştır.

2. “Gün Olur Asra Bedel” romanının yayımlandığı 1980’den, “Dişi Kurdun Rüyalari”nin yayımlandığı 1986’ya kadarki dönem. Kolcu, bu dönem için “Yazarın, Beyaz Gemi ile başlayan destan, masal, efsane ve halk hikâyelerinden faydalanma, mitolojik malzemeyi edebî esere taşıma arzu ve gayreti, bu eserde olgunluk noktasına ulaşmıştır.” demektedir (Kolcu, 2002:37).

3.“Dişi Kurdun Rüyalari”nin yayımlanmasından itibarenki dönem. Bu dönem için de Kolcu, “Aytmatov yazarlık çizgisini millî ve mahallî olandan evrensel olana taşıma gayreti içindedir.” İfadesini kullanır (Kolcu, 2002:37). Ali İhsan Kolcu’nun bu tasnifi üzerine pek çok çalışmaya rastladık.

Bir başka araştırmacı Sabahattin Çağın ise, Aytmatov’un eserlerini üç aşamada incelemiştir:

1. Geleceğe yönelik umutların yeşertildiği eserler
2. İdealizm ve hayal kırıklıklarının bir arada yaşandığı eserler
3. Hayal kırıklığının tamamen hâkim olduğu eserler” (Çağın, 2000:4).

Araştırmacının bu tasnifi aynı zamanda kronolojik sırayı da takip eder. Bu tasnifte ön plana çıkan düşünceye göre Aytmatov, ilk eserlerini (Yüz Yüze, Cemile, Selvi Boylum Al Yazmalım vs.) verdiği dönemlerde, insanın tabiatla olan çatışması meselesi üzerinde durur. Sonraki dönemde ise iyimserlik devam etmekte, ancak hayal kırıklıkları da yaşanmaktadır. Aytmatov’un Toprak Ana, Elveda Gülsarı, Kızıl Elma vs.

eserlerini içeren bu dönemki eserlerinde, savaş karşıtlığı teması diğer dönemki eserlerinde olduğu gibi ön plandadır (Çağın, 2000:4-9). Aytmatov'un evrensel bir yazar hâline gelmesini sağlayan unsurlardan bir diğeri şüphesiz ki işlediği savaş konusu olmuştur.

Araştırmacıya göre, Aytmatov'un "Gün Olur Asra Bedel, Beyaz Gemi, Dışı Kurdu Rüyaları"nı içeren son dönem eserlerinde, diğerlerinden farklı olarak iki yeni özellik göze çarpar. Birincisi, bu dönemki eserlerinde efsanelerden, destanlardan yararlanması, ikincisi ise ortaya koyduğu iki yeni tiptir. Aytmatov'un ortaya koyduğu bu iki yeni tip, Beyaz Gemi romanının "Momun"u gibi "geleneklerine bağlı ve millî kültürüne sahip çıkanlar" ve aynı romanda geçen "Orozkul" karakteri gibi "geleneklerine ve millî kültürüne yabancı, inançsız" tiplerdir (Çağın, 2004:11).

Aytmatov üzerine yapılan araştırmalarda özellikle bizim araştırmamıza konu olan eserlerinin "toplum ve birey", "konu" ve "bakış açısı" başlıkları altında mukayeseli bir biçimde incelenmediğini gördük. Biz de "Dışı Kurdu Rüyaları" romanından başlayarak "Cengiz Hana Küsen Bulut", "Kassandra Damgası" ve son romanı olan "Dağlar Yıkıldığı Zaman – Ebedi Gelin" romanlarını tek tek, satır satır analiz edip, elde ettiğimiz sonuçları da karşılaştırmalı olarak verdik. Böylelikle Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserleri "toplum ve birey", "konu", "bakış açısı" bakımından değişim veya gelişimi kademeli ve mukayeseli olarak ortaya konmuştur.

Özellikle son romanı bizim için önemlidir, çünkü daha önce yapılan çalışmalarda hep yazarın son romanı olarak farklı eserleri söylendi ancak "Dağlar Yıkıldığı Zaman – Ebedi Gelin" onun ölümünden önce yazdığı son romanıdır ve bir büyük yazar ölümünden önce acaba bu tasniflerin dışına mı çıkmış yoksa aynı çizgide devam mı etmiştir, işte bunları görmemiz açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca bir edebiyatçının ve edebî eserlerin, içerisinde buldukları dönemden nasıl etkilendiklerinin gösterilmesi açısından da çalışmanın faydalı olacağını düşündüm.

Giriş'te SSCB'nin ve ona bağlı olarak Kırgızistan'ın, Cengiz Aytmatov'un eserlerine tesir eden siyasî, sosyal, ekonomik, coğrafi yapıları incelenmiştir. Bunların tahlilinden sonra, her bir yapının, Aytmatov'un eserlerini nasıl etkiledikleri konusu üzerinde durulmuştur. Bu konularla ilgili olarak ansiklopedik bilgiler verildikten sonra, Aytmatov'un ve eleştirmenlerin görüşleri örnek gösterilmiştir.

Çalışmamızın birinci bölümünde Cengiz Aytmatov'un edebi anlayışının şekillenmesinde Rusya ve Rusyaya bağlı olarak Kırgız coğrafyasında meydana gelen değişimlerin etkisinin bilinmesi gerektiğini düşünerek; sosyal, siyasi ve ekonomik yaşantı hakkında bir takım bilgilere bu bölümde yer verdik. Ayrıca bu bölümde Aytmatov'un hayatı ve sanat hayatı hakkında da bir takım bilgilere yer verdik.

1.4. Kırgızistan ve Rusya da Siyasi Gelişmeler¹

Sovyet Rusya da meydana gelen siyasi gelişmeler Kırgızistan'ın siyasî yapısının oluşumunu büyük ölçüde etkilemiştir. Bu nedenle SSCB'nin siyasî çehresine kısaca göz atmakta fayda vardır:

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Rus Çarlığı'nın 1917'deki Sovyet Devrimiyle yıkılmasından sonra aynı topraklar üzerinde kurulan ve 1991 'e değin varlığını koruyan devlettir. Avrupa'nın doğu kesimiyle Asya'nın kuzey kesimi boyunca yayılan SSCB, son yıllarında 22.403.000 km² lik yüzölçümüyle dünyanın en büyük ülkesiydi. Nüfus bakımından ise altıncı sırada yer alıyordu. Aynı zamanda dünyanın başlıca siyasal ve askerî güçlerinden biri olan bu büyük ülkenin batısında Norveç, Finlandiya, Baltık Denizi, Polonya, güneyinde Karadeniz, Türkiye, İran, Afganistan, Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore yer alıyordu. Kuzey ve doğu sınırlarım ise Kuzey Buz Denizi ve Büyük Okyanus çiziyordu. Birliğin başkenti Moskova'ydı.

SSCB 30 Aralık 1922'de Rusya ve Transkafkasya, Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyetleri ile Ukrayna ve Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri tarafından federal sosyalist devlet yapısı temelinde kuruldu. Sonradan yeni birlik cumhuriyetleri

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. N.Kübra ERBAY, Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat, Kültür Bak. Yay., Ank. 2002, s: 2-21

oluşturuldu. SSCB son yıllarında on beş Sovyet Sosyalist Cumhuriyet (SSC)- Rus SFSC, Azerbaycan SSC- Beyaz Rusya SSC, Ermenistan SSC, Estonya SSC- Gürcistan SSC, Kazakistan SSC, Kırgızistan SSC, Letonya SSC, Litvanya SSC, Moldovya SSC, Özbekistan SSC, Tacikistan SSC, Türkmenistan SSC, Ukrayna SSC- ile yirmi zerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyetten (SSC) oluşuyordu.

30 Aralık 1922’de Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya ve Trans- kafkasya’nın birleşerek SSCB’yi kurmalarından sonra yeni br anayasa hazırlanır. 31 Ocak 1924’te kabul edilen bu yeni anayasa yasama organı niteliğindeki bir Sovyetler Kongresinin kurulmasını öngörüyordu. 1936’da Stalin döneminde kabul edilen anayasayla Tüm Birlik Kongresi’nin yerine Yüksek Sovyet adını taşıyan yeni bir yönetim organı oluşturulur.

Yeni anayasayla SSCB’nin tek parti sistemine dayanan sosyalizm rejimi, yeni bir yapılanma sürecine girer. Yeni anayasayla Sovyetler Birliği Komünist Partisi (KPSS) devlet yönetimindeki ağırlığını korumakla birlikte, partinin siyasal tekeline son veriliyor, çok adaylı seçimleri geçilmesi öngörülüyor ve devlet başkanlığı makamı gçlendiriliyordu.

Sovyet idaresi Yüksek Sovyeti, Birlik Sovyeti ve Milliyetler Sovyeti adlı iki meclisten oluşuyordu. İki meclisin üyelerinin beşte biri her yıl Halk Temsilcileri Kongresi tarafından yenilenirdi. Birlik Sovyeti, Toplumsal ve Ekonomik Sorunlar, devlet işleri, yurttaşların hak, dev ve özgürlükleri dış politika, i ve dış güvenlik konularından sorumluydu. Milliyetler Sovyeti ise, milletlerin haklarını ve eşitliğini güvence altına almak ve aralarındaki ilişkileri düzenlemekle yükümlüydü.

SSCB’yi oluşturan 15 birlik cumhuriyeti ile 20 özerk cumhuriyetin merkezi yönetime benzer bir siyasal yapısı vardı. Bu cumhuriyetlerin tek meclisli yüksek sovyetleri de beş yılda bir seçilirdi; her yüksek sovyet, yürütmeyle ilgili Bakanlar Kurulu atardı. Cumhuriyetin altında 129 kray (bölge) ve oblast (yönetim birimi) ile sekiz özerk oblast ve on özerk okrug (il) yer alırdı.

SSCB federal bir cumhuriyet olmakla birlikte son derece merkezi bir devlet yapısına dayanırdı. Biçimsel olarak bütün cumhuriyetlerin eşit sayılmasına ve çeşitli kademelerde milliyetlere denk düşen özerk birimlerin var olmasına karşın, Moskova'daki yönetimin ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam üzerinde sıkı bir denetimi vardı. Federal sistem gerçekte birleşik, hiyerarşik ve piramitsel bir işleyiş üzerine otururdu. Bu işleyişin başlıca araçlarını ise ekonomi ve askerlik gibi alanlarla ilgili kilit kurumlar oluştururdu. Cumhuriyetlerin ve özerk birimlerin karar alma süreçlerindeki yetkileri son derece sınırlıydı.

Bu sistemde, gerek Yüksek Sovyet'e, gerekse, partiye seçimle gelme ilkesi, sosyalist demokrasinin önemli bir ögesi olarak gözükmüyordu. Ancak oylama parti ve "toplumsal örgütler" (işçi kolektifleri) tarafından önceden seçilen adayların onaylanmasından öteye gitmiyordu. Muhalefet, ancak oylamaya katılmayarak veya geçersiz oy kullanarak kendini ifade edebiliyordu. Kısacası SSCB'de yönetim biçiminin federal görünüşüne karşın cumhuriyetlerin özgürlükleri sınırlıydı. Son derece merkezî ve tek partili (Komünist Parti) yönetim uygulanıyordu.

1924'te Lenin'in ölümüyle birlikte, parti içi çekişmeler arttı ve partide denetimi ele geçirmek isteyen gruplar arasında zorlu bir mücadele başladı, farklı ideolojik eğilimler ortaya çıktı. Troçki ile birlikte sol, komünizmin gelişmesinin sadece bir dünya devrimi çerçevesi içinde mümkün olabileceğine inanıyordu. Stalin ise (Parti Sekreteri) Troçki'nin tersine Rusya'da komünizmi inşa etmeye hemen başlamak istiyordu. Stratejik konumu itibariyle partinin denetimini yıllar boyunca elinde tutmuş olan Troçki, uzun süren çekişmelerin ardından Aralık 1927'deki XV. Kongre'de iktidardan uzaklaştırıldı.

Siyasî yönetim sertleşti ve 1930'lu yıllardan itibaren sanayi "sabotajcıları"na karşı sayısız dava açıldı; ayrıca dinî baskılar yoğunlaştı. Komünist parti içinde de, özellikle Aralık 1934'te Kirov'un öldürülmesinden sonra, bir tasfiye hareketi başlatıldı. 1936, 1937 ve 1938'deki büyük duruşmalar sonunda sol kanattan Karnenev ve Zinovyev gibi, sağ kanadın yaşlı Bolşevik temsilcilerinden Buharin de fiilen ortadan kaldırıldılar. Terör sadece politikacılarla yakınlarına zarar vermekle kalmıyordu.

Yıldırım hareketi öylesine şiddetlenmişti ki, herkes kendini tehdit altında hissediyordu.

Devletin halk üzerindeki baskısı artar. İnsanlar için tek çıkış yolu vardır o da rejimi kayıtsız şartsız desteklemek. 1934'te GPU'nun yerini alan siyasi polis NKVD'nin, bu dönemde sekiz milyon kişiyi tutukladığı tahmin edilmektedir. Gulag adı verilen toplama kampları, kitleler halinde tutuklananlarla doldu ve böylece Stalin, terör sayesinde ülkenin tümü üstünde mutlak iktidarını kurdu. Bu durum Aytmatov anlatılarında önemli bir motiftir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başında Nazi Almanyası'yla Sovyetler Birliği arasında yapılan antlaşma, o günün insanına ne kadar akıl dışı gelirse gelsin, ortak bir çıkar doğrultusunda zıt güçlerin nasıl bir araya gelebileceğini gösteriyordu. Hitler'e göre SSCB ile ittifak, Alman ordularının doğuya, yani Stalin'le paylaşmaya karar verdiği Polonya'ya doğru ilerlemesi için bir güvenceydi. Sovyetler ise savaşa hazır değildi ve Almanya ile yakınlaşma sayesinde bir süre savaştan uzakta kalabilecekti. Çünkü kurmay subaylarının bir bölümü, 1930'lardaki temizlik hareketi sırasında öldürülmüştü.

Haziran 1941'deki Alman saldırısıyla Ukrayna işgal edildi ve Leningrad iki buçuk yıl süren bir kuşatmaya direnmek zorunda kaldı. Rumenler ve Finlilerle takviye edilmiş Alman ordusu, Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar geniş bir cephe açtı. Tehdidin ciddiyeti karşısında, özellikle Ukrayna ve Kafkaslar'da ortaya çıkan ayrılıkçı hareketlere rağmen, ulusal birliği korumak gerekiyordu. Stalin, toplumu istilacı ülkeye karşı harekete geçirmek için bin yıllık ulusal değerlere başvurdu. Vatan ve yurtseverlik duygularına sarılarak Ortodoks dinine gitgide daha fazla yer veren bir propaganda geliştirildi; böylece Ortodoks dini, yaklaşık yirmi yıl boyunca saldırıya uğradıktan sonra, yeniden itibar kazanıyordu. Bu arada Sovyet Müslümanları üzerindeki baskılar da hafifletildi.

1943-1944 kışında Sovyet ordusu, düşmanı doğu Avrupa'da belirgin bir biçimde gerilettiler. Savaşın sonunda galipler arasında yer alan SSCB, böylece batılı güçlerin müttefiki olmuş, ama asker ve sivil toplam yirmi milyon insanını kaybetmişti. Stalin'in

prestiji, savaş boyunca başarıyla uyguladığı propaganda sayesinde doruk noktasına ulaştı. Sivil halkıyla, askeriyle bütün toplum, Stalin'in onlardan beklediği dayanma gücünü gösterdi ve bu sayede ülke 1945'te kazananlar safında yer aldı.

1946'da Sovyetler Birliği'nin yeniden inşası için yeni beş yıllık plana geçildiğinde, Politbüro üyesi ve 1948'de ölene dek Stalin'in başyardımcısı olan Andrey Aleksandroviç Jdanov, yeni bir ideolojik saldırı başlatmakla görevlendirildi. Böylece komünist taassubun temelleri atılıyordu. Stalin'in siyasi dönüşümlerine, hayatın hemen her alanında totaliter bir yapının egemen kılınması eşlik etti. Böylece bireyin kolektif örgüte bağımlı olduğu bir toplumsal doku ortaya çıktı. Bireysel sorumluluğu geliştirmeye verilen ağırlık, yöneticilerin otoritesini güçlendirirken, beceri ve çalışmaya dayalı bir farklılaşma getirdi.

Sovyetler Birliği Komünist Partisi (KPSS) Merkez Komitesi'nin kararıyla kurulan örgüt, karar uyarınca bütün edebiyatçı örgütleri kapatmıştı ve bütün profesyonel Sovyet yazarlar tek bir birlik içinde örgütlenmişlerdi. Yazarlar Birliği, KPSS'nin politikasını desteklemek zorundaydı. Resmi edebiyat akımı olarak benimsenen sosyalist gerçekçiliği savunup, yorumladı. Anna Ahmatova ve diğer birçok edebiyatçı, Stalin'in baskı yönetimi neticesinde Yazarlar Birliği'nden atıldı. Baskılar çok sayıda aydının özellikle "kozmpolitizm"le suçlanan Yahudiler'in üstünde yoğunlaştı. Savaş sırasında Batı Avrupa ile ilişki kurmuş olan ve orada gördüklerini Sovyetler Birliği'ne döndüklerinde anlatacaklarından kuşku duyulan askerler de bu baskılardan nasiplerini aldılar.

Stalin'in ölümünden (5 Mart 1953) sonra iktidara gelen Malenkov'un konumu, ertesini yıl parti sekreterliğini Hruşcev'e bırakmak zorunda kalmasıyla (Mart 1954) zayıfladı. Yeni yönetim "kişiye tapma" kültürünü suçlarken, Hruşcev Komünist Partisi'nin XX, Kongresi'nde " Stalinci yöntemleri " şiddetle eleştirdi. Hruşcev, döneminde iç ve dış siyasette bir ölçüde hoşgörölü tutumunu sürdürdü. Ancak 1958'de parti birinci sekreterliğini ve hükümet başkanlığını elinde toplayarak gün geçtikçe daha kişisel bir siyaset uygulamaya başlamış olan Hruşcev, çevresinin eleştirileriyle karşılaşıp, sonunda istifa etmek zorunda kaldı (Ekim 1964), 1964'ten sonra yeni yöneticiler

ekibi (Brejnev, Kosign, Pod Gorniy) döneminde, Doğu-Batı arasındaki yumuşamada önemli adımlar atıldı. 1975 tarihinde toplanan Helsinki Konferansı, Sovyet yöneticilerinin, düşünce serbestliğini kabul etmeye yanaştıklarını, ortaya koyduysa da, ülke içinde eskisi gibi söz ve yaratım özgürlüklerinin çiğnenmesi sürdürüldü. Bu arada, Podgomiy'in 1971 'de görevden alınması, devlet başkanlığına getirilen Brejnev'in iktidarı bütünüyle ele geçirdiğini vurguladı. Ve çok geçmeden yeni bir anayasa hazırlandı. Bu arada içte, Hrusçev dönemindeki yumuşak tutum yeniden sertleştirilerek, Saharov, Çalidze vb. aydınların muhalefetini bastırmak için önlemler alındı. Brejnev'in ölümünden sonra (Kasım 1982) parti birinci sekreteri olan Andropov, 1983'te Yüksek Sovyet Başkanlığına getirilerek, içte "Sosyalist çalışma disiplini"ni sağlamlaştırmaya ve "kişisel zenginliklere" karşı savaşa yoluyla durumu iyileştirmeye çalıştı. Andropov'un ölümünden (1980) sonra yerine geçen Çernenko'nun da çok geçmeden ölmesi (Mart 1985) üzerine, devletin başına Gorbaçov getirildi ve SSCB'de yeni bir dönem başladı.

1985'te iktidara gelirken Mihail Gorbaçov, sistemdeki durgunluğu açıkça yargılayarak "yeniden yapılanma (perestroyka) talep etti. Gerçekten de birkaç ay içinde, doğrudan Sovyet sosyalizmin temelleri sarsılmaya başladı. Reformlar, ekonomik sektörde, siyasal hayatta ve kurumlarda büyük dönüşümlere yol açtı. Ancak sistemdeki bu dönüşümler devlet düzeyinde ne denli hızlı gerçekleştirilmiş olursa olsun, bazı federe cumhuriyetlerdeki sistemin önerdiğinden farklı biçimdeki demokrasi anlayışının, batı tipinde daha etkili bir ekonomiyi hedefleyen gelişmelerin çok gerisinde kaldı. Bu reformlar, 1980'li yılların sonlarından itibaren güçlü bir biçimde kendini gösteren ulusal özlemleri de karşılamaktan uzaktı. Cumhuriyetler devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un yeni bir Birlik Antlaşması çerçevesinde Sovyet federalizminin temellerini yenilemeye yönelik çabalarına karşın bağımsızlık yolunu açan Baltık Devletlerini örnek alarak Ağustos 1991'deki askeri darbenin hemen ertesinde Birlik'ten ayrıldılar. Sovyetler Birliği 31 Aralık'ta resmen dağıldı.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin parçalanışından itibaren, çoğu kez Komünist Partilerini dağıtıp devlet başkanlarını genel oyla seçerek Sovyet geçmişiyle bağlarını kopartan 15 bağımsız devlet doğdu. Kırgızistan da 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını

ilân etti. Ekimde de Kırgızistan Demokratik Hareketi'nin desteklediği Asker Akayev, halkın oyuyla Cumhurbaşkanı seçildi.

Rus coğrafyasında Stalin'in baskıcı tavrı diğer diğer tüm alanlarda olduğu gibi edebiyat alanında da kendisini göstermiştir. Edebiyatçıların tek bir model olarak komünist partiye hizmet etmesini ve sosyalist gerçeklik akımı benimsemesini öngören Yazarlar Birliği bunun en önemli göstergesidir.

II. Dünya Savaşı, Sovyet edebiyatında yeni bir dönem başlatır, II. Dünya Savaşı, Stalin dönemine rastlar. Bu dönemin eserleri, doğrudan doğruya veya dolaylı bir biçimde Stalin'e övgüdür. Stalin'in genel sekreter bulunduğu 1924- 1953 yılları arasında yazılan sayısız Stalin övgüsü 1956'dan sonra Kruşçef döneminde incelemeye alınıp rafa kaldırılmıştır. II. Dünya Savaşı karşısında yazarlar halkı savaşa, ana vatani yani Sovyetler Birliği 'nin bütününü savunmaya çağırırlar. Şiirlerde vatan ve vatan sevgisi konuları ele alınır; Sovyet insanının dayanıklılığı, mertliği, hayatı pahasına fedakarlığı övülür ve geleceğe ümitle bakılır...

“Savaştan kaçanlar, kaçış sebepleri ne olursa olsun, tasvip görmez. Çingiz Aytmatov'un Betme-Bet romanı, asker kaçağı Ismayılın bencil tutumu etrafında gelişir; genç karısı bile sonunda Ismayılın yakalanmasını arzular. Düşmanın vahşeti de bu edebiyata girer...” (Naskali, 1996: 61-62).

Aytmatov, savaşın kazanılmasından sonra, tüm halkın daha iyi bir hayat süreceğine , dışa açık bir politika izlenerek, gelişmelerin başlatılacağına inanır. Yazar, ilk eserlerinde, savaştan sonra her şeyin düzeleceğine dair düşünceleri yansıtır, savaşa katılmanın öneminden söz eder.

Aytmatov da bu doğrultuda hareket eder. Savaşın kazanılması ancak barışın düşünüldüğü gibi gelmemesi, barıştan sonra Stalin'in halklara iyi davranarak onları kullandığının anlaşılması ve sertlik politikasına geri dönmesi insanların üzerinde şok etkisi yaratır. Aytmatov da barıştan sonraki bu tutum karşısında, Stalin'in 1953'te ölümünden sonra, eleştirilerine bazı simgelerle devam eder.

Aytmatov eserlerinde kronolojik olarak Sovyet Rusyanın bitişine işaret eder. yani dünya değişmekte ve Sovyet Rusya'nın buna direnmekte zorlandığı vurgulanır. Perestroyka'nın gelişine işaret eder gibidir. Eserlerinde ulusal değerleri anlatmasının, özellikle özgürlük için savaşıyan Manas gibi mücadeleci bir ruh yaratmaya çalışmasının nedeni de halkın artık ezilmemesini istemesindedir. Onlara millî ve mücadeleci kimliklerini, tarihlerini hatırlatması, birlik için yazdıkları, parçada da ifade edildiği gibi Glastnost'a geçişi hazırlar.

“Aytmatov'un, sanat yoluyla, halkını, devletin en üst düzeydeki yöneticilerini etkilemeye, kişi hürriyetini tanımayan bir rejimin yıkılmasına, kısaca dünya siyasetindeki büyük değişime nasıl katkıda bulunduğunu anlatmak istiyorum. Bana göre Aytmatov, “ Glastnost ve Prestroyka “ deyimleriyle ifade edilen döneme geçişin fikir ortamını hazırlayan birkaç yazardan biri ve en başta gelenidir. Benzetme yerinde ise, onsekizinci yüzyılda Jean- Jacques Rousseau ve çağdaşları nasıl Fransız devriminin fikir ortamını hazırlamışlarsa, Aytmatov da “ Glastnost ve Perestroyka" dönemini, onun ardından demokrasiye geçiş sürecini başlatmada öyle etkili olmuştur. ” (Özdek, 1993:38).

Bütün bu siyasi dalgalanmalardan sonra halkın uyanışına ve çağdaşlaşmasına umutla bakan Aytmatov şunları söyler:

“Bu yeni tarihsel birliği kurmanın zorluğu ortadadır, insanların bölüştükleri tarla sınırını yeniden sürmek gibi bir şey. Irk ve ulus konuları, insanların duygularını incittiği için karmaşıktır. Yüzyıllık gelenekleri ve önyargıları aşmak gerekliydi: Tarih, savaşlar, düşmanlık, baskı ve gücünün zayıfa egemenliğiyle doluydu.

Ama insanlar her an dostluğu, kardeşliği ve eşitliği düşünüyorlardı. Bu, insanlığın en onurlu düşüydü, Bunun üstüne şarkılar, efsâneler düzdüler, gelecek kuşaklara kitaplarda, taşlarda öğütler bıraktılar. İnsan kuşağı hepsi birbirinden güzel mitolojiler, hayâller ve bilimsel ütopyalardan geçti ama insanın insanı ezmediği ve sömürünün olmadığı bir dünya özlemi, uyumlu bir toplum kurma düşüncesi en güzeliydi. 1917 Ekim Devrimi halkların yüzyıllar boyu toprak altında kalmış

yeteneklerini uyandırdı. Devrim halklara geçmişteki ihmali onarmaya, yüzyıllar boyu birikmiş ruhsal değerlerini ortaya koymaya, XX. yüzyıl öncü kültürüne ulaşmaya ve onunla yaşamaya yardım etti. İşte bu nedenle, SSCB 'nin 60 yılı halkların eşi görülmemiş kültürel uyanış çağıdır. “ (Aytmatov 1983: 12).

Genel olarak bakıldığında Aytmatov'un da diğer tüm yazarlar gibi yaşadığı dönemin siyasi yapısından etkilendiği görülmektedir. Onun eserlerinde umut hep vardır. Savaş yıllarındaki ümidi, savaştan sonraki baskıcı tutum karşısında tükenmez.

1.5. Rusya ve Kırgız Coğrafyasında Sosyo-Kültürel Yapı²

Rusya da sanayileşmenin başlaması, reformlar ve siyasî değişmelere paralel olarak köklü olduğu kadar, sert sosyal değişiklikler meydana gelir. Rusya, eskimiş kurumlarla işleyen bir siyasî rejimle yüz yüze kalır. Zamanın gereklerine ayak uyduramayan yönetim, devrimci fikirlerin yayılmasına zemin oluşturan sosyal rahatsızlıkları önleyemez. 1905'ten sonra liberal veya sağ görüşlü siyasî partiler kurulduysa da, devrimci partilerin yeraltı çalışmaları durdurulamaz. Halkın bu geciken uyanışı, sosyal yapıda da önemli dalgalanmalara yol açar. (Kadınların haklarının konuşulmaya başlanması, sohvoz ve kolhozlar'daki çalışma şartları gibi.) Bu sosyal değişimler, edebiyata da yansır.

II. Dünya Savaşı döneminde yokluk, açlık ve ölümlerle mücadele eden halk, savaştan sonra da hem maddi (ekonomik) hem de manevi (ulusal değerler) alanlarda devlet tarafından yapılan çeşitli baskılara maruz kalır. Halkın büyük bölümü Müslümandır. Kırgızlar, bir Türk lehçesi olan Kırgızca ya da Kırgız Türkçesi konuşurlar. Eski çağlarda Tian Shan yöresine yerleşen ilk Kırgız klanları, Orta Asya'nın en büyük göçebe gruplarından biridir. Sovyet iktidarı kurulduktan sonra göçebe yaşam hemen tümüyle ortadan kalkar. Başkent Bişkek dışındaki önemli şehirler Oş, Celalâbad ve Tokmak'tır.

Kırgızlar,zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahiptir. Kırgız halkının bağımsız

² Ayrıntılı bilgi için bkz. N.Kübra ERBAY,Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat,Kültür Bak.Yay.,Ank.2002, s: 22-28

bakış açısını yansıtan Manas gibi uzun halk destanları, halk ozanları tarafından kuşaktan kuşağa aktarılır. Bu tür ünlü destanlardan biri de “ Er Töştük Destanı”dır. Ülkede, Anadolu halk ozanlarını andıran, ezgi eşliğinde türkü ve ağıt söyleyen halk şairleri de vardır. Bayımbet Abdurrahmanov, Berpi Alikulov, ünlü halk şairlerindedir (XIX. yy. sonları- XX. yy başları). T. Moldo ve A. Usenbayev gibi yazarlar, Batılı anlamdaki Kırgız edebiyatının öncüleri arasında yer alırlar. Bu edebiyatçıları 1917 Rus Devriminden sonra Altı Tokombayev, Mukay Emebayev gibi çağdaş sorunları işleyen edebiyatçılar izlemiştir. Çağdaş Kırgız edebiyatının başlıca isimleri ise Aytmatov’dan başka, D. Bokonbayev (1910- 1944), A. Osmanov (1915-1950), Kubeniçbek Melikov (1911), K. Malikov (1911) ve S. Epaliyev (1921) Tügelbay Sıdıkbekov (1912), Nasırettin Baytemirov (1916)’dur.

Aytmatov savaşın cephe gerisinde yarattığı sosyal değişimler üzerinde durur. Sonraki eserlerinde de savaş sonrasında izlenen baskıcı politikanın, halkın sosyal hayatına yansıyışını tasvir eder. Siyasi ve ekonomik yapılardan kaynaklanan toplumsal kurumlardaki bozulmaları ve kişiler arasındaki çatışmaları sergiler. Eserlerinde daha çok kırsal kesimde yaşayan halkın çalışma şartları yer alır.

“Aytmatov, yalnız romancı değil, şâir ve sanatkârdır; tarihe, destana, halk kültürüne ve geleneğe büyük vukufu vardır. Sanat ve edebiyat hakkında derin görüşlere sahiptir. Onun eserleri, bu zengin malzemenin geniş bir tabiat perspektifi içinde özümlemiş modem ve mükemmel sentezidir.” (Ercilasun, 1988:121).

Aytmatov’un eserlerinde Sosyal ve kültürel yapıya ait pek çok ayrıntı görülür. Biz çalışmamızın özellikle analiz ve karşılaştırma bölümünde sosyal ve kültürel yapıda meydana gelen değişmeler üzerinde durduk. Aytmatov halkının sosyal ve kültürel yaşantısını eserlerinde yansıtır. Onun sosyal hayatla içiçe olan bu kültürel yapıyı nasıl sergilediği ve korumaya çalıştığı şöyle ifade edilir :

“Bugün dünyanın anlı-şanlı büyük ansiklopedilerinde Aytmatov hakkında söylenenler, onun, Kırgız gençliğini gelenek ve görenek baskısından kurtarmaya çalıştığı yolundadır. Bu hüküm daha sonra yazdıkları okunmadan verilmiştir. Oysa

Aytmatov'un kendi deyimiyle armanı, yani ülküsü, ideali, "kendi olmaktan çıkan Kırgız gençliğini, bütün Kırgızları, özlerini ,geçmişlerini, tam olarak tanımaya davet etti. Değerini yitirmiş, yarardan çok zararı olan bazı âdetler zaten kendiliğinden yok oluyordu. Ama onların yerine daha iyileri konmuş değildi. Kendisi Kırgızların çok zengin sözlü edebiyatını incelemişti. Yaşlı Kırgız alanlarından (ozanlarından) sayısız yırlar, destanlar, masallar, efsâneler dinlemişti. Biliyorsunuz, Manas Kırgızların Şamanlık döneminden başlayan, sonra Müslümanlık dönemiyle birleşen ve 19. yüzyıl sonlarına hatta bugünlere kadar devam eden, bin yılı aşkın bir tarihin destanıdır. Bir tarih niteliği taşır. “ (Özdek, 1993:36).

İncelemiş olduğumuz eserlere dayanarak diyebiliriz ki Aytmatov, halkının sosyal gerçeklerinden ve kültürel, geleneksel değerlerinden yola çıkarak, bütün insanlığa ulaşmış, eserlerini bu köklü yapılar üzerinde temellendirmiş büyük bir yazardır.

1.6. Ekonomik Yapı³

Sovyet yönetiminde üretim araçlarının çoğunu elinde tutan devlet, serbest ticaretin hemen hemen tamamen ortadan kaldırılmasına dayalı, emredici bir planlamayı zorla benimsetmiştir. 1960'lerden itibaren, mutlak bir güç odağı olmaktan uzak olan parti yönetiminin, iktidarı baskı gruplarıyla paylaşmak zorunda olduğu apaçık belli olur. Bunun da ötesinde partinin, kendini yolsuzluklara büsbütün teslim etmemek için, denetlemek zorunda olduğu unsurların çıkarlarıyla bütünleşen bir kuruma dönüştüğü söylenebilir.

Sosyalist ekonomide, zaman zaman sonu gerçek bunalımlara varan ve her defasında yasal ve yasadışı (gölge ekonomi) özel etkinliklere gerçek bir müsamaha gösterilmesini gerektiren önemli işleyiş bozuklukları yaşanır. Bu güçlüklerin 1975'ten itibaren tehlikeli boyutlara ulaşması, 1980'den sonra kendini hissettiren ve çeşitli reformların çözmekte yetersiz kalacağı genel bir bunalımla sonuçlanır. 1985'ten itibaren, piyasa mekanizmalarını yeniden uygulamaya koymanın zorunlu olduğu

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. N.Kübra ERBAY,Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat,Kültür Bak.Yay.,Ank.2002, s: 29-33

konusunda en ufak bir kuşku kalmaz. Ama 1989-1990 yıllarında belirttiğimiz politik değişikliklerle kolaylaşan bu süreci hayata geçirmenin son derece güç olduğu da görülür. Söz konusu ekonomik sistem, parça parça değiştirilmeye izin vermeyen tutarlı bütünlüğü oluşturur. Dahası, burada çok farklı bir biçim ve boyut kazanan bunalım, reformları ekonomik ve politik olarak tehlikeli hâle getiren parasal ve toplumsal istikrarsızlıklara dönüşür.

Mülkiyet konusu halkın en çok mağdur olduğu konuların başında gelmektedir. Devlet mülkiyeti, sosyalizmin simgesi olma iddiasındadır; halkın tamamının mülkiyeti olduğu öne sürülür. Aslında politik söylemde, üretim araçlarının büyük bölümünün devletleştirilmesiyle, toplumsal sınıfların ortadan kalktığı varsayılır. 1936 Sovyet Anayasasının da belirttiği gibi devlet artık egemen bir sınıfın değil, bütün halkın temsilcisidir. Rusya’da toprak, Ekim 1917’de millileştirilmiş, ama köylüler toprağı, hayvan ve araçlar üzerinde tam bir tasarrufta bulunarak diledikleri gibi işlemekte serbest bırakılmamıştır. Hükümet, köylüleri sanayinin gelişmesi için gerekli mali kaynakları sağlamaya zorlar; 1929’dan itibaren kolektifleştirmelere girişir. Tarım malzemeleri ve hayvanlar, köylülerin elinden alınarak devlet çiftliklerine (sovhoz) veya kollektif çiftliklere (kolhoz) verilir. Gene de devlet, kolhozları sıkı bir biçimde denetlemeye devam eder. Toprakların büyük ölçüde kolektifleştirilmesi; yüzbinlerce “kulak” a baskı uygulanması ve çalışma kamplarına gönderilmesi; bireysel özel mülkiyetin, yalnız kişisel eşya ile sınırlanması, tarım üretiminde büyük bir düşüşe yol açarak, Sovyetler Birliği’ni kıtlıkla karşı karşıya bırakır. Bunun üzerine 1932’de ufak özel malların (binek, birkaç tavuk ve domuz vb.) köylülere bırakılmasıyla, bireysel özel mülkiyet yeniden kabul edilir. Ama iktidar, sözünü ettiğimiz “gölge ekonomi” deki özel mülkiyete göz yummak zorundadır.

Stalin’in ölümünden, özellikle de 1970 li yıllardan sonra, özel mülkiyet (önce kırsal kesimde), ardından özel sektör lehine yasalar çıkarılmaya başlanır. 1989’daki olaylardan doğan yeni yönetimlerin Pazar ekonomisine geçme iradesiyle sanayinin özelleştirilmesi, bugün baskıcı gündem maddesi durumuna gelmiştir. Tasarrufların yetersizliği, söz konusu hedefe ulaşmakta yabancı sermayeye başvurulmasını zorunlu kılacaktır. Bu gelişmeler politik sorunlar yaratır ve rejimin değişmesinde etkili olur.

1968'den itibaren apaçık ortada olan doğu ülkelerdeki ekonomik bunalım, büyür ve Sovyet modelini de tartışılır hale getirir. Aşağıda belirleyeceğimiz planlamalar bile bu çöküş sürecini durduramaz.

Ekonomiye yön veren merkezi planların hazırlanması SSCB'de bir dizi aşamayı izler. Bu plan, Gosplan (Devlet Planlama Komitesi) tarafından ortaya atılır. En son aşamada hükümetçe gözden geçirilerek son biçimini alan, SSCB Yüksek Sovyet'inden oy alarak resmileşir. Ülke ekonomisine yön veren bir başka önemli kuruluş Gosbank'tır. (SSCB devlet bankası) Devletin en büyük güç olduğu dönemlerde bile halkın ekonomik durumu kötüdür. Çarlık yönetiminden devraldığı geri ekonomik temel üzerinde hızlı bir kalkınma gerçekleştirilen SSCB, dünyanın sayılı ekonomik güçleri arasına girer. Bu hızlı gelişmeye karşı tüketime yönelik sanayilerin geriliği, teknoloji ve verimlilik düzeyinin düşüklüğü, dış ticaret hacminin küçüklüğü ekonomiyi olumsuz yönde etkiler. Öte yandan toplumun yaşam düzeyi, birçok gelişmiş ülkenin gerisindedir. Tarımın hemen tümüyle kolektifleştirildiği SSCB'de sözünü ettiğimiz iki temel tarımsal işletme birimi kolhoz ve sovhozdur. Devlete ait topraklarda üretim yapan kolektif çiftliklerin oluşturduğu kolhozlar, belirlenmiş bir kotaya göre ürünlerini devlet kuruluşlarına satmakla yükümlüdür. Kolhozların elde ettiği kârın bir bölümü üyeler arasında paylaşılır. Doğrudan devletçe işletilen sovhozlarda ise köylüler ücretli işçi olarak çalışır. Bir sovhozun sahip olduğu arazi miktarı genelde ortalama bir kolhozunkinden üç kat büyüktür. Üretimde sovhozların payı, özellikle sanayi bitkilerinde çok daha düşüktür. Ayrıca köylüler ve tarım işçileri kendilerine verilen küçük arazilerde sebze üretimi; mandıracılık ve kümes hayvancılığı yaparlar.

SSCB'nin bu sosyalist ekonomisi diğer milletlerde olduğu gibi Kırgız ekonomisini de etkilemiştir. Aynı ekonomik kuruluşlar Kırgız köylerinde de vardır.

Hızlı gelişme sayesinde hayat düzeyinin yükselmesine rağmen Kırgızistan, hâlâ bağımlı bir ülke görünümünden kurtulamamıştır. Kentlerde ve Bişkek bölgesinde toplanan Ruslar ülke sanayisindeki ve yönetimindeki kilit görevleri ellerinde tutmayı sürdürürler. Başkent Bişkek, ülkedeki en önemli sanayî ve kültür kenti konumundadır. Et paketleme, deri işleme, şeker, sabun ve tütün fabrikalarının yanı sıra, başkentte

küçük çapta makine üretimi de yapılır. Dokuma atölyeleri ve şeker rafineleryse Çu Vadisi dolaylarında toplanmıştır. Fergana Vadisi yakınlarında, son yıllarda kömür, petrol, civa, antimon gibi maden yatakları saptanmıştır. Başkentte, iki havalimanı vardır. Ana demiryolu hattı ise Bişkek'ten Isık Gölü'ne kadar uzanır.

Dişi Kurdun Rüyalari ve onu takip eden eserlerinde Cengiz Aytmatov eserlerinde, sosyalist rejimin öngördüğü sosyalist ekonominin, halkın mücadelesine rağmen, nasıl ve neden çıkmazlara girdiğini, kolektifleşmenin köylülere yansımasını, sözünü ettiğimiz sosyalist ekonominin başlıca iki kuruluşu olan kolhoz ve sovhozlardaki çalışma şartlarının güçlükleri ile yöneticilerinin emekçilere karşı yanlış uygulamalarını dile getirir. Belli bir siyasî rejimin neticesi ya da gereği olan bu ekonomik sistemin, bağlı olduğu rejimle birlikte bütün çabalara rağmen çökmeye mahkum olduğunu, verilen gayretlerin nasıl boşa gittiğini, yıkılış sürecini, gözler önüne serer. Halkın emeğinin karşılığını alamayışını, ürünün çoğunun devlete verildiğini, Sovyetler'in dış ekonomisinin gelişmesine, büyük dünya güçleri arasında yer almasına rağmen köylülerin hayat standartlarının çok düşük bir seviyede olduğunu, ezildiğini, sosyalizm adına ekonomik anlamda sömürüldüğünü anlatır.

1.7. Cengiz Aytmatov'un Hayatı⁴

12 Aralık 1928 tarihinde Kırgızistan'ın başkenti olan Frunze şehrine bağlı Şeker Krovski köyünde doğmuştur. Babası memurdur. Önce köyünde sonra da bölge okulunda okur. On beş yaşında İkinci Dünya Savaşı sırasında köyünün Sovyetine kâtip olur. 1948 tarihinde, liseyi bitirdikten sonra köylerde pratik eğitimi de kapsayan Cambul'daki veterinerlik okuluna girer. 1947-48'de köyündeki bütün saha çalışmalarını tamamlar. Böylece savaş sonrasındaki halkın hayatını daha iyi gözlemleyen Aytmatov, 1953'te mezun olur. Cambul'daki okuldan sonra Frunze'deki (Bişkek) Kırgız Ziraat Enstitüsü'ne devam eder.

Kırgızca ve Rusça yazan yazarın hikâyeleri önce memleketinde yayınlanır.

⁴ Ayrıntılı bilgi için Orhan Söylemez, Cengiz Aytmatov: Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler, Ankara, 2002, Karam Yayıncılık
N.Kübra ERBAY, Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat, Kültür Bak. Yay., Ank. 2002, s: 39-40

Sovyet- Kırgız yazarlarının eserlerini Rusçaya çevirmeye başlar. Yazıları, kısa zamanda dikkatleri üzerine çeker ve 1956 tarihinde, Moskova Gorki Enstitüsü'ne çalışmak için kabul edilir. Burada iki yıl boyunca yapılan seminerler, tartışmalar, Sovyet vatandaşlarının verdiği teorik bilgiler ve Kırgızlar arasında geçirdiği hayat tecrübesi, edebiyat ve tiyatro alanında onun Moskova kültür ve sanat hayatından en iyi şekilde yararlanmasını sağlar.

Moskova'daki iki yıllık tecrübeden sonra gazeteci, yazar ve editör olarak hayatını kazanmaya başlar. Sovyet Yazarlar Birliği'ne üye olur (1957). Önceleri Frunze'deki Rusça mecmua Literaturny'de Kırgızistan'ın editörlerinden biri iken (1958-1960), daha sonra 1959 yılında Kırgızistan'da Pravda'nın muhabiri olarak beş yıl çalışır (1960-65). Bu çalışmalar da Aytmatov'un, Sovyet okuyucularının önünde halkının ve memleketinin sözcüsü ve tercümanı olmasını sağlar. 1962 yılında Kırgız Sinematografi İş Birliği I. sekreterliğine getirilir. "Povesti gori stepey" (1962) "Dağlar ve Steplerden Masallar" adlı hikâye kitabıyla büyük ün kazanır, Aytmatov, bu kitapla 1963 Lenin Ödülü'nü alarak ilk başarısını elde eder. 1966 yılında SSCB Yüksek Sovyeti üyeliğine seçilir; 1967'de ise SSCB Yazarlar Birliği Yürütme Kurulu üyesi olur. 1968'de Sovyet Devlet Edebiyat Ödülü'nü alır. 31 Temmuz 1978'de Yüksek Sovyet Presidiumu tarafından Sosyalist İşçi Kahramanı olarak ödüllendirilir. Aynı yıl "Ak Keme" (Beyaz Gemi), Kırgızca olarak, aylık edebiyat dergisi Ala- too'da basılır.

1.8. Cengiz Aytmatov'un Sanat Hayatı⁵

Aytmatov'un eserlerine genel olarak baktığımızda sanat anlayışı olarak sosyalist gerçekçiliği benimsediğini görüyoruz. Bu akımı, kısaca incelememiz, Aytmatov'un sanat anlayışını ve eserlerinin yapısını kavramamıza yardımcı olacaktır; çünkü, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen, halkın çektiği sıkıntıları, sefaleti, içinde yaşanan hayatın korkunç sahnelerini dile getiren bu edebiyat akımı, Aytmatov'un eserlerini Önemli ölçüde etkiler. Gerçekçilerin belirttiklerine paralel olarak, Karaalioğlu (1980) tarafından açıklandığı gibi "Sosyalist gerçekçilik" terimini ilk kullanan, Maksim

⁵Ayrıntılı bilgi için Orhan Söylemez, Cengiz Aytmatov: Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler, Ankara, 2002, Karam Yayıncılık
N.Kübra ERBAY, Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat, Kültür Bak. Yay., Ank. 2002, s: 40-63

Gorki'dir. Sosyalist gerçekçiliğin kökeninde insanları, kapitalizmin boyunduruğundan kurtarmak yatar. Bu akımla en çok ilgilenenler, Eugene Pottier, Maksim Gorki, Jack London, Gladkov, Ehrenburg, Yesenin, Katayev, Aragon, Brecht, Fadayev, Şolohof, Ritsos, Simonov, Voznesenski, Yevtuşenko, ve Aytmatov, Sosyalist gerçekçilerin başında gelirler. Akımın gayesi kısaca, toplum gerçeklerinin anlatılmasından insan mutluluğuna erişmek, insanı, yeteneklerini geliştirerek tabiata karşı güçlü kılmak, tüm insanlığın bir aile gibi ortak yurdu olacak dünya üzerinde çalışma zevki duymak, mutluluk ve sağlık içinde yaşamaktır. Gerçekçilere göre hayat, eylem ve yaratıcılıktır.

“Sosyalist gerçekçiler; bireyciliğe karşı temel olarak topluluğu alırlar, varlık ve geçim kaynaklarının toplumun çıkarlarına uygun olarak dağıtımını ülkü edinen öğreti yolu sosyalizmi benimserler, onlara göre, toplumcu olmak, halkla tek vücut halinde olmaktır. Halkçılık, halkın içinde olmak ve halktan kopmamaktır. Toplumculuk, her işte, her yerde, her zaman halkla beraber olmanın, halkı her işte, her yerde, her zaman söz ve karar sahibi etmenin yoludur. Toplumculuk kula kulluk etmenin son bulmasıdır. Toplumculukta; insana en üstün değer verilmeli, insan kişiliği gelişmeli; her türlü baskıdan, engellerden kurtarmalı; insanların tinsel ve özdeksel gücünü geliştirme eşliğinde artırmalı; insanlık onuruyla, özgürlükle, sosyal adaletle bağdaşmayan etkenleri, yöntemleri atmalı; her türlü yolsuzluğun sona ereceği bir toplum düzeni yaratmalıdır” (Karaalioğlu, 1980:125).

Edebiyatın, kesin çözümler bulamasa bile, çağın temel sorunlarını yansıtması gerektiğini ileri süren Aytmatov (1983:165), bu tutumun, edebiyatın kendi varlığını kanıtlaması için yeterli olduğunu düşünür.

Cengiz Aytmatov, kendisiyle yapılan bir görüşmede, Sovyet Edebiyatını şu şekilde değerlendirir :

“Bizim edebiyat ufuklarımız, oldukça geniş ve çok yaygın. Bir kitap en az 100 bin tane basılır. Baskı sayısı 5 milyona kadar çıkar. Bu yaygınlığın dışında geniş ufuktan söz ettim. Biz buna, kendi köklü edebiyat geleneklerimizi geliştirerek sürdürmekle vardık. Ancak öteki ülkelerdeki, örneğin Batıdaki roman tekniklerinden ya

da yeniliklerinden etkilenmememiz olanaksız. Elbette etkilendik. Sonra, binlerce yazarımız var. Her biri kendine özgü niteliklere sahip. Bu nitelikler ya da özellikler, birbirinden öylesine farklı, değişik ya da çelişkili oluyor ki, bunlardan hareket ederek, Sovyet edebiyatı için genellemeler yapmak imkânsız. Ancak bütün bu ayrılıklara, farklılıklara rağmen, hepsinde ortak bir ilke vardır: Gerçek hayatı, gerçek yaşantıyı, en gerçek, en devrimci bir biçimde yansıtmak” (Oral, 1975:3)

Aytmatov bu akımın da etkisiyle, insanlarda ve aralarındaki ilişkilerde varolan çelişkileri tasvir eder. Bu çelişkilerin geliştikleri koşulları gösterir... Ortaya çıkan sürekli değişimleri ve onların vardıkları ani sonuçları anlatır.

Aytmatov eserlerinde gördüğümüz insan ilişkilerindeki çelişkileri, nedenleriyle birlikte verir. Çatışmaları oluşturan ortamları anlatır, sistemin ve savaşın getirdiği temel bozuklukları, emekçi halkın, çalışan insanların sıkıntılarını, sorunlarını sergiler.

Fransız yazar Louis Aragon, sosyalist gerçekçilik konusunda şunları belirtmiştir:

“Toplumcu gerçekçilik, kendi başına bir erek değildir, bu, sanatımızın olanca gücüyle, nefesi yettiğince katıldığı, okuyucularla, bütün öteki insanlarla paylaştığımız bir ereğe ulaşmanın yöntemidir... Toplumsal gerçekçilikte; halkın çektiği sıkıntılar, sefalet, içinde yaşanılan hayatın korkunç sahneleri dile getirilir... Toplumcu gerçekçilik, kapitalist bir ülkede bile mümkündür; yeter ki yazar, ezilen sınıflardan yana çıksın, kendi ulusunu tarihsel ve bilimsel açılarından tanıyarak gerçekçi bir sanatı uygulayabilsin... ” (Karaalioğlu, 1980:125).

Sistemi eleştiren ve sorgulayan Aytmator’un özlemi belki de gerçek bir sosyalist yapıdır. Yani bozulmuş bir yapıyı tasvip etmez bozulmuşluğunu eleştirir. Buradan onu Sovyet düşmanı olarak nitelendirmek son derece yanlış olur. İnsanları ve rejimi bir bütün içerisinde gerçekçi bakış açısıyla yansıtır. Karaalioğlu (1980: 163-167)’nun genel olarak anlattıklarına göre Aytmator, yaşadığımız karmaşık çağda insanların kendilerine nasıl yaşamalı değil de, neden yaşamalı sorusunu sorduklarını düşünür; çünkü uğrunda yaşanacak manevî değerler yok olmaktadır. Acıma, merhamet etme, acı çekme ve sevme yetisi kısacası insancılık, teknoloji ve bilimsel gelişmeler ile

devrimler nedeniyle gelişen mantıklı düşünme alışkanlığı yüzünden gereksiz güçsüzlükler olarak nitelendirilmiştir. Oysa yazar için bunlar, ruha zenginlik veren ve edebiyatın muhafaza etmesi gereken devrimlerdir. İnsanoğlunun mantıklı düşünme yöntemiyle elde ettiği bilimsel başarılar, devrimler ne yazık ki onun duyarlı olma yetisini yok etmektedir

Karaalioğlu (1980) tarafından açıklanan, Aytmatov'un gerçekçilik konusundaki görüşlerine göre ise edebiyat, gerçekçi bir temel üzerine oturduğunda hayatın çok biçimliliğini karışıklığını ve renkliliğini anlatabilir. Böylece gerçekçi sanatta insan tekdüzelikten kurtulabilir.

İleriyici edebiyatın ve sanatın akli başında bir gerçek anlatımın üstüne kurulması gerektiğini düşünen Aytmatov, eserlerinde romantik unsurlar, tasvirler, aşk ve duygu atmosferi olmasına rağmen, gerçeği olduğundan daha güzel ya da daha basit yapmak isteğinden doğan idealize edilmiş bir bakışla görülenin, dünyanın gerçek hâli olarak öne sürülmesine karşıdır. Ona göre sanatçıyı, ufacık bir düşsel açılmadan dahi yoksun kılan gerçeğin fotoğrafça tanımlan olduğu kadar, ayaklan yerden kesen romantizm de gelişmemişliğin göstergesidir. Öyleyse gerçekçi sanatçı, hayatın hiçbir yanını gözünden kaçırmayacaktır, olumlu olsun olmasın, istensin istenmesin; çirkin ya da güzel olsun; çünkü tersi, gerçeğin eksiksiz çizilmesiyle çelişir. Hayatı, tüm boyutlarıyla kavramak sanatçının temel derdidir.

Cengiz Aytmatov'a göre insan, hayatta olduğu gibi sanatta da ahlakî ve manevî değerlerini yitirmeden gelişimleri izlemeli, değişimlere açık olmalıdır; ancak gelişen teknolojiyle birlikte gelen ahlâk dışı tavırları da onaylamaz.

Kırgız kültürü ve yaşantısı eserlerinde mutlaka vardır. Kırgızlardan başka Kazaklar, Özbekler ve Ruslar da eserlerinde görülür. Türk soyundan olan Kazaklar ve Özbeklerle ilişkilirse daha sıcaaktır; çünkü onlarla aynı kültürün, aynı millî duyguların paylaşımı söz konusudur. Anlatılan efsaneler, gelenekler ortak Türk kültürüne aittir.

Rusya'nın yapısında hızlı bir değişimin olması Aytmatov'un eserlerine de yansır. Yaşanan değişim sadece şehir hayatında değil, kırsal kesimde de görülür. Köyler, komünist sistemin ve onun öngördüğü ekonominin üreticisi ve sömürülen birimleri hâline gelir. Yazar, II. Dünya Savaşı'na katılmış, yapısal değişim aşamalarına gelmiş bir ülkede yaşar. Cengiz Aytmatov, bu süreçteki Kırgız insanının sosyal yaşamının değişen ve değişmeyen geleneksel yüzünü yansıtır. Yaşadığı toprağın insanının gerçeklerine yönelik gözlem ve izlenimleri, onun yazın dağarcığının ürünlerini oluşturmasında etkindir. Sorunların, ekonomik ve toplumsal özüne yönelik gözlemci, eleştirel bakışıyla çağdaşı olan yazarların okuyucuların ve sonraki kuşağın etkileyici sesi olur. Bu amaçla, sırf duygusal olduğu için değil, sözünü ettiğimiz yapısal değişimleri yansıttığı için de oldukça önemli diyebileceğimiz eserler ortaya koyar.

II. BÖLÜM

Tezimin bu bölümünde; Dişi Kurdun Rüyaları, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Cassandra Damgası ve Ebedi Gelin romanlarının özetleri ile romanların bakış açısı, toplum ve birey ile konu (olay) açısından ayrı ayrı analizlerine yer verilmiştir.

2. ANALİZLER

2.1. DIŞI KURDUN RÜYALARI ⁶

2.1.1. Romanın Özeti

Üç bölüm halindeki roman dört ana hikâyeden oluşmaktadır. Birinci hikâye kurtların, ikinci hikâye papaz okulundan ayrılan Abdias'ın, üçüncü hikâye Hz. İsa'nın, dördüncü hikâye ise çoban Boston'un hikâyesidir.

Roman önce dişi kurt Akbar'ın gözüyle anlatılmaya başlanır. Daha sonra da olaylar Abdias'ın gözüyle ve geriye dönüşlerle ele alınır. Romanın son bölümünde ise olaylar hem Akbar'ın hem de Boston'un gözüyle verilir.

Birinci bölüm; olayların geçeceği mekanın tasviri ve roman boyunca ana kahraman olarak kalacak dişi kurt Akbar ile eşi Taşçaynar'ın tasviriyle başlıyor. Roman, Isık-Göl (Sıcak Göl) etrafında yaşayan bu iki kurdun hayat hikâyelerini özetleyen ve Abdias'ın buralara nasıl geldiği hakkında bilgi veren satırlarla başlıyor.

Isık-Göl etrafında normal bir hayat devam ederken büyük bir helikopter her yerin sessizliğini metalik gürültüsüyle bozar. Sayga sürüsünün yerini tespit için gelen bir helikopterle olağanüstü bir hareketlilik başlamıştır. Yerinden oynayan kayalar, ağaçları ezerek bir kurt kovuğuna kadar gelir. Hamile olan dişi kurt korkular içinde kaçır. Bundan sonra insanlar tarafından düzeni bozulan kurtların hep kaçması

⁶ "Dişi Kurdun Rüyaları", (Çev.Refik Özdek), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005

gerekecektir. Gelecekte habersiz olan dişi kurt Akbar on-onbeş gün sonra üç yavru dünyaya getirir. Akbar, onları iyi bir avcı olarak yetiştirmek istemektedir. Yavru kurtların gözüyle oyunda oynaştadır. Bu sebeple ebeveynlerinin dinlenmeye çekildikleri bir anda yakınlarında gördükleri bir insan ile, Abdias ile, oynaşmaya başlarlar.

İnsanla bu ilk karşılaşma, kurtların yer değiştirmesine sebep olur. Fakat kurtların sayga avına gelen insanların pençesinden kurtulmaları mümkün değildir. Yavrularını av için götördükleri yerde insanların gelmesi üzerine birdenbire av durumuna düşen kurtlar, saygılarla birlikte kaçmaya başlarlar. Kurtlar, bu dalgadan kurtulmak için büyük çaba sarf ederler. Fakat makineli tüfeklerle gelen insanlar saygılarla birlikte kurtların yavrularını da öldürürler. Gruptan sadece Akbar ve Taşçaynar sağ olarak kalabilirler. Aşırı derecede yorgun bir halde bulunan kurtlar o bölgeden hızla uzaklaşmaya çalışırlar.

Romanın bu bölümünden sonra olaylar Abdias'ın gözüyle anlatılmaya başlanır. Abdias, sayga avı için gelen altı kişiden biridir, hayvanların doldurulduğu kamyonun içinde saygaların arasında elleri bağlı olarak yatmaktadır ve geçmişte yaşadığı olayları düşünmektedir.

Abdias, aykırı düşüncelerinden dolayı papaz okulundan atılan birisidir. Geçimini sağlamak için bir gazetede çalışmaktadır. Asil bir dava peşinde olan Abdias, hayvan avına karışmadan önce, Orta-Asya'ya beyaz zehir kaçakçılırlarıyla ilgili bir röportaj yapmak üzere bir kez daha gelmiştir. Abdias'ın bu işe girişmesinin temel sebebi ise bu 'suç paktı'nı dağıtmaktır. Bunu nasıl yapacağını ise bilememektedir.

Kaçakçılarla bizzat konuşmak için Orta-Asya'ya gelen Abdias, bu amacına ulaşamaz. Bir histeri anında uyuru kaçakçılığının yanlış bir şey olduğunu yanındaki çocuk yaştaki gençlere açıklar. Onlar ise Abdias'ın söylediklerini aynen patronları Grişan'a iletirler.

İkinci bölümde; Abdias ile konuşan Grişan, adamlarını uyuru kaçakçılığından vaz geçirmesi ve dini onlara anlatması için ona fırsat verir ve bu olaya

hiç bir müdahale yapmayacağını da sözlerine ilave eder. Grişan'ın bu sözleri üzerine harekete geçen Abdias, başarısız olur ve kaçak olarak bindikleri trenden arkadaşları tarafından fena halde dövülerek aşağıya atılır.

Trenden düşen Abdias baygın bir haldedir. Kendisine geldikten sonra bu durumunu 1950 yıl önce çarımha gerilen Hz. İsa'nın haline benzetir ve hatırlamaya başlar.

Abdias, Hz. İsa'nın Golgotha Tepesi'ne çarımha gerilmek için götürüleceği yerde beklerken Roma valisi Pontius Pilatus ile arasında geçen konuşmaları hatırlamıştır. Tamamıyla dinî nitelikte olan bu konuşmada vali, Hz. İsa'nın görüşlerini değiştirmesini istemektedir. Konuşmanın sonunda peygamberlik iddiasından vazgeçmeyen Hz. İsa'yı vali Golgotha Tepesi'ne çarımha gerilmek üzere gönderir.

Abdias ise, onu bu durumdan kurtarmak için ne yapabileceğini düşünmektedir. Ancak onun acı çekmekten başka yapabileceği bir şey yoktur.

Tekrar günümüze dönen Abdias, sürüne sürüne yola çıkar. Yoldan geçen Kazak bir aile tarafından alınarak kamyon ile Calpak-Saz'a getirilir. İstasyona gelen Abdias'ın durumundan bir polis şefi şüphelenir ve onu karakola götürür. Karakolda Grişan dışındaki uyuşturucu kaçakçılarının tutuklanmış olduğunu gören Abdias, polislere kendisinin de onlarla birlikte olduğunu söylese de onları inandıramaz ve serbest bırakılır. Gittikçe durumu kötüleşen Abdias'ın hâlini gören yaşlı bir kadın ona yardım getirir. Yardım için gelen hemşire ile birlikte Abdias doktora gider. Burada Kazak doktor Aliye İsmailova tarafından tedavi edilir. Ayrıca İsmailova'nın arkadaşı İnga ile arasında duygusal bir ilişki başlar. İyileştikten sonra Moskova'ya dönen Abdias ile İnga mektuplaşırlar. Moskova'da röportajını yayınlamayan Abdias, para kazanmak için gece muhasebeciliğine başlar ve İnga'dan evlenmek üzere haber bekler. İnga'dan aldığı bir mektup üzerine de kitaplarını satarak yol masrafını temin eder ve tekrar Calpak-Saz'a gelir.

Calpak-Saz'a gelen Abdias, İnga'nın eski kocasından olma çocuklarıyla ilgili bir problemi halletmek için anahtarı bir tanıdığına bırakarak gittiğini görür. Bunun üzerine Abdias, anahtarı almak yerine biraz para kazanmak için yeni tanıştığı Bos Kandalov ile birlikte sayga avına katılır. Fakat Abdias, saygaların katledilmelerine dayanamayarak bu katliamı durdurmaya çalışır. Adamlar, işlerine engel olmak isteyen Abdias'ı susturmak için bağlayarak kamyonun içine, saygaların yanına atarlar. Bu andan itibaren romanda tekrar aktüel zamana dönülür.

Avcılar tarafından dövüldükten sonra yargılanan Abdias, bir saksavul ağacına tıpkı Hz. İsa gibi bağlanır. Önce yakmak isterler, fakat ağaçlar yaş olduğu için yakamazlar ve onu o halde bırakırlar. Bu arada Abdias, bir çılgılık halinde dişi kurttan yardım ister. Abdias tam ölmek üzereyken onu duymuş gibi dişi kurt ve eşi gelir. Abdias kurtları görür ve muradına ermiş bir şekilde ölür.

Kurtlar ise o yörede bir yıl daha kalırlar. Buldukları yerin düzeninin insanlar tarafından bozulması üzerine Akbar ve Taşçaynar Isık-Göl civarına gelirler. Akbar burada dört yavru daha dünyaya getirir. Bu, onların soylarını devam ettirebilmeleri için son şanslarıdır.

Üçüncü bölümde ise; olaylar Bazarbay Noygutov'un bir jeolog ekibinin kılavuzluğunu kabul etmesiyle başlıyor. Jeologları yüklü bir para karşılığında Acı-Taş Boğazı'na götüren Bazarbay, sarhoş bir halde eve dönerken yolda dört kurt yavrusu bulur ve onları yuvalarından alarak yüklü bir fiyata satma umuduyla yola düşer. Bunlar Akbar ile Taşçaynar'ın yavrularıdır. Ava giden kurtlar, döndüklerinde yuvada yavrularını bulamayınca ümitsizlik içinde Bazarbay'ın peşine düşerler. Kurtlar tam Bazarbay'ı yakalayacakken Bazarbay, o yörede iyi bir çoban olarak bilinen Boston'un evine sığınır. Bu sırada Boston evde yoktur. Bir müddet Boston'un evinde dinlenen Bazarbay kendi evine dönmek üzere oradan ayrılır. Kurtlar ise bunu fark etmemiştir. Onun için Boston'un evinin etrafında dolaşmaya devam ederler. Eve dönen Boston kötü olayların çıkmasını önlemek için ertesi gün Bazarbay'dan kurt yavrularını almak için gitse de yavruları ondan alamaz.

Bu arada ise kurtlar, yavrularını kaybetmenin verdiği umutsuzlukla Boston'un evinin etrafında uluyarak dolaşmakta ve hiç adetleri olmadığı halde insanlara ve ehil hayvanlara saldırmaktadırlar. Garip bir işkence halini alan bu duruma bir son vermek için Boston kurtlara tuzak kurar ve Taşçaynar'ı öldürür. Tuzaktan kurtulmayı başaran Akbar ise, eşini ve yavrularını kaybetmenin hüznüyle ne yapacağını bilemez. Akbar, bir gün evin önünde oynayan Boston ile Gülümhan'ın iki yaşındaki çocuğu Kence'yi kaçıtır. Kence'nin kaçırıldığını gören Boston, Akbar'ı vurmaya isterken onunla birlikte Kence'yi de öldürür. Daha sonra da bütün bu olayların sorumlusu olan Bazarbay'ı öldürür. Kendisi de dönüşte gölde intihar eder.

2.1.2. Konu (Olay)

Cengiz Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserlerinde kronolojik bir zaman düzeni ve olay düzeni yoktur. Farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda meydana gelen olaylar, iç içe geçmişlerdir. Eserlerindeki zamana paralel olarak, geçmişteki olaylar (bunlar, efsâneler, masallar, destanlar da olabilir), şimdiki zamanda yaşananların arasına serpiştirilir. Aytmatov, bunları hikâyelerinin ya da romanlarının içerisinde eriterek vermeyi başarmıştır. Geçmişte yaşanan ve gelecekte yaşanacak olan olaylar, aslında şimdiki zamanda yaşanmakta olanı, anlam bakımından destekleyici ve açıklayıcı niteliktedirler.

Yazarın eserlerinde, eş zamanlılık olduğu gibi, aynı anda gelişen olayların anlatımı da vardır.

Aytmatov, akıcı bir anlatım kullanır. Olaylar, toplumsal ağırlıklı olmalarına rağmen, okuyucu sıkılmadan sonuna değin sürüklenir. Yazarın roman ve hikâyelerindeki son, zaman açısından sınırlı, olaylar açısından ise çeşitli yorumlara açık ve sınırsızdır. Bu konuda, okuyucusunun düşünmesini, yorum yapmasını isteyen ve ona farklı düşüncelerin kapılarını açan boşluklar bıraktığını görmekteyiz.

Aytmatov, insana acı veren ve engel olan olaylardan başka, tabiattaki güzelliklere karşı bir tezat teşkil eden kötü olayları da anlatır.

Yazar, insanlara, çevreye, tabiattaki hayvanlara uygulanan zulüm neticesinde gelişen olaylarla önceleri inandığı rejimi eleştirir.

Olayların nedeni ekonomik ve toplumsal yapıdaki bozuklukların doğurduğu sonuçlardır. Aytmatov, sadece olay anlatıcısı değildir. Olaylar, bir sorunu yansıtmada, kişi-toplum gerçekliğini sergilemede “neden”dir “araç”tır. Önemli olan sorunların anlatılması, çözümler için mesajlar verilmesidir.

Aytmatov’un Dişi Kurdun Rüyalari romanında olay örgüsü, yaşanmış olanların yeniden tasarlanması ve anıya dönüşmüş biçimleriyle düzenlenir. Eserlerinde geçmişte yaşanmış olaylara dönüşler vardır.

Üç bölüm halindeki roman dört ana hikâyeden oluşmaktadır. Birinci hikâyeye kurtların, ikinci hikâyeye papaz okulundan ayrılan Abdias'ın, üçüncü hikâyeye Hz. İsa'nın, dördüncü hikâyeye ise çoban Boston'un hikâyesidir. Akbar ve Taşçaynar'ın hikayesi sadece Hz.İsa'nın hikayesinde yer almaz. Diğer üç hikayede de ortak nokta ya da görülen ortak kahramanlardırlar.

Romanın temelini oluşturan birinci olay dişi kurt Akbar ve eşi Taşçaynar'ın hikayesidir. Onların doğal yaşamı, doğal hayatlarını yaşama ısrarları, insanlar tarafından tahrip edilen doğal dengenin yaşantılarını etkilemesinin tasviri ile başlar roman. Akbar'ın tek isteği vardır o da doğal hayatlarını sürdürmektir. Kurtların doğal yaşamlarını sürdürmelerinin imkânsızlaştırıldığı bir dünyaya yoğun bir eleştiri vardır romanın başından sonuna kadar.

“Akbar, kendi iradesi dışında oluşan bu yeni olay karşısında, şimdi daha kuşkulu idi. Kalbi heyecanla çarpıyor, cesareti, kararlılığı artıyordu: Karnında taşıdığı yavruları, herhangi bir tehlikeye karşı ne pahasına olursa olsun koruyacaktı. Artık, insan olsun, hayvan olsun, her düşmana tereddütsüz saldırabilirdi. Soyunu sopunu, dölünü döşünü

koruma içgüdüsi uyanmıştı. Şimdiden, doğacak çocuklarını şefkatle okşamak, doğmuşlar gibi memelerini ağızlarına vermek ihtiyacı, özlemi içindeydi. Mutlu geleceği duyuran bir önsezi idi bu.” (s.10)

Romana adını veren dişi kurt Akbar ın hayali yazar tarafından şöyle dile getirilir.

“Akbar, bu ilk büyük avı, yavruları için ilk büyük deneme, ilk sınav olacak bu büyük seferi, gözlerinde öylesine canlandırdı ki, ah çeker gibi, özlem dolu bir inilti çıktı ağzından ve kendini olduğu yerde zor tuttu O karlı bozkırda ne kadar güzel ve ne müthiş bir kovalama olacaktı o! Sayga sürüleri, havaya kaldırdıkları karların arasında kara bir karık bırakarak yangından kaçır gibi kaçacaklardı. İlk saldıran, kovalamayı başlatan, ilk sıçrayan Akbar olacaktı. Onun hemen ardından yavruları, kaderin onları bu av için doğurduğu ilk üç yavrusu, sonra yenilmez gücüyle baba Taşçaynar geleceklerdi. Bir tek amaçları olacaktı: Saygalan mümkün olduğu kadar süratle pusuya düşürmek ve çocuklarına gerekli dersi vermek. Amansız bir takip olacaktı bu! Akbar'm büyük bir özlem duyarak hayal ettiği bu takipte önemli olan yakalayacağı kurban değil, avlanma olayının kendisiydi. Bu av yakında olacak ve o, rüzgâr kanatlı bir kuş gibi uçacaktı saygalann peşinde... Bu onun hayatının aslı idi...”(s.27)

“Aytmatov'a göre "kader, ” belirleyici ve düzenleyici tek kuvvettir. Akıl sınırlanmayan bir kavramdır; ancak akıl yoluyla belli ölçülerde takip edilebilir. Romanda kaderin vurgulanan en önemli özelliğinden birisi tüm canlıların, sınırlanmış karar verme yetileriyle yazgısına yön verirken dikkat etmesi gereken önemli bir nokta vardır, o da kendi kaderlerinin başka kaderleri de etkileyebileceği gerçeğidir. Bu durumda yazar, tüm kaderlerin birbirine bağlı olduğunu anlatmak istemiştir. Canlılar, buldukları zamanın şartlarına alışmak zorundadırlar. Bu durum da kaderin kabullenişini doğurur. Aytmatov, kaderini kabullenmeyenleri de eserinde eleştirmiştir.” (Söylemez, 2009:5)

Cengiz Aytmatov Dişi Kurdu'nun Rüyalari kitabında ele aldığı temel olaylardan biri adalet ve kadedir. Adaletin varlığı yokluğu olaylar karşısında değişirken, tüm bunların sonucunda her şeyin kadere bağlanması da söz konusudur. Adaletin özellikle de

insan eliyle dağıtılan adaletin adalet olmadığı, tabiatta gücü elinde bulunduran insanın adalet ve sevgi bağlarından kopmasıyla nasıl bir canavara dönüştüğü, kendi yaşamı için başka canlıların yaşamını nasıl hiçe saydığıının anlatımlarıyla sıkça karşılaşırız romanda.

“İnsanlar kendileri yaşıyor, ama başka canlıların, özellikle de onlara bağımlı olmadan yaşamak isteyen ve buna hakları olanların yaşamalarını istemiyorlardı...

İnsanlar, ‘ilâh-varlık’lar! Mujunkum bozkırında onlar da sayga avlıyordu. Önce at sırtında gelmişlerdi buralara. Üzerlerinde deri elbise, ellerinde yay ve ok vardı. Sonra ateşli silahlarla geldiler, şimşek gibi çakan ve yıldırım püskürten silahlar! Bağrıışarak atlarını dörtnala sürüyor ve saygalar her yöne kaçıyordu. Uçsuz bucaksız bozkırın çalılıklarında onları bulup vurmak yine de zordu. Ama bir gün, bu ‘ilâh-insanlar’, arabalarla sürek avı düzenlemeye başladılar. Tıpkı kurtlar gibi, antilopları yorgunluktan düşüp bayılıncaya kadar kovalıyor, sonra vuruyorlardı. Şu son zamanlarda ise helikopter kullanmaya başladılar. Önce havadan sürünün yerini keşfediyor, sonra nişancılar arabalarla oraya hareket ediyor, saatte yüz kilometreden fazla hız yaparak saygaların kaçmasını engelliyorlardı. Arabalar, helikopterler ve hızlı ateş eden filintalar, Mujunkum bozkırındaki denge ve düzeni altüst etmişti...”(s.15)

Cengiz Aytmatov roman içerisindeki olayların oluşumunu, gelişimini çoğu kez kadere bağlar, ilahi gücün her şeyi yönettiğini, oluşumları, karşılaşmaların hiç birinin tesadüf olmayışı dindar bir bakış açısıyla olayları yansıtmayı göze çarpar.

“Varlığımızın tanımını yapmak zordur. Sayısız ilişkiler arasında yine sayısız kombinezonlar kurulur. İnsanların karakterleri o kadar karmaşıktır ki, en gelişmiş, en hassas bir bilgisayar, en normal insanlar arasında bile ortak bir davranış eğrisi çizemez. Ama bu altı adam, daha doğrusu altı kişiden beşi, yukarıdaki tanımın dışında kalan bir istisna oluşturuyorlardı. Altıncı adam olan Kepa şofördü. Aralarında evli olan, aile hayatı yaşayan yalnız o idi (yine de diğer beş kişiyle aynı kategoride sayılırdı ve onu arkadaşlarından ayırmak pek zordu). Kısacası, bu altı kişinin ortak yanlarını oluşturan bir eğri çizilebilirdi ve bunun için basit bir bilgisayara bile ihtiyaç yoktu. Bu bile Allah’ın işine akıl sır ermediğini göstermeye yetiyordu. Ve Allah, Mujunkum’a gelen bu altı adamı, huyu suyu bir olarak yaratmıştı. Şaşılacak derecede birbirlerine

benziyorlardı.. Kepa'dan başka hepsi evsiz barksız serserilerdi. Üçü karıları tarafından terkedilmişti. Altısı da hayatta bir başarı sağlayamamış, bir baltaya sap olamamışlardı. İçlerinden yalnız birinin, en genç olanının özel bir durumu vardı. Adı Abdias idi bu gencin. Tuhaf bir ad! Eski Ahid'den alınmış. Pskov civarında bir diyakosun (Papaz çömezinin) oğlu olan bu delikanlı, kilisenin ileri gelenlerine göre, ilerisi için çok şey vaadediyormuş; anasının ölümünden sonra Papaz Okuluna girmiş. İki yıl sonra da mezhepten saptığı gerekçesiyle kovulmuş. Boss'un (patronun) deyimi ile "asilikten yargılanmak üzere eli kolu bağlanarak kamyonu atılan ve hayvan ölülerinin arasında uzanıp yatan adam işte o idi.Ekipte, Abdias dışında herkes alkolik, ya da, kendilerinin pek hoşlandığı bir deyimle "profesyonel ayyaş" idiler, Kepa onlardan bu tanımda da ayrılıyordu."(s.41)

Yazar toplumsal sorunları eleştirir, toplumun selametinin dinde olduğunu vurgular ancak dinin ve din adamlarının da bu mevcut durumun müsebbibi olduğu gerçekliğini savunur. Abdias din ile ilgili düşüncelerini arkadaşı Viktor Nikiforoviç Gorodetski ile yaptığı görüşmede açıklar.

“Çok haklısın Viktor Nikiforoviç, somut sebepler yok. Zaten öylesi de pek basit olurdu. Söz konusu olan benim kendi durumum değildir. Mesele, kilise geleneklerinin çağımıza ters düşmesidir. Eski zamanlarda, bir toplumun henüz doğuş halindeki bilincine uygun düşen bir doktrini bugün ciddiye almak mümkün değildir. Teolojinin varlığını koruyabilmesi için tek çare, dünyadaki bütün inançların odak noktası, merkezi olarak yeni bir Tanrı anlayışının ortaya çıkmasıdır. Bu Tanrı bizim çağdaşımız olacaktır. Günün ihtiyaçlarına cevap veren başka bir iman anlayışı. Ortodokslukla benim aramdaki tek uyumsuzluk, benim Ortodoksluktan kopmamın tek sebebi, işte budur.” (s.96)

Abdias'ın din üzerine düşüncelerinin anlatıldığı bölümlerden birisi de Abdias'ın papaz okulundan kovulmadan önce koordinatör peder ile yaptığı tartışmadır. Romanın çatışma noktalarının en önemlilerinden biri olan bu diyaloglar oldukça geniş yer tutar. Abdias modern din anlayışını savunurken koordinatör peder ise klasik kilise

dogmalarıyla Abdias'ı ikna etmeye çalışır. Koordinatör peder Abdias'ın durumunu değerlendirirken toplumsal bir anlayıştan bahseder.

“Görüyorsun işte. Bu, gençlerin aşırılık tutkusunu gösteren ayrı bir delil. -Aşırıcılık ya da extremisme, şu günlerde moda olan bir deyim-. Aşırıcılık, çocukluk hastalığından başka bir şey mi?” (s.104)

“Peder alay eder gibi başını salladı ve devam etti:

- Gerçekten fikirlerin çok şaşırtıcı. Zahmet olmazsa bana Hıristiyanlığı selâmete çıkaracak bu üçüncü yolun ne olduğunu anlatır mısın? Yoksa, bu da yeni bir tür devrim mi olacak?

Koordinatör bu sözleri sinsice söylemişti. Ama Abdias cevap vermekte gecikmedi:

- Bu yüzlerce yıllık uyuşukluktan silkinip kurtulmak, dogmatizmi unutmak ve insana Tanrı'yi kendi özünün doruğu olarak görme hürriyetini tanımak gerek...

- Yeter! Yeter! diye bağırdı peder, gururun seni kör ediyor ve çok gülünç bir duruma düşürüyor!” (s.105)

Eserde din motifi geniş yer tutar. Ele alınan din Hıristiyanlıktır. Abdias uyuşturucu kaçakçılarını dine davet edip kendi uyuşturucu dolu torbasını trenden aşağıya atınca Şefin ekibi tarafından öldüresiye dövülerek trenden aşağıya atılır. Dini düşüncelerini tebliğ ettiği için başına bu olayların gelmesi Abdias'ın aklına aynı durumdan çarmıha gerilen Hz. İsa yı getirir. Bin seneden fazla bir zaman geçmiş olmasına karşın iyi ve kötünün savaşının devam ettiğinin anlatılması bakımından ilgi çekicidir. İnsanlar arasındaki anlayışların zamanla kolay değişmediği aynı tür olaylara aynı tür tepkilerin zaman aşımına uğramadığını göstermesi açısından önemlidir.

Hz.İsa idama götürülmeden önce Vali ile görüşür. Vali ondan pişmanlık duyup af dilemesini ister. Vali ile Hz. İsa arasındaki diyaloglar yazarın romanda işlemek istediği konuların en önemlisi gibidir. Bu konuşmalar romanda oldukça geniş yer tutar. Hz.İsa vali ye dini telkin eder, ancak vali onun düşüncelerine katılmaz. Hz. İsa iyi ve doğruyu temsil ederken vali de yöneten ve gözünü iktidar hırsı bürümüş kin kusan idareciyi temsil eder. Bu örnekler bize Sovyet döneminin acımasız idarecilerini hatırlatır.

“Gerçeğe yaklaşıyorsun bay vali, Âdem’in işlediği günahı bu yana, tarih, maddî ve manevî ıstıraplarla akıp gidiyor. Yüzyıllardan beri insanlar birbirlerine zarar vermek için dövüşüp duruyorlar. Kötü kötüyü, yalan yalanı doğuruyor. Bu da, şu güneş altında yaşayan ya da yaşamış olanlar için az bir yük sayılmaz. Cennetin kapıları kapanalı beri sayısız belâların kapıları açılmadı mı? Nice nice savaşlar, haksızlıklar, işkenceler, katliamlar, adaletsizlikler ve saldırılara maruz kaldılar. Dünyanın yaratılışından beri evrensel ‘İyi’ye indirilen bütün bu darbeler, eşyanın tabiatına aykırı olarak işlenen suçlar, herhangi bir son yargının verebileceği cezadan daha mı azdır? Tarihin ilk hedefi akıl yolunda, her şeyi sevgi ve merhametten oluşan İlâhî yüceliklere yaklaştırmak değil miydi? Ama insanlar yüzyıllar boyu pek çok sıkıntılar çektiler ve daha çok uzun zaman çekecekler. Çünkü kötülük beldesi, sayısız dalgaları olan deniz kadar büyüktür. Öyleyse hayat cehennemi hayal edilebilen dehşetlerin en büyüğü değil midir?” (s.199)

“Yazara göre 21. yüzyıla girerken insanoğlunun en büyük problemi teknolojik ilerlemelere rağmen buna paralel olarak gelişmesi gereken iç dünyasının “fatalniy paradox” olarak yani “ölümcül paradoks” olarak kalmasıdır. 20. yüzyılın başındaki insanın ruh yapısı veya içgüdüğü aynıdır, hiç gelişmemiş, hayvansal içgüdü olarak kalmıştır. Bu da yok etmeye yöneliktir.” (Söylemez, 2009)

Cengiz Aytmatov, vak’ası çok çeşitli mekân ve coğrafyalarda geçen eserlerinde esasen insanlığın ezeli meselesi olan iyi-kötü çatışmasını ele almış; bundan yola çıkarak insanın tabiatına aykırı her tür faaliyetin evrenin var olan düzenini ve geleceğini tehdit eden en büyük tehlike olduğu fikrini temel bir tez olarak işlemiştir.

Av ve avlanma” teması da, tıpkı “aşk”, “din”, “savaş”, “eğitim” gibi konuları işlediği diğer eserlerinde olduğu gibi, yazarın vermek istediği mesajlar için sadece bir vasıta fonksiyonunu üstlenmiştir. Söz gelimi Aytmatov’a göre ister aşk olsun isterse din olsun, insanın tabiatına aykırı bir şekilde yaşanmaya zorlandığı an, birtakım bireysel ve toplumsal krizlerin yaşanması kaçınılmazdır. Konumuz açısından baktığımızda av ve avcılık da, tabii bir sürecin bir parçası olmadığı sürece insan ve onun içinde yaşadığı toplum için son derece zararlıdır. Tıpkı insana hayatının hiçbir alanında kendisi olmaya izin vermeyen totaliter rejimler gibi.” (Nemutlu, 2008)

Doğal dengenin bozulmasına, hayatın akışını bozacak olan tek etkenin insanlar olduğuna vurgu yapılır.

Her avın bir mevsimi vardı; kışın köstebekleri yakalamak mümkün değildi. Yılın bu döneminde kurtların menüsünde başka hayvanlar, kuşlar, özellikle keklikler de yer alırdı. Asıl besinleri olan saygaları ise yalnız sonbahardan kış sonuna kadar olan dönemde avlardı. Olayların bu şekilde akışı değişmiyordu. Zaman ve tabiatın ortaya koyduğu bu düzenin sağlam bir mantığı da vardı. Mujunkum bozkırında hayatın bu değişmez akışını ancak beklenmedik bir facia ya da insanoğlunun işe karışması bozabilirdi. (s.16)

Sovyet rejiminin getirmiş olduğu anlayışın insanlar üzerindeki yansıması yapılacak olan sayga avında kendisini gösterir. Sayga avının nereden çıktığı, beş yıllık kalkınma planı doğrultusunda doğal yaşamın nasıl hiçe sayıldığı, av ve avcı arasındaki orantısız gücün çirkinliği, insanların tüm bu hırslarından habersizce doğal yaşamlarını sürdürmeye çalışan hayvanların çaresizliği birlikte verilir.

Yazarın avdan katliam diye söz etmesi ve doğal yaşam içerisinde bir birini avlayan hayvanların bu ortak beladan yan yana omuz omuza kaçmaları onun anlatmak istediği mesajı barındırır.

“İnsanların, kendi beslenme programlarını uygulamak için onlann en sevdikleri av hayvanlarını toptan öldüreceklerini, bunun için sabırsızlandıklarını nereden bileceklerdi? Beş yıllık planın son üç ayına girdikleri halde bu bölge insanların durumu hiç de iyi değildi. Plan hedeflerinin çok gerisinde kalmışlardı ve yerel yönetimin açık göz memurlarından biri Mujunkum'daki tabii kaynaklara başvurulmasını teklif etmişti. Bu dahiyane fikre göre önemli olan, etin kalitesi değil, miktarı idi. Bu teklif, halk nazarında, ciddi ciddi sorgulamalar karşısında, utanılacak duruma düşmekten, aşağılanmaktan kurtulmak için tek çıkar yol olarak görünmüştü.

Bozkır kurtları, yerel yönetimlerin telefon üstüne telefon emri aldıklarını, onlardan plan hedeflerinin gerçekleşmesi için ne pahasına olursa olsun et bulmaları istendiğini nasıl bilebilirlerdi? "Çok geride'kaldınız, tembellik ediyorsunuz, yakında yeni beş yıllık plan

yapılacak, işçilere ne diyeceğiz? Plan nerde kaldı, et nerde? Mutlaka yapılması gereken bir iştir bu!" diyordu merkezdekiler. Yerel organlar da cevap veriyordu: "Ne pahasına olursa olsun planda öngörülen işler yapılacak, on gün içinde sonuç alınacaktır, yeterli kaynaklarımız vardır, tedbir alınmıştır..". (s.32)

Yazar Abdias'ı okuyucuya tanıtırken o dönem Sovyet toplumunun içerisinde bulunduğu durumu tasvir eder ve eleştirel bir yaklaşım sergiler. Toplumun ateizm ve kilisenin klişeleşmiş dogmaları arasına sıkışmış olması tespiti önemlidir. Abdiasın dinde reform düşünceleri ve toplumun ancak dini doğru anlamalarıyla ve yaşamalarıyla toplumsal bozuklukların üstesinden gelebileceği anlatılır.

"Dinde reform yapmak gibi aşırı isteğinden dolayı kapıdışı edildikten sonra, Abdias, "Genç Komünistler" adlı mahallî bir gazetede yazarlık yapmıştı. Papaz Okulunun bu eski öğrencisi halkın ilgisini çekecek, onları heyecanlandıracak makaleler yazabilirdi. Eski bir din adamı olarak, din aleyhindeki propagandaları için ondan çok iyi yararlanabilirlerdi. Abdias ise bu işi, gençlere hitap eden bir yayın organında dinî meselelere temas etmek ve fikirlerini yaymak için bir fırsat saymıştı. Aslında onun düşünceleri, didaktik propagandalardan, bölge basınına kaplayan toplumu azarlayıcı yazılardan usanmış her yaşta okurun ilgisini çekiyordu. Başlangıçta yöneticiler de, Abdias da karşılıklı çıkarlarına saygı gösterdiler. Ama, bu genç sapkının ard niyetini kendisinden başka kimse anlayamamıştı. O, yazı işlerinde gittikçe yerini kuvvetlendirmeyi, yeni fikirlerini yayma fırsatı bulmayı umuyordu. Ona göre, modern dünyada "Tanrı ve insan" anlayışı günün en önemli ve heyecanlı konusu olacaktı. Böylece o, bazı ideolojik uygunsuzlukların da yardımıyla ve ustaca ifadelerle, eski teolojinin dogmaları ile çelişen kendi doktrinini ortaya çıkaracaktı." (s.46)

Abdias İnga'ya yazdığı mektuplarının birinde uyuşturucu kaçakçılarıyla yaptığı röportajı yayınlamak istemeyen gazete yöneticilerine ve onların da yaranmaya çalıştığı üst düzey yöneticilere karşı eleştirel bir tavır sergiler. Toplumsal bozulmanın zaaf gibi algılanabileceği düşüncesiyle görmezden gelinmesini "devekuşu politikası" diye yorumlaması ve gençlerin uyuşturucu tuzağına düşmelerinin temel sebeplerinden birisinin de batı olduğunu söylemesi dikkat çekici unsurlardandır.

"Hatırlarsınız İnga Fedorovna, seyahatimle ilgili yazılarım yayınlanır yayınlanmaz size gönderecektim, bu hususta anlaşmıştık. Bu genç haşhaş kaçakçıları hakkında öğrendiklerimden pek emin değilim. Modern dünyamızın karşılaştığı bu acıklı uyuşturucu meselesini çeşitli yönleriyle ele alan yazılarımın yakın bir gelecekte yayınlanacağından da emin değilim. "Modern dünya" diyorum, çünkü, yaban keneviri bilinmeyecek kadar eski zamanlardan beri bozkırda yetişiyor ama onbeş yıl öncesine kadar, yerli halkın dediğine göre, bu pis bitkiyi, uyuşturucu kullananların deyimi ile bu 'ot'u, ne içmek için, ne de başka bir amaçla toplayan hiç yoktu (Bunu size hatırlatmam tamamen yersiz, çünkü siz bu alanda uzmansınız, ama beni bağışlayın İnga Fedorovna, başladığıma göre bitirmeliyim ve özellikle de size anlatmalıyım, böylece bu seferim bir işe yaramamış olur). Evet, bu hastalık çok yenidir ve bunda Batının etkisi çok büyük olmuştur.

"Şimdi bana, sözde uzman yetkililere sunmak için basit bir rapor yazmamı teklif ediyorlar. Gerçekten akıl almaz bir şey! Budalaca bir sansürden başka anlamı yok bunun. Yersiz bir endişe bu. Onlara göre, uyuşturucunun gençlerimizi kırıp geçirmesinin açıklanması prestijimize indirilen bir darbe olacaktı. Çok gülünç, isyan ettirici bir iddia bu! Tam 'devekuşu politikası' dedikleri şey! Bu kadar pahalıya, böylesine büyük bir bedele mal olacak o sözde prestijin ne yararı olacak? (s.54)

...

Bazı yazılarımda, genel deyimleri kullanarak da olsa, konuya yaklaşma fırsatını bulmuş, gençler arasında alkolizmin yaygınlaşması meselesine eğilmiştim. Batıdaki acı gerçekleri ortaya koyarak uyuşturucunun zararları konusunda da bazı yazılar yazmıştım. Ama yazdıklarım hep ikinci elden aldığım bilgilere dayanıyordu. Meseleyi daha somut, daha inandırıcı bir şekilde ele almak, sonunda kendi düşüncelerimi, herkesin bildiği ama birçoklarının da bătullaşmış bir inançla gizlemeye çalıştığı, gençler ve özellikle yeni yetmeler arasındaki uyuşturucu belasını ciddi olarak ortaya çıkarmak istiyordum. Uyuşturucunun kişiliği allak bullak etmesinden sadistçe cinayetlere sürüklenmesine kadar her şeyi anlatacaktım. Ama bunun için verilere ihtiyacım vardı ve bunu içinde yaşayarak öğrenecektim."(s.61)

Roman içerisinde Abdias ile ilgili olaylar zinciri içerisinde önemli olan bir diğer olay ise Abdias'ın uyuşturucu kaçakçılarıyla buluşmak ve oradan Mujunkum bozkırına

gitmek için trenin gelmesini beklerken zamanı çok olduğundan Moskova sokaklarını gezmesi ve bir kilise korosunun konserine katılmasıdır. Bu konser sırasında dini duyguları depreşir. Kendisini insanları dinsel bir bakış açısıyla değerlendirir. Dinsizliğin çok büyük bir yanığı olduğunu hayatta Allah tan başka bir yasa koyucu aramanın yanlışlığına vurgu yapar.

Roman içerisinde geçen olaylardan bir diğeri de Abdias'ın İlahi Korosu'nu dinlerken aklına gelen Gürcü hikayesidir. Bu hikaye Sovyet devriminin ilk yıllarında yapılan iç savaşı ve Gürcüler arasında devrim karşıtı olan Guram Çohadze ve onun çetesinin Sovyet ordusuna karşı gösterdikleri direniştir. Onları kimse yenemez Sovyet ordusuna büyük kayıplar veririrler. Ancak aralarına arkadaş diye giren Çekist adlı Sovyet yanlısı ajan yardımıyla Sovyet askerleri tarafından pusuya düşürülürler ancak Çohadze ve birkaç arkadaşı pusudan sağ kurtulurlar. Çekist, Çohadze ve diğer arkadaşlarını öldürür en son kendisini de öldürerek olay nihayetlenir. Bu olayda yazar bir çok mesaj verir bunları yüzeysel ve okuyucuya bırakarak yapmaz olayın arasında ve sonunda yaptığı yorumlarla Gürcü Hikayesinin mesajını verir. Bu mesaj aslında tüm roman boyunca verilmek istenen düşüncelerin de özeti gibidir. Yazarın savaşa ve insan hayatının kıyımına yönelik bakışıdır.

“Hayat, bütün hiçliklerden daha kuvvetlidir ve dünyada ondan daha kutsal bir şey yoktur. İşte bunun için insan öldürülemez, bunun için öldürmemek zorundayız. Ama düşman gelip senin toprağını işgal etmişse, dövüşülür, savaşılr. Ve, sevgilinin şerefi de, insanın anavatanı gibi korunmalıdır. Ayrılık acısı taşınamayacak kadar ağırdır, omuzlarına çöken bir dağ gibidir. Çünkü o sevgili olmadan güzellik yoktur, renkler yoktur, ışık, neşe ve gelecek gün yoktur.. İşte bunlardır şarkılar. İnsan bütün şarkıların içeriğini sayıp dökemez..” (s.83)

...

“ İnsan hayatını yönlendiren kanunların hesaba dayanan bir mantığı yoktur. Uzay boşluğunda dönüp duran dünyamız da kanlı dramların gösterildiği sahneden başka bir şey değildir... Bu dünya güneşin etrafında döndüğü sürece ve taa kıyamete kadar kan dökülmesi mi gerek?” (s.84)

Toplumun din ve değer yargılarına karşı bir eleştiri söz konusudur. Değişim olumsuz yöndedir ve bunun tek suçlusu mevcut rejimdir. Ancak yazarın eleştirisi gerçek Sovyet rejimine değil bozulmuş Sovyet rejiminedir.

“Bugün toplumumuzun değer olarak benimsediği şeyler aslında tamamen bozulmuş, topa tutulmakta.. Tanrı kavramına gelince, çocukluk çağlarından beri onlar Tanrı’yi, ihtiyar bunakların dillerine pelesenk ettikleri tekerleme gibi görürler. Hem sonra, kolay kazanılan paranın yanında güzel sözlerin ne değeri olur? Şu günlerde herkesin tekrarladığı gibi, büyük bir teşekkür hiçbir şeye yaramaz, ama para, nereden gelirse gelsin, at keseye! Hem, yalnız bizden almıyorlar bu parayı, kazançlarının bir kısmı, yabana ülke kaçakçılarına yapılan satışlardan sağlanıyor. Çoğunun Murmansk, Odesa, gibi limanlardan ya da Baltık şehirlerinden gelmeleri bundan olsa gerek. Uzak-Doğu’dan gelenler bile var. Bütün bu haşhaşlar, polen ekstreleri nereye gidiyor? Önemli olan ise nerelere gittiği değil, olayın, kaçakçılığın kendisidir...”

Bütün dünyaya karşı kendisinin en iyi sosyal sistem olduğunu, kötülüklere karşı bağışıklı bulunduğunu iddia eden bir idarede, bütün bunlar nasıl oluyor? Ah bir başarsaydım! Gördüklerimin, yazacaklarımın birçoklarına ibret olmasını diliyorum Allah’tan. İnsanların bu olaya, evleri tutuşmuş gibi, felâkete kendi çocukları maruz kalmış gibi tepki göstermeleri gerek. İyi kullanılan bazı kelimeler koro halinde bütün toplum tarafından tekrar edilirse, bunun paradan daha güçlü olduğu anlaşılır, böylece kötülükler önlenir! Eğer her şeyin çıkışı Allah’tan ise, insan bu çıkışa, bu ilk kudrete tutunmak gücüne de sahiptir. Başarmayı ne kadar isterdim! Yine Sana sesleniyorum Tanrım: Paraya, altına çarparak dönen kelimelerin değeri nedir? Yer altında işlenen kötülüğe karşı vaizler ne yapabilir? Bana sonuna kadar dayanma gücü ver Allahım. Bu çabalarımda, bu mücadelede beni yalnız bırakma. Ben yalnızım. Yapayalnızım. Onlar ise çok kalabalık...”(s.108)

Hız.İsa'nın idam sahnesinde toplum tasviri yapılır. Hız. İsa'nın idamını izlemeye gelen halk onun vaazlarını dinlemiş söylediklerinin doğru olduğuna inanmış ancak onun idam edilmesine karşı çıkamayan, iradesini kullanamayan bir yığındır. Tıpkı Sovyet diktatörlüğü boyunca öldürülen aydınların katledilmesine sessiz kalan yığınlar gibi. Arada yüz yıllar olmasına rağmen halkların ortak tutumu dikkat çekicidir.

“Vıcdansız şehir, pusuya yatmış avını bekliyordu. Çünkü bu yakıcı hava onu kana susatmıştı. Kalabalık, karanlık içgüdüsi ile, sarhoş olup ulumak için büyük heyecanlar istiyordu. Libya çölünde bir aslanın bir zebrayı boğazladığını görerek ağızları sulanan ve cıyak cıyak ürüyen çakal sürüsü gibiydi o kalabalık. Vali, hayvanlar arasında da, insanlar arasında da böyle sahneleri görmüştü” (s.178)

Hz.İsa'nın bu düşüncelerine karşın Valinin de yönetime, halka ve Allah'a bakışı ile bu dönemden bin yıl sonra ortaya çıkan Sovyet yönetiminin bakışını çağrıştırmaktadır.

“Dünya her zaman bir kuvvetler topluluğu olmuştur ve bu hiç değişmeyecektir: Kuvvetli zayıfa hükmedecek, gelecekte de kuvvetli olanlar hükmetmeye devam edeceklerdir. Bu, değişmez bir kanundur, gökte parlayan yıldızlar kadar değişmez bir kanun. Onların konumunu kimse değiştiremez. İnsanların kaderi için bunca sıkıntıya katlanmakla ve onları hayatın pahasına kurtarmaya çalışmakla hata ediyorsun. Tapınakta söylenen hiçbir vaaz, hatta göklerde yankılanan hiçbir ses, onlara bir şey öğretemez! Çobanın peşinden giden sürü gibi yine Sezarların peşinden gideceklerdir. Yine zenginliği, kuvveti onurlandıracak, yine en acımasız, en otoriter olanı sayacaklardır. Generallere övgüler düzecek, seller gibi kan akan savaşlardan sonra galiplerin zaferini, mağlûpların aşağılanmasını kutlayacaklardır. Başka hangi başarılar ruhları böylesine tutuşturabilir? Bundan daha güzeli yoktur ve bunun şöhreti de nesillerden nesillere aktarılacaktır. Ve her zaman bayraklar rüzgârda dalgalanacak, boru sesleri yankılanacak, kalbler daha hızlı, daha heyecanlı çarpacaktır. Herkes düşman önünde bir adım gerilememek için yemin edecek, millet adına savaşlar kutsal ilân edilecek ve çocuklar vatan düşmanlarına karşı nefret duygusuyla yetiştirileceklerdir. Hepsinin amacı kendi şeflerini mutlu etmek, başkalarının şeflerini mahvetmek, onlara diz çöktürmek ve milletleriyle birlikte onları köle etmek, topraklarını ele geçirmek olacaktır. İnsanlar her zaman bunun için yaşamış, bunun için ölmüşlerdir. Bunlar hayatın tadı ve manasıdır.” (s.201)

Hız.İsa geçmişten günümüzü görerek insanlığın sonunun yine kendisi sayesinde olacağına işaret eder. Aslında romanın diğer konuları da onun bu sözünü destekler niteliktedir. İnsanın insanla olan savaşı...

“Evet, vali, bilesin ki dünyanın sonu gelecekse, bu, benim yüzümden olmayacak, kıskırtılan kızgın unsurlar yüzünden de olmayacak, size özgü iç savaşlar, büyük savaşlar yüzünden gelecek dünyanın sonu. Sizlerle o meşhur zaferlerin arası kin ve düşmanlık doludur, dünyanın sonu işte bunun için gelecektir. Ama sen, kudret seni kör ettiği için, bu zaferlere çok değer veriyorsun...” (s.204)

Abdias'ın gazeteden kovulması, onu farklı para kazanma yoluna iter. Sayga avcılarıyla birlikte çıkacağı av onun sonu olur. Sayga avcıları onun içki içmeyişi ve dindar oluşu nedeniyle onu yargılayıp, bir ağaca bağlarlar ve öldüresiye dövüp ölüme terk ederler. Abdias hikayesinin finali Hız.İsa olayını hatırlatır. Sayga avcılarının başı olan Boss'un Abdias'a söyledikleri Stalin'e övgü, dinsizliğe övgü, niteliğinde olup dönemin zihniyetini yansıtmaktadır.

“Haydi, ayağa kalk, pis papaz! diye bağıırıyordu Mişaş Kepa da tekmeliyordu durmadan. Abdias'tan, zar zor duyulan bir iniltiden başka ses çıkmıyordu. Bos nihayet ayağa kalktı, gelip Abdias'ın yakasına yapıştı ve onu yırtıcı bir hayvan gibi sarstı : Dernek böyle ha sefil kukla! Bizi Tanrınla korkutmak istedin ha! Korkarız mı sandın sersem! Bizi kuş beyinli mi sandm! Tanrıyla manrıyla işimiz yok bizim! Ne sanıyorsun sen kendini? Biz sadece hükümetin emirlerini yerine getiriyoruz ve senin gibi bir papaz bozuntusu da hükümet planını bozmaya kalkışıyor! Sürüngenin birisin, bir halk düşmanısın sen! Halk ve devlet düşmanı! Senin gibi hainlere dünyada yer yok. "Bizimle olmayan bize düşmandır!" Stalin söyledi bunu. Senin gibi ayak takımlarını acımadan yok etmek gerekir. Teslim olmayan düşman gebertir. Sen orduda bu tür bir propaganda yapmaya kalkışsan kurşuna dizilirdin, kilise pisliği herif! Ama, toprağımızı daha fazla kirletmene izin verecek değiliz. Hükümet çarkına çomak sokmanın ne demek olduğunu öğreneceksin! Rahip olalım istiyorsun ha! Seni geberteceğim ve senin gibi bir emperyalizm ajanını yok ettiğim için banâ teşekkür edecekler. Belki sen, Stalin öldü diye, senin gibilere artık dokunulmayacağını sanıyordun. Diz çok papaz köpeği! Diz

çök! Burada emirleri ben veririm! Ya Allahını inkâr edersin, ya da senin için her şey biter!” (s.258)

Romadaki son olay çoban başı Boston’un hikayesidir. Bu son olay da da yine yazarın insanların doğal yaşamı tahrip edişlerine, Sovyet yönetiminin akıl almaz uygulamalarına ve bu akıl almazlıklarını destekleyen yönetim taraftarı tiplere kısacası kötüye karşı yoğun bir eleştirisi görülür.

Dişikurt Akbar uykusundan uyanır ve acılı bir şekilde börü anaya seslenir.

“ Ey kurtların ilâhesi Börü-Ana! Bana iyi bak. Karşında ben vanm, ben Akbar. Bu soğuk dağlarda karşına dikilen benim. Yapayalnız, talihsiz Akbar. Acılarım çok büyük. Nasıl ağladığımı işitiyor, musun? Nasıl uluduğumu, nasıl hıçkıra hıçkıra ağladığımı duyuyor musun? Bütün varlığım ıstırap oldu, memelerim yararsız sütle doldu.. Süt verecek, besleyecek kimsem yok. Yavrularımı yitirdim. Nerde yavrularım, nerde? Aşağılara in Börü-Ana, in de yanıma otur, sen ve ben birlikte ağlayalım. Aşağılara in kurtların tanrıçası. Seni doğduğum topraklara götüreyim, artık kurtların orada, o bozkırda yaşama hakları yok. Bu hakkı aldılar bizden. Dağlarda yaşama hakkımız da yok. Hiçbir yerde kurtlara yaşama hakkı yok.. Aşağıya inmek istemiyorsan beni de oraya çek Ben, Akbar, yavruları çalınan ana kurt! Seninle birlikte Ay’da yaşamak, oradan kanlı gözyaşlarımı yeryüzüne akıtmak istiyorum. Beni işit Börü-Ana! Börü-Anaa! Börü-Anaaa! Beni anla, gözyaşlarımı anla Börü-Anaaa!”(s.338)

Gücün doğal yaşamın içinde oluşu, hakimiyet özgürlük vurgusunu sıkça görmekteyiz. Özgürlük duygusunun bir kurtta dahi görülmesi ilgi çekici ve düşündürücüdür.

Ayrıca zamanın bu dengeleri değiştirme de çok önemli bir faktör oluşu vurgulanır. O coğrafyanın hakimi olan Akbar ve Taşçaynar ilerleyen bölümlerde sadece yaşama isteklerini bile gerçekleştiremez hale geleceklerdir. Yani bir anlamda özgürlüğüne düşkün iki kurdun bile değişen dünya düzeni içerisinde özgür olarak doğal yaşamlarını nasıl sürdüremediklerinin hikayesi anlatılır.

“Aytmatov anlatılarında aşk, bütün mesafeleri aşan, insanı manevi öz bakımından geliştiren ve birbirine taşıyan yüksek bir değer olarak görülür. Aşkın farklılıkları aşan gücü, Aytmatov anlatılarında insanı içten değiştiren, dönüştüren ve evrenin ritmine katan yapıcı bir unsur olarak karşımıza çıkar. Aşkın insanı kendi içine yönelterek yüreğinin sesini dinlemeye zorlaması, insanın kendi iç özgürlüğünü keşfetmesine de neden olur. Ancak yazar, aşkı, yalnızca insana mahsus bir duygu olarak da sınırlamaz. Aşk, genel anlamıyla evrensel anlamdaki varoluş açılımıdır. Aşkın insan dışındaki bu anti-estetik yönünü deve, kurt ve at gibi hayvanları işleyerek anlatan Aytmatov, onun kurucu, yapıcı ve dönüştürücü işlevini daima ön planda tutar.” (Korkmaz, 2008:1)

Aytmatov anlatılarında aşk, bütün mesafeleri aşan, insanı manevi öz bakımından geliştiren ve birbirine taşıyan yüksek bir değerdir. Bu yüzden, kiliseden ihtilalci görüşleri nedeniyle kovulan Abdiyas, aşık olduğu İnga ile karşılaşmasını yaşamındaki “yeni bir dönem” olarak adlandırır. Zira “aşk, bütün canlılar için bir ruh ihtilalidir! Çünkü onun yaktığı her şey, aynı zamanda bir rönesans, bir yeniden doğuştur” (*Dişi Kurdu Rüyalari*, s. 216). Bu yüksek ruh ihtilalinin önünde hiç bir güç, zorluk ve kurum duramaz.

Ölümsüz olan tek şey aşktır. Aşkın insanı tüm acılarından sıyrır ve sonsuzluğa ulaştıran yönü dile getirilir.

Yazar olayların içerisine serpiştirdiği aşk konusuyla okuyucunu ilgisini hep diri tutar. Aşk tüm olayların içerisinde vardır. Akbarın Taşçaynar’a ,Taşçaynar’ın Akbar’ a olan aşkı her ikisininde yavrularına olan aşkı, hayata doğal yaşama karşı besledikleri aşk, Abdias’ın İnka’ya beslediği aşk, Hz.İsa nın Allah’ a duyduğu aşk her biri romanın içerisinde olaylar arası geçişlerde nakış nakış işlenir.

“Eli kolu bağlı olarak kamyonda bulunması acı acı düşüncelere sokmuştu onu. O anda en dayanılmaz acısı da yalnızlığı idi. Doğulu bir şairin yarısını unuttuğu bazı sözlerini hatırladı:”Kalabalığın içinde insan tektir, kendi kendine kalınca yapayalnızdır”. Yine de acı ile, bir süreden beri aklından hiç çıkmayan bir insanı getirdi gözlerinin önüne.

Bu, dünyada ona en yakın insandı, çünkü artık onu kendi varlığından ayıramıyordu. Şu güç saatlerde de ondan kopamazdı. Bütün duyuları ile uzanıyordu ona. Telepati olayı gerçekten varsa, çok kritik bazı anlarda insanın sevdiği ile duyu ötesi bir güçle bağlantı kurması, mümkün ise, onun sevdiği insan da bu gece bir felaketin geldiğini duyuyor, endişe ediyor olmalıydı.

Aynı şairin eskiden ona inanılmaz gibi gelen paradoksal bir formülünü de şimdi çok iyi anlıyordu: "Kalbi sevmek için yaratılmış olan, hiç âşık olmamalı". Ne saçma söz! Ama o bugün karanlıklar içinde sevdiğini düşünerek sessizce gözyaşı döküyor, keşki onu hiç tanımasaydım, bu kadar derin ama umutsuz bir aşkla, ölürlen insan kendi canını sevmesi gibi sevmeseydim, diyordu, öyle bir aşkla sevmeseydi, şu anda böylesine şiddetli bir acı, böylesine kara bir sıkıntı çekmeyecek, dayanılmaz ve korkunç derecede anlamsız bir arzu ile, bir anda bağlarını koparıp, bozkırda hiç durmadan, geceler boyu kilometrelerce yol alarak Calpak-Saz'a doğru koşmak istemeyecekti. (s.47)

Yazara göre Abdias'ın başına gelen felaketin sorumlusu da yine aşktır. Ancak Abdias halinden memnun aşkı da kederi de verenin Allah olduğunu bilir ve ona her zaman şükreder. Aşkın acısının bile yaşama sevinci verdiğiinden söz eder.

"Abdias, bulunduğu durumdan kurtulamadığı için, belki de hiç ihtiyacı olmayan bu aşka neredeyse lanet okuyordu. Asya'nın bu topraklarına o kadın yüzünden gelmemiş miydi? Mujunkum'da eli kolu bağlanmış, saldırıya, hakarete uğramamış mıydı?

Ama bu düşünceler kalıcı değildi, gelip geçiyor, yüreğindeki ateşi daha da körüklüyor, kavuşma' ne kadar imkânsız görünüyorsa, o da yalnızlığa karşı o kadar metin olduğunu hissediyordu. Bununla beraber, boğucu sıkıntılar ona Allah'a olan inancının ne kadar güçlü ve içten olduğunu da hissettiriyordu. Yüce Yaradan'ın insana dünyevî aşklar vererek, onun var olmasının en büyük sevincini de yarattığını keşfediyordu. Tanrı'nın lütfu akıp giden zaman kadar sonsuzdu, çünkü her âşk ayrı ve tekti...

Gözlerini dolunaya çevirerek:

- Yüce Yaradana hamdolsun, diye mırıldandı, bir de kalbimizi aşka açan Allah'ın lütfunun ne büyük olduğunu anlayabilseydi bu ay... (s.48)

Abdias İnga ile karşılaşmasında aşk ve aşkın insan hayatındaki önemi vurgulanır. Abdias ın hayattaki tüm kapılar yüzüne kapanırken aşk onun çıkış kapısı oluverir.

“ Abdias, İnga ile karşılaşmasını ne zaman hatırlasa, bu olayın hayatında yeni bir dönem başlangıcı olduğunu söylerdi. Yeni bir çağ idi bu. Bunu, romantik tiplerin bir abartması saymak hatadır. Gerçi onun bu kıza birden bire vurulmasında korkunç bir aşırılık vardı, ama öyle gergin bir duyguya kapılıyordu ki, halk arasında yaygın olarak söylenen ‘aşk’ kelimesi ile ifade edilemezdi Küçük Prioksk şehrindeki evine dönerken, yol boyunca zamanının en güzel anlarını ona kartpostal yazmakla geçirir, trenin beş dakikadan fazla durduğu her istasyonda bu kartları ona postalardı. Dönüşünden bir gün sonra da uzun bir mektup yazardı” (s.241)

2.1.3. Bakış Açısı

Roman önce kurtların, sonra Abdias'ın, daha sonra da Boston'un gözünden okuyucuya aktarılır.

Yazar her şeyi bilen yazar-anlatıcı ve kahraman-anlatıcı bakış açılarının ikisini birden romanında karışık olarak kullanmıştır. Romanın kurtlar ile ilgili bölümlerinde özellikle yazar-anlatıcının devreye girdiğini görmekteyiz.

“İnine taş yağan, çığ düşen dişi kurt Akbar, kovuğun dibine, karanlık dehlize doğru kaçtı. Yay gibi fırlamış, sonra durup tüylerini kabartmış, dövüşmeye, meçhul düşmanın üzerine atılmaya hazır bir durum almıştı. Karanlıkta ışıltısı artan gözlerinde vahşi şimşekler çakıyordu.

Akbar'ın korkusu boşuna idi. Helikopter ancak, kaçılacak ve saklanacak yeri olmayan düz ovada onun peşini bırakmaz, yetişir, vınlaması ile onu sersemletir, iyice yaklaşınca da mitralyöz ateşine tutardı. Bu durumda sinecek bir kuytu, sığınacak bir köşe bulamaz. postunu kurtaramazdı. Çünkü, kaçan bir yaratığın ayakları altında yer yarılmaz ve onu saklamazdı.

Dağlarda durum başka idi. Kaçmak, tehlike geçinceye kadar saklanmak mümkündü. Onun için helikopter korkulacak bir şey olamazdı. Aslında dağlar

helikopter için de tehlikeliydi. Ama korkunun mantığı yoktur; hele bu, daha önce yaşanmış bir korku ise." (s. 8)

Abdias ve kardeşini anlatırken yazar ilahi bakış açısıyla anlatımını sürdürür.

"Bu, iki kardeşin son buluşmaları oldu. Çünkü kader onları ayırmıştı ve artık hiç görüşemeyeceklerdi."(s.51)

Her şeyi bilen yazar-anlatıcının devrede olduğu bu satırlarda yazar, çok canlı bir üslup kullanarak okuyucuyu romanın dünyasına çekmeyi başarmaktadır. Şu satırlar yazarın tasvirdeki başarısını göstermesi bakımından dikkat çekicidir:

"Uğultu en yüksek noktasına ulaştığı bir anda olan oldu: Önce helikopterin geçtiği yerin aşağısında bulunan ve rüzgârın çıplak bıraktığı dik bir yamaçta, hafif bir göçme görüldü. Bazı kayalar ses şoku ile, donmuş parmaklara kan yürümesi gibi hafifçe kımıldamış ve hemen durmuştu. Ama az sonra, bu küçük sarsıntı, bu oynak arazide daha büyük bazı kayaların kopmalarına, gittikçe artan bir hızla yamaçlardan yuvarlanmalarına yetmişti. Yuvarlanan kayalar tozu dumana katarak, daha küçük taşları da sürükleyerek iniyorlardı aşağıya. Yamaç mermi yağmuruna tutulmuştu sanki. Sarıçalıları, aksöğütleri ezerek, kar yığınlarını çökerterek inen kayalar, kurtların barındığı büyük bir kovuğun üzerine gelip çarptı. Yarı donmuş bir derenin kenarında bulunan bu kovuğun ağzını, yöreye özgü bitkiler örtüyordu." (s. 8)

Cengiz Aytmatov, Dişi Kurdu Rüyalari'nda kahraman anlatıcı bakış açısını da büyük bir başarıyla kullanmıştır. Yazarın bakış açıları arasındaki geçişleri çok başarılıdır. Okuyucu bu geçişleri tabii olarak kabul eder ve bunda bir anormallik hissetmez. Aşağıya alacağımız şu satırlar bu açıdan dikkate değerdir:

"Temmuz sonunda, güzel bir günde, gazete idarehanesinden yıkılmış olarak ayrıldım. Yazışleri müdürünün bana karşı, röportajıma karşı gösterdiği âni davranış değişikliğine çok üzüldüm. Bir süreden beri gazeteci arkadaşlarım da çok tuhaf davranıyor. Beni bu yolculuğa teşvik eden ve yazmamı çok isteyen arkadaşlar, düştüğüm bu durumdan kendilerini sorumlu tutuyorlar galiba.

Bu ortam beni çok sıkıyor, çok üzüyor. Birisinin benimle karşılaştığı zaman rahatsız olduğunu anlayınca, ben de bir suçluluk hissine kapılıyorum ve onu bu sıkıntıdan, benimle olduğu için acı çekmekten kurtarmaya çalışıyorum. Artık, bir çeşit vicdan azabı verdiğim için, yazışlarında görünmemeye, oraya gitmemeye karar verdim. İhtiyaçları olursa beni bulurlar, ihtiyaç duymazlarsa kendileri bilir, ben de ne yapacağımı bilirim." (s. 218)

Bu satırlardan anlaşılacağı gibi yazar, modern anlatım tekniklerinden haberdardır ve bu anlatım tekniklerini başarıyla kullanmaktadır. Bunu, yukarıda alıntıladığımız, Abdias'ın iç monologunu bize başarıyla yansıtmamasından anlamaktayız.

Aytmatov bu eserinde hayatı, insanları ve sistemi sorgular. eleştirel bakış açısını romanın başından sonuna kadar görmektedir.

Aytmatov'un bu romanında, insanlarda ve aralarındaki ilişkilerde var olan çelişkileri tasvir ettiğini görmektedir. Ayrıca bu çelişkilerin geliştikleri koşulları göstermekte, ortaya çıkan sürekli değişimleri ve onların vardıkları ani sonuçları anlatmaktadır.

Aytmatov gerçekliği, çalışan halkın görüş açısından inceler ve işler. Eserlerinde gördüğümüz insan ilişkilerindeki çelişkileri, nedenleriyle birlikte verir. Çatışmaları oluşturan ortamları anlatır, sistemin ve savaşın getirdiği temel bozuklukları, emekçi halkın, çalışan insanların ızdıraplarını, sorunlarını sergiler. Bütün bunları aşağıda açıklanan görüşler doğrultusunda yazar:

"Gerçekçi sanatçı, çirkinliği betimlemekten kaçınmaz. Çirkin bir adamı, çirkin bir ortamı, biçimsiz bir olayı çizmekten kaçınmaz yapıtında. Fakat hiçbir zaman yalın çirkinlikle de yetinmez, onu iki biçimde aşar: Sergileme biçiminin güzelliğiyle (bunun ülküleştirme ya da süsle hiçbir ilişkisi yoktur) ve çirkinliği bir toplumsal olay olarak sunmasıyla... (Karaalioglu, 1980:124)

Cengiz Aytmatov da yöntem olarak gerçekçi olmayı benimser. Gerçekçi sanatçılar, zamanı tarihsel bir çerçeve içinde ele alırlar. Aytmatov'un bu konudaki görüşleri ise şöyle açıklanır:

“Hayat, duraksız bir yenilenme sürecidir. En karmaşık sorunlar, çelişkiler ve güçlükler insanın ve toplumun hayatında her zaman yer almıştır. Tarihin adımlarını oluşturan da bu güçlüklerin sürekli alte dilişidir. Kendisiyle savaşıarak, varoluşun yasalarını kavrayarak, insan tarihi yapar ve hayatın anlamını sorar kendine durmadan.” (Karaalioğlu, 1980:163)

Yazar, eserlerinde çelişki ve çatışmaları sergileyerek okuyucuya mesajlar verir, onların soru sormasını düşünmesini ister.

Eserlerinde verdiği mesajlarla her türlü sömürüye ve buna bağlı olarak manevî değerlerin yok edilmesine engel olmaya çalışır. İnsanlara olduğu kadar hayvanlara ve çevreye karşı uygulanan kötü muamelelere, tabiatın kirletilmesine karşı çıkar.Yazar, sanat anlayışına bağlı olarak bütün bu yaşanan gerçekleri, tabiat koşulları içersinde verir.

“Dişi kurdun korkunç bir şok geçirdiği o gün, işte böyle sona erdi. Karşı gelinmez analık içgüdüsiyle o, yalnız kendisi için değil, yakında dünyaya gelecek yavruları için de endişelenmiş, korkmuştu. Öbek öbek koruların ardında, çığların ve fırtınaların topladığı taş ve ağaç yığınlarının gerisinde, çalılıkların ortasında, sarkık kayaların altında derin bir yarık olan bu yeri, onun için yuva seçmişlerdi.” (s.13)

“İnsanlar kendileri yaşıyor, ama başka canlıların, özellikle de onlara bağımlı olmadan yaşamak isteyen ve buna hakları olanların yaşamalarını istemiyorlardı... İnsanlar, ‘ilâh-varlıklar! Mujunkum bozkırında onlar da sayga avlıyordu. Önce at sırtında gelmişlerdi buralara. Üzerlerinde deri elbise, ellerinde yay ve ok vardı. Sonra ateşli silahlarla geldiler, şimşek gibi çakan ve yıldırım püskürten silahlar! Bağrışarak atlarını dörtnala sürüyor ve saygalar her yöne kaçıyordu. Uçsuz bucaksız bozkırın

çalılıklarında onları bulup vurmak yine de zordu. Ama bir gün, bu 'ilâh-insanlar', arabalarla sürek avı düzenlemeye başladılar.” (s.15)

Romanda tasvirler geniş yer tutmaktadır. Dişi kurt Akbar ve Taşçaynar'ın tasvirleri yapılırken abartılı bir üslup kullanılmıştır. Halk hikayelerini anımsatan bir anlatım göze çarpmaktadır.

“Akbar ve Taşçaynar yörenin yabancısı idiler. Gözleri keskin olanlar, görünüşlerinin bile o yöredeki kurtlara benzemediğini hemen anlardı. Bunların, bozkır kurtlarına özgü açık renkli bir yeleleri vardı. Bu yele, gümüş renginde kalın bir örtü gibi boyunlarını sarıyor, sonra omuz başlarına ve karınlarına iniyordu. Bu bozkurtların ya da boz boyunluların boyları da Isık-Göl yaylalarında yaşayan kurtlardan daha büyüktü. Akbar'ı yakından görmeniz mümkün olsaydı, gözlerinin parlak mavisine ve yarı saydam oluşuna şaşır kalırdınız. Çünkü böylesi pek nadir görülürdü ve belki de tek örneği Akbar idi Yöredeki çobanların dişi kurda verdikleri ilk ad "Ak- dalı" (Akcıdav) idi. Az sonra halkın dilinde bu isim Ak- börü'ye dönüştü. Daha sonra da ona, en ulu, en büyük anlamında Ekber ya da Akbar dediler. O zamanlar bunun, çok başka bir geleceğin, bir kaderin, bir ayrıcalığın işareti olduğunu kimse anlamamıştı.” (s.13)

Yazar olayları çoğu kez kadere bağlar. Her şey olması gerektiği gibi oluverir anlayışındadır. Yaşamı her geçen gün yaşanılmaz hale getiren ise insanın kendisidir.

Kurtlar doğal hayatları içerisinde tasvir edilir. Onların tek hayalleri, yaşamalarının tek gayesi yavrularını dünyaya getirmek ve doğal yaşama onları hazırlamaktır.

“Taşçaynar büyük, ağır ve güçlüydü. O, ailenin koruyucu gücü, saygaların boğazını kesen bıçağı idi. Peşinden yetiştiği hiçbir sayga pençesinden kurtulamaz, kızıl kanları beyaz karların üzerine akar, bir kuşun kana boyanmış kanatları gibi çırpınırdı. Onun kanı akacaktı ki bir başkasının kanını besleyebilsin. Her şey ta başından beri olagelmışti ve başka türlü de mümkün değildi. Bu olayı yargılayan yoktu. Çünkü mesele suçlu ya da suçsuz, kurban ya da canı olmak değildi. Tanrı, bir canlıyı bir başka canlıya yem olarak yaratmıştı (Yalnız insanın kaderi değişti. O, ekmeğini alınteri

akıtarak, hayvan besleyerek, böylece tabiatı kendi yararına kullanarak yaşamasını da bilirdi)” (s.26)

...

“Ana kurt işte bunları hayal ediyordu. Bunlar ona tabiatın, kimbilir belki daha yüce bir gücün telkinydi. Ama gelecekte bu hayalleri defalarca, acılar içinde kıvranarak hatırlayacaktı. Bu umutların bedeli gelecekte döküleceği gözyaşları olacaktı. Çünkü, hayalden doğan umutlar, genellikle zaman içinde kırılıp giderler, temelleri yoktur. Tıpkı köksüz bazı ağaçlar ve çiçekler gibi.. Hayallerin trajik kaderi budur. Ama yine de hayalsiz yapamayız. İyiyi ve kötüyü tanıyacağımız yolda yürüyebilmek için hayaller gereklidir...” (s.27)

Yapılan ava yazar normal bir av gözüyle bakmaz. Yerel yönetimin ava bakışını eleştirir ve yapılan işe katliam adını verir. Yapılan işi toplumun çıkarlarına uygun gibi yansıtmasını ise yazarın asıl eleştiri hedefidir.

“Katliam devam ediyordu. Jeepler yorgun sürünün içine dalıyor, bu araçların geçtiği yerlerin iki yanı yere serilmiş avlarla doluyordu. Terör uç noktasına varmış, kıyamet kopmuştu sanki. Akbar, müthiş patlamalardan sağır olmuştu, bütün dünya sağır olmuştu, kaos sürüyordu. Sessiz ışınlarını bozkıra salan güneş bile bu çılgın'avin kurbanı olmuş gibi selameti kaçışta buluyordu. Mujun- kum'un üzerinde dolanıp duran helikopterlerin de gürültüsü duyulmuyordu. Onlar, sessiz dev çaylaklar gibiydiler gökyüzünde... Katillerin araçlardan yaptıkları yaylım ateş kaçırmıştı sanki onları yükseklerle.(s.36)

Yazarın roman da yumuşak bir üslupla anlattığı tek şey “aşk”tır. Aşk her şeyin sebebi her şeyin ilacıdır. Aşk tüm yaşanılanlara sünger çektiren varoluş nedenidir. Yazarın aşka bakışı kötülükleri silen bir yeniden oluşturucu, dönüştürücü özellik gösterir. Yazara göre nasıl ki her kötülük, her iyilik Allah tan geliyor ise ve yaşanılacak şeyler kaderde varsa yaşanılıyorsa, aşk ta Allahtan gelen bir lütuf, Allah'ın kula yazdığı bir yazıdır. Aşk dinsel bir algıyla yazar tarafından ele alınmıştır.

“Abdias, bulunduğu durumdan kurtulamadığı için, belki de hiç ihtiyacı olmayan bu aşka

neredeysse lanet okuyordu. Asya'nın bu topraklarına o kadın yüzünden gelmemiş miydi? Mujunkum'da eli kolu bağlanmış, saldırıya, hakarete uğramamış mıydı? Ama bu düşünceler kalıcı değildi, gelip geçiyor, yüreğindeki ateşi daha da körüklüyor, kavuşma' ne kadar imkânsız görünüyorsa, o da yalnızlığa karşı o kadar metin olduğunu hissediyordu. Bununla beraber, boğucu sıkıntılar ona Allah'a olan inancının ne kadar güçlü ve içten olduğunu da hissettiriyordu. Yüce Yaradan'ın insana dünyevî aşklar vererek, onun var olmasının en büyük sevincini de yarattığını keşfediyordu. Tanrı'nın lütfu akıp giden zaman kadar sonsuzdu, çünkü her âşk ayrı ve tekti...

Gözlerini dolunaya çevirerek:

"Yüce Yaradana hamdolsun, diye mırıldandı, bir de kalbimizi aşka açan Allah'ın lütfunun ne büyük olduğunu anlayabilseydi bu ay..."(s.48)

Sistemin çıkarlarına ters olan düşüncelere kapalı oluşu toplumsal yönlendirme, gerçeklikten kaçış ve zor zamanlarında bile aşkın gücü iç içe veriliyor. Yazar, insanların yönetime yaranmak amacıyla gerçekleri nasıl göz ardı ettiğine, değişen şartlara göre insanların nasıl değişebildiğini Abdias'ın gazetede yaşadıkları ve Hz. İsa'nın idama götürülüşü esnalarında anlatmakta insanlara karşı eleştiride bulunmaktadır. Gerçekçiliğin karşısında inkâr vardır.

"Bugün, röportajımla ilgili haberleri öğrenmek için gazeteye döndüm: Değişen hiçbir şey yok, yakında yayınlanacağına dair en ufak bir ümit ışığı yok, önce büyük ayranlıkla kabul edilen gezi notlarımın şimdi hiç kimseyi niçin ilgilendirmediğini az çok mantıklı bir şekilde anlatan da yok. Oysa beni ne coşkuyla, ne vaatlerle karşılamışlardı! Yazı işleri müdürü vebadan kaçır gibi kaçıyor benden. Telefonla konuşmak da imkânsız: Sekreterinin dediğine göre, bir anlık boş zamanı yokmuş. Toplantıda, konferansta ya da sekreterin üstüne basa basa söylediğine göre "üstleriyle" görüşmelerde bulunuyor her zaman. Şimdi yine çok iyi bildiğim caddeleri arşınıyorum, doğup büyüdüğüm şehirde bir yabancı gibi hissediyorum kendimi. Sanki ben burada doğmadım, burada büyümedim. Ruhum öylesine boş ve soğuk! Eski arkadaşlarımdan bazıları bana selâm bile vermiyorlar: Onlar için ben sapık bir kudas, bir sapkın, papaz okulundan kovulmuş bir papaz eskisiyim. Yalnız, kalbimi ısıtan tek şey, kafamdan çıkmayan, beni terk etmeyen tek bir düşünce var: O kadınla yazışmalarım. Yürürken ona ne yapacağımı, onu neyin

ilgilendireceğini, düşüncelerimi onunla paylaşmak için gelecek mektubumda neler söyleyebileceğimi düşünüyorum hep. Bir gün, varoluş sebepimi, bir kadını düşünmek ve ona ateşli mektuplar yazmak şeklinde özetleyeceğime hiç inanmazdım. Onunla ilk karşılaştığım bu yerde yeniden buluşma fırsatını bekliyor, sabırsızlanıyor ve bunu düşünmekten başka bir şey yapamıyorum. Benden başkaları da şüphesiz böyle anları yaşamış, aşk onlara hayatlarının asıl amacı, tek sevinç kaynağı olarak görünmüştür. Ben onlardan farklı olarak ölünceye kadar hep seveceğim ve bu sevgide ben, varlığımın en yüce anlarını bulmak, görmek istiyorum,..”(s.55)

Yazar romanında suça ve suçun her geçen yıl işlenme oranının artışına dikkat çeker. Toplumda asıl eleştiri konusu olan şeylerin başında suç ve suçun görmezden gelinmesi gelmektedir. Gençler arasında yaygınlaşan uyuşturucu bağımlılığı kadar bunu görmezden gelinmesi de tehlikelidir. Yazar suça nedenleriyle bakar herkesin doğuştan günahsız olduğu ve hayatın, şartların düzelmesiyle her şeyin düzeleceği mesajını verir. yazar Abdias’ın ağzından oldukça iyimserdir.

Yazar tabiata tutkundur. Gerek Akbar’ın hikayesinde gerekse diğer hikayelerde yaptığı betimlemelerde doğaya olan hayranlığını gerek kendi düşünceleri gerekse kahramanın düşünceleri olarak verir. Güzellikleri kötü olayların arkasından verir ve tabiatı canlı bir varlık olarak ele alır. Yapılan olumlu veya olumsuz işlerden tabiat etkilenir.

“Moskova’da yaz öncesi günler en güzel günlerdir. Sonbaharın başında, havanın berrak olduğu, altın yaprakların gelip geçenin gözlerinde bile yansıdığı günler de fena değildir. Ama ben en çok ilkbaharın son günlerini severim: O dönemde hep aydınlık olan sokaklarda, alaca akşam karanlığının tan ağarincaya kadar devam ettiği, şehri ve gökyüzünü aydınlattığı zamanlarda, gezip dolaşmak ne güzeldir.”(s.66)

...

“Bozkır geceleri çok güzel olur. Önce mutlu bir sessizlik çöker ortalığa. Yerin ve göğün sonsuzluğu sanki bu sessizliği daha da arttırır. Yumuşak hava ot kokularıyla dolar. Sayısız yıldızlarla donanmış gökyüzü ile gözümüz arasında, en ufak bir sis, bir bulut, bir buhar gölgesi bile yoktur. Hiçbir yıldız kaçırmaz bu daveti, ay da büyümlü bir

biçimde aydınlatır bozkırı. Mutlak ve esrarlı bir duruluk içindeki bu görüntü pek görkemlidir. Günlük sıkıntılardan biraz kurtulduğu o nadir anlarda insan düşüncesi bu muazzam görüntüye, bu muazzam etkiye kaptırır kendini ve düşünür.. Ama bu zamanlar çok kısadır.”(s.135)

Yazar savaşa karşı bakış açısını Gürcü hikayesinde kahramanların ağzından dile getirir.Gürcü hikayesinde devrim karşıtı çete reisi Çohadze'nin arkadaşlarından ayrılacağı zaman yaptığı konuşma bunlardan biridir.

“Arkadaşlar, biz bu savaşı kaybettik. Her savaşta bir kazanan, bir de kaybeden vardır. Kavga zaten bunun için yapılır. Çok kan döktük, bizim kanımız da çok aktı. Her iki taraftan ölenler çok. Artık geri dönülemez. Ben bu savaşta ölen dostlardan da düşmanlardan da özür diliyorum. Savaşta ölen bir düşman artık hasım olmaktan çıkar. Bugün at üstünde,, birliğimin başında olsaydım, artık hayatta olmayanlardan af dilemezdim. Şans aleyhimize döndü ve bu yüzden milletimizin çoğunluğu bizden desteğini çekti. Doğup büyüdüğümüz bu topraklar bile bizi daha fazla barındırmak istemiyor. Vatanımız bizi istemiyor artık. Kimse bize merhamet etmez. Eğer en kuvvetli ben olsaydım düşmanlarımı affetmezdim. Bugün bizim için tek çıkış yolu kalıyor: Hayatımızı kurtarmak için yabancı bir ülkeye kaçmak. (s.80)

...

Hayat, bütün hiçliklerden daha kuvvetlidir ve dünyada ondan daha kutsal bir şey yoktur. İşte bunun için insan öldürülemez, bunun için öldürmemek zorundayız. Ama düşman gelip senin toprağını işgal etmişse, dövüşülür, savaşılır. Ve, sevgilinin şerefi de, insanın anavatani gibi korunmalıdır. Ayrılık acısı taşınamayacak kadar ağırdır, omuzlarına çöken bir dağ gibidir. Çünkü o sevgili olmadan güzellik yoktur, renkler yoktur, ışık, neşe ve gelecek gün yoktur.. İşte bunlardır şarkılar. İnsan bütün şarkıların içeriğini sayıp dökemez..(s.83)

...

“İnsan hayatını yönlendiren kanunların hesaba dayanan bir mantığı yoktur. Uzay boşluğunda dönüp duran dünyamız da kanlı dramların gösterildiği sahneden başka bir şey değildir... Bu dünya güneşin etrafında döndüğü sürece ve taa kıyamete kadar kan dökülmesi mi gerek?(s.84)

Yazar olaylara bakış açısını sunarken karşılıklı konuşmaları oldukça geniş tutmuştur. Bu konuşmalar hep iyi ve kötünün mücadelesi şeklindedir. Kötü neden kötü olduğunu iyi de neden onun doğruya sevk olmadığını sorgular.

Abdias ile şef in karşılaşmaları sırasında aralarında geçen diyalogda şef yaptıklarının kutsallığına ve vatana bağlılığına vurgu yapar.

“Burada önemli olan disiplindir. Her şey tıpkı ordudaki gibi titizlikle hazırlanmıştır. Çünkü bu kendisini vatana adanmış gerçek bir taburdur. Vatani büyük harfle söyleyebilirsin. Sen de emirlere uygun hareket etmek zorundasın. Hiç numara yapmak yok! Herkes vazifesini tam yaparsa akşama Calpak-Saz’da oluruz.(s.148)

...

“İşte bunun için şöyle denmiştir: “Dün yaşayanlar bugün olanları bilemezler ama bugün yaşayanlar dün olanları bilirler ve yarın, bugünküler ‘dünküler’ gibi olacaklardır.”

Şu da söylenmiştir: “Bugünküler dün olanları yaşıyor, eğer yarınkiler bugün olanları unuttur, hatırlamazlarsa, bu, herkes için büyük bir felâket olacaktır...” (s.210)

Yazar Boston’un hikayesinde de yine sisteme karşı eleştirel yaklaşır. Şehir ve köy hayatını karşılaştırır. Toplumun nasıl bir değişim gösterdiği, çalışan kesimin emeğinin karşılığını alamadığı vurgulanır.

Şehir ve köy hayatı kıyaslaması yapılırken köy hayatının artık bittiği anlatılır. Genç nüfusun köy hayatını devam ettirmeyişi, değişen dünya düzeniyle birlikte Sovyet rejiminde de kendisini iyiden iyiye hissettirdiğini görüyoruz. Bazarbay tipi bozulan sistemin karakteristik özelliklerini taşımaktadır. O değişimi şöyle anlatmaktadır.

“...günümüzde çobanlığı kabul eden enayiler pek az bulunur. Herkes şehirde oturmak istiyor. Çünkü orda çalışma saati dolunca bir yerlere gidip eğlenebilirsin, ya da evine gider dinlenirsin. Oradaki evlerde konfor var, soba yakmak gerekmiyor, elektrik hiç kesilmez, gece gündüz yanar, akarsu desen elinin altında, hatta helâları bile evin içinde, koridorun dibindedir... Hiçbir şey buradakine benzemez! Sen burada binbeş yüz

hayvanla uğraşırsın, kuzulama mevsiminde bir dakika dinlenmeye vaktin olmaz. Hep meleşir, birbiri ardından doğum yaparlar. Saatlerce gübrelere batıp çıkarsın, sinirlerini yatıştıramazsın; karını, yardımcılarını dövemezsin, içip zıbaramazsın... Ve sonra, bütün bunlar yetmiyormuş gibi, sana beş paralık değer vermezler ”(s.289)

Boston’un toplumsal eleştiri özelliği taşıyan düşünceleri olay akışı içerisinde verilir. Özellikle vurguladığı “namuslu çalışmak her yıl biraz daha zorlaşıyordu” sözü değişimin olumsuz yönde olduğunu ve özlemin geleceğe değil de geçmişe yönelik olduğunu anlatmaktadır. Artık devir Bazarbay gibi namus yoksunlarıdır ve onlar için her yol mübahtır. Aslında namuslu yaşamak sadece insanlar için değil tüm canlılar için zorlaşmaktadır. Tıpkı romandaki kurtlar gibi.

“Namuslu çalışmak her yıl biraz daha güçleşiyordu. Bugünün insanları, özellikle de gençler, yalnız kendi çıkarlarını düşünüyorlardı ve zerre kadar iş ahlâkına sahip değillerdi. Savaştan önce, Çuisk kanalının inşaatında, hiçbir çıkar beklemeden çalışmak için ülkenin dört bucağından gönüllü gençler gelmişti. Şimdi buna kimse inanmazdı. Çünkü karşılıksız emek vermeyi akılları almazdı. Hem artık hiç kimse çoban olmak istemiyordu. Herkes her şeyden kaçıyordu. Tam bir bozgun, bir kokuşma idi bu. Ama, bu durumu da çok iyi anladıkları için, herbiri bunun geçici olduğuna, düzeleceğine inanır görünüyor ve geleceği ciddi olarak düşünme zahmetine kimse katlanmıyordu. Dobra dobra konuşanları ise iftira etmekle, yabancı hayranı olmak ve onlarla işbirliği yapmakla suçluyorlardı.(s.354)

2.1.4. Toplum Ve Birey

Yazar ve toplumu bir birinden bağımsız düşünmek olmaz. Her yazar sosyolojik açıdan irdelenmeyi hak etmektedir. Çünkü yazar da gerek zihinsel, gerekse ruhsal ve gerekse sosyal olarak sonuçta bir toplumsal yapı etrafında sosyalleşmekte ve şekillenmektedir. Dolayısıyla hiçbir yazar kendi yaşam gerçekliği dışında bir edebiyat ürününü ortaya koyabilecek durumda değildir. Her romanın, şiirin veya her hangi bir edebiyat türünün kendi ulusunun veya toplumunun değerlerini yansıtması da bu yüzdendir. Bu da, yazarın ayı şekilde bir toplumsal inşa olduğunu göstermektedir.

Çünkü yazar, ürettiği eserde kendi geçmiş yaşamının izlerini ve yaşadığı dönemin atmosferini, koşullarını yansıtmaktadır. Bu nedenle edebi metinler; içinde üretildiği, kurgulandığı toplumsal iklim ve yapısından bağımsız olarak ortaya çıkmaz. Özellikle Cengiz Aytmatov'un eserleri bu saptamayı daha fazla hak etmektedir. Çünkü onun romanlarında, yaşadığı dönemin koşulları ve bu koşulların yazarın entelektüel ve sosyal dünyasında yarattığı değişimi çok belirgin bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Diğer bir deyişle Aytmatov'un eserleri sosyolojik bir değer taşıması açısından son derece büyük bir önem arz etmektedir.

Cengiz Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserlerinde yansıttığı kişi, toplum ve birey gerçeklerinin, sade bir biçimde ancak oldukça etkileyici bir biçimde işlenmesi dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman içerisinde yer alan olaylarda Sovyet rejiminin görmediği ya da görmek istemediği tipler romanın içerisinde yer almaktadır. Bu yönüyle baktığımızda yazar, eserini gerçekçi bir anlayışla yazar. Eserde toplumu köylü kesim, şehirliler, yöneticiler gibi ayrımlar ile görüyoruz. Toplum ve birey olabildiğine sade ve gerçekçidir.

Cengiz Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyalari romanında bireyi ve toplumu bir bütün olarak ele alıyor. İkisini bir birinden bağımsız olarak düşünmüyor. Birey de görülen olumlu veya olumsuz faaliyetlerin sebebi olarak toplum işaret ediliyor.

Toplumsal gerçekçilik konusunda görüşlerini anlattığı bir söyleşisinde Cengiz Aytmatov şunları söylemiştir :

"Toplumla edebiyat arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Edebiyat, toplumun aynası olduğu gibi, her toplum da kendi edebiyatını yaratır. Bir Kırgız edebiyatçısı olarak, benim eserlerim Kırgız toplumunu, Kırgız tarihinin ve kültürünün gelişimini yansıtır. Çünkü biraz önce dediğim gibi gerçekçi olma ilkesine sıkı sıkıya bağlıyım. Yine edebiyatla, bir toplumun politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel tüm gelişmelerinin yansıtılması gerektiğine inanıyorum ve bunu yapmaya çalışıyorum. Nitekim bu yolla, en başarılı edebiyat örneklerine tanık oldu dünyamız: İşte Tolstoy, işte Nazım

Hikmet, işte Neruda. Asla kendimi bunların yerine koymuyorum ama Kırgız toplumunu yansıttığıma inanıyorum.” (Oral, 1975:147)

Yazar Dişi Kurdun Rüyaları romanında bahsettiği gibi gerçekçiliğe sıkı sıkıya bağlıdır. Rejimin yöneticilerinin çıkarları uğruna doğal yaşamı hiçe saymaları, çalışan köylü kesimin zor yaşam şartları, gençlerin uyuşturucu ve alkol batağında çırpınışı gibi bir çok konuda gerçekçi tasvirler ile eleştirisini esirgememektedir.

Beş yıllık planın beslenme programını uygulamak merkezdeki üstlerine yaranmak amacıyla Majunkum bozkırında yapılması planlanan av (yazar buna çoğu yerde katliam der) , toplumsal bir gerçekliği yansıtmaktadır. Yönetici – halk ilişkisi, toplum menfaatleri düşünülerek ekonomik planlamaların yapılması ancak doğal yaşamın bu planlamada hiçe sayılması tamamen taşra yönetiminin merkez yönetimine yaranma çabası olarak görünmektedir.

Yazar eserinde toplumun her kesiminden insanlarla karşılaşmak mümkündür. Ele aldığı olaylarda gördüğümüz dikkat çekici unsurlardan biri de toplumun temel taşı olan aile kavramının sağlıklı olmayışıdır. Yazar toplumun içerisinde bulunduğu sıkıntılı durumun nedeninin rejim mi yoksa batılılaşma mı olduğu sorusuna daha çok Abdias’ın ağzından inançsız toplum ve aynı zamanda batının etkileri olarak gösterir.

Ayrıca Abdias var olan toplumsal bozukluğu görmezden gelmeye de sert bir eleştiri getirir ve bu durumu “deve kuşu politikası” olarak nitelendirir. Abdias bu durumu İnga Fedorovna’ya yazdığı mektupta dile getirir.

Abdias dindar bir ailenin yetiştirdiği dinde reform yapmak gibi modern düşüncelere sahip toplumun içerisinde bulunduğu çöküntüyü kilisenin yanlış inanç ve dogmaları yüzünden olduğuna inanan bunun içinde mutlaka dinde reform yapılması düşüncesinde olan biridir. Ancak hayat içerisinde karşılaştığı kişiler Abdias ile zıt özellikler göstermektedir. Bir bakıma onlar ile karşılaşmayı Abdias kendisi ister kendisini insanları doğruya davet eden çağdaş Hz.İsa olarak görür.

Abdias önce uyuşturucu kaçakçılarıyla karşılaşır daha sonra ise ekip başılığını Boss'un yaptığı sayga avcılıyla.

Yazar eserinde tipleri ayrıntılı olarak betimlemez, direk olarak bizi sonuca gütürecek tasvirler yapar.

Yazar Abdias'ın hikayesini okuyucuya aktarırken o dönem gazetelerinin anlayışlarını, o dönemin gazete okuyucularının anlayışlarını ve Abdias'ın çıkmazını çok akıcı bir biçimde yansıtır.

Abdiasın arkadaşı Nikiforoviç'in yeğeni uyuşturucu işine bulaşmış biridir. Abdias uyuşturucu kaçakçılarıyla yapacağı röportaj hakkında gerekli bilgileri bu arkadaşından alır. Nikiforoviç'in yeğeni uyuşturucu işi yaparken yakalanır ve yakını olarak mahkeme onu çağırmıştır. Yargıç ın Nikiforoviç'e söylediği sözler toplumda uyuşturucu kullanımıyla ilgili olarak ilginç bir tespittir.

“Bize yardım ederseniz çok memnun olacağım Viktor Nikiforoviç. Bir eğitimci olarak basında bir kampanya başlatırsanız, herhalde etkili olur. Biz bu tür suçlarla ancak suç işlendikten sonra ya da işlenirken uğraşabiliyoruz. Ama bu çocukları suça iten, onların kötü kişilerle, hatta gözü dönmüş canilerle böyle bir maceraya atılmalarının asıl sebebini anlayamıyoruz. Ama yine de onları yargılamak ve mahkûm etmek zorundayız. Sizin ve diğer bazılarının telgrafım üzerine hemen harekete geçmeniz gerçekten bir şanstır. Ailelerin gelmesi işimizi çok kolaylaştırıyor. Ama bazıları, hatta büyük çoğunluk, kalkıp gelmek zahmetine katlanmıyorlar. Bu yüzden de onbeş yaşında çocuklar, çalışma kamplarında, zor şartlar altında bulunuyor. O kamplarda ne oluyor? Ne öğreniyorlar? Oradan çıktıkları zaman gönülleri kırık oluyor ve hayatları boyunca öyle kalyorlar. Çok iyi anlarsınız ki, hapsetmek çare değildir, hapishaneler hiç bir yere götürmez. Bunları görmek insanın iini karartıyor; inanır mısınız ki yalnız geçen sene bu gençlerden yüz kadarını, bizim yargı sınırlarımız içinde kalan demiryolunun bir bölümünde tutuklayıp yargıladık. Yakalayamadıklarımız da kimbilir kaç tanedir? Durmadan oğalıyorlar.” (s.58)

Abdiasın toplumsal duyarlılığı oldukça fazladır. Yönetimin, toplumun kanayan yarası olan uyuşturucu ve alkol batağından habersiz gibi davranışı onda gerçekleri herkese anlatma dürtüsü oluşturur.

“Bazı yazılarımda, genel deyimleri kullanarak da olsa, konuya yaklaşma fırsatını bulmuş, gençler arasında alkolizmin yaygınlaşması meselesine eğilmişim. Batıdaki acı gerçekleri ortaya koyarak uyuşturucunun zararları konusunda da bazı yazılar yazmışım. Ama yazdıklarım hep ikinci elden aldığım bilgilere dayanıyordu. Meseleyi daha somut, daha inandırıcı bir şekilde ele almak, sonunda kendi düşüncelerimi, herkesin bildiği ama birçoklarının da bătullaşmış bir inançla gizlemeye çalıştığı, gençler ve özellikle yeni yetmeler arasındaki uyuşturucu belasını ciddi olarak ortaya çıkarmak istiyordum. Uyuşturucunun kişiliği allak bullak etmesinden sadistçe cinayetlere sürüklemesine kadar her şeyi anlatacaktım. Ama bunun için verilere ihtiyacım vardı ve bunu içinde yaşayarak öğrenecektim.”(s.61)

Abdias yaşadığı dönemi eleştirir. Düşüncelerinin oluşumu, olgunlaşmasında toplumsal yapının önemine dikkat çeker. Tüm olaylarda kader üzerine vurgu yapan yazar Abdias’ın varlığı ve başına gelenleri de kendi iç konuşmalarında kader üzerinden verir.

Ben, şüphe güçlerinin artarak büyüdüğü, iman gücünü bastırdığı bir dönemde dünyaya geldim. Ben o dönemin bir ürünüyüm. Teorilerim yüzünden her yandan itilmiş, atılmış olan ben, tarihin bir çeşit oyuncuğu idim ve kader intikamını benden alıyordu...(s.74)

Romanın çoğu bölümünde parçalanmış aileleri ve onların topluma kazandırdığı bireyleri görmekteyiz. Bu durum akıllara şunu getirmektedir. Aile bozulunca toplum bozuluyor, bozulan ailelerin çocukları suça yöneliyor. Bu doğrultuda Lenka tipi yazarın kurguladığı toplumsal yaraların izlerini taşıyan bir tipdir.

“Arkadaşı Lenka’nın ailevi durumu daha da kötüydü. Annesini hiç tanımamış ve üç yaşına kadar Murmansk’ta yetimler yurdunda kalmış. Sonra çocuksuz bir çift kurallara uygun olarak onu evlat edinmiş. Koca, Küba taraflarına uzun seferlere çıkan bir geminin kaptanıymış. Beş yıl sonra ailenin durumu bozulmuş, kaptanın karısı genç sevgilisiyle Leningrad’a kaçmış, kocası ise limanda kendini içkiye verince başka bir işe

aktarılmış. Çocuk da okulda başarılı olamamış, üvey babasının halası ile muhasebeci erkek kardeşi arasında bocalayıp kalmış. Muhasebecinin karısı da tam bir cadaloz imiş. Sonunda çocuk zaptedilemez hale gelmiş ve bu aileyi terketmiş. Şimdi bir harp malûlünün yanında oturuyormuş. Bu eski denizaltı eri iyi bir insanmış ama çocuğun üzerinde hiçbir otoritesi yokmuş. Lenka canının istediği gibi hareket ediyormuş. Zaman zaman ortalıktan kayboluyor, sonra yine meydana çıkıyormuş. Geçen yıl ot toplamaya gitmiş ve Petruha'nın dediğine göre uyuşturucu da alıyormuş... Ama henüz onaltı yaşındaydı ve bütün bir hayat vardı önünde..."(s.93)

Uyuşturucu kullanımının toplumun tüm kesimleri tarafından yüksek sesle dile getirilmeyişi yazar tarafından, kişilerin menfaatlerinin sarsılmasını istemeyişlerine, rejimin zaaf içerisinde olduğu algısı oluşturacağı düşüncesiyle toplumsal korkuya bağlamaktadır. Yazar sözde Sovyet toplumunun prestiji der. Sözde prestij altı boş, gerçeklikten uzak anlamındadır. Yani gerçeği gizleyen gerçekle yüzleşemeyen anlamındadır. Bu da yazarın topluma ve Sovyet rejimine yaptığı önemli eleştirilerdendir.

Toplum içerisinde yer alan iyiler ve onlara üstün gelen kötüler romanda geniş yer bulmaktadır. İyi kötü çatışmasından kötülüğün galip gelmesi yazar tarafından Abdias'ın ağzından üzüntü verici olarak değerlendirilir. Ancak Abdias yılmaz, kötülükle mücadele etmeye devam eder.

"Uyuşturucuyu trenle nakletmek, işin en riskli yanı idi. Çünkü polis Asya garlarında çok daha titiz idi. Konvoy bir defa Rusya'ya girince işler kolaylaşır. Hele bir Moskova'ya varsalar, o yoğun trafikte, artık işi kotarmış sayılırlardı. Az sayıdaki kişilerin bu başarısı, aslında evrensel bir kötülüğün, bir facianın zaferiydi!..

Kötünün, kötülüğün galebe çalmasını düşünmek dayanılmaz şekilde canım sıkıyordu Abdias'ın. Ama yine de bir âfete karşı koyacak, yalnız suçun işleniş tarzını ortaya çıkarmakla kalmayıp, kaçakçıları da etkileyerek onları doğru yola çekmek için mücadele gücünü yitirmiş değildi."(s.135)

Abdias Şef ile tartişmasında onun varlığının mevcut toplumsal yapıdan kaynaklandığına değinir. Abdias'a göre, Şef in etrafına bu kadar çok insanı toplaması, insanların bu kadar çabuk yoldan çıkmasının nedeni insanların inancını yitirmiş olmasındır.

“Bundan hiç Őüphem yok. Ama beni korkutamazsın. Bütün bu söylediklerinde hiç yeni birşey yok. Sen insanların inancını yitirmesinden yararlanıyorsun, bu durumda bir parazit olarak yaşamak kolay oluyor.”(s.156)

Toplumun her zaman gücün yanında olduğu ve doğruyu, iyiyi, güzeli syleyeninin yanında yer almaktansa korkularına yenilip gclnn yanında yer alması hastalığını romanda anlatılan Hz.İsa olayında da görmekteyiz.

Abdias ile Şef ; Hz.İsa İle Vali; bu dördü aralarında yüzlerce yıl olmasına rağmen ortak bir kader içerisinde olmaları yazar tarafında dünyanın varoluşundan bu yana iyi ve kötünün var olduğu ve var olacağını simgelediğini anlatmaya çalışır.

“Hayalden yoksun olmayan her insan, az çok tarihle eş zamanlı olabilir, geçici ve çeşitli zamanları bir başka kılık ve ortamlarda düşünce halinde yaşayabilir. Düşüncesinde yaşattığı bu zaman bazen yüzlerce, binlerce yıl uzakta da olabilir. Fakat, uzak bir geçmiş bir insanın kendi gerçeğine, gerçek durumuna çok yakınsa, çok uzak bir geçmişteki acı olayları bütün benliği ile benzer şekilde bizzat yaşamışsa, bu, ancak bir mazlumdur, zamanın trajik bir kurbanıdır, çünkü o olayların seyrini ve bütün sonuçlarını önceden bilmektedir. Hiç bir şeyi değiştirmeyeceği için de ona sadece ıstırap çekmek kalır. Yaşanan o olaylarda asla gerçekleşmeyecek olan bir adalet kavramı için, kendi hayatını feda etmek kalır. Bununla beraber gerçeğin galebesini ta geçmişte bile görmeyi istemek, bu susamışlık, kutsaldır. Büyük fikirler böyle doğar ve nesiller arasındaki ruhan bağ böyle kurulur, dokunur, örülür: Dünyanın mayası budur, bu sayede tecrübeler birikir ve sürekli olarak nesillere aktarılır. Ve bu sonsuz anışta, "iyi" ve "kötü" insanlığın sınırsız zaman ve meknında, ayni dalgalar üzerinde yüzer giderler...”(s.209)

Yazar dinden uzaklaşmış, kimliğinden uzaklaşmış bireylere eleştiride bulunur. Onları dinin yerine neyi koyabildiklerini sorarak boş ve değersizlikler üzerine kurulu bir anlayıştan sapmaları gerekliliğini vurgular.

Abdias İnga'ya yazdığı mektubunda amacını ve topluma bakışını anlatır. Bireylerin Din yerine parayı tercih etmeleri toplumsal bir algıdır aslında. Var olan geçerli olanın görünmeyen, soyut düşüncelere tercih edilmesi. Kötünün iyiye galip gelmesi. Materyalist düşünce ve bireyin çıkmazı anlatılır. Toplum Abdias'ın ağzından eleştirilir.

“Eski arkadaşlarımı düşündükçe, onlara karşı görevimi yapamadığım için kendimi affedemiyorum. O insanların ıstırap yükünde kötü olanı zerre kadar azaltamadım, iyi olanı da yine zerre kadar arttıramadım. Kalplerine Allah korkusu girecek sanıyordum ama, onlarda para kazanma hırsı ağır bastı. Şimdi de bu çocuklara yardım edebileceğim bir yol bulmak için kafa çatlatıyorum. Hiç olmazsa onlara yardım etmek istiyorum, çünkü bu çevrede yalnız onları tanıyorum. Bugün hiç rağbet görmeyen ama insan ruhunun en esaslı, en yüce itiraf ve ifadelerinden biri olan pişmanlık duyma yolunu göstermek isterdim.. Çağdaşlarımızın ahlâk anlayışında bu duygunun tamamen yok olduğunu da söyleyebiliriz. Ama, hata ya da günahlarını bilmeyen bir insan tam bir insan olabilir mi? Pişmanlık ve günahın kefareti ödeme suretiyle ruhun aydınlanmasından ürperti duyan ve gözü kamaşanlar, yalnız düşünce ya da hareketlerindeki hatayı, günahı bilebilen insanlardır... Bizi gerçeğe götüren yol, adan adım olgunluğa, mükemmelliğe, güzelliğe de yaklaştırır...”(s.244)

Son bölümde yaptığı pis işler yüzünden ordudan atılmış olan sayga avcılarının şefi olan Bos ve ekibinin Abdias'ı içki içmediği için ve dindar olduğu için dövmesi ve ağaca bağlanarak ölüme terk etmesi konu edilir. Bos'un Abdias'ı yargılarken sarf ettiği sözler Stalin dönemine özlem duyan, sadist kişiliklerin toplum içerisinde var olduğunu anlatması bakımından önemlidir.

Romandaki olaylardan bir diğeri olan çoban başı Boston'un hikayesidir. Bu olayın başlangıcında da yine yazar insanoğluna eleştiride cimri davranmamıştır. Tüm olaylarda

insanoğlunun kabahatli olması aslında yazarın evrensel bir mesajı olduğunu göstermektedir. O da insanlığın sonunun insanlar tarafından olacağıdır.

İnsanoğlunun çıkarları uğruna doğayı tahrip etmesi bunlardan biridir.

“Savaştan az sonra bu bölgede keşfedilen değerli madenlerin çıkarılmasına başlanmış ve devam ediyordu. Bu madenlere ulaşmak ve sonra taşımak için durmadan yol inşa eden adamlar, isimsiz "Posta Kutusu Sitelerinden birini daha inşa etmek için, çalışmalarında güçlük çıkaran bu sazları yakmaya karar vermişlerdi. Üstelik bütün gölü kurutmaları ihtimali vardı. Korunmaya alınmış, sit alanı ilân edilmiş olsun olmasın, tereddütsüz yakacaklardı o bölgeyi. İnsanoğlu, çıkan uğruna yerküreyi bir limon gibi sıkabilirdi.”(s.265)

Bazarbay şehir yaşantısı ile kendi yaşantısını karşılaştırırken yönetime eleştiride bulunarak, mevcut sistemde toplumun bütün yükünün köylülerin sırtında olduğu, onları denetleyen yöneticilerin ise devletin acımasız yüzü olduğunu söyler.

Aytmatov anlatılarında önemli bir motif de ezilen, sömürülen işçi, çiftçi kesimidir. Özellikle kolhoz ve sovhoz sistemine eleştiriler emekçilerin ağzından yapılır. Sistemin köylü sınıfına yüklediği ağır sorumluluklar ve onların sırtından geçinenlere karşı yoğun bir eleştiri görülür.

“Senin, bütün yıl, katrandan yapılan yolları olmayan, akarsuyu, elektriği de olmayan bu yitik yerlerde boynuna kadar hayvan pisliğine gömülerek anan ağlasın, beyaz ayakkabılı bu genç açığözler de stadlarda koşu yapsın, ya da gol atmak için top peşinde koşsunlar! Onları omuzlarda taşırlar, gazeteler göklere çıkarır. Sen ise sabahtan akşama kadar, haftanın yedi gününde hiç izin yapmadan, didinir durursun, senin gibiler karınlarını ancak doyurabilirler, Adalet miydi bu! İnsan içmesin de ne yapsındı! İçkiyi bile rahat içirmezlerdi insana! Karın tepene biner, içtiğini burnundan getirir. Sonra senden, koyun başına en az bir kuzu isterler, koyunlardan biri kısır olur da doğurmazsa vay haline. Hayvanların semiz, yapağuları temiz ve ince olsun isterler. Sentetik yünlerin seninkinden daha iyi olduğunu söyleyerek de tehdit ederler insanı... Yün kırkma zamanında, kontrolörler akın eder, akbabalar gibi üşüşürler insanın

başına. Yünleri kıl kıl sayarlar. Sen kendine bir tutam yün alamazsın. Çünkü bu yünü döviz karşılığında yabancılara satarlar. Döviz denen şeye çok ihtiyaçları var galiba... İnsan bir hiç için yoruluyor işte. Bu koyunların da, bu insanların da, bütün bu pis varlıkların da canları cehenneme!”(s.271)

Boston, çobanların, çiftçilerin kendilerine ait malları, toprakları olması gerektiğini bunun yani mülkiyet edinmenin, değişen düzen içerisinde verimliliği daha da arttıracığı düşüncesindedir. Onun gibi düşünenlerin sayısı az değildir. Ancak o bunu korkusuzca toplantılarda dile getirir ve bu yüzdende halk düşmanı, sınıf düşmanı olarak nitelendirilir. Çünkü bu ekonominin, en çok halka yansıyan ve onu ezen yönü ise mülkiyet konusudur. Devlet mülkiyeti, sosyalizmin simgesi olma iddiasındadır; halkın tamamının mülkiyeti olduğu öne sürülür. Aslında politik söylemde, üretim araçlarının büyük bölümünün devletleştirilmesiyle, toplumsal sınıfların ortadan kalktığı varsayılır. 1936 Sovyet Anayasasının da belirttiği gibi devlet artık egemen bir sınıfın değil, bütün halkın temsilcisidir.

“Her fırsatta, kendi çobanlarının sürekli olarak ve kendilerininmiş gibi bağlanacağı parsellere sahip olmaları gerektiği fikrini ısrarla savunmuştu. Hiçbir ard niyet olmadan ileri sürdüğü bu basit görüş, konformistleri çileden çıkarmaya yetiyordu. Boston, yaz mevsiminde, dağlarda, sorumluluğu sovhöz kâhyasına değil kendisine ait olacak yaylaklar, otlaklar istiyordu. Burası yalnız onun ve çobanlarının olacaktı. Çünkü, beklenmedik güçlükleri, meseleleri halledecek olan kişi kâhya değil, kendisiydi. Her yaz ayrı bir meraya götürmek istemiyordu koyunlarını. Her zaman kendisinin kullanacağı, başkalarının yararlanamayacağı otlakları olsun istiyordu. Ona bu izni, bu imkânı verirlerse, o zaman görsünlerdi üretimdeki artışı. Üretim yüz misli artardı ve devletin anonim topraklarda öngördüğü plan hedeflerini aşar giderdi. Bu anonim topraklarda insan bir ortakçıdan, bir yancıdan farksız oluyor, bir sonraki sonbaharda nereye gideceğini, hayvanlarını nereye götüreceğini bilemiyordu.

Bu meseleyi her ortaya atışında, herkes onu önce pek haklı bulur, meraların bölüşülmesinin, aynı kişilerin kullanımında kalmasının daha rasyonel, daha çok gelir sağlayıcı olacağını, kendilerini kendi meralarında hissedecek çobanların ve ailelerinin işe daha gönülden sarılacaklarını kabul ederlerdi. Ama bu işin olmaması için politikacı

bir ekonomistin, bir yordakçının, bu işin sosyalizmin yüce prensipleriyle bağdaşamayacağını, bu konuda şüphesi olduğunu söylemesi yetiyordu. O zaman da meslekdaşları hemen geriye çark eder, sosyalizmden sapma suçlamasından korkarak, birçok tutarsız karşı görüş atarlardı ortaya. Fakat Boston Urkunçiev, her toplantıda, bunun bir zaruret olduğunu bıkip usanmadan, inatla söylerdi. Toplantıya katılanlar arasında öğrenim görmemiş olan yalnız o idi. Onu alaylı tebessümlerle, ama aslında içlerinden biraz da gıpta ederek dinlerlerdi. Çünkü bu şanslı adamın işini kaybetmek, mesleğinde başarısızlığa düşmek korkusu yoktu. Onun için düşüncelerini rahatça söyleyebilirdi. Sonuçta, teorik açıdan ve sistemli şekilde onun teklifleri reddedilir, sözde fikirleri çürütülürdü.”(s.320)

Romanda yer alan tiplerden birisi de Boston’un fikirlerini çürütmede en çok gayretkeşlik gösteren hücrenin sekreteri Koçkorbay’dır. O rejimin temsilcisidir. Hiç çalışmaz tek işi toplantılar düzenleyerek toplum üzerinde baskı oluşturmak, devleti temsil etmek. Bostonla tartışmaları ve siyasi mesajlar içerir.

“Yüksek bir kürsüden konuşan Koçkorbayev:

Yoldaş Urkunçiev, derdi, artık anlamış olmanız gerekir ki bizde topraklar kişilerin değil, halkın malıdır. Anayasada böyle yazılıdır. Toprak yalnız halka aittir. Ama siz, her şeyin size verilmesini istiyorsunuz: Kış ve yaz meralarının, ağılların, çayırların özel mülkünüz, malınız olmasını istiyorsunuz. Sosyalizm ilkelerine tamamen aykırı olan böyle bir şeyi kabul edemeyiz. Bizi ne büyük bir hataya sürüklediğinizi anlıyor musunuz?

Ben hiç kimseyi hiç bir yere sürüklemiyorum. Benim eğilim bana ait değil de halka ait ise, gelsin, benim yerime işleri halk yapsın. Nasıl yapacağını görmek isterdim doğrusu. Yaptığım işin sahibi ben değilsem, herhalde bir başka sahip olmalı.

Sahibi halktır yoldaş Urkunçiev. Kaç kere tekrarladım, iktidarın tek sahibi Sovyet halkıdır.(s.323)

Toplum yaşayışı ve kültüründen izler vardır romanda. Boston ve yakın arkadaşı Ernazar geçitten geçerken dua ederler bu dua göktanrı inancına göredir. Geçmişte

öğrendikleri bu duayı tam olarak hatırlamazlar ve toplumun inançlara değer vermediği anlatılır. Kültürlerinin yok olup gidişine üzülmeler.

“Pekâlâ, sen de benim söylediklerimi tekrar et Boston. Okuyorum :

-Ey Gök Tengri! Ey bu soğuk göklerin Tengrisi! Buzlu geçidi aşarken yolumuzu açık tut! Yardımını esirgeme!

Sürülerimizi ölüm kargaşasına düşürme! Onların yerine havada uçan kara kargayı al!

Çocuklarımızı soğuktan öldürme! Onların yerine havada uçan guguk kuşunu al!

Eyerlerimizin kolanlarını iyice sıkacağız, öküzlerimizin sırtına semerleri sıkıca bağlayacağız ve sonra yüzümüzü sana döndüreceğiz.

Yolumuza engel çıkarma ey Tengri! Geçiti aşmamıza, yeşil otlaklara, serin sulara ulaşmamıza yardım et. Bizi öldürme. Canımız yerine bu duamızı kabul et, ey Tengri!..”

-İşte bu kadarını hatırlıyorum ve sanırım doğru hatırlıyorum ama bundan sonrasını unuttum..

...

Boston mankurtlaşmış olan Koçkorbayev ve onun üzerinden Rus kültürünün dayatmalarını eleştirir. Düğünden, ölüme bir gelenk özlemidir bu. Sosyalist rejimin köylü üzerindeki baskısı sadece ekonomik değil politik ve siyasi olarak da kendisini bu konuşmada hissettirir. Eski ve yeni karşılaştırması yapılırken pozitif olarak eski gösterilir. Yazar bu diyalogda ve eser içerisinde pek çok noktada rejimin yok oluşa gidişinin en alt tabakada nasıl hissedildiğini göstermek niyetinde olduğunu düşündürmekte.

Onların gelenekleri onlara, bizim törelerimiz bize aittir;..

Söylemesi kolay Boske, Koçkorbayev gibi herifler eski âdetlerimizi yermekten, aşağılamaktan hiç geri kalmıyorlar. Hatta evlenme düğünlerimizi bile gereği gibi yapmıyormuşuz. "Nikâh sırasında niçin öpüştüyorsunuz?" diyorlar bize. "Gelin kaynatısıyla niçin dansetmiyor?" diyorlar. Çocuklarımıza da iyi adlar vermiyormuşuz. Sözde, yeni doğanlara verilecek isimler, için bir 'Yeni isimler listesi' varmış. Yukarıdakiler onaylamış bu listeyi. Bizim ananelerimize uygun isimler yerine bunları vermeliymişiz çocuklarımıza. Hatta ölümlerimizin gömülmesine bile karışıyorlar.

Ölülerimizi kendi âdetlerimize göre gömdüğümüz için bize çıkıyor, kavga ediyorlar. Nerdeyse insanlara nasıl ağlamaları gerektiğini de öğretecekler! Eski usule göre ağlamayın, gözyaşlarınızı yeni usule göre dökmelisiniz, diyorlar.”(s.332)

Bostonun toplumsal elstiri özelliği taşıyan düşünceleri olay akışı içerisinde verilir. Namuslu çalışanların işlerinin zorlaşması yeni yetişen gençlerin artık gönüllü olarak hiçbir iş yapmayı, karşılıksız iş yapmak istemeyişleri, çoban olmak istemeyişleri kısacası toplumsal değişim Abdias ın anlatıldığı Moskova da değil Kırgız topraklarında da görülmektedir.

2.2. CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT⁷

2.2.1. Romanın Özeti

Abutalip Kuttubayev sebebini bilmediği bir suçtan tutuklanır ve Almatı'da bir hapisane hücrelerine konularak suçunu itiraf etmesi için işkence edilmeye başlanır. O ise bir an önce eşine ve çocuklarına kavuşmayı düşlemektedir.

Sorgu yargıcı Tansıkbayev, hayalinde yarattığı ve 'eski savaş tutsağı Abutalip Kuttubayev'in İngiliz - Yugoslav gizli servisleriyle ilişkileri ve Kazakistan'ın ücra yerlerindeki halk arasında yıkıcı, ideolojik fikirleri yayma davası adını verdiği bu dava sayesinde terfi etmeyi planlamaktadır.

Tansıkbayev Abutalip'in derlediği "Mankurt" hikayesi ve " Sarı-Özek Kurbanları" adlı efsaneyi aynı konular dolayısıyla açılan diğer davalar da olduğu gibi burada da uzmanlara inceletip Abutalip'i suçlayacak kanıtlar bulmaya çalışır.

"Sarı-Özek Kurbanları" adlı efsane şöyledir: " Cengiz Han Avrupa'yı fethetmek amacıyla Batı seferine çıkar. Sefere çıkmadan önce bir kâhin bu sefer sırasında onun başı üzerinde küçük beyaz bir bulutun dolaşacağını ve onu koruması gerektiğini söyler.

⁷ “Cengiz Han’a Küsen Bulut”, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 2007

Seferin on yedinci gününde Cengiz Han bulutu görür ve Gök - Tengri'nin ona bir ayrıcalık gösterdiğini anlar.

Cengiz Han Batı seferi sırasında kadınların çocuk doğurmasını doğa kanunlarına ve Tanrı'nın gücüne gidecek şekilde yasaklar. Fakat nakışçı Togulan ile yüzbaşı Erdene'nin bir çocukları olur ve adını Kunan koyarlar. Cengiz Han yasağa uymayan Erdene ile Togulan'ı idam ettirir. Kendi seferine devam ederken küçük beyaz bulutun onu terkettiğini görür, Gök- Tengri'nin ona yüz çevirdiğini anlar ve ülkesine dönüp orada ölür. Küçük beyaz bulut ise Kunan ve onu koruyan köle Altın'ı güneşten korumak için tekrar ortaya çıkar."

Tansıkbayev bu efsaneleri yazmakla Abutalip'in yararsız ata dilini canlandırmak, milletin asimile olmasını önlemeye çalışmak, iktidarı kötülemek ve bireylerin çıkarlarını devletin çıkarlarından üstün tutmaktan dolayı, onu tutuklar ve işbirlikçileri bulmak için onu Orenburg'a götürmek için yola çıkar.

Abutalip trende iken tek düşüncesi Boranlı istasyonundan geçerken karısını ve çocuklarını son bir kez görmektir. Yedigey'i, Kazangap'ı, Zarife'yi ve çocuklarını son bir kez görür. Tren Orenburg'a varınca kendini trenin altına atarak intihar eder.

2.2.2. Konu (Olay)

Cengiz Aytmatov, "Cengiz Han'a Küsen Bulut" eserinde ülkelerini baskı ile yöneten iki lideri - Cengiz Han ve Stalin'i anlatır. Cengiz Han ile Stalin'in hüküm sürdükleri devirler arasında yüzyıllar vardır. Fakat Aytmatov : " *Totalitarizm her devirde aynıdır, bu bakımdan Cengiz Han'la Stalin arasında bir fark yoktur. Dikkat ederseniz, Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesi, özünde 'evrensel' bir boyut taşımaktadır.*" (Aytmatov,1996) diyerek aradan yüzyıllar geçmesine rağmen yaşanan iki ayrı olayı alarak evrensel bir mesaj çıkarmayı amaçlamıştır.

Cengiz Han'a Küsen Bulut romanında Aytmatov iki ayrı olaydan bahseder. Birincisi Abutalip Kuttubayev'in hikâyesi diğeri ise onun yazdığı Cengiz Han

hikâyesidir. İki hikâye arasında zaman olarak oldukça uzun bir zaman olsa da ortak olan bir tek şey var o da “zulüm” dür.

Romanlar bilindiği üzere yazıldıkları dönemin birer yorumu niteliğindedir. Yazıldıkları dönemlerden izler taşırlar. Cengiz Han’a Küsen Bulut romanı da yazıldığı dönemin izlerini taşır. Abutalip’in hikayesi 1953 yıllarında geçmektedir. Stalin döneminin izleri ve yaşanılması güç bir ortam.

II. dünya savaşında esir Yugoslavya da esir düşen Abutalip, herkesin birbirini ispiyonlayarak kendi yerini sağlamlaştırmak ya da daha üst mevkilere gelmek için çalıştığı bir dönemde Tansıkbayev gibi hırslarının esiri olmuş sistemi sorgusuzca kabullenmiş bir tip tarafından yazdığı eser yüzünden işkence edilmesi, ailesinden koparılması anlatılır.

Abutalip günlerce, aylarca sorgulanır. Sorguların tek isteği suçlamaları kabul etmesidir. Eğer kabul ederse bu onun daha az ceza ile kurtulmasını sağlayacak, Tansıkbayev’in de rütbe almasını sağlayacaktır. Zaten o dönemde rütbe almanın da tek yolu birilerini sınıf düşmanlığıyla suçlamak ve bunu örgütlü bir biçimde yapılmış olduğu kanısı uyandırmaktır.

“Sorgu yargıcı Tansıkbayev'in istediği de buydu zaten. Amirlerinin de onayı ile, hiç peşini bırakmadan şeytanca yürüttüğü bu "dâva"da varmak istediği sonuç bu idi. "Eski savaş tutsağı Abutalip Kuttubayev'in İngiliz-Yugoslav gizli servisleriyle ilişkileri ve Kazakistan'ın ücra yerlerindeki halk arasında yıkıcı, ideolojik fikirleri yayması dâvâsı" demişti bu dâvanın adına. Şimdi sorgu yargıcının yapacağı iş, bazı ayrıntıları belirlemek ve sanığın itirafını sağlamak idi. Aslında suçlamanın ortaya konuş biçimi siyasî aktüalitenin başlıca konusu idi ve bu da Tansıkbayev'in kurnazlığını, büyük çabasını kanıtlıyordu. Bu onun hayatının en büyük işi, en büyük dâvâsı olacaktı. Öte yandan Abutalip için de bu gerçek bir tuzaktı. Çünkü böyle korkunç bir iddia, böylesine korkunç bir sunuş, insanı ancak bütün suçlamaları kabul etmek zorunda bırakır, sonuç olarak da kurtuluş yolu tamamen tıkanmış olurdu. Peşin hüküm verilmişti: İddianın özü, suçun tartışmasız kanıtı sayılıyordu.”(s.11)

Olay anlatımında zamana dair vurgu vardır. Birinci olay olan Abutalip'in başına gelenlerin 1953 yılı olduğu romanın çeşitli yerlerinde ısrarla belirtilir ve buradan hareketle Cengiz Han dönemine okuyucu götürülerek bir anlamda zaman değişse de zalimlerin hep var olduğu mesajı verilmek isteniyor.

“Evet, 1953 Şubatının o günlerinde, tarih ve talih Tansıkbayev'den yana idi. Hatta bütün ülke tarihinin ivedilikle, büyük çaba ile onun çıkarları için çalıştığı, bunun için var olduğu bile söylenebilirdi! Tarihin, onun üstlendiği görevin anlam ve yüceliğini arttırarak ona yaptığı hizmeti, bilinçli olmaktan çok sezgisiyle anlıyor, aynı zamanda bunu gözleriyle görüyor, coşkulara kapılıyordu” (s.11)

Dönemin en önemli özelliklerinden birisi de yazılan yazılardan bir şeyler çıkararak, rejimin korunmasına hizmet edileceği düşüncesidir. Sınıf düşmanlığı ve rejim aleyhtarlığı yapan insanları yönetime şikayet etmek ve onlar üzerinden rant elde etmek dönemin zihniyetini yansıtmaya açısından önemlidir. Tansıkbayev karakteri bu özelliği oldukça iyi yansıtmaktadır. Rütbe alabilmenin tek yolunun üstlerine yaranmak olduğunu bilen Tansıkbayev bu uğurda masum insanları gözünü bile kırpmadan rejime feda eder. Bu yönüyle tam bir mankurt profili çizmektedir.

Abutalip'in yazdığı esrleri inceleyerek altında gizli anlamalar arar. Bulduğu en önemli iki şey mankurt efsanesi ve "Sarı-Özek Kurbanları" adlı yazısında bahsettiği efsanedir.

“Kuttubayev'in notları arasında şu "Mankurt" hikâyesinde gizli bir anlam bulunabilirdi meselâ. Hani şu Juan-Juanlar'a esir düşen Naymanlı gencin ağır işkenceler sonunda aklını yitirmesi, bir 'mankurt' olması ve sonra öz annesini öldürmesi hikâyesinde. Elbette eski bir efsaneydi, masaldı ama Kuttubayev bunu yazarken kafasında bambaşka bir amacı gütmüş olabilirdi. Bir amacı yoksa, onu yazma zahmetine niçin katlansındı? Evet, evet, bu 'mankurt' olayında kesinlikle bir şey gizlenmiş olmalıydı. Ama ne? Dolaylı yoldan, temsili yoldan gizli mesajlar vermiş olamaz mıydı? İşin çok önemli, belki asıl önemli bir yanı da şuydu: Tansıkbayev bu 'mankurt' hikâyesinin bir kışkırtma olduğunu nasıl kanıtlayacak, bunu neye dayandıracaktı? Bu mankurt hikâyesinde ideolojik bir yön

bulduğundan kuşkuluyor, ama bunu kesinleştirecek ve sorgulamada en ağır darbeyi vurmasını sağlayacak kanıtları henüz bulamıyordu. Bunun için (bazı durumlarda usulden olduğu gibi), halk düşmanlığı taşıyan bir masalda cezayı ağırlaştırıcı şartları bir saymak ve buna göre kovuşturma yapması gerekiyordu.

(s.23)

Yazar Kuttubayev'in başına gelenleri Tansıkbayev'in bakış açısıyla değerlendirir. Tansıkbayev, çıkarları için toplumdaki diğer tüm bireyleri hiçe sayan onların doğal yaşamlarını kendi menfaatlerine kurban eden ve bunu çevresindeki "küçük burjuva" denilen sınıfa dahil olabilmek adına yapan, kendisini gerçek bir vatansever olarak gören bir karakterdir.

Tansıkbayev'e göre Abutalip Kuttubayev ve onun gibi olan milliyetçi insanların düşüncesi güçlü bir iktidarı kötülemek, bireylerin çıkarlarını devlet çıkarlarından üstün tutmak, kokuşmuş burjuva bireyciliğine (ferdiyetçiliğine) sempati duymak ve genel olarak kolektifçiliği eleştirmektir. Başka bir deyişle kolektif hiyerarşiyi değil, bireyciliği savunmaktır. Bu ise sosyalizme karşı olmak demektir. Onların sonunda ölüm olmalıydı.

"Tansıkbayev sanığı konuşurmak, itirafta bulunmasını sağlamak için bir vaadde daha bulunarak son kozunu oynuyordu: Kendisiyle işbirliği yaparsa kaleme aldığı efsaneleri, özellikle "Mankurt" ve "Sarı-Özek Kurbanları" efsanelerini dosyasından çıkaracaktı. Eğer işbirliği yapmazsa mahkemede bu efsaneleri dolaylı ve üstü kapalı "milliyetçilik propagandası" olarak değerlendirecek, öyle görülmesini sağlayacaktı. Neydi Mankurt efsanesi? Unutulmuş, yararsız ata dilini canlandırmaya, milletlerin asimile olmasını, eritilmesini önlemeye çalışmak gibi zararlı bir çaba ve büyük suç idi. "Sarı-Özek Kurbanlarına gelince, bu, apaçık, güçlü bir iktidarı kötülemek, bireylerin çıkarlarını devlet çıkarlarından üstün tutmak, kokuşmuş burjuva bireyciliğine (ferdiyetçiliğine) sempati duymak ve genel olarak kolektifçiliği eleştirmektir. Başka bir deyişle kolektif hiyerarşiyi değil, bireyciliği savunmaktır. Bu ise sosyalizme karşı olmak demektir. Oysa sosyalist ilkelere, sosyalist çıkarlara karşı gelenlerin en ağır cezalara çarptırıldıklarını herkes bilirdi... Bir tarladan bir başak buğday çalanın cezası çalışma kamplarında on yıl sürünmek olursa, ideolojik bir sabotajın cezası ne olurdu? Bunu düşünmüş müydü

hiç!? Mahkeme onu daha ağır şekilde suçlayacak başka şefler de bulabilirdi... Tansıkbayev daha inandırıcı ve etkili olmak için, Sarı-Özek'le ilgili yazılardan çıkardığı sonuçları birkaç kez yüksek sesle, üstüne basa basa okudu. Bunlar Kuttubayev'in tutuklanması ve dâvânın açılması için asıl gerekçeler idi.”(s.87)

Abutalip'in tek hayali ailesiyle yaşamaktır. Doğal hayata duyulan özlemdir. Yaşadığı işkencelerden sonra tek isteği onları son bir kez olsun görebilmektir. İnsanların aileleriyle huzur içerisinde yaşama arzuları rejimin anlayışına terstir. Tıpkı Cengiz Han hikayesinde olduğu gibi. Abutalip tıpkı Erdene gibi sonunu bilmekte ve artık yaşamayı hayal etmeyip ailesini son bir kez görmeyi hayal etmektedir yani Sovyet rejiminin hüküm sürdüğü yerlerde vatansever bir yazarın ailesiyle huzur içinde yaşama gibi bir düşüncesi yoktur, onları görebilmek bile hayal olmuştur.

“Tam bir gözetim altında tutulan bu furgon hücrelerinde, Alma-Ata yakınlarındaki bir marşandiz istasyonuna götürülürken, Abutalip'i umut ve kuşku içinde titreten işte bu düşüncelerdi. Trenin Sarı-Özek'e doğru gittiğini anlar anlamaz heyecanı son sınırına varmıştı. Zarife'yi ve çocuklarını uzaktan şöyle bir an için görebilse yeterdi. Sonra ne olursa olsundu..(s.89)

...

Abutalip şimdi Allah'a bir tek şey için dua ediyordu: iki yavrusu Ermek ve Daul ile karısı Zarife'yi, vagonun penceresinden bir an için görmesine hiçbir şeyin engel olmamasına, son bir defa görsündü onları. Hayatta başka bir şey istemiyordu. Çünkü içinden bir ses ona, gizlice ve pek acı şekilde bunun son mutlu anı olacağını, olacağını, artık onların yanına hiç dönemeyeceğini bildiriyordu.(s.91)

Romanın en dramatik sahnelerinden birisi de tren Boranlı istasyonundan geçerken Abutalip Kuttubayev'in karısı ve çocuklarını çok kısa bir sürede olsa görmesidir.

Abutalip Kuttubayev, Tansıkbayev'in elinden kurtulamayacağını anlar. Karısı ve çocuklarını gördükten sonra artık hayattan bir beklentisi kalmaz. Bu caniler onun canını almadan o kendi canına kıyar ve trenden indirildikten sonra kendisini oradan geçen bir trenin altına atar. Onun ölümüne Tansıkbayev çok üzülür çünkü terfi etmesini

sağlayacak olan tutsak artık yoktur.

Romanda işkence gören Kuttubayev'in yazdığı Sarı-Özek Kurbanları hikayesine geçiş yapılır. Cengiz Han Avrupa'yı fethetmek amacıyla batı seferine çıkar. Sefere çıkmadan önce bir kâhin bu sefer sırasında onun başı üzerinde küçük beyaz bir bulutun dolaşacağını ve onu koruması gerektiğini söyler. Seferin on yedinci gününde Cengiz Han bulutu görür ve Gök- Tengri'nin ona bir ayrıcalık gösterdiğini anlar.

Cengizhan'ın başının üzerindeki bulut romandaki olağanüstülüklerden bir tanesidir.

“Tâ seferin başından beri, küçük, beyaz bir bulut, Büyük Han'ın tepesinden hiç ayrılmıyor, onu güneşten koruyordu. Nereye gitse bulut da oraya geliyor, sadık bir hayvan gibi izliyordu onu. Ancak büyükçe bir çadır kadardı bu beyaz bulut. Yükseklerde bulutlar pek eksik olmadığı için, kimse bunun Büyük Han'a Gök-Tengri'nin büyük bir lûtfu olduğunu aklına getirmiyordu. Ama dünyanın efendisine bu olay haber verilmişti. Gerçekleştiğini gözleriyle görünce de yavaş yavaş bunun Gök'ün (Gök Tanrı'nın) bir lûtfu, kendisine gösterdiği bir ayrıcalık olduğuna kesinlikle inanmıştı.”(s.26)

Cengiz Han batı seferi sırasında kadınların çocuk doğurmasını doğa kanunlarına ve Tanrı'nın gücüne gidecek şekilde yasaklar. Ordu ile gelecek kadınların çocuk doğurmalarını istemez. Bu onun için başarının anahtarı olacaktır. Bu buyruk doğanın kanuna aykırı bir buyruktur ve aslında doğanın kanununa aykırılığın ne gibi sonuçlar doğuracağını anlatımı için bir başlangıç niteliğindedir. Kendisini doğanın da üstünde tutan bir yapıya sahip olan Cengiz Han bunun sonuçlarını bilmemektedir.

“İşte bu dönemde, stratejisini tam olarak belirlediği bir zamanda, o güne kadar tarihte benzeri hiç görülmemiş bir buyruk çıkardı: Ordu ile birlikte gelecek kadınlann çocuk doğurmalarını yasakladı. Savaşçıların kanları ve çocukları, ayn kabileler hâlinde onların peşinden gelirdi. Bu, şartların doğurduğu bir zorunluk, bir eski gelenek idi. Çünkü aşiretler arasında ardı-arkası kesilmeyen savaşların olduğu dönemlerde, obalarda savunmasız kalan kadınlar ve çocuklar düşmanın saldısına uğrar, kılıçtan geçirilirdi. Bu öc alma saldırısında önce hamile kadınlar öldürülür, böylece soylarının

kökü kazınmış olurdu. Ama zamanla durumlar değişti, eskiden 'hiç bitmeyen iç savaşlar, bozkır imparatorluğunun kubbesi altında birleşme sağlanınca sona erdi ya da iyice azaldı.(s.28)

Yazarın vurgulamak istediği konulardan bir tanesi de toplumları yöneten insanların ne kadar acımasız korkusuz oldukları kadar yönetilen halkında bir o kadar korkak ve itaatkar oluşudur. Asıl eleştiri bu noktadır. Halkın cezalandırıcı bir diktatöre karşı kendi insanına yabancılaşması eleştirilir. Bunun en büyük sebebi de korkudur. Korku toplumu insanların kendi doğalarından uzaklaşmalarına neden olmuştur.

Cengizhan :

“-Batı ülkelerini egemenliğimiz altına aldıktan sonra, atlarımızı durduracak, yere ayak basacağız. O zaman kadınlar istedikleri kadar çocuk doğurabilirler. Ama o güne kadar tümenlerde çocuk dünyaya geldiğini asla duymak istemiyorum!

Cengiz Han böylece, askerî zaferler uğruna, doğa kanunlarını zorluyor, Tanrı'nın gücüne gidecek şekilde davranmış oluyordu.

Onun bu buyruğuna ne halk arasında, ne ordu içinde hiç kimse karşı çıkmadı, karşı çıkmayı aklından bile geçirmedi. O zamanlar Cengiz Han 'ın kudreti doruk noktada idi ve böyle bir güç hiç görülmemişti. Onun için, o güne kadar hiç duyulmamış bu şaşılacak emir karşısında, herkes ağzını bile açmadan boyun eğdi. Zaten itaat etmeyenler acımadan öldürülürlerdi.”(s.30)

Cengiz Hanın yaşamı değerlendirilirken yazar onun yaptıklarını dinsel bir motif içerisinde değerlendirmesine değinir. Ona göre tanrı onun yaptıklarından haberdar ve onun yaptıklarını doğru olduğunu düşünür. Hatta Cengiz Han kendisinin Tanrının oğlu olduğunu düşünür. Başının üzerindeki bulut ise bunun en önemli kanıtıdır. Cengiz Hanın ülkesini demir yumrukla yönetmesi anlatılır.

“İşte bunun için, bütün ölümlüler gibi Cengiz Han da, insanlığı demir yumrukla yönetmesine yardım için yalnız Gök-Tanrıya yakarıyor, yalnız O'ndan yardım diliyor ve O'na kurbanlar sunuyordu. O gezici bilgelerin de söyledikleri gibi, Evren'de, Ay

altında birçok dünya varsa, 'Gök' bütün bunların tek elden yönetimini niçin Cengiz Han'a ve onun soyundan gelenlere vermesin? Yeryüzünde bunun için ondan daha yeteneklisi, daha lâıyığı var mıydı? Daha güçlüsü var mıydı? Zaman geçtikçe Büyük Han, Ulu Gök-Tengri'den, şimdiye kadar hiç kimsenin cesaret edemediği bir şeyi istemeye hak buluyordu kendinde: Milletlere hükmetmek için sınırsız bir güç! Dünyanın bir tek efendisi olmalıydı, bu da ancak bütün ötekilere baş eğdiren, onlara egemenliğini kabul ettiren kişi olabilirdi! (s.37)

...

" Cengiz Han'a fetih, tutkusu ve fatih mizacı veren özel bir neden de başının üzerinden ayrılmayan bu beyaz bulut idi. Bir sembol, onu bekleyen büyük görevin, yüce yazgının bir tacı gibi duruyordu başının üzerinde o bulut. Bu bakımdan her şey birbirini tamamlıyordu: Bulut, gökyüzü... En önde, hep Cengiz Han'ın yakınında bulunması gereken sancak dalgalanıyordu."(s.41)

Peki herkes Cengiz Han'dan korkuyor ve onun buyruklarına uyuyor muydu? Ya da onun buyruklarına uymayanların başına ne gelebilirdi? Toplumun ondan bu kadar korkmasının belki de haklı kılacak bir olay gerekiyordur. O da Cengiz Han'ın ordusunda subay olan Erdene ve ordunun bayraklarını diken Togulan'ın aşkıdır. Bir birini seven bu iki insanın bir çocukları olur. Bu durum Cengiz han ın buyruğuna karşı gelmek oluyordu. Kendileri de sonlarının ölüm olduğunu bile bile böyle bir şey yapmış olmaları aşkın gücü olarak tanımlanmaktadır. Kurtuluşlarının tek çaresi kaçmaktır. Kaçacak olmalarını yaptıklarının aslında hayatta normal olan bir şeyden dolayı olmasını erdene açıklarken:

"Bazıları utanılacak davranışları, suçları yüzünden şerefsizce kaçıyor ve ihanetlerinin bedelini ödüyorlar. Biz ise, Tann bize bir çocuk verdiği için kaçacağız ve canımızla olsa bile bunun bedeli ödenecektir. En ufak bir umut, bir merhamet bekleyemeyiz. Büyük Han verdiği emri asla kaldırmaz. Kaçmamız gerek. Vakit varken kaçmamız gerek Togulan, Tek çare bu."(s.49)

Erdene kaçış planı yaparken durumları Cengiz han tarafından öğrenilir. Cengiz han buyruğuna karşı gelmiş olmasına oldukça sinirlenir.

Togulan öldürölmek üzere meydana getirilir. Bu sahnede insanların betimlemesi yapılırken toplumun kendi doğasına aykırı buyruklar veren bir zalimin düşüncelerini nasıl katıksız içselleştirdiği eleştirilir.

“ Ve o an yaklaşıyordu. Davulların gümbürtüsü azalmaya başlamıştı. Gümbürdemeler yavaşladı, yavaşladı ve sonra, o korkunç bekleyişteki havayı, zamanın eriyip dağıldığı ve öldüğü o atmosferdeki gerginliği daha da arttırarak iyice azaldı. Sonra, idam hükmünün yerine getirileceği sırada, yıldırımlar gibi, kulakları delerek yeniden gürlenecek, orada bulunan herkesi, kör bir öc alma duygusu ile coşturacak, sarhoş hâle getirilen vicdanlarda, bu cezanın kendilerine değil de bir başkasına verilmiş olmasının gizli ve vahşî sevinci yaşanacaktı...”(s.71)

Nakışçı kadın Togulan’ın öldürölmesi sahnesinde Cengiz Han’ın düşüncelerini veren yazar yönetim ve iktidar gücü üzerine değerlendirme yapar. İtaatin beslendiği kaynak güç ve korku salmaktır.

“Cengiz Han tahtının üzerinde bir heykel gibi katı ve hareketsiz idi. Çevresindeki kezekullar da dev heykeller gibi, rüzgârdan saklaya saklaya dalgalanan bayrakların direkleri dibinde dimdik duruyorlardı. idam cezasının bir sebebi de Batı’nın fethi için çıkılan bu büyük seferde en küçük bir engelin çıkamayacağını, en küçük bir suçun bağışlanmayacağını, hoşgörünün sözkonusu olmadığını herkese göstermekti. Cengiz Han içinden, tâ yürekte, bu genç annenin bu kadar ağır bir cezayı hakketmediğine inanıyordu, onu bağışlayabilirdi, ama bir defa zaaf gösterir, hoşgörüde bulunursa, bunun sonu gelmeyebilirdi, iktidar zayıflar, onun kudreti azalır ve halk küstahlaşır, saygısızlık artardı. Hayır, asla hoşgörülü davranamazdı. Şimdi onun canını sıkın tek şey, bu nakışçı kadının sevgilisini bilememek, ortaya çıkaramamaktı.”(s.74)

Romanın gerilim noktalarından en önemli sahnesi Togulan idam edileceği sırada Erdene’nin çıkıp gelmesidir. Okuyucu Cengiz Han’ın onları affedeceğini düşünür. Ancak yazar gerçek diktatörler ya da diktatörü diktatör yapan en önemli unsurun sözlerinin arkalarında oluşları, sonuçlarının ne olacağını düşünmeden iktidar hırsı ile

hareket eden, içlerinde merhametten eser olmayan insanlar olduklarını vurgulamak istercesine her ikisini de idam ettirir.

Normal insanlar bir insanın öldürülmesinden dolayı üzüntü duyar, ancak ne orada bulunan insanlar ne de Cengiz Han bu durumdan memnuniyetsidir. Halk cezalandırılan aşıklar için öfkesini kusarken Cengiz Han da buyruğunun çiğnenmesinin cezasını bulmuş olmasının mutluluğunu yaşar.

“Evet, o benim. Bu çocuk benim çocuğum! Adı Kunan’dır. Çocuğumun anasının adı Togulan’dır. Ben yüzbaşı Erdene’yim!

Böyle dedikten sonra Akyıldız’dan atlayıp indi. Atının sağrısına avuç içiyle vurdu ve hayvan oradan biraz uzaklaştı. Bundan sonra Erdene, zırhını, silahlarını çıkarıp attı. Cellatların kolundaki Togulan’a doğru yürüdü. Kendi ayağı ile ölüme giden bu adamı gören kalabalıktan şimdi çıt çıkmıyordu. Erdene, ölümün eşiğinde olan sevgilisinin yanına varınca onun önünde diz çöktü, kollarını tutup sıkı ve sonra kaldırıp başının üzerine koydu. Böylece ölüm karşısında birleşmiş, öylece kalmışlardı.

İkisini birden deveye oturtup başlarına ip geçirterek idam ederler. Cengiz Han suçun cezalandırılmış olmasından dolayı huzurlu bir şekilde oradan ayrılır.”(s78)

Bu olaya üzülen Yüzbaşı Erdene’nin Togulan’a yardımcı olması için tuttuğu Altın adlı köle ve Cengiz Han’ın başının üzerinde duran buluttur. Anne ve babası idam edilen Kunan süt ister ancak Altın hiç evlenmemiş ve yaşlıdır. Ancak avunsun diye çocuğu emzirir gibi yaparken birden göğsünden süt gelir. Bu Allahın bir lütfudur. Kadın sevincinden ağlar. Yavru kana kana süt emer. Bu doğa üstü olay dinsel bir içerik taşır. Zalimin zulmü karşısında mazlumun yanında olan Allah’ın varlığıdır.

Bulut’un Cengiz Han’ın tepesinden kaybolması onu oldukça üzer ve batıyı fethetme fikrinden vazgeçtirir. Cengiz Han a göre Allah yaptığından dolayı ondan yüz çevirmiştir.

“O, Büyük Han, dikkatle, kaygıyla gökyüzüne bakıyor, telaşlanıyor, gökyüzüne ba-

karken güneş yüzüne vurmasın diye elini alnına koyuyor ve elleri titriyordu. Yoktu! O küçük bulut başının üzerinde görünmüyordu artık. Biraz geride kalmış olabilirdi ama, gerilerde de, yanlarda da, ileride de görünmüyordu.

Oraya kadar onu hiç terketmeyen küçük beyaz bulut, birdenbire kaybolmuştu. Ertesi gün, daha ertesi gün, hatta kayboluşundan on gün sonra da görünmedi. O küçük beyaz bulut Büyük Han'ı terketmişti artık.

Cengiz Han, idil kıyılarına ulaşmıştı. Ama artık 'Gök'ün, Gök-Tengri'nin ondan yüz çevirdiğini anlamıştı. Bu yüzden daha ötelere gitmek istemedi, Batı'nın fethi işiyle oğullarını, torunlarını görevlendirdi. Kendisi anavatanına döndü, orada öldü ve gömüldü. Nereye gömüldüğü tam olarak bilinmiyor..."(s.84)

2.2.3. Bakış Açısı

"Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törenlerini kaynak alarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin hayatını ve geleneklerini anlatıyorum. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varamazsınız. Edebiyatın, milli hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar ufkunu milli olanın ötesine doğru genişletmek 'evrensel' olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır." (Ayvazoğlu, 1992)

Cengiz Aytmatov, Beşir Ayvazoğlu ile yaptığı röportajda romana ve insana hangi pencereden baktığını belirtmektedir. Romanın başından sonuna kadar o hep insan penceresinden bakmıştır. İnsanı yaşadığı toplumsal yapıdan soyutlamanın mümkün olamayacağını eserinde dile getirmiştir.

Cengiz Han' Küsen Bulut romanında milli değerlerine bağlı bir öğretmenin tarihi bir olayı yazması sonucu başına gelenler anlatılırken aslında sadece yaşadığı coğrafyada değil tüm dünyada insanın doğasına aykırı anlayışların kısa süreli var olacağı hiçbir zaman ebedi yaşam alanı bulamayacağına vurgu yaparak evrensel mesajlar vermektedir.

Yazar eserinde geçen her iki olayı da ilahi bakış açısıyla vermiştir. Yazar olacıklardan haberdar, kahramanın iç monologlarıyla anlatımını güçlendirmiştir.

Romanın başından sonuna kadar yazarın rejime bakışı hep aynı sertliktedir. Sovyet rejimini, Stalin'i ve ondan yüz yıllar öncesinde aynı anlayışta olan Cengiz Han'a karşı yoğun bir eleştiri söz konusudur. Cengiz han hikayesinde yazar onun tüm dünyayı ele geçirme arzusunu tasvir ederken kendi düşüncesini de açık eder ve tüm dünyayı ele geçirme düşüncesinin bir hastalık oluşuna vurgu yapar.

"Büyük Han, egemenlik sınırlarını karşı gelinmez bir güçle genişletmek için bu süre içinde yoğun bir hazırlığı gerekli görmüştü. Bu onun en büyük emeli, en büyük hayaliydi: Yenilgi bilmeyen süvarilerini dalga dalga salacak, en uzak sınırlarına kadar bütün dünyayı zaptedecek ve dünyanın gerçek hâkimi, efendisi olacaktı. Bozkırların hükümdarına bu korkunç kararı aldırان işte bu hükmetme ve kudret tutkusu, en büyük, en güçlü olma hastalığı idi. İşte bundan dolayı bütün imparatorluk, uçsuz bucaksız Asya topraklarındaki bütün milletler demir yumrukla sindirilmiş, barışa kavuşturulmuş, bütün insanlar, şehirlisi göçebesi, zengini yoksulu, istisnasız herkes bu şeytanca tutku için çalışıyordu. Yeni yeni topraklar zaptetmeye, başka başka milletleri boyunduruk altına almaya doymayan bir susamışlık, bir tutku idi bu. İşte bu yüzden herkes tek bir şey için çalışıyordu: Cengiz Han'ın savaşçılarını çoğaltmak, gücünü arttırmak, mükemmel hâle getirmek. Yer altından çıkarılan ve silah yapmaya yarayan her şey, bütün yaratıcı güçler, istilâ için, Cengiz Han'ın Avrupa üzerine yapacağı büyük saldırı için değerlendiriliyor, bunun için çalışıyorlardı. Zenginliği göz kamaştırان o ülkelerde her savaşçı için akıl almaz ganimet vardı.(s.28)

Giriş bölümünde bahsettiğimiz gibi Komünist rejim, Rus olmayan milletleri Colaman gibi mankurtlaştırmak için; Bir ülke halkının tümünü Sibiryaya, Orta-Asya'ya sürmeye, sürgün yollarında kırılıp gitmelerine kadar pek çok şey yapmıştır." Böylece insanlar milliyetçiliğin "m"sini bile ağızlarına almaya korkar olmuşlardır. Abutalip Kuttubayev de onlardan bir tanesidir. Yazar taraf olmuş ve yaşananları zulüm olarak nitelemiştir. Milliyetçi bir anlayış yoktur anlatımda sadece insanların milli değerlerine bağlı oluşlarının cezalandırılışı eleştirilmektedir. Yani hümanist bir bakış

açısı ve realist bir anlatım hakimdir.

Şahıs kadrosundaki tip ve karakterler iyi çok iyi, kötü çok kötü şeklinde sunulmuştur. Tip ve karakterlerin tasvirlerine girilmemiş belirleyici özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu durum yazarın olaya daha fazla önem vermesiyle açıklanabilir.

Roman içerisindeki en önemli karakter Tansıkbayev'dir. O ve onun gibi mankurtlaşmış arkadaşlarına göre Sovyetlerin menfaatleri insanların menfaatlerinden daha üstündür. Tansıkbayev rejimin ne kadar önemli olduğunu anlatmak için şöyle der:

" Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen, yanmayan sobanın hiç bir faydası yoktur. Ama öte yandan bu insanlar devlet olmadan yaşayamazlar: Sobayı tutuşturan ve yakan onlardır."(s.11)

Yazarın verdiği bu karakter dönemin anlayışı temsil etmektedir. Tansıkbayev kendi kültürüne yabancılaşmış insanları rejimin yaşatılmasında bir meta olarak gören ve çıkarları için yapamayacağı hiçbir iş olmayan biridir. Tansıkbayev'in çirkin portresi üzerinden rejim genel olarak eleştirilir. Tansıkbayev'in insana dair bu düşüncesiyle Cengiz Han'ın bakış açısı paralellik gösterir.

"O, var olabilmenin anlamını ve şartını anlamış görünüyordu ki bu da kaba kuvvet idi. iyice emindi ki ancak kuvvetle herkese baş eğdirir, diz çöktürür, alçaltır ve toz hâline getirebilirdi, isterse karşısında taş olsun, bir ağaç ya da vahşi, yırtıcı bir hayvan olsun, ancak kuvvetle üstesinden gelebilirdi onun. Zavallı ölümlülerin lâfi olmazdı. Kuvvet kuvveti kırınca, olağanüstü olan değersiz kalır, görkemli olan acınacak hâle düşerdi, işte bundan bir sonuç çıkarıyordu: Bükemediğin, ezip yok edemediğin şeyin hiçbir önemi yoktur. Baş eğip diz çökenler, galibin insafına kalmışlardır. Ancak budur hakkettikleri. Dünyanın temel düzeni, asıl kuralı da buna dayanıyordu..." (s.36)

Gerek Stalin döneminde gerekse Cengiz Han döneminde ortak olan bir şey eğer kişiler iktidarın isteklerine cevap verebiliyorsa yaşamalı, karşı tavır sergiliyorsa ölmeliydiler. Farklı düşüncelerin varlığına dahi tahammül edemeyen insanların yaratılış amaçlarının kendi kurdukları sisteme hizmet etmek olduğu düşüncesinde olan

diktatörlükler. Yazar bunlara hümanist bir algıyla ve yer yer dinsel motiflerle karşılık verir.

“Şöyle olmalıydı: Onun dünyaya hükmetme planına hizmet için herkes tam bir itaat ve uyum içinde çalışmalı» böyle davranmalıydı. Böyle zamanlarda Cengiz Han, sarhoş gibi oluyor, kudret hırsı dinmiyor, yatışmıyor, fetihler artıkça daha da artıyor ve bundan kaçınılmaz olarak bir tek sonuç çıkıyordu ortaya: Yararlı olan, yalnız onun emelini gerçekleştirmek için çalışan, canla- başla buna katkıda bulunan idi. Ötekilerin yaşamaya hakları yoktu.” (s.44)

Aytmatov eserinde diktatörlerin tek silahının ceza olduğunu vermeye çalışır. İnsanların itaat sebebi cezadan korkmalarıdır. Korku toplumların en büyük baş belasıdır. Bunun farkında olan iktidar elde etmek istediği itaati sağlamış olur.

“Batı ülkelerine saldıracak, bu sancakları orada dalgalandıracak, yabancıların bayraklarını çiğneyip geçecekti. Bu, böyle olacaktı. Hiçbir şey ve hiç kimse yoluna çıkmaz, ona karşı gelemezdi. Ve, dünyayı fethettiği bu seferde, en küçük itaatsizliğin cezası ölümdü! Birinin hepsine hükmedebilmesi için en güçlü silah, kudretli olmanın birinci şartı, ceza idi.” (s.60)

Din faktörü romanda önemli bir motiftir. Cengiz Han’a Küsen Bulut adlı romanda iki tür dini inanış vardır. Biri mankurtlaşarak milliyetini unutan Kazak- Kırgız gençlerinin inanışı, diğeri ise Cengiz Han ve onun tebaasına ait inanıştır. Sovyetler Birliği'ndeki yönetim insanları asilime etmek için onların dinleri de dahil olmak üzere bütün kültürlerini unutturma çabası içindedir. Rejim ülkede, bütün dinleri rafa kaldırdığı gibi, koyu bir materyalizmin cirit attığı bir ideoljinin genel geçer kabulleri arasında Tanrı kavramını insanlaştırarak, siyasi kudreti ön plana alan, sosyal bünyede içinden çıkılmaz bir kaosa sebebiyet veren bir hayat tarzı hazırlamıştır. Bunun en iyi örneğini terfi eden Kazak gencin verdiği yemekteki sözlerinden anlarız:

“Ben hiçbir zaman Tann'ya inanmadım. Bir komsomolda büyüdüm ben. Bükülmeyen katı bir bolşevikim yani. Ve böyle olmaktan gurur duyuyorum. Benim için 'Tanrı'

kelimesi boş bir sözcüktür, anlamsızdır yani. Herkes biliyor, Sovyet okullarındaki bütün öğrenciler biliyor ki Allah yoktur. Ama ben başka bir şey söyleyeceğim. Yeryüzünde bir 'Tann'mn olduğunu söyleyeceğim. Yoo, hayır, gülmeyin! Bir dakika dostlarım, bir dakika! Nasıl bakıyorsunuz öyle.. Beni böyle mi anlıyorsunuz yani! Tanrıya inanmıyorum ben. Ama ben, devrimden önce çalışan kitlelerin icadettiği Tanrıdan söz etmeyeceğim ki! Hayır, o değil! Bizim Tanrımız iktidarı elinde tutandır.” (s.14)

Kendi öz benliğinden uzaklaşmış olan bu Kazak genci Tanrı olarak iktidarı elinde tutanı göstermektedir. Yazar genel olarak insanı anlama eğilimindedir ancak bu tip yaklaşımda bulunan insanları anlamak için bir çaba sarfetmez ve realist bir bakışla tasvir eder. Ancak Cengiz Han hikayesinde Cengiz Han'ı anlamaya çalışır. Onun zalimliğinin kökeninde geçmişte yaşadığı acıların etkili olduğu anlatılır. Cengiz Han bir kadının yasalarına karşı çıkarak çocuk doğurduğunu öğrenince geçmişe döner ve henüz Timuçinken karısı Börte'nin Merkitler tarafından kaçırılmasını, sonra oğlu Cuci'nin doğmasını hatırlar. Cengiz Han karısı Börte'yi kurtardıktan sonra bütün Merkitleri kılıçtan geçirir, Cuci doğunca onun kendi çocuğu olduğuna inanmaz. Bununla beraber karısına da kızmaz. Cengiz Han, romanda da anlatıldığı gibi üvey kardeşi Bekter'i, bir tarla kuşu ile balığını kaçırdığı için, küçük kardeşi Kasar (Hasar) ile birlikte öldürür.

Cengiz Han ve tebaasının dini inancı Gök Tanrı inancıdır.

“Ama 'GÖK' başka idi. Zaman zaman Himalayalı bir din adamının ya da kitap satıcısının, 'Gök' için, öncesiz ve sonrasız (ezelî ve ebedî) olan Gök-Tengri için söylediklerini dinlemişti. Evet, Büyük Han'ın ulaşamadığı, gücünün yetmediği tek varlık 'Gök' idi. Tanrı'yı simgeleyen Göğü, hiçbir şey korkutamaz, hiçbir kuvvet, hiçbir ordu onu yenemezdi. Öyleyse 'O'na tapılır, O'na dua edilirdi, insanların yazgısını, âlemlerin hareketini belirleyen o idi.” (s.36)

Yazar hayatı sorgulayan Erdene'nin düşüncelerini verirken kendi düşüncelerini verir.

“Aslında her doğan çocuk Tanrı'nın iradesine, buyruğuna bir işaret. Buna göre, bir gün insan görünümünde Tann'nın kendisi de görünecek ve insanın nasıl olması

gerektiğini gösterecekti. Ama Tanrı, 'GÖK' idi, bir Gök-Tengri idi. Ulaşılmaz, ucu bucağı olmayan Gök! Herkesin yazgısını yalnız o belirler, kimin doğacağını, kimin yaşayacağını yalnız o bilirdi.” (s.56)

2.2.4. Toplum Ve Birey

Yazar eserinde mekân olarak Kazak-Kırgızların yaşadığı Orta-Asya'yı kullanmıştır. Toplum ise burada yaşayan insanlardır. Cengiz Han hikayesindeki mekân, yine Orta-Asya'daki Sarı- özek bozkırıdır. Geçmiş ve hâl'deki mekân aynıdır. Gün Olur Asra Bedel adlı romanındaki "Mankurt" efsanesi ve "Raymanlı Ağa " hikâyesinde olduğu gibi "Sarı- özek Kurbanları" adlı efsane de Sarı- Özek bozkırında geçmiştir. Toplum yaşayışı ve değişen dünya düzenine karşı bölge insanının tavrı bir ressam titizliğiyle verilmiştir.

Romanın baş kahramanı Abutalip Kuttubayev'in yaşadığı dönemdeki toplum yapısı ve bireyin rolü, bireyin var olma mücadelesi ile döneminden yüz yıllar önce yaşayan Cengiz Han iktidarının ve tebasının algıları arasındaki paralellikler bir mesaj etrafında okuyucuya verilmek isteniyor.

Baskı altında yaşayan bireylerin kendi milli değerlerinden uzaklaşmaları yüz yıllar geçse de kendini tekrar eden olgulardır. İktidarı elinde tutanların anlayışları toplumun şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Karşımıza çıkan bireylerin kimisi iktidarın yanında, öz benliklerinden uzaklaşmış tiplerken kimisi de her şeye rağmen yaşamak arzusuyla onlara yem olan masum tiplerdir.

Tansıkbayev ve onun gibi kendi halkına işkence ederek rejimin gözüne girmeye çalışan yazarın deyimiyle “küçük burjuvalar” arada sırada toplanırlar ve bu toplantılarda rejime, topluma ve kendi dünya görüşlerine dair bir takım açıklamalarda bulunurlar.

“Her yerde, her zaman sınıf düşmanlarının maskelerini İndirmek, ajanları

ortaya çıkarmak, yoldaş Stalin'in bize öğrettiği gibi, düşmanı ezmek, halk kitlelerinin gücünü, canlılığını arttırmak... arttırmak yani! İşte bizim ülkümüz, amacımız yani! Beni ödüllendirdikleri, seçkin bir kişilik verdikleri şu günde, bekleme sürem dolmadan terfi ettirildiğim şu günde, Stalin'in çizdiği yoldan asla ayrılmamaya, şaşmadan onun izinden gitmeye, düşmanın inini başına yıkmaya, onların cinayet planlarını ortaya çıkarmaya, korkunç ve acımasız şekilde cezalandırmaya and içiyorum! Zaten milliyetçi şefleri etkisiz hâle getirmiş bulunuyoruz, biliyorsunuz yani. Ama, sessiz duran yandaşları, bazı enstitülere, bazı gazetelere sızıp sinmiş bulunuyorlar. Onlar da kurtulamayacak elimizden ve onlara asla acımayacağız .(s.15)

Tansıkbayev ve onun gibi olan diğer yandaşların fikirleri aslında rejimin çıkarlarına hizmet etmek değil kendi çıkarlarına hizmet etmektir. İnsanların hayatlarını hiçe sayarak bunu yapmaları insani hiçbir durumla açıklanamaz niteliktedir.

"Yeni projesi ona gizliden gizliye gerçek ve parlak bir yükseliş vaat ediyordu ve bunun bir mantığı da vardı: Gizli düşmanları ne kadar çok ortaya çıkarır ve köklerini kazına, kazancı da o kadar çok ve büyük olurdu. Böyle bir derin düşünce ve görüş, onu gururlandırıyor, sevinçten kanatlandırıyor: "Zeki insanlar işlerini böyle yürütür!" diyordu kendi kendine. "Bu işi yan yolda bırakmam, ne pahasına olursa olsun sonuna kadar yürütürüm!". Bundan sonra hiç vakit kaybetmeden harekete geçecek, yani şoförünü çağırarak, "Sorgulama hücresi" denilen o demir parmaklıklılı bodruma gidecekti. Abutalip Kuttubayev orada idi. Sorgulama işini hemen orada başlatacak, ölümle tehdit edecekti onu. Yalnız iki şık vardı onun için: Eğer itiraf ederse, İngiliz-Yugoslav işbirliğini doğrularsa, partizanlar arasında kendisi gibi olanların adlarını bildirirse, 58. maddenin b fıkrasına göre yirmibeş yıla mahkûm olur, çalışma kampına gönderilirdi. Aksi halde, vatana ihanetten, yabancıların gizli servisleriyle işbirliği yapmaktan ve yıkıcı fikirleri yaymaktan kurşuna dizilirdi. Buna göre düşünüp cevap versindi!" (s.21)

Yazar rejimin topluma bakışındaki acımasızlığı aralarda kendi yorumuyla eleştirmekten geri kalmaz. Bireyin rejim gözünde hiçbir değeri olmadığı vurgulanır.

“Kuttubayev nereden bilecekti bütün bunların yararsız olacağını? Devletin gizli düşmanlarını toptan yok etmek için onun zincirin sadece ilk halkası olduğunu nereden bilecekti? Devletin çıkarlarından daha önemli ne olabilirdi? Bazıları insan hayatının önemli olduğunu sanıyorlardı,. Ne lâf ya! Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner. Sönen, yanmayan sobanın da hiçbir yararı yoktur. Ama öte yandan bu insanlar da devlet olmadan yaşayamazlar: Sobayı tutuşturan, yakan onlardır. Sobayı yanar tutmakla görevli olanlar da ona yakıt temin etmelidirler. Her şey buna bağlı!” (s.22)

Romanda Cengiz Han önemli bir karakterdir. Tüm dünyayı ele geçirme hırsıyla yanıp tutuşan birisidir. Diktatör bir kişiliktir. Halkına korku salmış, insanları buyruklarının yerine getirilmesinde itaatkar kılmış bir iktidar temsilcisidir.

“Cengiz Han büyük bir teşkilatçı, son derece ihtiyatlı ve açık görüşlüydü. Avrupa seferine hazırlanırken her şeyi bütün ayrıntılarıyla düşünmüş, hesaplarını yapmıştı. Ordusunu harekete geçirmeden önce arazi hakkında, yollar ve en uygun geçitler hakkında bilgileri casuslardan, düşman arasında bulunan kaçaklardan, döneklerden, kervan getirip götürülenlerden, hacılardan, gezgin dervişlerden, Uygur, Çinli, Acem ve Arap tüccarlardan alıyordu. Ordularını saldırtacağı ülkelerin örf ve âdetlerini, dinlerini, geleneklerini, ustalıklarını, nasıl yaşadıklarını da öğreniyordu. Kendisi okur-yazar olmadığı için bütün bunları aklında tutuyor, ordunun her hareketinde neyin yararlı, neyin zararlı olacağını hesaba katıyordu. Bunları bilmek, savaş yapmadan ilerlerken çok önemliydi, şarttı. En başta da disiplin geliyordu. İşte bunlardı başarının şartları. Cengiz Han gevşekliği, tembelliği bağışlamazdı ve hiç kimse, hiçbir şey onun kararına, amacına engel olamazdı.” (s.28)

Yazarın üzerinde durduğu asıl konulardan biriside toplumun itaatkar yapısıdır. Gerek Stalin döneminde gerekse Cengiz Han döneminde toplum akıl almaz buyruklara boyun eğmektedir. Bunun da tek nedeni korkudur. Korkmayanların sonu Stalin döneminde Abutalip gibi Cengiz Han döneminde de Erdene ve Togulan gibi olmaktadır. Yazar bireyi bir yönüyle anlamakta onlara hak vermekte ancak mankurtlaşıp kişisel çıkarları peşinde koşanları anlayamamaktadır.

Cengiz Han'ın emir ve buyruklarına itaat eden halkın onun fikirlerini sorgulamaz. Öyle ki ordu ile savaşa çıkacak olan kadınların çocuk dünyaya getirmemeleri gibi doğanın kanununa aykırı bir emri bile hiç düşünmeden kabul etmişlerdir.

Yazarın toplumu eleştirdiği bir diğer yerde Togulan'ın idam edilmek üzere getirilişi sırasında toplumun gösterdiği reaksiyondur. Cengiz Han'ın akıl almaz buyruğunu eleştirmek, kötölemek yerine halk onun buyruğuna uymayan Togulan'ı elştirip kötölemektedir. Bu Stalin döneminde bir birini ihbar eden insanları hatırlatmaktadır. İnsanlar korku yüzünden kendi doğalarına ters düşmüşlerdir. Neyin kendileri için iyi neyin kötü olduğunu göremeyecek kadar körleşmişlerdir. İnsanların en önemli yetisi olan vicdan bile bu korku ortamından uzaklaşmış yerini acımasızlığa merhametsizliğe bırakmıştır.

“Ve o an yaklaşıyordu. Davulların gümbürtüsü azalmaya başlamıştı. Gümbürdemeler yavaşladı, yavaşladı ve sonra, o korkunç bekleyişteki havayı, zamanın eriyip dağıldığı ve öldüğü o atmosferdeki gerginliği daha da arttırarak iyice azaldı. Sonra, idam hükmünün yerine getirileceği sırada, yıldırımlar gibi, kulakları delerek yeniden gürleyecek, orada bulunan herkesi, kör bir öc alma duygusu ile coşturacak, sarhoş hâle getirilen vicdanlarda, bu cezanın kendilerine değil de bir başkasına verilmiş olmasının gizli ve vahşi sevinci yaşanacaktı...(s.71)

...

“Cezanın halkın gözü önünde verilmesi, uygulanması, herkesin Han buyruğuna kayıtsız şartsız boyun eğmesi için şarttı. Aslında o korku salan tutum ve kurbanın kendileri olmayışından ileri gelen vahşi zevk, insanlara bu cezanın haklı olduğu inancını vermekle kalmıyor, Han'ın yönetim tarzını da kabul ettirmiş oluyordu onlara.” (s.73)

Abutalip Kuttubayev karakteri toplumda milli duygularını kaybetmemiş, kendisini halkına ve ailesine adanmış tek amacı doğal bir yaşam sürmek olan biridir. Böyle insanların yaşama haklarının mevcut sistemde çok zor olduğu anlatılırken Kuttubayev sürekli zıt karakteri olan Tansıkbayev ile birlikte tasvir edilir. Yazar iyiyi kötüden hareketle anlatır.

2.3. KASSANDRA DAMGASI⁸

2.3.1. Romanın Özeti

Roman, Harvard Üniversitesi'nden bir bilim adamının Avrupa'ya yaptığı olağan gezilerinden birinden dönüşü ile başlıyor. Gelecek bilimcinin Atlas okyanusu üzerinde uçakla seyahati esnasında insanoğlunun "teknoloji başarıları sayesinde dünyaya uyum sağlamanın yeni kaynaklarını keşfettiğini ve "İlahî güce" (s. 12) eriştiğini düşünüyor. Zira gözle görülemeyecek bir yükseklikten dünyayı görebilecek olan sadece Tanrı'dır. İnsan da bu kadar yüksekte dünyayı seyredebildiğine göre onun da tanrısal güçleri olmalıdır.

Bu duygular içindeki gelecek bilimci, "tarihin korkunç girdabından ve daha da fazla her yerde iktidarı, yalnız ve sadece iktidarı ele geçirmeye çalışan, eski kötülükler yerine yenilerim doğuran karşısı alınmaz güçlerin bastırmasından" (s. 13) korkuyor. Kendi tahminleri bile onu dehşet içinde bırakmaya yetiyor. Fakat içinde yaşadığı 20. yy toplumu gelecekte haber veren kâhinlere veya bilimsel olarak geleceği değerlendiren "gelecek bilimcilere" hiç de iyi gözle bakmıyor, onları küçümsüyor ve hatta aşağılıyor, (s. 13) Gelecek bilimci Robert Bork'un tahminlerine göre "çağdaş insanlık çok yeni problemlerle karşı karşıya gelecekti. Bu problemler eskiden hiç bilinmeyen, fakat tüm insanları etkileyecek derecede olacaktı, yani ansızın güneşin soğuması veya tam tersi daha da ısınmasının her yerde ve herkesi etkileyeceği gibi." (s. 15) olacaktır.

Bork'un okyanus üzerinde uçarken gördüğü ve uzun zamandır rüyalarına giren balinaları haber vermek için aradığı karısı Cessi'nin verdiği haber ise daha ilginçtir. Kendisini uzay rahibi olarak adlandıran Filofey'in *Tribün* gazetesine gönderdiği uyarıcı mahiyetteki mektubu yayınlanmıştır. O sırada Amerika'da başkanlık seçimleri için çalışmalar başlamıştır. Başkan adaylarından Ordok, gazetede yayınlanan mektupla galeyana gelen seçmenini tatmin edecek cevabı bulabilmek için Robert Bork'u beklemektedir.

⁸ "Kassandra Damgası", (Çev.Prof.Dr.Ahmet Pirverdioğlu), Ötüken Yayınları, İstanbul 1997

İnsanları ayağa kaldıran mektup, aslında herkese, bütün insanlara bir duyurudur. Mektupta, uzay rahibi büyük bir keşif yaptığını iddia etmektedir. İddiaya göre artık "insanlar kendileri doğup doğmayacaklarına karar vereceklerdir." (s. 18) Uzay rahibi Filofey, aslında uzay bilim istasyonundaki çalışmalarından sonra dünyaya dönmek istemeyen ve dönmeyen bir Rus astronotudur. Yazar onu "... uzay inzivasına çekilmiş bir zahid" ve "orada yeni fikirler üreten" birisi olarak nitelendiriyor, (s. 19)

Robert Bork rüyasında okyanusta grup halinde yüzen balinalar arasında kendisinin ete balina olarak yüzdüğünü görür. Rüyasında sık sık gördüğü balinaları bu defa okyanusun üzerinde uçarken uçağın penceresinden seyrederek. Bu rüya önemlidir, çünkü dünyanın geleceğinden endişeyle toplu olarak intihar eden balinaların kaderi ile aynı endişeleri taşıyan gelecek bilimcinin kaderi aynıdır.

Bork da kendisini öldüreceklerini bildiği halde evinin bahçesinin dışında toplanan öfkeli kalabalığa cevap vermek için dışarı çıkar. Tıpkı okyanusta bir bilinmeze, sonsuza, yani ölüme veya bir nevi toplu intihara doğru giden balina sürüsü gibi. Nitekim balinaların toplu intiharı gibi, gelecek bilimci de kalabalığın içinden çıkan bir gözü dönmüşün kafasına indirdiği demir parçasının darbesiyle hayata veda eder.

Robert Bork'un öldürülmesinden sonra uzay rahibi Filofey ile televizyonda konuşma işi bu organizasyonu yapan Entoni'ye düşer. Nihayet görüntü sağlanır. Görünüşüne göre elli yaşlarında olan Filofey, "... uzunca yüzü, hafifçe kamburlaşmış omuzlarına kadar inen kumral saçları" ve "hafifçe kırlaşmış" sarıya çalan sakalı ile posterlerdeki Hz. İsa imajına benzemektedir. Yazara göre, "Yüzündeki derin buruşukluklar ağır göz kapakları, dikkatle bakan ela gözleri içlerinde cazibeli ve kederli bir şeyler saklıyorlardı." (s. 178) Televizyondaki konuşmasına o ânı beklediğini belirterek başlar.

Roman uzay rahibi Filofey'in bir epilogu ve Entoni'ye bıraktığı vasiyetname niteliğindeki mektubu ile sona eriyor. Bu bölümde okuyucu onun uzay çalışmalarından önceki hayati hakkında teferruatlı bilgiyi öğreniyor. Filofey'e göre önemli olan reddedilmesine rağmen gerçeklerin bir kez olsun söylenmesidir.

2.3.2. Konu (Olay)

Cengiz Aytmatov'un Cassandra Damgası romanında toplumda kötülüğün baskın çıkma sebepleri sorgulanmakta ve sonuçlar üzerinde insanlar düşünmeye çağrılmaktadır.

Romanın çıkış yeri ya da ilham kaynağı tarihi bir nitelik taşır. Eski Yunan mitolojisindeki Cassandra ile romandaki gerek uzay rahibi Filofey ve gerekse gelecek bilimci Robert Bork paralel özellikler taşımaktadır. Troya kralı Priamos ile karısı Hekabe'nin kızı olan Cassandra'nın trajik bir hayatı vardır. Yunan mitolojisinde Tanrı Apollon, kendisinin olmak şartıyla Cassandra'ya geleceği görme gücü verir. Gücü aldıktan sonra Apollon ile birlikte olmayı reddeder. Buna karşılık Apollon da kimsenin ona ve gelecekle ilgili söylediklerine inanmamasını sağlar. Cassandra ise aldığı güç ile felâketleri önlemeye çalışır, fakat sözünü kimseye dinletemez. Ayrıca "sözünü geçiremediği için başına gelen belâlardan iki misli etkilenip üzülen bilincin dramını" simgeler. Dolayısıyla Cassandra damgası, uzağı gören bilinçli insanın dramıdır. Romanda uzaylı rahip ile bilim adamının hayatları dramatik bir şekilde sona erer.

Burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta, yazarın dünyayı yakın gelecekteki felâketlere karşı uyarma gayretidir. Aytmatov da aynı Cassandra gibi ıstırap çekmektedir. Romanlarında vermeye çalıştığı mesajlarıyla insanları tehlikelere karşı uarmaya gayret ediyor. Bu yönüyle de yazar, uzağı gören bilinçli insan karakterine uymaktadır.

Uzay rahibi Filofey'in Roma Papa'sına yazdığı mektup tüm olayların başlangıcıdır. Temelde insanlığın huzuru ve mutluluğu için gönderilen dinlerin yanında bu defa insanları dünyanın yok oluşuna götürecek hataları ve davranışları için kendilerini uyaran mesaj "uzaylı rahip" genetik bilimciden geliyor. Tabi mesajın doğrudan uzaydan yani gökten gelmesi onun kutsallığını düşündürüyor ve âdeta Tanrının mesajıymış imajını veriyor.

“Ana rahmindeki ilk haftalarında, insan embriyonu hayatta kendini ekleyenleri hissetme ye bu kadere tepki gösterme yeteneğine sahiptir. Eğer bu tepki olumsuzsa, embriyonlar doğuma karşı koyuyorlar.Ben, doğuma olumsuz tepki gösteren embriyonların gönderdiği işareti buldum. Bu embriyonları taşıyan kadının alnında küçük benekler oluşuyor. Bu beneklere "Kassandra damgası", olumsuz sinyaller gönderen embriyonlara ise "Kassandra embriyonu" adın verdim. İnsan embriyonu sadece gebeliğin ilk haftalarında kendi geleceğine tepki göstermek ve tehlike işareti göndermek gibi olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Sonra bu yetenek kayboluyor. Bu da herhalde ceninin zamanla kendi kaderine boyun eğmesiyle ilgilidir” (s.20)

Filofey’e göre embriyolar dünyaya mesaj yollarlar. Bu mesaj dünyaya gelmek istemeyen embriyoların dünyanın yaşanılabilir olmadığı düşüncesinde olduklarını anlatmaktadır. Yazar insanlığın içerisinde bulunduğu durumun ilahi güçler tarafından embriyolara fark ettirilmesi ve henüz o aşamadayken bile çocuğun dünyaya gelmek istemeyişinin derin mesajını okuyucuya vermek istemektedir.

Romanın başından itibaren dünyada yaşanan olaylara karşı bir eleştiri söz konusudur.

“Kassandra embriyonlarının vermek istediği mesajı şöyle de özetleyebiliriz: "Karar verme şansım olsaydı, hiç doğmamayı tercih ederdim. Sorgunuza cevap olarak gönderdiğim sinyali, beni, dolayısıyla da yakınlarımı, gelecekte bekleyen felâketlerin, acıların işareti olarak kabul edebilirsiniz, Bu sinyali çözebildiğiniz takdirde şunları bilmenizi isterim: Ben, Kassandra embriyonu, hiç doğmadan, hiç kimseye fazla acı vermeden yok olmak istiyorum. Siz soruyorsunuz, ben cevaplıyorum: Ben yaşamak istemiyorum. Fakat eğer iradem dışında beni doğmaya zorlarsanız, tüm zamanlarda tüm insanların yaptığı gibi, kaderimi olduğu şekliyle kabul edeceğim. Nasıl olacağına siz, ilk önce de beni doğuracak kadın, karar verin. Ama önce beni dinleyin ve anlamaya çalışın. Ben, Kassandra embriyonuyum! Şimdilik benimle vedalaşmak geç değil ve ben de buna hazırım. Ben, Kassandra embriyonu, birkaç gün kendimi hatırlatacağım, size sinyaller göndereceğim. Ben,Kassandra embriyonu, doğmak istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum... Ben, Kassandra embriyonu!" (s.21)

Yazar bu romanında da din olarak Hristiyanlığı seçmiştir. Hristiyanlık ile dünyaya mesaj vermektedir. Kirlenen dünya ve kutsal kitabın emirlerinden uzaklaşan insanlık sorunsalı üzerinde durmuştur. Din motifi, modern çağın insanının içerisinde bulunduğu bunalımın tek çaresi olarak gösterilmiştir. Filofey'in dinsel düşüncesi roman içerisindeki din motifine bir örnektir :

“Bunun için de katoliklerin arkasından biz de kürtağın ilâhı düşüncüyü doğrudan ihlâl ettiğini hatırlatmak istiyoruz. Kürtağın, katletmekle eş değer bir şiddet olayı olduğu ve ayrıca on emrin ilki olan "Öldürme" emri, Kutsal Kitap'taki "Doğurun ve çoğalın!" buyurusu ile zıddiyet teşkil ettiği defalarca söylenmiştir.” (s.23)

Filofey Cassandra Damgası'nın çok önceleri keşfedilseydi tarihte insanlara zulmetmiş kişilerin olmayacağını, bir çok masum insanın kurtarılmış olacağını anlatır. Bunların başında da Stalin ve Hitler gibi caniler gelmektedir. Yazarın bekli de asıl vermek istediği mesaj budur. Yeni diktatörlerin gelmesine engel olmak.

“Kimbilir, belki de Hitler'e veya Stalin olarak doğacak Cassandra embriyonu, bu zavallı nekrofil embriyonu, zamanında dünyayı ve ilk önce de onu karnında taşıyan anneyi Cassandra işaretinin yardımıyla gelecekte olacaklardan haberdar etmeye teşebbüs etmiş; insiyakı bir ürpertiyle, kaderine yazılmış korkunç rolden imtina etmek istemiştir.

Olaya bir de tersinden bakmak gerekirse Stalin ve Hitler gibi şahsiyetler eğer dünyaya gelmeseydi neler yaşanırdı. Yazarın romanında bahsettiği gibi her şey daha güzel olur muydu? Onlar doğmasaydı olayların nasıl gelişeceğini tahmin etmek çok zordur. Asıl anlaşılmaz olan ise bu tip diktatörlerin var olmasından ziyade yıllar sonra bile onlara özlem duyan insanların var oluşudur. Yazar bu durumu da karşı tarafa duyulan öfkenin birleştiriciliği olduğu düşüncesindedir.

Filofey , dünyaya sinyal gönderen Cassandra embriyolarının dünyaya gelmek istemeyişlerini dünyada işlenen günahlara bağlar.

“Kassandra embriyonlarının sinyallerini’ gözlerken onların istikbalini düşünüyor ve onlara acıyorum. Onların gönderdikleri bir bumerangdır; bu biziz. Sürekli işlediğimiz günahlar gittikçe artan tehlike sinyallerine dönüşmüştür. Bunun için de Kassandra embriyonlarının sesi olan bu sinyaller dünyada işitilmeli, bu çağrıların manası ise anlayışla karşılanmalıdır.” (s.36)

Olaydaki şahıslardan bir diğeri Fütürolog yani modern kahin Robert’tir. Bilimsel bir kongreden dönerken okyanusta yüzen balinaları görür. Balinalar onun özel ilgi alanıdır. Rüyasında sürekli onları görmektedir. Eve döndüğünde balinaların neden intihar ettiğini katıldığı kongrede Avusturalyalı bilim adamı Kiffer den öğrenir. Kiffer’e göre balinalar dünyada olup biten her şeyden haberdardır ve insanların yaptıklarından duydukları üzüntüden dolayı intihar etmektedirler. Tüm canlıların insanların yaptıklarından haberdar ve rahatsız oldukları belirtilir. Filofey’i asıl endişelendiren ise insan varolduğu sürece kötülüğün de var olacağıdır.

“Kiffer’in fikrinde bu bana da esaslı gibi geliyor- balinalar okyanuslardaki canlı radarlardır. Onlar uzayın meçhul sinyallerini alıyorlar. Belki de ilk onlar yanardağın ne zaman püsküreceğini hissediyor ve dünya enerjisinin baskısıyla sessizce bağırıyorlar. Fakat, en büyük gemilerin bile zor dayandığı şiddetli fırtına ve tufanlara karşı koyabilen bu güçlü hayvanlar için en trajik, en tehlikeli şey dünya ruhunda bizim anlayamadığımız dengesizlik yaratan insan felâketleri, insan kötülükleri sinyallerinin alınmasıdır. Galiba onlar için en azaplı şey de budur. Bu, senin de bildiğin, hakkında pek çok yazılar yazılmış, dağda yaşayanların psikolojisini bozan Alp rüzgârına benziyor. Bir yanardağ ne kadar tehlikeli olsa bile, eninde sonunda lâv püskürtecek, sakinleşecek ve sönecek. İnsan kötülüklerinin rüzgârı ise sönmez. İşin aslı budur.” (s.51)

Roman içerisinde Rusyada ve dünyada yaşanan tarihi gerçeklikleri de görmekteyiz. Rusya daki silahsızlanma hareketi ve silahsızlanma karşıtlarının gösterileri bunlardan birisidir. Amerika’da bunlar yaşanırken Rusya’da da silahsızlanma hareketine karşı çıkanların eylemleri söz konusudur. Bunlar hem geçmişe özlem duyan hem de

silahsızlanmanın hem ülke ekonomisine zarar vereceğini hem de işsizliği artıracığını savunan sosyalist kitlelerdir.

Kızıl Meydan'da yapılan Askeri Sanayi Sektörünü desteklemek için toplanan kalabalığın anlayışına yazar tarafından eleştiri yapılır.

“Her şey o sonbahar günü öğleden sonra binlerce insanın ASS’yi, yani Askerî Sanayi Sektörünü desteklemek için Kızıl Meydan’a akın etmesiyle başladı. Gazetecilerin de kaydettiğine göre, artık uzun zamandı ki belli çevreler, perestroyka ile gelen silâhsızlanmanın savunma sanayiini engellediğini ima ediyor, yalnız ASS’nin eski durumunun berpasının ülkeyi yeniden güçlendireceğini söylüyorlardı.” (s.120)

Kızıl meydanda konuşmacılardan birinin sözleri ilginçtir. Ona göre silahsızlanma Amerika’yı güçlendirecek Rusya’yı ise ekonomik ve sosyal çöküşe götürecektir. Yazarın bu olayları realist bir üslupla dile getirdiği görülmektedir.

“Silâh üretiminin durdurulması ekonomiye iyi şeyler vaat, etmiyor, tam tersi dünya piyasasını zengin Amerika’nın eline bırakıyor. O da fırsatı kaçırmayarak her gün, her gece, her yıl silâh yaparak herkesi silâhlandırıyor ve herkese hükmediyor. Bizim neyimiz kötüdür? Bir sebep daha gösteriliyordu: Silâhsızlanma politikasının sebep olduğu işsizlik büyük bir sosyal patlamaya getirecek; ülkenin güçlü beyin potansiyelini mahvedecek. Keskin nişancı gibi tam on ikiden vuran daha neler ve neler söylendi. Ve her isabet eden fikir kalabalıkta keskin bir nefret hissi uyandırıyor.”(s.121)

İki grubun çatışması sahneside aslında birinci olayla ilgilidir. Cassandra embriyolarının dünyaya gelmek istemeyişinin nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Yazar bu ve bunun gibi olayları vererek aslında filofeyin buluşunun yanında bir görünüm çizer.

“Ve artık ilk çatışma gerçekleşiyordu. Özel polis timlerinin arasından geçen "militarist" ve "antimilitaristler birbirlerini poster ve pankartlarla dövmeye başladılar. Kadınlar çılgınlar gibi bağılıyor, erkekler haykırıyor ve küfrediyordu. Sonra kavga tekme tokata dönüştü. Polislerin kavga edenleri durdurmak, ayırmak istemesi tarafları

biraz daha kızıştırdı. Her taraf kaynayıp karıştı ve insanlar sanki bunun için burada toplanmışlar gibi kavga etmeye başladılar. Bu arada taşıdıkları posterler ve dikkat çekici pankartlar da çok işe yaradı; onlarla birbirlerinin kafasına vuruyorlardı. Yüzlerce insanın, erkeğin ve kadının, gencin ve ihtiyarın kavgası, kan, gözyaşları ve inilti yerden, helikopterlerden çeşitli açılarla ve detayları ile filme alınarak dünya televizyonlarının ekranlarını dolduruyordu.” (s.124,125)

Fütürolog Robert Bork yazdığı makalede uzay rahibinin haklılığını belirtince toplumun tepkisini çeker. O ve Filofey aleyhtarları gösteriler düzenler. Sonunda Robert Bork insanlar tarafından linç edilerek öldürülür. Filofey bu olaydan çok etkilenir ve o da hayatına kıyma kararı alır. Bunu katıldığı canlı yayında söyler. O uzayda intihar eden ilk kişi olacaktır. Filofey in Robert Bork’un öldürülmesi yorumu:

“Zahir bu kadar sarıh olan şeyler hakkında böylesine mücerret şekilde konuştuğum için dinleyenlerden özür dilerim ama Robert Bork’u öldürdüğümüz bugün, ebediyetimizin de bir parçasını onunla beraber öldürdük.” (s.181)

Romandaki konulardan birisini de uzay rahibi Filofey’in notları teşkil etmektedir. Bu notları onun çocuk yurduna bırakılışını anlatmasıyla başlar. Aytmatov’un iyi-kötü çatışmasını verirken dikkat edilmesi gereken bir yönü ortaya çıkar. Ona göre iyi iyidir ancak kötü empati kurularak verilir. Yani kötünün kötülüğünün altında yatan gerçekler verilir. İncelediğimiz eserlerde özellikle bu romanında verilen kötülüklerle ömrü geçmiş olan Filofey in kötü olmasının altında yatan en önemli unsur zor bir çocukluk geçirmiş olmasıdır. Aslında yazar ailenin önemine vurgu yapmak ister gibidir. Dağılmış, sorunlu aile yapısı içerisinde yetişen ya da aileden uzak yetişen bireyler acımasız, kötü tipler olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ben, küçücük yavruyken, battaniyeye, onun da üzerinden çuval bezine sarılı olarak yetiştirme yurdunun önündeki küçük merdivene bırakılmıştım. Çocuk yurdunda bana verilen Kriltsov⁵ soyadı da bundan kaynaklanıyor. Bana Andrey adını vermişler, baba adı da buradan çıkmış. Yani, Kriltsov Andrey Andreyeviç. Bana anlatılana göre, bu acı olay 1942 yılının sonunda, karlı bir kış sabahı olmuştu. Hiç kimse inanmasa bile ben o

sabahu hayal meyal hatırlıyorum. Bunun böyle olduğuna yemin ederim. Annemin ayaklan altında gıcırdayan sert karın sesini hatırlıyorum, O kış sabahu ne kadar hızlı yürüdüğünü hatırlıyorum. Beni sıkı sıkı kucakladığını, habire korkudan irkildiğini, kalbinin acıyla çarptığını hatırlıyorum. O, yürürken hızla nefes alıyor ve devamlı, ağlamaklı bir sesle, gözyaşlarını zor tutarak bana bir şeyler fısıldıyordu. Beni çocuk yurdunun merdiveninde bırakmak için götürdüğü o dakikalarda battaniyenin arasından onun yüzünü, ince kar tanecikleri konmuş kirpiklerini ve yukarıdaki tutkun gökyüzünü, düşen kar tanelerini görüyordum. Kar serpiştiriyordu. Belki de annem bana "Ağla, daha . yüksek sesle ağla ki seni duysunlar." diye fısıldıyordu. Beni merdiven önüne bıraktığı zaman neler olduğunu anlamamıştım. Soğuktu, donuyordum ve onun geri gelerek beni alacağını bekliyordum. Fakat o, biraz uzakta, çalılıarın, arkasındaki kürtünde saklanmış ve yaklaşmıyordu. O zaman ben ağladım, yüksek sesle ağladım ve sonra kapı açıldı, birisi geldi, beni aldı ve götürdü..." (s.196)

Romadaki asıl olaylardan birisi de Filofey'in bıraktığı notlarda Sovyet yönetiminin onu nasıl kendi tabirleriyle İksfert adını verdikleri anonim insanlar üretme çalışmasında kullanmış olduğunu anlattığı son bölümdür.

"İlk defa sunî döllendirme yolu ile anonim doğan insanların yetiştirilmesi fikri hayvancılıkta ev hayvanlarının sunî döllendirilmesi fikrinden doğmuştu. Zooteknik mühendisliğinde bu, her zaman aktüel bir problem olarak kalıyordu. İnsan kendi çıkarları içiri hayvanların soyunu değişiyordu.

Sunî insan yaratma problemleri ile uğraşan deneysel biyoloji ise bunu sadece bilimsel amaçlarla yapmıyor, insan doğuşunu idare etmek, daha doğrusu kullanabilmek maksadını güdüyordu!

...

O zaman genç bir bilim adamı olan benim için bilimsel öncelik tek ölçüydü. Bilimin zaferi uğruna, bana kadar hiç kimsenin adım atmaya cesaret edemediği, tüm dinlerin yasakladığı bir alana müdahale ediyordum. Eşiğinde, Tanrı önünde diz çökülmesi gereken bir kapıyı küstahça tekmeliyordum." (s.204)

Sovyet yönetiminin böyle bir çalışma yapmasının nedeni değişen dünya düzeninde, rejimin değişen nesile cevap verememesi ve rejimin tehlikeye girmiş olmasıdır. Bu nedenle yönetim rejim muhafızı bir nesil yetiştirme planı içerisine girmiştir.

"İksfertler. XXI. yüzyılın fedakâr devrimcileri olacaktı. Asıl amaç da buydu. Partinin üst yönetimi can çekişen dünya komünist ideolojisini canlandırma ve berpa etme yolunu bunda görüyordu.

...

Evet, "iksfert" terimini hükümet teklif etmişti ve yeni tip insanın yetiştirilmesi ile ilgili geleceğe yönelik plânları vardı. Ama ilk baştan, programın stratejik amaçları açıklanırken de itiraz etmedin, kendini uzak tutmayı denemedin. Seni yeni Darwin adlandırmaları, insanlık tarihinde timsali görülmemiş bu projenin senin teorik ve pratik araştırmalarından, senin tahminlerinden kaynaklanması seni hiç de rahatsız etmiyordu." (s.210)

Filofey'i Komünist Partisi Merkez Kurulu'nda ideoloji meseleler ve uluslararası komünist hareketinden sorumlu sekreter Vadim Petroviç Konyuhanov'un yanına davet ederler. Konyuhanov partinin kendisi için düşündüğü görevi ve amacı açıklar.

"Parti size güveniyor. İnaniyor. Size itimat edilen görev ise bir tarihtir, bizim ortak tarihimiz. Evet, bilim ve politikanın farklı şeyler olduğunu anlıyorum ama her şeyde ve her yerde sınıfı yaklaşım kaçınılmazdır. Bizlerin, Marksist Lenincilerin temeli ve hiç şüphe yok ki, tarihî üstünlüğümüz de bundadır. Şu durumda sizin keşifleriniz -ve eğer şöyle söylemek mümkünse- insan işi biyolojinin keşifleri'insan tabiatına ileriye yönelik bir müdahaledir. Daha doğrusu bu, insan şahsiyetinin, onun doğumunun, toplumdaki yeri ve rolünün yeniden düzenlenmesidir. Gelecekte ise belki bütün insanlığın sunî doğum çerçevesinde yeniden düzenlenme imkânıdır. Denildiği gibi ilk işin günahı olmaz! İşte, XX. yüzyıl kağnisinin nereye vardığını görüyor musun?" (s.214)*

...

"Kapitalizmle yarış biz kazanmalıyız. Bugün dünya devrimi sloganı pek açık söylenmese de, komünizm tüm dünyada zafer kazanacaktır! Bu, bizim amacımızdır, ve

bütün imkânları, bütün vasıtaları kullanarak onu gerçekleştirmeli- yiz. Buraya bilimin en yeni başarıları da dahildir. Siz Andrey Andreyeviç, kendi bilimsel araştırmalarınıza dalarak, deneysel biyolojide kazandığınız olağanüstü başarılarınızın insanlık hayatında ne kadar global değişiklikler yaratacağının farkında değilsiniz.

...

İksfert olayı politik açıdan çok şey vâdediyor. Onlar bizlerden farklı olarak, geriye bakmadan, korkmadan ve şüphe etmeden tüm dünyada komünizmin zaferi için mücadele edecekler. Asıl iksfertler aile, akrabalık bağları gibi eski zor dünyasının arkaik fikirlerini tarihin çöplüğüne gömecekler. İksfertler, kişiliğin ve ruhun özgürlük taşıyıcıları olarak, bizim inkılâbı öğretimizin çok önceden öngördüğü yeni insanlık döneminin yolunu açacaklar.

...

İksfertler kollektifçilik ve enternasyonellik örneği olacaklar. Onlar Komünist Enternasyoneli'nin vurucu gücü olacak ve batıya son politik darbeyi vuracaklar!" (s.217)

Bu iş için kullanılacak taşıyıcı anneler sorununa da parti çözüm bulur. Çözüm hapisanelerdeki kadınların kullanılmasıdır.

"Onlar şunu öneriyordu: Kuluçka araçları hüküm giyen ve hapis yatan kadınlar arasından gizlice seçilecekti. Böyleleri ülkede yeterince vardı. Onlarca, yüzlerce bin kadın mahkûm çeşitli cinayetlerden çeşitli maddelere göre hüküm giymiş ve çok sayılı kadın hapisanelerinde ve tevkif yerlerinde bulunuyordu. Bu açıdan kadın mâhkumlar arasından kuluçka aracı seçme imkânı sınırsızdı"(s.222)

"Gerekli tıbbi muayeneden geçirildikten sonra mahkûm kadına şu şartlarla kuluçka aracı olma teklif edilecekti: a) Bir iksfert doğuranın mâhkumiyet süresi yarıya indiriliyor, iki iksfert doğuran ise özgür kalıyordu, b) Denek, çocuğu üç aylığına kadar emziriyor, sonra ise kayıtsız şartsız onu devletin himayesine veriyordu, c) Doğumdan sonra denek kadının en uzak hapisane veya tevkif yerine transfer ediyorlar, d) Mahkûm kadın yaptığı iş, bulunduğu yer, burada çalışan personel hakkında hiçbir bilgi vermeyeceğine dair belge imzalıyor; bu şartların ihlâli durumunda denek kadın ikinci kez mahkûm oluyor." (s.223)

Sistemin yapay üretilecek çocuklara bakışı oldukça acımasızcadır. İnsani değerlerden uzaklaşma söz konusudur.

“Muhatabım kullandığı kelimelere pek önem vermiyordu: "İksfertler çoktan yapılması gereken son noktayı koyacaklar. Bütün bu gürültü patırtı, dünyada barış sloganları ve diğer güzel ifadeler duygusal gevezelikten başka bir şey değildir. Eğer son sözü nükleer bomba diyecekse, onu iksfert fırlatacak. Onun kaybedecek hiçbir şeyi yok, hiç kimseyle bağlı değil, kişiliği yoktur ve vatani işe ona tüp içinde hayat vermiş sistemdir. Düğmeye basmak gerektiğinde eli titremeyecek. Bütün mesele, kimin ilk olacağı, kimin yetiştirdiği iksfertin ilk nükleer darbeyi yapacağıdır!”(s.224)

Romanda aşk yine vardır ve Cengiz Aytmatov üslubuyla dönüştürücü gücüyle yansıtılır. Acımasız ve insani değerlerden uzaklaşmış olan Filofey bir kadının aşkıyla değişir ve insani değerlere yönelerek yaptığı işten pişmanlık duyar.

Filofey çalışmaları sırasında Runa adlı Sovyet karşıtı eylemlerinden dolayı mahkum olmuş bir bayanla karşılaşır. Runa yaptıklarının yanlışlığından bahseder. Filofey önce aldırış etmez ancak Runa'nın söyledikleri gün geçtikçe beyninde büyür ve onun haklı olduğu kanaatine varır. Onu karşısına kaderin çıkardığını düşünür.

“Ansızın kalbimi saran bu taşkınlıktan sonra, ufuktaki kara bulutlar gibi çok ağır bir şüphe üzerime çöküyordu: Acaba, deneklerin rahminde iksfertler yetiştirmeye gerçekten hakkım var mıydı? Hangi ulvî amaçlar bu hareketimi temize çıkarabilir? Yalan söylemeyeceğim, bu gibi şüpheler her zaman içimde vardı ama gerek ben, gerekse mesai arkadaşlarım bunu hiçbir zaman açık söylemezdik. İlmin başarıları bizi sadece kendi gözüümüzde değil, toplumun gözünde de yüceltiyordu. Fakat XX. yüzyılda bilim ve vicdanın uyumsuzluğuna, bilim ve cinayetin iç içe olduğuna ait birçok örnek vardı. İşte vicdanım konuşmaya başlamıştı ve onu sıradan bir kadın mahkûm uyandırmıştı. Anonim ebeveynlerden doğan anonim çocukların üretiminin onları kuluçka aracı kadınların yardımıyla yetiştirmenin insanlığa aykırı olduğunu itiraf etmeye beni Runa zorlamıştı.Onu bana neyin getirdiğini, ölümün eşiğine kadar bizi neyin bağladığını sadece kader biliyor... Benim elimde olan bir şey değil...” (s.238)

Filofey Runa'ya aşık olmuştur. Bu aşkın onun günahlarından arınma vesilesi olacağı kanaatindedir.

“Benim sevgimi kabul eder, karşılık verebilirse onunla evlenmeye de hazırdım... Evet, evet! Bunun nasıl olacağını bilemiyordum. Çünkü o uzun yıllar hapis yatmaya mahkûmdu. Ama o "evet" derse, onunla birlikte olmak için her şeyi yapar, istediği yere -ormana, dağlara, denizler ötesine- nere olursa olsun giderdim. Haneberdüş bile olsa, yeni hayata başlamak istiyordum. Bu, korkunç geçmişimin günahlarından arınmanın tek yolu...” (s.239)

Runa hapisten kaçmak isterken vurularak ölür. Filofey sadece bir kez görüp aşık olduğu kadının ölümüne çok üzülür. Perestroyka yıllarında iksfert üretimi sonlanır. Uzay araştırmaları yapmak için girişimde bulunur ve uzaya gider.

“Perestroyka yıllarında iksfertler üretimine son vermek mümkün oldu. Gorbaçov'la görüştim. Altı ay sonra uzaya, araştırma istasyonuna geldim. Burada uzay rahibi Filofey oldum. Dışarıdan seyredenler için bu bir tuhaflık olabilir. Bana göre ise hiç de tuhaflık değil...” (s.243)

2.3.3. Bakış Açısı

Yazar romanın belirli bölümlerinde yoğun olarak insana ve onun hayatı kendisi ve diğer canlılara yaşanılmaz hale getirişine yönelik eleştiriler yapar. Doğadaki canlıların bile onların yaptığı korkunç olaylara karşı sessiz kalamayışı verilir. Bunların en çarpıcı olanı ise balinaların kendilerini sahile atarak intihar etmeleridir.

“Hiç kimse, hatta bulutların altında uçan kartal bile, engin görüşe sahip olamazdı. Sadece insan, yapma gerçek sayılan teknoloji başarıları sayesinde dünyaya uyum sağlamanın yeni kaynaklarını keşfetmiş ve İlâhî güce erişmişti. Çünkü sadece Tanrı, görülmez bir yükseklikte, görülmez bir hızla dünya üzerinden geçme ve dünyayı bütünüyle görme gücüne sahipti.” (s.12)

Peki nedir bu dünyadaki tehlikeler? Yazar bu soruya romanda Cassandra embriyolarının dünyaya gelmek istemeyişinin sebeplerini sıralarken veriyor.

“İşte müstakbel annenin düşünmeden edemeyeceği tehlikeler zinciri:

açlık, varoşlar, hastalıklar ve bunların içinde AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası, milletler arasındaki çatışmalar, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felâketler; nükleer denemeler, kara delikler vs. vs.

.... , Tüm bunlar yapmadır, insanlar tarafından yaratılmıştır? Nesilden nesle insan felâketlerinin Ölçüleri, hep büyüyor. Ve biz hepimiz buna işritak ediyoruz. Ve işte nihayet, Tanrı, bizi, uçurumun kenarında durduruyor, Cassandra damgası ile işaret veriyor.” (s.38)

Yazarın anlattığı olaylara bakış açısı Filofey’in bakışına yakındır. Kirlenen bir dünyanın resmini çizer gibi romanını kaleme aldığını görüyoruz. Fütürolog Robert Bork’un uzay rahibi filofey’in Cassandra embriyoları tezi üzerine düşündükleri verilirken yazar kendi yorumunu gizlemez.

“Filofey’in buluşu, tarih boyunca, nesilden nesile insanların birbirlerine ve yaşadıkları dünyaya işkence ettiğini ve bundan dolayı da kendi yollarında, kendi tarihî tekamüllerinde erişebilecekleri birçok şeyi dönüşü olmadan kaybettiğini ortaya çıkarıyor ve acımasızca teşhir ediyor. Şunu kabataslak olarak tasavvur edin. Sizce insanların hayatlarını, kaderlerini kıran, paramparça eden, halkları birbirlerinden nefret ettiren, insanoğlunu açgözlü bir yaratığa dönüştüren tüm bu bitmez tükenmez savaşlar, devrimler, isyanlar, cinayetler, iktidarların acımasızlığı, ideoloji ve talimlerin despotizmi değil mi? Sizce, Filofey’in dc fikrinden çıkış edersek, her gün sayıları daha da çoğalan Cassandra embriyonlarının sessiz protestolarına sebep tüm bunlar değil mi? Onların hayattan imtina etmesi kıyamet gününü hissettiklerinden dolayı değil mi? Demek ki hayatın akışı içinde çok az kişinin inandığı kıyamet efsanesi bir bir gerçek oluyor. Bütün bunları gece başlattığım makalemde de yazıyorum. Filöfey’in buluşu hakkında Oliver Ordok’un kendi görüşleri olabilir, fakat her halükârda o ve tüm ekibi,

yani siz hepiniz, ne kadar karmaşık bir durumla karşı karşıya olduğunuzu bilmelisiniz.”
(s.86)

Dinsel bir bakış açısı ile başlayan ve devam eden romanda din olarak Hıristiyanlık işlenmiştir. Kahramanların Amerikalı ve Rus oluşu bunda etkili olmuştur. Yazar dinden uzaklaşan insanın insanlıktan çıkışı ve yaşanılmaz bir dünya oluşturma gayreti içerisine girişini anlatır.

Kassandra embriyolarının ortaya çıkışının dünyada getireceği yankının dinler üzerine bir tahlilini yapan yazar dinler üstü kavram olan Tanrı inancıyla olaya yaklaşır. Yani tüm dinlerin ortak yanı Tanrı inancıdır.

Kassandra damgası'nda da inanç meselesi ele alınır, ancak daha sonra da değinileceği gibi dinler artık tek tek ve herkes tarafından kendi algılayışlarına göre yaşanılacaktır.

“Robert Bork’un fikrinde, işte bu sebepten dolayıdır ki her bir dinin içerisinde Filofey’in buluşunu kendi çıkarları için -kullanacak güçler bulunacak ve bunlar ya uzay rahibini aforoz ederek politik kapital toplayacak, ya da Kassandra damgası hakkındaki buluşu kendi doktrinlerine uydurarak kültürlerinin sınırlarını genişletecek ve inananlar üzerindeki tesirlerini kuvvetlendirecekler” (s.91,92)

“Dinî asamble mevcut dinlerin hiçbirisinde Tanrı fikrini zayıflatmaz, tam tersi bünlara üniversalite, açıklık, dinamiklik kazandırır ve en önemlisi, başlangıçta dinlerin temelini oluşturan insan sevgisini güzel teorilerde değil, pratikte ortaya çıkarır” (s.93)

2.3.4. Toplum Ve Birey

Romanda daha çok kahramanların iç monologlarıyla toplum, toplumun bireye etkisi, değişimin toplum ve bireydeki etkileri yazarın yorumuyla verilir. Kimisi için toplum rejim için varken kimisi içinde rejim ve sosyal düzen bir aldatmacadır. Gerçek

olan tek şey ise hayatın insanlar için tehlikeli olmaya başlamış olmasıdır. Uzay rahibi Filofey'in toplumu sorgulamasında bunu görüyoruz.

“Tüm bunlar tabi ki böyledir. Fakat başka görüşler de var. Her taraftan hamile kalan kadının kararına karışmama talepleri yükselmiyor mu?. Veya güya ferdin ve toplumun menfaati için hiç tereddüt etmeden kürtaj yaptırmayı teşvik etmiyorlar mı? Çoğu zaman, henüz döllenmiş varlığı gelecek hayatında önceden şartlanmış kötülükler, yoksulluk ve hastalık, şiddet, sefalet ve hakaretler bekliyorsa bu düşünceye karşı koymak zorlaşıyor.

...

Çocuk doğurmaya karşı kütleli hareketler küstahça tavırlarla, parlamentolardaki baskılarla, feminist hareketlerde, meydanlarda ve sokaklarda, kalabalıklarda yükselen bağırımlarla git gide artmaktadır. Birçok ülkelerde nesli devam ettirmeme hürriyeti sadece talep edilmemiş, hem de alınmıştır. Bu, hayatın bir çıkmazı değil midir?” (s.23-24)

Filofey zararlı embriyolar ve dünyaya insanlara zulmetmek için gelmiş kişilere örnekler ve dünya savaşını çıkaranları eleştirir.

“Bu anlamda bize çok şey söylemeye muktedir olan Stalin, Hitler veya tam tersi Hitler Stalin dönemi hâlâ hafızalardan silinmemişken, elde meşaleyle geçmişin derinliklerinde dolaşarak ölü simaları aydınlatmaya değer mi? Bunların tek vücut mahiyeti insanlığa o kadar büyük kan pahasına mal olmuştur ki üzerinden çok yıllar geçmesine rağmen dünya istatistiği hâlâ bunların arasında geçen kanlı cihan savaşına sürüklenen kurbanların gerçek sayısını çıkaramıyor. Ve bu ölüm kalım savaşı fizyolojik olarak bir canavarın iki başı arasında geçiyor.’ Acaba bolşevizm olmadan faşizm olabilir miydi? Stalin olmadan Hitler veya tam tersi olabilir miydi? Aynı ayrı doğulmuş, fakat cehennem karmasında çaprazlanan Stalinhitler ye Hitlerstalini düşünmek bile XX. yüzyıl insanının kanını donduruyor.” (s.29)

Stalin ve Hitlere eleştirinin yanı sıra onlara özlem duyanlara karşıda bir eleştiri söz konusudur.

“Onlar doğmasaydı olayların nasıl gelişeceğini tahmin etmek çok zordur. Bu gibi durumlarda "Tarihi değiştirmek mümkün değil." diyorlar. Fakat bu gelişim mutlaka, şimdiye kadar hiç görülmemiş vahşet ve İnsan düşmanlığının kanlı zirvesine ulaşmak için Hitler ve Stalin tarafından çizilmiş yoldan mı gitmeliydi? Kötülükte kardeşleşen bu iki kişi milyonlarca ihsanı, sonuç olarak insanlığı karşı karşıya getirmeyi başardılar. Sanki o dönemin insanları, son anda hunharca emellerin sonsuzluğunu nümayiş ettirerek, kendini yok etmeyi, ebediyen kaybolmayı amaçlıyormuş. Tarihi böylesine feci bir sona götüren tüm sebepleri araştırmadan, sadece şunu düşünelim ki hakkında konuşulan kişilerin genlerinde saklı bu meş'um tiran kompleksinin başarıyla gerçekleşmesi için, Stalinizm ve Hitlerizmi kendi başlarına belâ olarak büyütüp yetiştiren o dönemin insanları ve o dönemin dünya kamuoyu müsait bir zemin oluşturmuşlar.” (s. 30)

Filofey'e göre medeniyete ulaşmanın tek yolu insanın içindeki kötülüğü yenmesidir.

“İnsana,'ebediyetin tükenmez hareketliliğini içine alan zekâ meziyeti verilmiştir ve eğer insan yaşamak istiyorsa, medeniyetin zirvesine ulaşmak istiyorsa kendi içindeki kötülüğü yenmelidir. İnsanların tüm hayatı bunu denemelerle geçiyor ve bizim ;esas görevimiz de budur.”(s.31)

Günahkar bir insanlıktan söz eden Filofey, doğacak embriyoların gönderdikleri sinyallerin dünyanın içerisinde bulunduğu ortamın bir sinerjisi oluşundan ve tekrar bizi bulacak olan kötülüklerin bir bumerang özelliği taşımasından bahseder.

“Kassandra embriyonlarının sinyallerini' gözlerken onların istikbalini düşünüyor ve onlara acıyorum. Onların gönderdikleri bir bumeranktır; bu biziz. Sürekli işlediğimiz günahlar gittikçe artan tehlike sinyallerine dönüşmüştür. Bunun için de Kassandra embriyonlarının sesi olan bu sinyaller dünyada işitilmeli, bu çağrıların manası ise anlayışla karşılanmalıdır.” (s.36)

Toplum ve bireyin içerisinde bulunduğu durumu tasvir ederken embriyoların dünyaya yolladıkları doğmak istemediklerini belirten sinyallerin dünyada yaşanan insanlar tarafından oluşturulmuş olan kötülükleri sıralar. Yazar gözlemcidir ve tüm dünyaya bir pencereden bakar. Dünyanın bir yerindeki insana değil dünyayı tek bir bütün olarak ele alır. Kirlenen sadece Rusya ya da Amerika değil insan neslinin kirlenişi evrensel bir boyutta işlenir.

“Açlık, varoşlar, hastalıklar ve bunların içinde AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası, milletler arasındaki çatışmalar, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felâketler; nükleer denemeler, kara delikler vs. vs.

.... , Tüm bunlar yapmadır, insanlar tarafından yaratılmıştır? Nesilden nesle insan felâketlerinin Ölçüleri, hep büyüyor. Ve biz hepimiz buna iştirak ediyoruz. Ve işte nihayet, Tanrı, bizi, uçurumun kenarında durduruyor, Cassandra damgası ile işaret veriyor.” (s.38)

Fütürolog Robert Bork’un uzay rahibi filofey’in Cassandra embriyoları tezi üzerine düşündükleri.

“Filofey’in buluşu, tarih boyunca, nesilden nesile insanların birbirlerine ve yaşadıkları dünyaya işkence ettiğini ve bundan dolayı da kendi yollarında, kendi tarihî tekamüllerinde erişebilecekleri birçok şeyi dönüşü olmadan kaybettiğini ortaya çıkarıyor ve acımasızca teşhir ediyor. Şunu kabataslak olarak tasavvur edin. Sizce insanların hayatlarını, kaderlerini kıran, paramparça eden, halkları birbirlerinden nefret ettiren, insanoğlunu açgözlü bir yaratığa dönüştüren tüm bu bitmez tükenmez savaşlar, devrimler, isyanlar, cinayetler, iktidarların acımasızlığı, ideoloji ve talimlerin despotizmi değil mi? Sizce, Filofey’in dc fikrinden çıkış edersek, her gün sayıları daha da çoğalan Cassandra embriyonlarının sessiz protestolarına sebep tüm bunlar değil mi? Onların hayattan imtina etmesi kıyamet gününü hissettiklerinden dolayı değil mi? Demek ki hayatın akışı içinde çok az kişinin inandığı kıyamet efsanesi bir bir gerçek oluyor. Bütün bunları gece başlattığım makalemde de yazıyorum. Filöfey’in buluşu hakkında Oliver Ordok’un kendi görüşleri olabilir, fakat her halükârda o ve tüm ekibi,

yani siz hepiniz, ne kadar karmaşık bir durumla karşı karşıya olduğunuzu bilmelisiniz.”
(s.86)

Dünya üzerindeki toplumsal uyuşmazlıklar ve yaşanan olumsuzluklara etki eden en önemli unsurlardan biriside dinsel çatışmalardır. Çeşitli dini öğretilerin gerçeğin sadece kendi tekellerinde olduğu yönündeki taraflı, kibirli ve bencil tutumları insanların dünyayı bir biri için yaşanılmaz bir yer haline getirmesine yol açıyor.

“Robert Bork, Cassandra embriyonları probleminin geniş bir tartışma konusu olması durumunda dünyadaki çeşitli dinler içinde ne kadar akıl almaz heyecanların baş gösterebileceğini tasavvur etti. Filofey teorisinin tehlikeli yönlerinden birisi de buydu. Çünkü insan ruhunun Tanrı'yla erişilmez vahdetine yönelik ebedî heyecanları ve azapları kendi bünyelerinde birleştireli dinler, aynı zamanda yalnız kendileri için vardılar, yani Tanrı Tanrı'dır ve hatta Tanrı herkes için tektir'fakat kendimin olan kendimindir, yabancı olan ise yabancısıdır; kendiminki ile yabancı aynı şey olamaz. Çeşitli dini öğretilerin gerçeğin sadece kendi tekellerinde olduğu yönündeki taraflı, kibirli ve bencil tutumları buradan kaynaklanıyor ve tüm bunlar da dünya ruhban teşkilâtlarının karşı karşıya gelmesine, sonuç olarak ise inanan kitlelerin birbirlerinden nefret etmesine, yabancılaşmasına sebep oluyor.” (s.91,92)

Toplum ve bireyi realist bir biçimde anlatan yazar siyasi bir tip betimler. Bu Amerika devlet başkanlığı adayı Ordok'tur. Ordok aslında tüm siyasi şahsiyetleri yansıtır. Kendi düşüncelerini, bilimsel düşünceleri toplumun daha doğrusu kendi çıkarları uğruna hiçe sayarak siyasi malzemeye dönüştürmesi etkili bir biçimde verilir.ilk önceleri Filofey ve Bork gibi düşünen hatta Fütürologdan bilgi isteyen ve haklılığına vurgu yapan Ordok kalabalık seçmen grubu karşısında bilimsel veriler ve Bork'un fikirlerini bir yana itip toplumun nabzına göre şerbet verip Bork ve filofey'i toplum düşmanı ilan ederek bunu siyasi ranta çevirmesi toplum-siyaset-bilim arasında okuyucuya mesajlar vermektedir. Fütürolog Robert Bork toplumun en büyük düşmanını açıklar.

“Bu, sadece Hıristiyanları değil, herkesi ilgilendiriyor. Maalesef, tüm belâların biz insanlardan kaynaklandığını kimse anlamak istemiyor. Biz, şuurlu yaratıklar, giderek kötüleşen hayat için sorumluluk üstlenmekten devamlı kaçmıyor ve bunun için bir sürü bahaneler buluyor, iyi ile kötüyü ayırdetmiyor ve sadece kendimizi kurtarmaya çalışıyoruz. Ve tüm bu olanların böyle olacağına, başka tür bir hayatın olmadığına kendimizi, inandırıyoruz. Seçim mitinginden bu sonuç çıkmadı mı? Gerçek şudur ki yeryüzünde biz insanlar dışında kötülük kaynağı yoktur. Ama her bir insan kötülük kaynağını kendisi, kendi ailesi, nesli, milleti, devleti ve biraz daha ileri gidersek ırkı, dini, ideolojisi... dışında, yani bir başkasında görüyor. Ve hayat kötülüklerle sürüp gidiyor.” (s.117)

Toplumsal çatışmaya örnek veren yazar aslında Filofey’in ve Fütürolog’un düşüncelerini haklı çıkarmak istercesine bir anlatım seçer.

Bunlardan birisi Rusya da da silahsızlanma hareketine karşı çıkanların eylemleri söz konusudur. Bunlar hem geçmişe özlem duyan hem de silahsızlanmanın hem ülke ekonomisine zarar vereceğini hem de işsizliği artıracığını savunan sosyalist kitlelerdir.

Kızıl Meydan da yapılan Askeri Sanayi Sektörünü desteklemek için toplanan kalabalığın anlayışına yazar tarafından eleştiri yapılır.

“Her şey o sonbahar günü öğleden sonra binlerce insanın ASS’yi, yani Askerî Sanayi Sektörünü desteklemek için Kızıl Meydan’a akın etmesiyle başladı. Gazetecilerin de kaydettiğine göre, artık uzun zamandı ki belli çevreler, Derestroyka ile gelen silâhsızlanmanın savunma sanayiini engellediğini ima ediyor, yalnız ASS’nin eski durumunun berpasının ülkeyi yeniden güçlendireceğini söylüyorlardı. Bu fikirler, ormanda için için yanan gizli bir ateşin kokusu gibi havada hissediliyordu. Şimdi ise o ateş alevlenmiş, yanmaya başlamıştı: Bir taraftan da, şimdi ektiklerim biçen kışkırtıcı şovenler; kamuoyunu yeniden silah ticareti yapma, askerî devletçiliğin temelini Oluşturan ASS’yi berpa etme fikrine yönlendiren, perestroykanm ve sözüm ona radikal demokratların batının menfaati için bu devleti yıktıklarını iddia eden bazı güçler bu ateşi daha da körükliyordu” (s.120)

“Stalin’i özleyen emekliler ve diğer bunun gibiler katılıyordu. Geçmişten gelen tuhaf tiplere benzeyen göstericiler, sanki ağır bir komadan yeni çıkmışlardı: Onlar henüz dün aynı bu sokaklarda öfkeyle lânetlenen kanlı diktatörlerin posterlerini başları üzerinde taşıyorlardı.” (s.121)

Kızıl meydanda bu Stalin yanlılarının karşısında toplumun diğer bir kesimi onları protesto etmektedir.

“Burada toplumun başka bir kesiti perestroykanın doğurduğu demokratlar, reformâtlar, pasifistler, kısacası her türlü liberal ve hürriyetseverler gösteri düzenlemişti. Onların da sayısı az değildi ve meydan insan denizi gibi dalgalanıyordu. Onların da kendi inançları ve daha az radikal, daha az keskin olmayan slogan ve pankartları vardı. Buradaki pankartlarda "ASS üstünlüğüne hayır!", "ASS'nin esiri olmak istemiyoruz!", "ASS militarizm demektir!", "AŞS bütçenin kanini içen vampirdir!", "Kahrolsun Stalin'in canavarı!" gibi ve hatta "ASS ölüm konvektörüdür", "ASS partucilerin zincirli köpeğidir", "ASS halkın esaret zinciridir." gibi sloganlar yazılmıştı.” (s.124)

Amerika Birleşik Devletleri’nin başkan adayı Oliver Ordok’un seçim danışmanlarından Entoni Yunger’in insan, toplum değerlendirmesi ve son gelişmeler üzerine yaptığı tespit önemlidir.

“Acaba, insanlık silâhı keşfetmeden ve savaşı tanımadan nasıl gelişebilirdi? İnsan, şimdi olduğu gibi mi olurdu? Medeniyetimiz şimdiki gibi mi olurdu? Ya da dünya çok daha değişik, insanlar başka türlü mu olurdu? Acaba başlangıçtan mı bu gelişmenin önü kapatılmış? Eğer cevap evet ise, o zaman hangi kaçınılmaz sebepten dolayı? Zaten akıl insana Tanrı tarafından verilmedi mi, zekâ biyolojik olmayan bir olay değil mi?” (s.143)

Yazarın dikkat çektiği noktalardan bir diğeri ise Kassandra embriyolarının gönderdiği sinyallerinin keşfine en çok toplumda kötü işlerle uğraşan insanların tepki göstermesidir. Çünkü eğer kassnadra embriyoları üzerine bir çalışma yapılırsa

toplumsal düzelmeler yaşanacak ve suç örgütlerinin işleri zorlaşacak, toplumda kötü işlerle uğraşacak insanlar olmayacaktır. Yani suçun azalmasını suçlular protesto etmektedir.

Toplumun her kesimi Uzay Rahibi Filofey ve Fütürolog Robert Bork'u protesto eder. Robert Bork'a göre toplumda kötü işler yapan tüm insanların Cassandra Embriyosu olgusunu protesto etmesinin nedeni gelecekte işlerini kaybetme korkusudur.

“Robert Bork cevap verdi:

Görüyor musun, Entoni, burada fikrimce korporatif profesyonel sürü çıkarları kendini gösteriyor. Her sürü yaşamak ve çoğalmak istiyor. Ben böyle görüyorum. Cassandra damgası ise bu yolda büyük bir engeldir. Çünkü zamanla toplumda bu gruplara ihtiyaç yok olacak ve onlar işsiz kalacaklar. İşte bunun için de kendini koruma içgüdüğü devreye giriyor, bir sürü tehlikeli durumu hissediyordu. Onları anlıyorum.

...

Eğer Filofey'in buluşunun etkisiyle insanlığın mantalitesi değişirse; insanoğlu kendine başka gözle bakarsa ve embriyonların sesine kulak verirse bir ferden olumsuz hareketlere yönelmesi oldukça azalır. İşte o zâmân toplum da talep olmadığı için hiç kimse pezevenklik yapmayacak ve değil Hamburg fahişelerine, her türlü fahişeye de ihtiyaç olmayacak! Aynı durum mafya, eşkıyalık, cinayetlere' de aittir, çünkü bunlar birbirleri ile bağlantılıdır. Eğer Cassandra damgasını bir ayıp değil, uyarı işareti olarak ve başlıcası, insanları mükemmelleşmeye iten bir etken olarak gören nesillerin önleme tedbirleri sonucunda ferden kötülük yapmaya olan genetik meyli yok olursa, o zaman şimdi yaşanan buhran mazur görülebilir.” (s.158)

Robert Bork'un linç edilişi sahnesinde insan tasviri önemlidir. İnsanların bilimsel çalışmaları ortak bir tehlike olarak algılayışı ve kendisinden farklı yaklaşım sunanların yaşamasını istemeyen tavrı söz konusudur.

“Boğazına, saçlarına, ağzının kenarlarına yapışan herkes onu kendi tarafına çekmeye çalışıyordu. Zavallı ihtiyarın yüzü kanlar içinde kalmıştı. Kalabalık kudurmuşçasına kendi kendini de eziyordu, birisi hepsini, hepsi birisini. Bu da öfke ve nefreti biraz daha

artırıyordu. Bu karmaşa esnasında bir grup insan fütüroloğun bir zamanlar kum üzerinde gizli işaretler çizdiği, dünyâ ruhunun sırlarına vâkıf olmaya çalıştığı taş bahçede kendini buldu ve mukadder olaylar da asıl burada baş gösterdi. Kalabalıktan birisi bahçedeki çiçeklikten çıkardığı çelik çubukla Bork'un kafasına korkunç bir darbe indirdi. Bork yüksek sesle bağırdı ve kafasını tutarak sırt üstü yere düştü. O, acılarıyla kıvraniyor, yarasından kanlar akıyordu, ama onu dövmeye devam ediyorlardı.

Ansızın kalabalıkta yeni bir hareketlenme oldu: Birtakım güçlü insanlar herkesi iterek Bork'un yanına ulaşmaya çalışıyordu. Bunlar, henüz yetişen Entoni Yunger ve onun, artık hiçbir anlamı kalmayan uzay bağlantısını kuracak teknisyen arkadaşlarıydı. Onlar az sonra ölümüne dövülen Bork'a ulaşabildiler.” (s.168)

Toplumun Filofey'e ve bilimsel çalışmalar yapan insanlara bakışı basın toplantısında söz alan bir izleyici ile verilir.

“Tehditleri kesin! Hemen toplumu şantaj etmeyi durdurmanızı talep ediyorum! Herkes bilsin, bu adam insanlık üzerinde uzay diktatörlüğünü kurmak isteyen bir iblistir. Evet, evet, eski diktatörler, Hitler de, Stalin de, bunu ancak rüyalarında görebilirlerdi, onlar sadece dünya üzerinde hükmetmek istiyorlardı. Onlar bir kan seli içinde geldiler ve gittiler. Bu ise uzaydan şantaj yaparak dünya ağalığına can atıyor. Şimdi o, halkın öfkesi için erişilmezdir. Bunun için de insanlığa baskı yapıyor!” (s.188)

Önemli olan bilimsel birtakım buluşlar değil, toplumun buluşlara buna hazır olup olmadığıdır. Bir anlamda buluşlar toplumun beklentilerine cevap vermelidir. Toplum Filofey'e göre kendi fikirlerini anlayacak düzeyde değildir. Beklide gelecekte onun düşünceleri daha iyi anlaşılacaktır.

“Kassandra işaretinin bir suç ve yüz karası olmadığını da söylemeden edemem. Kesinlikle değil! Kassandra embriyonları sadece olarak nesilden nesle içimizde biriken kötülük hakkında bizi uyarmak istiyorlar. Dünyanın sonu bizim içimizde saklıdır, işte bu damga bize bunu haber veriyor. Lütfen, sakın olun. Şu an beni dinleyen herkesden son sözlerimi söylememe müsaade etmelerini rica ediyorum. Son gün zarfında seyrettiğim her şey keşfimin zamansız olduğunu, çağdaşlarım tarafından anlaşılmadığını

gösteriyor. Bunun için de yok olmaya, hayatıma son vermeye kesin karar verdim ve burada uzayda kimse tarafından engellenmeden bunu yapabileceğim için şanslıyım. Bu son dakikalarımda beni işiten, gören ve daha sonra hakkımda duyacak olan tüm insanlardan özür dilemek istiyorum. İyi niyetle olsa bile hepinize acı çektirdim. İşte benim sonum. Şimdi açık fezaya çıkacağım ve hayatımı sona erdireceğim. Bii, kaderdir. Bu adımı atmaya artık hazırım, sadece başlığı giyeceğim”(s.189)

Kassandra damgası romanının son bölümünde yer alan Filofey in notlarında anlatılan geçmiş yıllarda Sovyet yönetiminin onu nasıl kullandığı anlatılırken Sovyet yönetiminin toplum ve bireye bakışı da eleştirel bir bakış açısıyla verilir.

“Muhatabım kullandığı kelimelere pek önem vermiyordu: "İksfertler çoktan yapılması gereken son noktayı koyacaklar. Bütün bu gürültü patırtı, dünyada barış sloganları ve diğer güzel ifadeler duygusal gevezelikten başka bir şey değildir. Eğer son sözü nükleer bomba diyecekse, onu iksfert fırlatacak. Onun kaybedecek hiçbir şeyi yok, hiç kimseyle bağlı değil, kişiliği yoktur ve vatani işe ona tüp içinde hayat vermiş sistemdir. Düğmeye basmak gerektiğinde eli titremeyecek. Bütün mesele, kimin ilk olacağı, kimin yetiştirdiği iksfertin ilk nükleer darbeyi yapacağıdır!"(s.224)

2.4. DAĞLAR YIKILDIĞI ZAMAN - EBEDİ GELİN,⁹

2.4.1. Romanın Özeti

Aytmatov; yaşayan ve yaşanan dünyanın en büyük sorunu olarak gördüğü ve modern hayatın acı bir gerçeği olan globalleşme, manevi fakirlik ve kirlilik, “her şeyini satışa sunmuş insanlık” dramını gözler önüne seriyor. Romanın baş kahramanı, bağımsız gazeteci olan ve dürüstlüğü ile karşımıza çıkan Arsen Samançin. Arsen, bir opera sanatçısına âşık olmuş ve âşık olduğu kadının, kendi yazdığı Ebedi Nişanlı adlı operayı sahneye koyacağı günün hayaliyle yaşamaktadır. Ne yazık ki, parlayan bir yıldız olan sevdiği kadın, aşkına karşılık vermek yerine zengin bir pop yapımcısını, yüksek sanatın seçkin sevdalıları yerine de stadyumlarda bağırıp çağıran kalabalıkları seçmiştir. Arsen için acısını kalbine, hayallerini de geçmişe gömmekten başka bir yol kalmamıştır. Acılarından, acıtan gerçeklerden kaçmak, kine dönüşen nefretinin karanlık dehlizlerinde boğulmamak için amcasının kıyısına yanaşma ve kendini oyalama yolunu seçmiştir. Amcasının yanında, Kırgızistan dağlarında zengin yabancı turistlere hizmet verecek, içini burkan bir meslekte, nesli tükenen kar parslarının av sporu uğruna katledilmesine yardım edecektir. İçindeki kanı kurutmak, dışındaki kana göz yumabilmek için...

Arsen ile aynı kaderi paylaşan biri daha vardır. Oda kar parsı Jabaars tır. Jabaars yaşlanmış ve eşi tarafından ihanete uğrayarak sürüden dışlanmış bir kar parsıdır. Jabaars romanda hayalleri ve yaşadığı anın ona verdiği ıstırap anlatılarak çıkar. Jabaars mutsuzdur ve kendisine Allah’ın bahşettiği yeteneklerini artık kaybetmekte ve ölümü beklemektedir. Çok geçmeden Arsen ile birlikte Arap turistlerin avında yaylın ateşinden kendisine isabet eden kurşun ile ölür. Ancak söylentiye göre köylüler onun cesedini mağarada bulamazlar. Artık Jabaars da efsane olmuştur.

Romandaki olaylardan bir diğeri ise Ebedi Gelin efanesidir. Bu efsaneye göre Kırgız dağlarında olağanüstü bir güce ve çevikliğe sahip genç bir avcı varmış. Bu avcı, kurt ve parsları kolayca avlar, kürkleriyle geçimini sağlarlarmış. Halk bu avcıyı çok

⁹ “Ebedi Gelin, Dağlar Yıkıldığı Zaman”, (Çev.Prof.Dr.Ahmet Pirverdioğlu), Elips Kitap, Ankara 2010

sever, saygılarından dolayı da gelecekte kendilerine bir lider olarak görürlermiş. Bir defasında bu genç ve akrabaları komşu vadiye şölene gider, orada çok güzel bir kızla karşılaşır. Avcı ile kız birbirlerine âşık olurlar. Sonunda avcı- damat akrabalarını yanına alarak kızı istemeye gider. Kızın ailesi tarafından olumlu karşılanan avcı ve akrabaları kız tarafına çeşitli hediyeler sunarlar. Coşkun topluluk, büyük bir heyecan içerisinde nehrin kıyısına gelir ve yeni çiftin nişanı yapılır. Düğünü ise yedi gün sonra, avcının dağların ardında bulunan köyünde yapmaya karar verirler. Her şey yolunda gitmektedir. Bütün hazırlıklar gelenek ve göreneklere göre yapılır. Nihayet düğün arifesi gelip çatar ve misafirler gelmeye başlar. Sabahleyin erkenden avcı ve iki kardeşi saygın misafirler için vahşi hayvan avına çıkarlar. Fakat kiskanç ve kinle dolu olan hasetçiler, avcı ve kız için korkunç bir plan yaparlar. Kızı zorla kaçırarak güya onun eski sevgilisiyle kaçtığını ortalığa yayarlar.

Bu durum genç avcının çok ağrına gider ve kızı lanetler. Artık hayata küsen avcı, kızı ve bütün insan soyunu lanetler. Artık yeryüzünde bir insan yüzü bile görmeyeceğim ve beni hiçbir insan görmeyecek diyen genç avcı, kendisini dağlara vurur, izini kaybettirir. Kendisine kurulan kahpece plandan ırmağa atlayarak kurtulan nişanlı kız, sevgilisinin dağlarda kaybolduğunu öğrenince bir kuş gibi uçma yeteneğine kavuşur ve gözlerden kaybolur. İşte o günden beri dağlarda Ebedi Nişanlı Efsanesi anlatılır olmuş.

2.4.2. Konu (Olay)

Cengiz Aytmatov'un *Dağlar Yıkıldığı Zaman-Ebedi Gelin* eserinin temel konu, "kader" in insan yaşantısı üzerindeki işleyişini okuyucuya aktarmaktır. Romanın genel çizgisine bakıldığında kader anlayışını ilk bölümlerde açıklayan yazar, diğer bölümlerde çeşitli hayatlar üzerinden bu fikrini genişletmiştir. Romanın girişinde kader vurgusu vardır.

"Her zaman ve herkes için değişmez olan bir gerçek var: Hiç kimse önceden kaderini, başına gelecekleri bilemez; sadece hayat bunu gösterir. Kader, başka türlü nasıl olurdu

ki? Bu her zaman böyleydi. Dünyanın yaratılışından, cennetten kovulan bu da bir kader değil mi? Adem ve Havva'dan günümüze kadar her dakika, her saat, her gün, her asır, herkes ve hepimiz için kaderin sırrı, ebedî bir bilmece olarak kalmaktadır.

Şimdi de olaylar öyle gelişmişti. Evet, aynen öyle: Sadece insan zekâsının değil, İlahî düşüncenin bile sınırları dışına çıkan bu olayı kim önceden bilebilirdi ki?" (s.7)

Romanın içerisinde üç ayrı olay vardır. Arsen Samançin, Kar parsı Jabaars ve bir efsane olan Ebedi Gelin'in hikayeleri anlatılır. Ayrılık konusu merkezidir üç olayında. Arsen ve Jabaars, önceleri yazgılarının gidişatına yakınmışlarsa da yazgının gücüne karşı koyamamışlardır. Yazar, kaderin bu başına buyrukluğuyla başa çıkmanın formülünü de vermiştir. Bunun en etkili yolu, hayatta karşılaşılan işaretleri fark edebilmek ve doğru yorumlamaktır. Doğru yorumlamak her zaman mümkün olmasa da yazarın öncelikle vurguladığı nokta, bu işaretlerin varlığını sezdirebilmek ve kaderin aslında çok da kendi bildiğini okumadığını, insanoğlunun etkisiyle bir yerlere geldiğini ve şu anda belirsiz bir gerçeklik içinde bulunduğunu göstermektir.

Aytmatov'un kader anlayışını üç farklı karakter üzerinden göstermesi önemli bir ayrıntıdır. Bu karakterlerden biri insan, biri hayvan diğeri de bir efsanedir. Üçünün de kaderlerinin kesiştikleri ya da paralel ilerlediği zaman dilimleri vardır. Ayrıca her birinin yaşamını etkileyen başka faktörlerin de romanda önemi büyüktür. Bu etmenlerden en önemlisi "aşk," diğeri "para"dır. Aşk, insanın duygu dünyasında büyük değişikliklere ve kararlara neden olan aktif bir yönlendiricidir. Para ise aynı çizgide fakat olumsuz bağlamda düşünülebilecek bir etmendir. Arsen'in opera sanatçısı Aydana'dan ayrılmasının sebebi para, Jabaarsın öldürülmesinin bütün bir halk tarafından istenmesi Arap turistlerin vereceği para iken Arsen'i cinayetten ya da kendisini öldürmekten çeviren duygusal dönüşümünü sağlayan ise aşktır.

"Bu dünyada herkesin yazgısı farklı. Evet, farklı. Bu her zaman böyle. Hiç kimse kaderden kaçamaz. Mukadderatı beklerken günler gelecek ve geçecek. Beklentiler ise son güne, son saate kadar yok olmayacak; bu, ebediyen böyle sürüp gidecek.

Yine bir yerlerden bir rüzgâr esti. O, devriye gezmesi gerektiğini hatırlayıvererek bu fâni yeryüzünde her yeri; insanların ruhlarını, fikirlerini, amellerini seyretmek için

acele eden kaderdi. Kader yine ertelenemeyecek işlerini yapıyor ve her zaman olduğu gibi hep istikbali göz önünde bulundurarak, gizlice, tesadüflerin bir araya geleceği o mukadder anın hazırlığını yapıyordu. Bu hazırlık ise yine beklenmedik bir şekilde, kaçınılmaz yazgının kendileri için belirlediklerini yaşayacak olanların hayatını ve yeryüzündeki hareketlerini tayin ediyordu. İnsanlar da alınlarına yazılmış olan gelecek günlerini yaşıyor ve her defasında gökyüzüne “Ne olacak? Niçin? Ne yapabilirim?” gibi hep aynı soruları soruyorlardı.” (s.28)

Romanın kurgusu okuyucuya, aşkın kaderi yönlendirmede daha etkili olduğunu düşündürür. Toplumsal açıdan bakıldığında ve Aytmatov’un diğer romanları da düşünüldüğünde, insanların bireysel yazgılarından ziyade toplumsal yazgıyı da etkileyen “para” yani “güç” faktörü, bu romanda da önemli yer tutar. Arsen Samançin’in Moskovanın lüks restoranlarının başında gelen Avrasya’dan kovulması güç, para ve insanlar üzerindeki etkisini anlatır.

Küresellik dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır ve küreselleşme bu doğrultuda, “bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşması” şeklinde, yani “dünya”nın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin küresel düzeyde yayılması ekseninde tarif edilmiştir. Küreselleşmenin herhalde en öz tanımı, “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” şeklinde yapılabilir. (Marshall, 1999: 449).

Sovyetler Birliğinin yıkılması ve yaşanan serbest piyasa koşulları insanları kötü bir noktaya getirir. Küreselleşme ve insanların para ile elde edilen güç eleştirilir. Bu bağlamda ilk karşımıza çıkan olay Arsen in Avrasya restoranından kovulmasıdır.

“İşler nasıl da değişti? Gerçeklik tarafından reddedilen romantizm ve arzular!.. O ise bunlara sıkıca tutunmuştu ve hep beraber tuzağa düşmüşlerdi. Ama yine de vazgeçmiyordu. Görünen şu ki herkes çağdaşlığın otobanında hızla ilerliyordu, o ise - tuhaf adam - kenarda durmuş otostop yapıyordu ve kimsenin umurunda da değildi. İşte şimdi bir kez daha denemek istiyordu. Bunun için de erkenden gelerek sahneye yakın,

önünün kapanmayacağı bir yer seçmişti. Böyle bir konum onun için çok önemliydi.”
(s.18)

“Bir problemle ilgili size geldim. Biliyor musunuz, mesele şu ki... Bugün büyük bir törenimiz var. Yabancı sponsorlar, yeni Aksu altın madenlerinin Kanadalı ortakları için bir akşam yemeği, uluslararası bir etkinlik. Ayrıca daveti veren yerli altın şirketi ortakları. Anladığınız gibi, çok önemli kişiler, karıları, korumaları... Konser... Ama mesele bu değil. Yalan söylemeyeceğim, az önce aradılar, Arşen Samançin'in bugün salonda bulunmaması emredildi. Aynen böyle dedi: Bulunmayacak!” (s.22)

Avrasya restoranının genel müdürüyle yaşadığı tartışmada restoran müdürü Oşondoy'un o dönem gazetecileri için söyledikleri parayı elinde bulunduranların gazetecilere bakışını yansıtır. O dönem gazetecilerinin gerçeği yansıtmak, doğruyu anlatmak, toplumu bilgilendirmek yerine paranın yanında yer aldıkları, zenginlerin istediği gibi haberler yaptıkları romanın muhtelif yerlerinde geçer. Özellikle Arsen'in bağımsız gazeteci oluşuna önemli bir vurgu vardır.

“ - Beni kovdun ve her şey bitti diye düşünme. Bunu böyle bırakmam. Benim de kendime göre imkânlarım var. Ben gazeteciyim, bağımsız gazeteci. Bilmiş ol.

Bu sözler Oşondoy'u sanki kamçıladi:

- Neyi bilecektim? Sen de kim oluyorsun? Suratına tükürmek bile istemiyorum. Artık kadınlar bile senden köşe bucak kaçıyorlar.

- Sana ne?

- Şu ki, kendi çöplüğünü bil! Bugün gazeteci, ahırdaki domuz gibidir; nasıl beslersen öyle öter. Gazeteciler de televizyondakiler de aynı... Kendini ne zannediyorsun? Rezil herif, eğer beş dakika içinde buradan defolmazsan, günah benden gitti. Kullanacak gücümüz var. Tamam! Bir daha sesini duymayayım!” (s.24)

Kar parsı Jabaars ve Arsen'in kaderleri üzerine her ikisi de sevdiklerini başkalarına kaptırmıştır. En önemli faktör değişen zaman. Arsen in değişen zamanında bir rejimin zamana ayak uyduramayarak yıkılışı ve kendisinin değişen dünya düzeninde tutunamayışı, Jabaars ın ise yaşlanarak sürüden dışlanması irdelenir.

“Ne insan, ne hayvan, hiçbirisi kendisini nelerin beklediğini bilemiyordu. Görünürde mukadderatları arasında hiçbir bağlantı, hiçbir benzerlik olmayan, bu yüzden de birbirleri hakkında hiçbir şey bilmeyen bu iki canlıyı, insanı ve hayvanı, aynı kader gözüne kestirmiş ve olacak olaylar onların hayat çizgileri üzerinde yavaş yavaş filizlenmeye başlamıştı. Hayatta neler olmuyor ki...” (s.55)

...

“Evet, bugünlerde operanın ıssız tapınağa benzediğinin ben de farkındayım. Opera sahnelerinde şimdi pop çılgınlığı, maskaralık ve bunun gibi şaklabanlıklar hâkim. En iyi erkek ve kadın şarkıcıların şimdi, şu piyasa ekonomisi ormanlarında bağırarak şarkı söylediklerini de biliyorum. Hepsi doğru. Hatta çağdaş bestecilerden hemen hiçbirisi opera müziği yazmıyor. Yine de yüksek sanat ölmemeli. Buna nasıl seyirci kalabiliriz?”(s.68)

Ebedi Gelin efsanesi”nde ‘fitne’ diye sembolize edilen kötü güçlerin ya da kaderin bildiği ama insanlarca tanımlanamayan sırların birbirini seven çiftleri ayırdığı görülmektedir. Pazar piyasasının, paranın, şöhretin insanları kontrol ettiği; medyanın tek yönlendirici etken olduğu 21. yüzyıl dünyasında aşkın kutsallığı unutulmuştur.

Aşk da diğer her şey gibi satılık ve pazarlanır haldedir. Arsen’in Aydana’yı tanıdığı ortam, müziğin, yani evrenin ruhunu simgeleyen ortak sesin bulunduğu yerdir. Bir araya gelen çift, hayalperest Arsen’in zihninde büyüyüp adeta yaşam felsefesi haline gelen Ebedi Gelin efsanesinin dünyadaki somut yansıması halini alır. Arsen, ruhunda yaşattığı bu aşk hikâyesini kendi yaşantısına uyarlamak ister; ancak “hayat/kader” onun hayallerinde ya da ideallerinde yaşattığı gibi sürüp gitmemektedir. Arsen ne kadar hayalperest ise Aydana da o kadar gerçekçidir.

Ebedi Gelin efsanesinin bir diğer özelliği ise milli kültür unsurlarının çoğunu yansımasıdır. İşlediği tema ile de evrensel nitelik taşır.

“Peki Aya. Bırak da kuşlar sussun, ama konu Ebedî Gelin olunca ben susamam. Bu bir mit midir veya başka bir şey midir, isteyen istediği gibi düşünsün ama bana göre bu bir

mit değil Aya! Bazen dağlarda, çok çok uzaklarda onu görebilirsin, fakat hemen de kayboluveriyor. Bu efsane bizim oralarda çok eski zamanlardan beri yaşar. Herkes onun dağlarda dolaşarak nişanlısını aradığına ve peşinden de onu kaçıranların geldiğine inanır. Onun sevgilisi, genç usta avcı, hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş. Düşmanları onu bir mağaraya mı sakladı, konuşma yeteneğini mi elinden aldı, kim bilebilir ki? Bu da, her zaman olduğu gibi, insanlığın ihanet ve iktidar hırsından oluşan ihtiras tarihinden bir sayfadır. Her zaman böyle olmuştur.

Biliyor musun, bizim dağlarda şöyle bir gelenek var: Yazın mehtaplı bir gecede Ebedî Gelini özleyenler, yüksek bir dağın tepesinde bir araya gelerek, çok uzaklardan bile görünen bir ateş yakarlar. Kamlar davullarına vurarak dans eder ve ateşin yanına gelmeleri için onun ve kaybolmuş nişanlısının ruhlarını çağırırlar. Kadınlar da ateşin etrafında ağıtlar söyler ve ağlarlar. Anlattıklarına göre, o gelir, karanlık bir köşede durur, baş eğer ve kaybolur.”(s.56)

Üzengili dağlarına kar parsı avlamak için gelecek olan Arap turistlere Arsen tercümanlık yapacaktır. Köyüne dönüş onun kendini sorgulaması ve bir türlü “Ebedi Gelin Aryası” için ikna edemediği eski sevgilisi Aydana’dan uzaklaşması adına iyi olur. Arsen köyde Eles adında bavul ticareti yapan bir bayanla tanışır. Eles in ablası o köyde yaşamaktadır. Elesin tavırları ve güzelliği Arsen’in ona aşık olmasını sağlar.

“Bu şimdilik mutluluk dolu ama kendi içinde bu yerler için duyulmadık bir tehlike saklayan ortamda, Eles’in olağanüstü (O böyle düşünüyordu.) bir şekilde ortaya çıkışını ve kendisinin de, her ne kadar bayağı gelse de, ilk bakıştan, ilk dakikadan ona âşık olmasını, Arşen Samançin kaderin özel bir işareti olarak görüyordu. Bu işaret uzun süren yalnızlığın onun ruhunu yakarak ıssız çöle çevirdiği bir anda belirmişti. O günün olayları içinde gerçekten de bir kurtuluş gibi beliriveren bu karşılaşmayı böyle değerlendiriyordu. Onun köylüleri ise bu olayda önemli, dikkate değer hiçbir şey bulmuyor, ona göz ucuyla bile olsun bakmıyor, hiçbir önem vermiyorlardı.” (s.147)

Köyde Arsen’in çocukluk arkadaşı Taştanafgan da gelecek olan Arap turistleri rehin alarak zengin olma planı içerisinde ve bu plana Arsen’i de dahil eder. Bu andan itibaren Arsen de iç çatışmaların bir yenisi başlar.

Taştanafgan'ın Arap turistleri rehin almak isteğinin nedeni yoksulluk ve adaletsiz yaşam şartlarıdır.

“Tamam, öyleyse Arşen, sen kendi istediğini ben de kendi istediğimi düşünelim. Zamanımız var. Tamı tamına üç gün. Kasketim de hazır. Görüşürüz, hoşça kal. Gider-ayak Taştanafgan geri dönerek ve ensesini kaşıyarak ekledi: Nasıl hissettiğini biliyorum. Eğer şimdi birbirimize ana avrat küfretseydik ve bunu tüm civar köyler duysaydı belki biraz rahatlardın. Lâkin bir de beni, ruhumda neler olduğunu düşün. Kendimi suda boğmak istiyorum, ama yaşamalıyım. Yaşayacaksam da insan gibi olmalı. Şu şeytanların bizimle alay ettikleri yeter! Çocuklar okula giderken giyecek bir şey bulamıyor, yoksulluk kol geziyor, biz çobanlık yapıyoruz ve aynen sizin şehirde evsiz dediğiniz insanlara benziyoruz. Sizin, gazetelerde kışlarını yaladığınız alçaklar bilsin ki biz bundan sonra o zenginlerin girtlağına yapışacağız. Bunu kulaklarına küpe etsinler.” (s.150)

Aşk,Aytmatov anlatılarında önemli bir yer tutar. Aşk ona göre insanın sahip olduğu en yüce değerdir. Roman kahramanı Arsen, Eles i görür görmez aşık olmuş ve ruhunda yankılanan tüm acıları ve kaygıları silmiş bir kenara bırakmıştır.

“İçlerini dolduran mutlulukla sarhoş olan çift, bir çocuk gibi hayranlıkla etrafta seyreliyordu. Oysa ikisi de yetişkindi, kadının yaşı yirmi beşin, erkeğinki ise otuzun çok üzerinde idi; iyi kötü çok şey görmüş geçirmiş, düğünler, kavgalar, boşanmalar yaşamış, şimdi ise geçmişlerinden kurtularak yeni bir hayata doğmuş gibiydiler. Saf gençler gibi onları saran aşk ihtirası dışında hiçbir şeyi gözleri görmüyordu. Bu bir hayal, bir kandırmaca değil kaderin yalnız bir defa bahşettiği, ruhun ve vücudun aydınlanması idi. Buna göre de yakında ve uzakta görünen her şey, dağlar ve ovalar, güneş ve nehir, arabanın tekerleri altına mesutça yatan yollar, sırf onlar birlikte akıllarının estiği yere gittikleri için bu kadar muazzam ve huzur doluydu. Eles sevecenlik saçarak yanında oturduğu için, Arşen Samançin, eğer aşk karşılıklıysa o zaman insan kaderlerini gözetleyen yaşamın en büyük adaleti, asıl bu olmalıdır, diye aklından geçirdi. Trajedisiz romantizmin safça ve bu yüzden de aldatıcı olduğu yaygın bir kaniydi: Ama hiç de öyle değildi, romantizmdeki algılama farklıydı; farklı bir güneş,

farklı bir gökyüzü. Bu farklılığı ise sadece aşk ihsan edilenler görebilirdi. Aşk ruhun aydınlanmasıdır, diye boşuna denmemişti.” (s.152)

“Aşıklar mutluysa, o ana kadar hayatlarında olanlar önemli değildi. Her şey iptal edilerek kapatılmış dosyalar arşivine teslim ediliyordu, çünkü hayat yeni baştan, yeni sayım noktasından başlıyordu.” (s.153)

Arsen ava gitmeden son kez Eles ile buluşur ve ona yazdığı hikayesini verir. Bu hikaye son bölümde yer alacak olan epilog bölümünde anlatılır.

“Bak Eles, dosyadaki notlar benim Saratov hakkındaki hikâyem, yolda okursun. Bizim henüz doğmadığımız, ebeveynlerimizin ise yalın ayak koşturdukları İkinci Dünya Savaşı yıllarının hikâyesi. Bak, kaç yıl geçmiş, yüzyıl değişmiş ve bu hikâye unutulmaması gereken bir şeyi hatırlatarak, geçmiş yılların nostaljisi gibi ortaya çıkmış. Bütün savaşlar, her şeyden önce bitmek tükenmek bilmeyen karşılıklı katillerdir ve her bir öldürülen, ister general, ister er olsun, mutlaka pişmandır ebedî sessizlik diyarına göçerken.

“Öldürmek-Öldürmemek” adlı kederli bir hikâye yazdım o günlere dair. Günümüzde öldürmek, sigara izmaritini kaldırıp atmak gibi bir şey. Sağa sola ateş edip duruyorlar, kendim bile az kalsın gümlüyor gidecektim.”(s.183)

Romanda av sporu uğruna Arap zenginlerin Kırgız dağlarına nesli tükenen kar parslarını katletmek için gelmeleri de eleştirel bir şekilde anlatılır. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte kurulan yeni piyasa ekonomisi her şeyi metaya, paraya çevirmeye başlamıştır. İnsanoğlu ihtiraslarının kurbanı olarak doğal dengeyi bozmuştur. Bu adil olmayan bir dünya düzeninin yol açtığı bir sonuçtur. Gazeteci Arsen Samançin, hayatı pahasına da olsa Arap zenginleri için kurulan bu av oyununu bozar.

Romanın finalinde Arsen yabancıların rehin alınmasını engeller onlara seslenerek kaçıp gitmelerini sağlar ancak bu onun hayatına mal olur.

“Yabancı avcılar, dinleyin, emrimi dinleyin! Allah belanızı versin! (Megafondan çıkan sesi dağlarda defalarca yankılanıyordu.) Bizim kar parslarımıza dokunmayın! Hemen buradan defolun gidin! Hayvanlarımızı yok etmenize izin vermeyeceğim! Kendi Dubailerinize ve Kuveytlerinize defolun, kutsal dağlarımızdan elinizi çekin! Bir daha ayağınız buralara değmesin! Hemen defolun, yoksa sonunuz gelir! Hepinizi öldürürüm! Sözlerini otomatik tüfeğinden açtığı seri ateşle pekiştirdi. Dağlar gümbürdedi. Bir yamaçtan taşlar döküldü. O anda her taraftan ateş açılmaya başladı. Açılan ateşler Arsen’in atını ürküttü. At fırladı ama hemen de ölümcül bir yara alarak yere düştü.” (s.189)

Arsen, trajedileri içinde boğularak kendince en hakkaniyetli yolu seçmiştir. Bir yandan büyük pars avı için amcası tarafından kendisine büyük sorumluluklar yüklenmiş, öte yandan Pazar ekonomisinde yitip giden fakir halk Taşafgan ve adamları güç (para) elde etmek için hain planlar tertiplemiş ve bu planların can alıcı noktasına Arsen’i yerleştirmiştir. Sorumluluklarının bilincinde ve vicdanlı bir yapıya sahip Arsen, her iki tarafı da kıramaz ve ikisi arasında bir seçim yapamaz. Onun seçimi yine ideallerinden yana olmuştur. Hangi tarafı seçse bir diğeri için zararlı olacağını fark ettiğinden kendini feda etmiş; herkesin gözünde işleri mahveden bir konuma düşerken aslında kendini feda etmiştir.

Yaralanan Arsen sürünerek pars Jabaars ın olduğu mağaraya girer. Kader onları buluşturmuştur. İkisini de aynı son beklemiştir. Yazarın romanın başında verdiği kader vurgusu Arsen ve Jabaars ın aynı mağarada ölümüyle zirveye ulaşır.

“Sallanarak zorlukla yürüyor, düşüyor, kalkıyor, boğuluyordu. İyi ki Molotaş Mağarası’nın hangi tarafta olduğunu hatırlıyordu. Nihayet oraya vardı ve dizleri üzerinde sürünerek içeri daldı. O zaman kocaman kar parsının sönmeye yüz tutmuş gözlerini gördü. Bu, Jaabars idi. Hayvan kııldamadı. Pençeleri üzerine koyduğu kafasını kaldırmayı denemedi bile. Ağır ağır ve hırıltıyla soluyarak yatmaya devam etti. Sen de mi buradasın? Sanki eski tanıdıkmiş gibi Arşen her nedense hayvana sordu. Jaabars kan kaybediyordu.” (s.190)

“İnsan da onunla aynı kaderi paylaşıyordu. Kaderin cilvesiyle onlar, insan ve hayvan, son saatlerinde bir mağarada kendilerini yan yana bulmuşlardı... Hiçbir şey anlamayan yıldırım, dağların üzerinde gürlüyor, sesi etrafta yankılanıyor ve sanki “Neler oluyor?” diye soruyordu. Bulutlar arasındaki şimşekler de aynı hayretle çakıyordu.”(s.191)

Arsenin bu hareketi tüm köylünün umutla beklediği paralara kavuşamamasına yol açmış bu da köylüleri oldukça kızdırmıştır.

“Kendiliğinden oluşan isteri giderek alevlendi, öfkeli kalabalık Arsen’in ablasının evine doğru hareket etti, hiddet ve kızgınlıkla avluda elinin ve ayağının altında bulunan her şeyi yıkmaya başladı. Arsen’in “Niva”nın cam ve farlarını kırdı, kuruması için ipe asılan gömlek ve montunu paramparça etti... Kardeşinin dizüstü bilgisayarını korumaya çalışan ablası dövüldü, işten koşarak gelen ve onu korumaya çalışan demirci kocası da dayak yedi...” (s.191)

Olağanüstü olaylardan biri de Jabaars ın ölüsünün mağarada olmayışdır. Artık Jabaars da halkın dilinde bir afsane olmuştur.

“O günler bir söylenti daha dolaşıyormuş, inanılması zor bir söylenti. Anlattıklarına göre, Taştanaşgan’ın gönderdiği iki genç, kurşunlanmış “Koca Kafa”yı çıkararak yine oralarda bir yerlerde gömmek için Molotaş Mağarasına gediklerinde, Jaabars mağarada yokmuş. Jaabars ortaldan kaybolmuş... Daha sonraları onun bir gölge gibi dağlarda dolaştığını söylediler. Kendisini hiç kimse görmemiş ama kar üzerinde bıraktığı, eskisi gibi kocaman izleri pek çokları görmüş. Jaabars hâlâ kar kürtünleri arasında dolaşmayı seviyormuş. Doğası böyleymiş...” (s.201)

Eles’in kaderi de Ebedi Gelin’inkine benzer. Sevgilisine kavuşmadan ayrılırlar, hem de ebediyen. Her ikisi arasında yüz yıllarca yıl zaman farkı olmasına rağmen benzer kaderleri paylaşmaları kötülüğün dünya döndükçe iyiler üzerindeki etkisini yitirmeyişine bir vurgudur.

“Dağlarda, çok uzaklarda Ebedî Gelin’in “Neredesin, neredesin, avcım benim, cevap ver!” çağrılarını duyduğu zaman, fisiltıyla ona yanıt verdi: “Duyuyorum, seni duyuyorum, Ebedî Gelin. Şimdi ben de senin gibiyim.” (s.200)

Son bölümde ise romanla hiçbir ilgisi bulunmayan, Aytmatov’un son söz (Epilog) yerine kullandığı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, bir askerin hayatından küçük bir kesitle savaş karşıtı fikirlerini yansıttığı bir hikâyedir. Bu Arsen Samançin’in yazdığı ve son görüşmelerinde Eles’e verdiği “Ölmek-Öldürmemek” adlı hikayedir. Aytmatov’un savaşa bir ülke veya ideoloji değil, insanlık ve hatta tüm canlılar açısından baktığını görüyoruz. Son romanında “Her bir savaş insanoğlunun ürünü ve her bir savaş bu gerçeği anlayan her kişinin trajedisidir.” diyen yazar, eserinin sonunda “Epilog” yerine yazdığı *Öldürmek-Öldürmemek* adlı hikâyenin askerî mezarlıklarda okunmasını, sesini, yaşayan insanlara dinletemediğinden kaynaklanan yılgınlığın göstergesi olarak tarif ediyor.

Oğlunu savaşa yollamaya hazırlanan bir annenin, ona “Sakın öldürme!” demesi, daha sonra da “Herkes öldür, öldür, diye tutturmuş. Düşmanlar bize, biz de düşmanlara ölüm götürüyoruz. Ya sonra nasıl yaşayacağız bu dünyada? Sadece katiller mi yaşamaya devam edecek?” diye sorması, Cengiz Aytmatov’un bu konuya dair farklı yaklaşımının göstergesidir.

Kahraman Sergiy adlı askerdir. Onun aşık oluşu ve savaşa gidişi anlatılır. Annesinin kimseyi öldürme tembihi ve babasının ölmek için öldür sözü arasında git geller yaşar.

“Savaşın paramparça ettiği yaz sona yaklaşıyor ve savaşanlar için de hazırlığın son evresi, son haddi yaklaşıyordu. Ondan sonra, önlenemeyecek saldırı akını hızla ilerleyecek ve cephe yarılacaktı.

Var olan her şeyin içinde sadece Güneş’in kana bulanamayacağı o büyük harekât için kader, kuşların terk ettiği bu bölgeye belki de yalnız bu meşum olay için doğmuş pek çok insanı önüne katıp getirmişti.” (s.207)

...

“Herkes savaşın çabucak bitmesini, açlığın sona ermesini diliyordu. Onlar sokakta yürürken kalabalığın içindeki kadınlar, hatta çocuklar bile bunu haykırıyordu. Bunun içinse savaşmak, öldürmek, zafer kazanmak gerekti. O böyle anlıyordu. Annesiyle babası da evde bunu tartışmışlardı. Onu orduya çağırdıklarında ve bütün aile bir araya gelip ne yapmak gerektiğini düşünerek onun eşyalarını toparlamaya başladığında, annesi sandalyenin kıyısına ilişerek ve elini göğsüne bastırarak yalvarırcasına şöyle demişti: “Seryojka, sakın hiç kimseyi öldürme, kan dökme!”(s.221)

2.4.3. Bakış Açısı

Her yazar, eserini ortaya koyarken geçmişin kültür hazinesinden yararlanır. Geçmiş olduğu gibi değil, dönüştürerek ya da günümüze uyarlayarak modern bir tarzda okuruna sunar. Geleceği geçmişle inşa eden sanatçı, eserini milli kültüründen hareketle evrensel boyuta taşır.

Cengiz Aytmatov son romanı Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin adlı romanında anlatım tarzı olarak her zaman alışlagelmiş ilahi bakış açısıyla eserini kaleme almıştır.

Küçük bir olaydan hareketle büyük sonuçlara vararak evrensel nitelikli bir anlatım tarzı oluşturmuştur.

Yazar yaşanan değişime nasıl baktığını Arsen'e daha yakın durarak vermiştir.

“Özgeci olduğunu iddia ediyordun, ama bir hiçmişsin. İlkel dürtülerin içini kemiriyor, piyasa ideolojisi de sana uygun değil, seni dışlıyor. Sosyalist zorbalığından kurtularak piyasa ekonomisi zorbalığına yakalandığımızı anlamıyorlar. Pazar ise kendisiyle anlaşamayanı öldürüyor. Eğer seni öldürüyorlarsa sen de öldür. Pazarın ‘son cevabı’ böyle.” diye düşündü Arşen.”(s.96)

Aytmatov'un eserlerinde işledikleri arasında, savaşın açtığı tahribat, savaşın aileler üzerindeki kötü tesirleri, aşkın üstünlüğü gibi konular vardır. Yazar, doğaya karşı

duyarlılığı, insan ilişkilerindeki iyimserliği eserlerinde her zaman ön plana çıkarmaya çalışır. Ayrıca tabiatı önemsemesiyle birlikte bunu, vermek istediği evrensel mesajlar için de kullanır. Aytmatov'un eserlerinin kaynaklarından biri, Kırgız halk edebiyatı kültürüdür. Yazar, verdiği çeşitli demeçlerde, röportajlarda, Manas destanının, efsanelerin, halk şairlerinin atışmalarının, küçüklüğünde ninesinden dinlediği masallar ile çeşitli halk hikâyelerinin yazarlığında etkili olduğunu belirtir. Bu romanda özellikle Ebedi gelin Efsanesi ne bakışı milli bir çizgi taşımaktadır.

Yazar eleştirel bakışını roman boyunca korur. Geçmiş ve gelecek arasında sıkışmış halk tasvirleri kullanarak realist bakışını sürdürür.

“Söz konusu olan genel bir eğilim, para ve iktidar hırsıdır. Ayrıca, iktidar mı, onu satın alma imkânı mı, hiç önemli değil, her ikisi de olabilir. Söylemek istediğim, iktidarı ele geçirmek için para gerekmektedir, aynen nefes için hava gerektiği gibi; paraya ise iktidar gerekmektedir, aynen nefesle hava gibi. Hayat böyle. İktidar ve zenginlik birbirinden ayrı olamaz, parayla iktidar hırsını tatmin etmenin kronik tehlikesi de, bu işte amaca ulaşmak için bütün yolların, yapılabilecek her şeyin mübah olmasıdır. Bu durumda kimin alınına ne yazılmışsa o olur, bazıları vuslata eriyor, bazıları da lanetlenerek mezara giriyor.”(s.103)

Arsen müzik tutkunudur, yazar toplumsal değişime bakışını da Arsen'in sanat duyguları üzerinden verir. Bu aslında yazarında sanata bakışını ve yaşanan çağın gerçek sanat yerine değersiz olana yönelişini göstermektedir. Artık kimse operalara gitmiyor insanlar popüler kültürün etkisi altına girmiştir. Opera binaları ıssız tapınaklara benzemektedir. Değişim kendisini her alanda hissettirmektedir ve Arsen gibi değerlere bağlı kişiler bunu içselleştiremezler. Bunun çatışmasını yaşarlar.

“Evet, bugünlerde operanın ıssız tapınağa benzediğinin ben de farkındayım. Opera sahnelerinde şimdi pop çılgınlığı, maskaralık ve bunun gibi şaklabanlıklar hâkim. En iyi erkek ve kadın şarkıcıların şimdi, şu piyasa ekonomisi ormanlarında bağırarak şarkı söylediklerini de biliyorum. Hepsi doğru. Hatta çağdaş bestecilerden hemen hiçbirisi

opera müziği yazmıyor. Yine de yüksek sanat ölmemeli. Buna nasıl seyirci kalabiliriz?”(s.68)

Bu defa Arşen Samançin, küçük vatanına özel bir olayla ilgili gidiyordu. Daha önce hiç böyle bir durum olmamıştı. Akrabasının, bu yörede herkesin iyi tanıdığı av organizatörü Bektur Samançin'in davetine icabet etmesini Arsen'in hemşehrileri doğal bir şey gibi algılamışlardı: Amcası, buna diyecek yoktu, ama gökten yağacak dolarlardan kim pay istemez ki? Hangi aptal bunu geri çevirirdi? Arap avcılardan, daha doğrusu kar parslarından çok büyük paraların gelmesi bekleniyordu. Şaşırtıcı işti, hayvanlar bile piyasa ekonomisinin metasına dönüşmüştü. Hem burada pars olmasaydı, misafirler bu kadar parayı savururlar mıydı?

Bu kadar para devreye girince de hiç kimse başkasının kalbinde nelerin olduğuyla ilgilenmez. Herkesin kendi problemleri vardı, başkaları umurunda bile değildi. Bunun için de hiç kimse Arşen Samançin'i tercümanlık yapmaya zorlayan gerçek sebeple ilgilenmiyordu bile.”(s.95)

Değişim ilk başta şehir hayatında vardır. Yazar bunu Arsen'in hayatını anlatırken iç monologlarıyla verir. sanırsınız ki değişim sadece şehir yaşamını olumsuz etkilemiştir. Ancak Arsen in köyüne gitmesiyle yazar değişimin olumsuzluklarının köylerde daha yoğun olduğunu göstermek istemiştir. Geleneğe daha sıkı olması beklenen köylüler yaşanan çağın içerisinde bulunduğu durumdan en fazla etkilenen kesimdir. Özgürlük üzerine bir vurgu vardır ancak aç kalınarak özgürlüğün hiçbir şey ifade etmediğini söyleyen yazar bakışını ortaya koyar.

“Av organizasyonunun bu dağ köyünde başlıca geçim kaynağına dönüşmesi hakkında hiç kimseyle konuşmasa da, son günlerde Eles çok endişeli idi. Tarım mahsulü üretimi köy halkı için vahşi hayvan avı kadar önemli değildi artık. Böyle devam ederse birkaç yıl sonra bu dağlardaki tüm canlılar, son keklige kadar yok olacak. Bütün hayvanları, ilk sırada da kar parslarını yok eden insanlar ne avlayacaklardı sonra? Ayrıca yeni piyasa şartlarında yerli mal üretimi de yoluna koyulmamışsa neler olacaktı?”(s.157)

Yazar romanda sorular sorarak yaşanan çağ üzerine okuyucuyu düşünmeye sevk eder. Hayat değişime karşı yoğun bir eleştiri vardır.

Av organizasyonunun bu dağ köyünde başlıca geçim kaynağına dönüşmesi hakkında Eles çok endişeli idi. Tarım mahsulü üretimi köy halkı için vahşi hayvan avı kadar önemli değildi artık. Böyle devam ederse birkaç yıl sonra bu dağlardaki tüm canlılar, son keklige kadar yok olacak. Bütün hayvanları, ilk sırada da kar parslarını yok eden insanlar ne avlayacaklardı sonra? Ayrıca yeni piyasa şartlarında yerli mal üretimi de yoluna koyulmamışsa neler olacaktı? Yani toplumu bekleyen tehlikeler romanda önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır.

“Arşen Samançin için de zordu; gerçeği kabullenmişti ve kendini kötü hissediyordu. Kesinlikle hiç kimse, bu türlü av organizasyonlarının ekolojiye verdiği zarardan bahsetmedi bile. Kimsenin umurunda bile değildi. Bu emsalsiz ve başarılı iş alanının sahibfyle olan akrabalık bağlarından dolayı kendisi de ciddi ciddi susmuştu. Piyasa ekonomisi sadece insanları değil, onların ruhunu da kendi ağına düşürüyordu.”(s.172)

Romanın içerisinde işlenen konulardan diğeri de aşktır. Aşk peşinden koştuğu değilde kendisini bulandır. Kaderin getirdiğidir. Elesdir. Aşkın dönüştürücü gücünü bu eserinde de görmekteyiz. İntihar ve cinayet düşünceleri içerisindeki Arsen kaderin karşısına çıkardığı Eles ile ruhsal yenilenme yaşar ve hayata tutunur. Yazar aşka dönüştürücü ve kaderci bir anlayışla bakmıştır.

“İçlerini dolduran mutlulukla sarhoş olan çift, bir çocuk gibi hayranlıkla etrafi seyrediyordu. Oysa ikisi de yetişkindi, kadının yaşı yirmi beşin, erkeğinki ise otuzun çok üzerinde idi; iyi kötü çok şey görmüş geçirmiş, düğünler, kavgalar, boşanmalar yaşamış, şimdi ise geçmişlerinden kurtularak yeni bir hayata doğmuş gibiydiler. Saf gençler gibi onları saran aşk ihtirası dışında hiçbir şeyi gözleri görmüyordu. Bu bir hayal, bir kandırmaca değil kaderin yalnız bir defa bahsettiği, ruhun ve vücudun aydınlanması idi.” (s.152)

Aytmatov'un, ana teması aşk, sevgi, hüznün gibi insana ait özellikler olan eserleri, lirik, mitolojik ve kozmik öğelerle bezenmiştir. Sadece soyut aşkı anlatmakla kalmamış, onun gerisindeki sosyal, kültürel ve psikolojik etkenleri de eserlerine yansıtmıştır.

Eserlerindeki psikolojik ve sosyal çağrışımlar ile soyutlamalar, temel aldığı yerel unsurları evrensel boyuta taşıyabilmesini sağlamıştır.

Romanda karşımıza çıkan bir diğer unsurda yazarın savaşa bakışıdır. Son bölümde yer alan ve epilog adıyla anlattığı Arsen Samançin e ait olan "Öldürmek-öldürmemek" adlı hikayedeki savaş karşıtı düşünceleridir. Bu düşüncesini hemen her eserinde veren yazar savaşın ve insan öldürmenin sorgulamasını yapar.

Bu bölüm, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, bir askerin hayatından küçük bir kesitle savaş karşıtı fikirlerini yansıttığı bir hikâyedir. Aytmatov'un savaşa bir ülke veya ideoloji değil, insanlık ve hatta tüm canlılar açısından baktığını görüyoruz. Son romanında "Her bir savaş insanoğlunun ürünü ve her bir savaş bu gerçeği anlayan her kişinin trajedisidir." Diyerek savaşa bakışını evrensel boyuta taşımıştır.

"Savaşın paramparça ettiği yaz sona yaklaşıyor ve savaşanlar için de hazırlığın son evresi, son haddi yaklaşıyordu. Ondan sonra, önlenemeyecek saldırı akını hızla ilerleyecek ve cephe yarılacaktı.

Var olan her şeyin içinde sadece Güneş'in kana bulanamayacağı o büyük harekât için kader, kuşların terk ettiği bu bölgeye belki de yalnız bu meşum olay için doğmuş pek çok insanı önüne katıp getirmişti." (s.207)

2.4.4. Toplum Ve Birey

"Yazara göre edebiyatın görevlerinden birisi, her toplumun kendi tarihi gelişimi içinde geçirdiği tecrübeyi sanatkârane bir biçimde yansıtması ve böylece geçmişin ışığı altında yeni tarih gerçeğini takdir edebilmesidir." (Söylemez 2002:10). Bu doğrultuda

bakıldığında yazar bu son romanında toplumsal değişimi ve toplumdaki değer yargılarının nasıl yozlaştığını son derece sanatkarane bir biçimde okuyucuya geçmiştir.

Yazar toplumu ve bireyi yine realist bir bakış açısıyla anlatmıştır. Eserinde toplumsal yapıdan izler görürüz. İnsanların yaşamından nasıl değişime uğradıklarına kadar pek çok motif iç içedir.

“Bir Kırgız köylüsü, sofrasında neler bulundurur, misafirlerine ne ikram eder. Sevinç ve üzüntüsünü hangi sözlerle anlatır, küçüklere nasıl nasihat eder. Neler giyer, nasıl alkış ve kargışta bulunur, hangi olaylara üzülür ve sevinir. Kendisine miras kalan atasözü ve deyimleri nasıl kullanır. Evini nasıl döşer, evinde obasında nasıl konuşur, çocukları köy meydanlarında nasıl oynar? İşte bütün bunları bilmeden kanımca Kırgız halkını anlatan eser yazılamaz. Bu belirttiğimiz soruların cevaplarını Cengiz Aytmatov’un eserlerinde bulabiliriz.” (Rayman, 2007: 1731).

Değişen zaman ve siyasi yapıyla birlikte toplumsal algı, ilgi, değer yargıları da değişir. Bu toplumun her alanında kendisini gösterir. Romanın kahramanı Arsen değişimin olumsuzluğuna doğru oluşundan yakınmakta ve özellikle toplumun sanat konusunda değersiz olana karşı ilgisinin artmasından yakınmaktadır.

“İşler nasıl da değişti? Gerçeklik tarafından reddedilen romantizm ve arzular!.. O ise bunlara sıkıca tutunmuştu ve hep beraber tuzağa düşmüşlerdi. Ama yine de vazgeçmiyordu. Görünen şu ki herkes çağdaşlığın otobanında hızla ilerliyordu, o ise - tuhaf adam - kenarda durmuş otostop yapıyordu ve kimsenin umurunda da değildi. İşte şimdi bir kez daha denemek istiyordu. Bunun için de erkenden gelerek sahneye yakın, önünün kapanmayacağı bir yer seçmişti. Böyle bir konum onun için çok önemliydi.” (s.18)

“Bu arada müzisyenler sahneye çıkmış ve alışılmış hareketlerle yerlerine oturuyorlardı. “Canlı performans” sergileyeceklerdi. Çünkü böyle üst düzey restoranlarda yabancı ve yerli starların sahne aldığı canlı pop müzik tercih edilmekteydi.

Önceden opera tiyatrosunun orkestrasında çalan bazı müzisyenleri sima olarak, bazılarını da şahsen tanımaktaydı. Gerçi görüşmeyeli epey olmuştu. Köprüünün altından

çok sular akmıştı. Eskiden olduğu kadar onlara gerekli miydi? Bu çok mu önemliydi? Şimdi müzik çalmaya başlayacak, insanın ancak müzik aracılığıyla girebileceği o düşünülen dünyanın sırlı perdesi aralanacak ve dünyevi olan her şey kaybolacak, sadece şarkının ruhu kalacaktı.” (s.19)

Arsen Ebedi Gelin efsanesini anlatırken geleneklerinden bahseder. Arsen toplumun geleneklerine bağlı, yaşanan şartları bir türlü kabullenemez. Geçmiş ve yakın geçmiş ve geçmiş ile bulunduğu zaman arasında değerlendirmeler yapar.

“Biliyor musun, bizim dağlarda şöyle bir gelenek var: Yazın mehtaplı bir gecede Ebedî Gelini özleyenler, yüksek bir dağın tepesinde bir araya gelerek, çok uzaklardan bile görünen bir ateş yakarlar. Kamlar davullarına vurarak dans eder ve ateşin yanına gelmeleri için onun ve kaybolmuş nişanlısının ruhlarını çağırırlar. Kadınlar da ateşin etrafında ağıtlar söyler ve ağlarlar. Anlattıklarına göre, o gelir, karanlık bir köşede durur, baş eğer ve kaybolur. Biliyor musun, bizim dağlarda şöyle bir gelenek var: Yazın mehtaplı bir gecede Ebedî Gelini özleyenler, yüksek bir dağın tepesinde bir araya gelerek, çok uzaklardan bile görünen bir ateş yakarlar. Kamlar davullarına vurarak dans eder ve ateşin yanına gelmeleri için onun ve kaybolmuş nişanlısının ruhlarını çağırırlar. Kadınlar da ateşin etrafında ağıtlar söyler ve ağlarlar. Anlattıklarına göre, o gelir, karanlık bir köşede durur, baş eğer ve kaybolur.” (s.56)

Değişen toplum düzeni içerisinde yer bulamayanlar Arsen Samançin yazdığı Ebedi Gelin operasını oynatmak ister. Ancak değişim karşısında dönüşenler zenginleşmiş uyum sağlayamayanlar ise başarısızlıklar içerisinde.

“Arşen Samançin, çağdaş şov endüstrisinin acımasız, saldırgan rasyonalizmine akli selimle baksa dahi, kendi hayallerinden de bir türlü kurtulamıyordu. Kendi fikirleri onun elini kolunu bağlamış, onu gönüllü rehineye dönüştürmüş ve bir çıkmaza sürüklemişti. Aydana ve Ebedî Gelin dışındaki tüm eski merakları giderek sönmüş, varoluşun sınırları dışına çekilmişti.

Onun içgüdüsel olarak her zaman ihtiyatla yaklaştığı popüler kültür ise dünyada zafer turları atıyor ve her defasında biraz daha kuvvetlenerek kendi ticari okyanus dalgalarıyla onun üzerine geliyordu.

Küresel medyanın dilinden düşürmediği popüler kültür için yeni bir terim düşünmüştü: Toptan kültür! Aynen toptan ticaret gibi... (Sen istediğini söyle popüler kültürün umurunda bile değil!)"(s.47)

Toplumun içerisinde bulunduğu zor şartlar, özellikle değişim sonrası meydana gelen belirsizlik ve eski alışkanlıkların yeni düzende yer bulamayışının toplum üzerinde oluşturduğu sıkıntılar verilir.

"köylüler kolхозlarda aldıkları cüzi maaşı bile artık almıyor ve yokluk içinde yaşıyorlardı. Eskiden olan bir toprak köleliği idi, yine de... Şimdi İse insanların her biri bir yoldan, kimi ağır zahmetle, kimi hırsızlıkla geçinmeye çalışıyordu. Bir umut ışığı ise görünürde yoktu. Bazen bir akıllı çıkarak "kendi işinizi kurun" diyor da, nerede şu iş! Patates çıkar, samanı topla, başka ne? Hiç değilse hürriyet var, diyorlardı. Geçim olmadan hürriyet de bir işe yaramazdı ki, karın doyurmazdı ki... Köydeki insanlar şimdilik tüm zorlukların sebebi olarak geçiş dönemini gösteriyor ve piyasa ekonomisine geçtikten sonra bütün işler yoluna girecek diye düşünüyorlardı. Sen öyle zannet! Bir aptal, çocukların bile piyasa ekonomisine uygun olarak doğması gibi saçma sapan bir fikir ortaya atmıştı. Bu kadarına da pes yani! Köylüler arabayı ancak rüyalarında görebilirlerdi. Artık Orta Çağ'- da olduğu gibi merkeple yük taşıyorlardı. Allah versin, yine ara sıra dolmuşlar geçiyordu. Gençlerin hepsi şehirlere taşınmış, orada işsiz, serserfil bir hayat yaşıyordu.."(s.81)

Toplumdaki algının olumsuz yönde değişimine yazar çok çarpıcı bir örnek verir. Arsen değişimi anlatırken balın satılmasının eskiden mümkün olmadığını balın isteyen insanlara karşılıksız olarak verilişini, ancak günümüzde satılmasının köylünü nereden nereye geldiğini göstermektedir.

“Ama bu işgüzar dönemin lütfundan ufak tefek pay alanlar da vardı. Hatta yabancı arı balını bile dağlardan toplayarak satanlar bulunmaktaydı. Oysa eskiden böyle bir şey yoktu. Balı hediye ederlerdi, çünkü bal lezzetti, yaşlılar ve çocuklar için tatlı bir ağız tadı idi. Bunun için de alınıp satılmazdı. Önemli olan bu değildi tabii ki...” (s.82)

Arap avcılarının kar parsı avlamak için üzengili dağlarına gelecek olmaları o köyde yaşayanları para kazanacakları için heyecanlandırır. Toplumun paraya verdiği önem bu bölümlerde anlatılır. Toplumsal gerçeklik konusunda titiz olan Aytmatov sözünü sakınmaz.

“Arap avcılardan, daha doğrusu kar parslarından çok büyük paraların gelmesi bekleniyordu. Şaşırtıcı işti, hayvanlar bile piyasa ekonomisinin metasına dönüşmüştü. Hem burada pars olmasaydı, misafirler bu kadar parayı savururlar mıydı? Bu kadar para devreye girince de hiç kimse başkasının kalbinde nelerin olduğuyla ilgilenmez. Herkesin kendi problemleri vardı, başkaları umurunda bile değildi. Bunun için de hiç kimse Arşen Samançin'i tercümanlık yapmaya zorlayan gerçek sebeple ilgilenmiyordu bile.”(s.95)

Sovyet döneminde yapılan kolhoz toplantısının yerini av partisi öncesi yapılan toplantı almıştır. Eskiden bilgi alış verişi şimdi ise para alış verişi yapılıyor.

“Ofis de, avlu da, sokak da kalabalıktı. Bütün köy bu olayla, yani gelecek olan yabancı avcılarını beklemekle yaşıyordu. Sıra dışı bir heyecan hüküm sürüyordu. Çocuklar idare binasının önünde ileri geri koşuyordu. Gök Tanrı dinine inanan birisinin, kendi yakınlarını üzengili Dağlarının iyesine yönelik bir ayin yapmaya ve dağ rüzgârlarının kar parslarını inelerinden çıkararak ava yardım etmesi için dua etmeye çağırdığı konuşuluyordu. Köy imamı ise tanrıcılığı eleştirerek, rüzgârlara değil Allah'a, yüce yaratıcıya dua etmek gerektiğini söylemişti. Ama bütün bu olanların esas meseleyle ilgisi azdı. “Mergen” şirketi, başta Şef Bektur olmak üzere, sadece av düzenlemekle değil, önemli misafirlerin maiyetini yerleştirmek ve onlara hizmet vermekle ilgili toplantı yapıyordu. İhtiyarlar bunun, bütün erkek ve kadınların katıldığı ama maalesef o unutulmaz sosyalizmle tarihe gömülen kolhoz toplantılarından sonra köyde yapılan ilk

etkinlik olduğunu memnuniyetle söylüyorlardı. Hem de bu toplantının ulu kar parslarının “emriyle” yapıldığını şaka yollu söylüyorlardı.”(s.146)

Eles toplumu anlatırken yaşantılar, geçim sıkıntısı ve köylünün içerisinde bulunduğu güç durum tasvir edilir.

“Günümüzde tarım ve Hayvancılık ürünlerine talep az olduğu için köylerde fakirlik ve işsizlik kol geziyor. İşsizliğin olduğu yerde ise hırsızlık da, sarhoşluk da, uyuşturucu kullanımı da, başka şeyler de yayılıyor. Bu çaresizliğin sonucudur ki, insanlar avcılık şirketi “Mergen”e sıkıca tutunmuşlar. Hem iş, hem maaş var. Pek çok kişinin işine geliyor. Zengin yabancı avcılar gelecek diye hemşerilerimiz seviniyor. Buna karşı çıkmak kendi insanını üzme demek. Sonra, kendisi bavucluluk, mekikçilik yapıyor, bir şeyler kazanıyor, bizim biraz para kazanmamız suç mu oluyor? diye söylerler.” (s.156)

Kendi çıkarları adına ekolojik dengeyi hiçe sayan insanlar kültürel değerlerinden uzaklaşmış halktır. Av organizasyonundan elde edilecek olan geliri düşünen halk cahil ve ileriye düşünmeyen yığın olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Kesinlikle hiç kimse, bu türlü av organizasyonlarının ekolojiye verdiği zarardan bahsetmedi bile. Kimsenin umurunda bile değildi. Bu emsalsiz ve başarılı iş alanının sahibfyle olan akrabalık bağlarından dolayı kendisi de ciddi ciddi susmuştu. Piyasa ekonomisi sadece insanları değil, onların ruhunu da kendi ağına düşürüyordu. Geçenlerde Şef Bekturgan ilginç bir olayı anlatmıştı. Gündüz işlerle ilgilenmek için uğrayan köylülerin arasında, inanılmaz bir teklifle gelmiş birisi varmış. Onun fikrince pars avı çok ufak bir işmiş. Başka şeyler düşünelim, örneğin dağlardaki karlan satalımış. Şef Bektur bu saçma fikre şaşırılmış ama adam fikrini kanıtlamaya çalışıyormuş: Dünyadaki her şey şimdi alınıyor ve satılıyor. Bizim dağlardaki kar, nehirlerde su demek. Bütün Orta Asya bizim ebedî karlara bağlı. Dağlar bizimse, karlar, buzullar da bizim.”(s.172)

2.5. KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ ÇALIŞMASI

Bu bölümde Cengiz Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserlerinin Toplum ve Birey, Konu (Olay), Bakış Açısı bakımından değerlendirmesini yapıp bir takım sonuçlara varmaya çalıştık. Bu bölümde üç ana başlığı birbirinden bağımsız olarak değil bir bütün olarak değerlendirdik.

Anlatma esasına bağlı türlerin ve tabii olarak hikâye ve romanın en temel ve vazgeçilemez unsurlarının başında olay örgüsü yer alır. Olay örgüsünün yokluğu durumunda, hikâye ve romandan bahsedilemez. Anlatımdan konuya, şahıs kadrosundan mekana, zamandan anlatıcıya kadarki bütün diğer unsurlar, olay örgüsü ekseninde var olup değer ve anlam kazanırlar. Bir başka ifadeyle, eserdeki her şey onun etrafında oluşur. Zaman zaman önemini azaltma veya daha geri plâna çekme gayretleri görülmüşse de, bugüne kadarki hikâye ve roman tarihinde, olay örgüsü bütünüyle atılıp ortadan kaldırılabilmiş veya kendisinden büsbütün vazgeçilebilmiş değildir.

Olay örgüsünün temelinde -adı üstünde- insan hayatının özü olan “o- *laf* vardır. Buraçia “olay” kelimesine yüklenen anlamın, hayat içindeki her tür hareketi kapsadığını belirtmek isteriz. Yani; yaprağın dalından kopması, rüzgârın esmesi, yağmurun yağması, kuşun ötmesi, öğrencinin kitap okuması, çocuğun düşmesi, İki arabanın çarpışması, binlerce insanın katıldığı savaş... hepsi birer olaydır. Ancak tek bir olay, kendi başına fazla bir değer taşımaz. Zaten bizim çoğu zaman bir bütün olarak algıladığımız olay, kendi içinde bîrden çok küçük olayın peş peşe gerçekleşmesi ve birbirine zincirleme bağlanmasından oluşmuştur. Üstelik her olayın bir öncesi ve bir sonrası vardır. Bu sebeptendir ki, olay örgüsüne aynı zamanda *vak'a zinciri*; bu zincirdeki kendi başına bir anlamı olan ve aynı zamanda bütün içinde bir anlam taşıyan olaya ise, *vak'a halkası* denir. Nasıl halkaları birbirine bağlayarak istediğimiz uzunlukta bir zincir oluşturabiliyorsak, olaylar da sebep-sonuç ilkesi içinde birbirine bağlanarak olay örgüsü veya vak'a zincirini oluştururlar. Her bir vak'a halkası, kendinden öncekinin sonucu, kendisinden sonrakinin de sebebidir. (Çetişli, 2004)

Olay ve olay örgüsünün varlığından bahsedilebilmesi için, elbette ki, başta insan olmak üzere birtakım canlı varlıklara ihtiyaç vardır. Ardından da bunların aralarındaki herhangi bir alâkaya ihtiyaç duyulur. Söz konusu varlıklar arasındaki alâka, tabii olarak birtakım İlişkilere; bu ilişkiler de olaylara zemin hazırlayacaktır. Buradan hareketle olay örgüsü; *“herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürü”* (Aktaş, 2000:44) olarak da tarif edilebilir.

İnsanlar arası ilişkilerin bin bir farklı türünden bahsedilebilir. Ancak söz konusu ilişkiler ağını, üç fiil ekseninde toplamak mümkündür. Bunlar; *“arzu etmek”* *“iletişimde bulunmak”* ve *“iştirak etmek”* tir. Belirtilen üç fiil etrafında toplanan insanlar arası ilişkiler, temelde dramatik bir mücadeleye dayanır. Bir başka ifadeyle, olay örgüsü, insanın insanla, insanın toplumla, insanın tabiatla, insanın kendisiyle olan mücadelesinden doğar. Mücadele, çoğu zaman gizli veya açık bir *“çatışma”*ya dönüşür. Bu sebeptendir ki, roman, tiyatro ve hikâyenin olay örgüsü, çok büyük ölçüde böyle bir çatışmadan doğar; gücünü de bu çatışmadan alır. Mücadele veya çatışma, zıt güçler (işçi-patron, fakir-zengin, köylü-ağa vb.) veya zıt kutuplar (iyilik-kötülük, güzellik-çirkinlik, doğruluk-yanlışlık) arasında yaşanır. Zıt güç veya kutuplar, çoğunlukla somut varlıklarla (insan, tabiat, hayvan) temsil edilmekle birlikte, zaman zaman soyut kavramlarla (gelenek, töre, iyilik) da temsil edilebilirler.

Aytmatov, akıcı bir anlatım kullanır. Olaylar, toplumsal ağırlıklı olmalarına rağmen, okuyucu sıkılmadan sonuna değin sürüklenir. Yazarın roman ve hikâyelerindeki son, zaman açısından sınırlı, olaylar açısından ise çeşitli yorumlara açık ve sınırsızdır. Bu konuda, okuyucusunun düşünmesini, yorum yapmasını isteyen ve ona farklı düşüncelerin kapılarını açan boşluklar bıraktığını görmekteyiz. Dişi Kurdun Rüyaları adlı romanında Abdias’ın dramından Hz.İsa’nın dramına geçişleri vermesi, *“Cengiz Han’a Küsen Bulut”* eserinde ülkelerini baskı ile yöneten iki lideri Cengiz Han ve Stalin’i anlatmasında olduğu üzere Cengiz Han ile Stalin’in hüküm sürdükleri devirler arasında yüzyıllar vardır. Fakat Aytmatov : " Totalitarizm her devirde aynıdır, bu bakımdan Cengiz Han’la Stalin arasında bir fark yoktur. Dikkat ederseniz, Cengiz Han'a Küsen Bulut efsanesi, özünde 'evrensel' bir boyut taşımaktadır." diyerek aradan

yüzyıllar geçmesine rağmen yaşanan iki ayrı olayı alarak evrensel bir mesaj çıkarmayı amaçlamıştır. Yine incelemiş olduğumuz romanlarından bir tanesi olan Cassandra Damgası romanında toplumda kötülüğün baskın çıkma sebepleri sorgulanmakta ve sonuçlar üzerinde insanlar düşünmeye çağrılmaktadır.

Cengiz Aytmatov'un incelemiş olduğumuz romanlarında başta da söylediğimiz gibi kronolojik bir zaman düzeni olmadığı gibi olay düzeni de yoktur. Farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda meydana gelen olaylar, iç içe geçmişlerdir. Bu aslında insan beyninin çalışması gibidir. Bazen bir olay bize farklı olayları çağırır ve bu çağrışım arasında belirli bir zaman sıralaması olmaz. Asıl anlatmak istediğimiz şeye odaklandıysak zamanın akış sırasını önemsemeyiz. Aytmatov anlatılarında da bunu görmekteyiz.

Eserlerindeki zamana paralel olarak, geçmişteki olaylar (bunlar, efsâneler, masallar, destanlar da olabilir), şimdiki zamanda yaşananların arasına serpiştirilir. Aytmatov, bunları hikâyelerinin ya da romanlarının içerisinde eriterek vermeyi başarmıştır. Bunu yaparken de şimdiki zamanda oluşan, gelişen ya da değişen olayları, merkez olarak alır. Geçmişte yaşanan ve gelecekte yaşanacak olan olaylar, aslında şimdiki zamanda yaşanmakta olanı, anlam bakımından destekleyici ve açıklayıcı niteliktedirler. Geçmiş ve gelecek arasındaki bağ kuvvetlidir. Bir anlamda geçmiş geleceğin şahidi niteliğindedir.

İncelemiş olduğumuz eserlerin olaylarında “doğal yaşam” ya da “insanın varoluş nedeni” üzerine yoğun bir vurgu olduğunu görüyoruz. Dişi Kurdun Rüyalari romanında dişi kurt Akbar ve eşi Taşçaynar'ın doğal yaşamı, doğal hayatlarını yaşama ısrarları, insanlar tarafından tahrip edilen doğal dengenin yaşantılarını etkilemesinin tasviri ile başlar. Akbar'ın tek isteği vardır o da doğal hayatlarını sürdürmektir. Kurtların doğal yaşamlarını sürdürmelerinin imkânsızlaştırıldığı bir dünyaya yoğun bir eleştiri vardır romanın başından sonuna kadar.

“Akbar, kendi iradesi dışında oluşan bu yeni olay karşısında, şimdi daha kuşkulu idi. Kalbi heyecanla çarpıyor, cesareti, kararlılığı artıyordu. Karnında taşıdığı yavruları,

herhangi bir tehlikeye karşı ne pahasına olursa olsun koruyacaktı. Artık, insan olsun, hayvan olsun, her düşmana tereddütsüz saldırabilirdi. Soyunu sopunu, dölünü döşünü koruma içgüdüğü uyanmıştı. Şimdiden, doğacak çocuklarını şefkatle okşamak, doğmuşlar gibi memelerini ağızlarına vermek ihtiyacı, özlemi içindeydi. Mutlu geleceği duyuran bir önsezi idi bu.” (s.10)

“İnsanlar kendileri yaşıyor, ama başka canlıların, özellikle de onlara bağımlı olmadan yaşamak isteyen ve buna hakları olanların yaşamalarını istemiyorlardı...

İnsanlar, ‘ilâh-varlık’lar! Mujunkum bozkırında onlar da sayga avlıyordu. Önce at sırtında gelmişlerdi buralara. Üzerlerinde deri elbise, ellerinde yay ve ok vardı. Sonra ateşli silahlarla geldiler, şimşek gibi çakan ve yıldırım püskürten silahlar! Bağrıarak atlarını dörtnala sürüyor ve saygalar her yöne kaçışıyordu. Uçsuz bucaksız bozkırın çalılıklarında onları bulup vurmaya yine de zordu. Ama bir gün, bu ‘ilâh-insanlar’, arabalarla sürek avı düzenlemeye başladılar. Tıpkı kurtlar gibi, antilopları yorgunluktan düşüp bayılıncaya kadar kovalıyor, sonra vuruyorlardı. Şu son zamanlarda ise helikopter kullanmaya başladılar. Önce havadan sürünün yerini keşfediyor, sonra nişancılar arabalarla oraya hareket ediyor, saatte yüz kilometreden fazla hız yaparak saygaların kaçmasını engelliyorlardı. Arabalar, helikopterler ve hızlı ateş eden filintalar, Mujunkum bozkırındaki denge ve düzeni altüst etmişti...” (s.15)

Cengiz Hana Küsen Bulut romanında Abutalip Kuttubayev’in tek isteği ailesi ile birlikte yaşamaktır. Ancak merkezi yönetime yaranarak terfi etme hırsı içerisinde olan mankurtlaşmış Tansıkbayev tarafından bu isteği yok edilir ve işkenceye maruz kalır.

Abutalip’in tek hayali ailesiyle yaşamaktır. Doğal hayata duyulan özlemdir. Yaşadığı işkencelerden sonra tek isteği onları son bir kez olsun görebilmektir. İnsanların aileleriyle huzur içerisinde yaşama arzuları rejimin anlayışına terstir. Aynı durum romanın içerisindeki bir diğer olay olan Cengiz Han hikayesinde olduğu gibi. Abutalip Tıpkı Erdene gibi sonunu bilmekte ve artık yaşamayı hayal etmeyip ailesini son bir kez görmeyi hayal etmektedir yani Sovyet rejiminin hüküm sürdüğü yerlerde vatansever bir yazarın ailesiyle huzur içinde yaşama gibi bir düşüncesi yoktur, onları görebilmek bile hayal olmuştur.

“Tam bir gözetim altında tutulan bu furgon hücrelerinde, Alma-Ata yakınlarındaki bir marşandiz istasyonuna götürülürken, Abutalip'i umut ve kuşku içinde titreten işte bu düşüncelerdi. Trenin San-Özek'e doğru gittiğini anlar anlamaz heyecanı son sınırına varmıştı. Zarife'yi ve çocuklarını uzaktan şöyle bir an için görebilse yeterdi. Sonra ne olursa olsundu..

Bu üzüntü ile Öyle kıvraniyor, öyle allak-bullak oluyordu ki, başka hiçbir şey düşünemiyor, trenin bu istasyondan gece karanlığında değil de gündüz geçmesi, Zarife ve çocukların barakada değil dışarıda bulunmaları için Tanrıya dua ediyordu.”(s.89)

Romanın içerisinde yer alan Cengiz Han hikâyesinde de insanların doğal yaşantılarının bir zalim tarafından engellenmesi işlenir. Hanın buyruğuna göre savaş hazırlıklarından savaşın bitişine kadar kimse çocuk doğurmayacaktır. bu Allahın buyruğuna aykırıdır.

“İşte bu dönemde, stratejisini tam olarak belirlediği bir zamanda, o güne kadar tarihte benzeri hiç görülmemiş bir buyruk çıkardı: Ordu ile birlikte gelecek kadınlann çocuk doğurmalannı yasakladı. Savaşılann kanlan ve çocuklan, ayn kabileler hâlinde onlann peşinden gelirdi. Bu, şartların doğurduğu bir zorunluk, bir eski gelenek idi. Çünkü aşiretler arasında ardi-arkası kesilmeyen savaşlann olduğu dönemlerde, obalarda savunmasız kalan kadınlar ve çocuklar düşmanın saldırısına uğrar, kılıçtan geçirilirdi. Bu öc alma saldırısında önce hamile kadınlar öldürülür, böylece soylarının kökü kazınmış olurdu. Ama zamanla durumlar değişti, eskiden'hiç bitmeyen iç savaşlar, bozkır imparatorluğunun kubbesi altında birleşme sağlanınca sona erdi ya da iyice azaldı.(s.28)

Kassandra Damgası adlı romanda olağanüstülükler hakimdir. Toplum, hatta dünya yaşanılmaz bir hale gelmekte ve doğacak olan embriyolar bu yaşam içerisinde yer almamak için annelerinin alınlarına bir uyarı gönderirler. Yani yazar Dişi Kurdun Rüyalari ve Cengiz Hana Küsen Bulut adlı romanlarında dünya kötü bir noktaya gidiyor mesajı en uç boyuta ulaşmıştır. Doğal yaşam, doğal denge insanlar tarafından bozulmuştur artık.

Romanın başından itibaren dünyada yaşanan olaylara karşı bir eleştiri söz konusudur. Elştirinin muhatabı da yine insanın ta kendisidir. İnsan kendi eliyle dünyayı yaşanılmaz bir yer haline getirmekte ve bunun farkına değişik nedenlerden dolayı varamamaktadır.

"Kassandra embriyonlarının vermek istediği mesajı şöyle de özetleyebiliriz: "Karar verme şansım olsaydı, hiç doğmamayı tercih ederdim. Sorgunuza cevap olarak gönderdiğim sinyali, beni, dolayısıyla da yakınlarımı, gelecekte bekleyen felâketlerin, acıların işareti olarak kabul edebilirsiniz, Bu sinyali çözebildiğiniz taktirde şunları bilmenizi isterim: Ben, Kassandra embriyonu, hiç doğmadan, hiç kimseye fazla acı vermeden yok olmak istiyorum. Siz soruyorsunuz, ben cevaplıyorum: Ben yaşamak istemiyorum. Fakat eğer irademin dışında beni doğmaya zorlarsanız, tüm zamanlarda tüm insanların yaptığı gibi, kaderimi olduğu şekliyle kabul edeceğim. Nasıl olacağına siz, ilk önce de beni doğuracak kadın, karar verin. Ama önce beni dinleyin ve anlamaya çalışın. Ben, Kassandra embriyonuyum! Şimdilik benimle vedalaşmak geç değil ve ben de buna hazırım. Ben, Kassandra embriyonu, birkaç gün kendimi hatırlatacağım, size sinyaller göndereceğim. Ben, Kassandra embriyonu, doğmak istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum... Ben, Kassandra embriyonu!" (s.21)

Kassandra Damgası romanının baş kişilerinden olan uzay rahibi Filofey Kassandra damgasının çok önceleri keşfedilseydi tarihte insanlara zulmetmiş kişilerin olmayacağını, bir çok masum insanın kurtarılmış olacağını anlatır. Bunların başında da Stalin ve Hitler gibi caniler gelmektedir. Yazarın beklide asıl vermek istediği mesaj budur. Yeni diktatörlerin gelmesine engel olmak.

"Kimbilir, belki de Hitler'e veya Stalin olarak doğacak Kassandra embriyonu, bu zavallı nekrofil embriyonu, zamanında dünyayı ve ilk önce de onu karnında taşıyan anneyi Kassandra işaretinin yardımıyla gelecekte olacıklardan haberdar etmeye teşebbüs etmiş; insiyakı bir ürpertiyle, kaderine yazılmış korkunç rolden imtina etmek istemiştir." (s.23)

Cengiz Aytmatov'un son romanı Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin de doğal yaşam vurgusu değişmemiştir. Kar parsı jabaars üzengili dağlarına gelen arap turistlerin kurbanı olacaktır. Bu sefer av merkezi yönetimin isteği için değil sadece sportif faaliyet içindir. Değişen dünya düzeni Aytmatov romanlarının temel motifidir.

“Arap avcılardan, daha doğrusu kar parslarından çok büyük paraların gelmesi bekleniyordu. Şaşırtıcı işti, hayvanlar bile piyasa ekonomisinin metasına dönüşmüştü. Hem burada pars olmasaydı, misafirler bu kadar parayı savururlar mıydı? Bu kadar para devreye girince de hiç kimse başkasının kalbinde nelerin olduğuyula ilgilenmez. Herkesin kendi problemleri vardı, başkaları umurunda bile değildi. Bunun için de hiç kimse Arşen Samançin'i tercümanlık yapmaya zorlayan gerçek sebeple ilgilenmiyordu bile.”(s.95)

Yazar doğal yaşam motifini eserlerinde vurgulamıştır. İnsanlar her dönemde sadece normal sıradan bir yaşam sürmek istemişlerdir. Ancak karşlarına hep bir güç çıkarak onları bu yaşantıdan uzaklaştırmış, dünyayı yaşanılması zor bir yer haline getirmişlerdir. Bu kimi zaman Cengiz Han olmu, kimi zaman Stalin veya Hitler olmuştur. Hatta insan sadece insana değil tabiattaki canlılara bile dünyayı dar etmiştir. Yazarın dört romanında da karşımıza çıkan bu izlekle verdiği mesaj insanlığın en büyük düşmanı yine insanın kendisidir.

Romanların içerisinde önemli yer tutan diğer bir unsurda kader motifidir. Kader Cengiz Aytmatov'un incelediğimiz eserlerinde izlek olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Aytmatov'a göre "kader, " belirleyici ve düzenleyici tek kuvvettir. Onun işleyiş prensibi kimse tarafından çözülemez; ancak akıl yoluyla belli ölçülerde takip edilebilir. Bu takip insanın sınırlı iradesiyle mümkündür. Tüm canlıların, sınırlanmış karar verme yetileriyle yazgısına yön verirken dikkat etmesi gereken önemli bir nokta vardır, o da kendi kaderlerinin başka kaderleri de etkileyebileceği gerçeğidir. Bu durumda yazar, tüm kaderlerin birbirine bağlı olduğunu anlatmak istemiştir. Canlılar, buldukları zamanın şartlarına alışmak zorundadırlar. Bu durum da kaderin kabullenişini doğurur. Aytmatov, kaderini kabullenmeyenleri de eserinde eleştirmiştir.” (Söylemez, 2009:304)

“Kader” kavramı ile okuyucu ilk olarak Dişi Kurdun Rüyaları'nda karşılaştı. (Aytmatov, 2007: 171-236) Abdias karakteriyle İsa'nın çağrışım yoluyla anlatıldığı âşikârdır. Eserde kendi din öğretisini savunmak için önsezilerini değerlendiren insanın “kader”i işlenmiştir. Romanın aslı kahramanları kurtlar ve Abdias, aynı akıbete uğrarlar. Çünkü kötülük devam etmektedir. Kurtlar doğadaki tabii dengeleri ve diğer hayvanları temsil ederken, Abdias dünyada kendisi gibi iyi niyetli insanları temsil eder. Yazar, hayvanlara hayvan gibi muamele edildiğini gösterirken aslında onlara da insanca muamele edilmesi gerektiğini söyler. Kader ve kadercilik yazarın aklından çıkarmadığı önemli kavramlardır. Hatta bu romanda Abdias ve kurtlar için çizilen, hazırlanan “kader”in ağına takılan diğer önemli kişi de Boston'dur. Öyleyse, birbirinden tamamen farklı, birbirinden habersiz, birbirinden uzakta kendi hallerinde yaşayan bu yaratıkları birbirine bağlayan “kader” dir. Abdias için bu “kader” belki de bir bedel ödemedir denilebilir. Fakat aynı şey kurtlar ve Boston için söylenebilir mi? Abdias, kilisenin klasik öğretilerine karşı gelmiş, isyan etmiş ve nihayet kiliseden kovulmuştur. İki bin yılın tanrısının öğretilerinin artık modern insanın ihtiyaçlarını karşılamadığını, onların sorularına cevaplar veremediğini iddia etmektedir. Hatta mevcut haliyle “din”ve “onun öğretileri”, Sovyet toplumunu içerisinde bulunduğu durumdan kurtarmaya yetmemektedir. Bunun sebebi de sadece “din”in rejim tarafından toplumdaki “sistemli” bir şekilde çıkarılmış olması değil, kilise öğretilerinin artık yetersiz kalmasıdır.

Romanın içerisinde iyi karakter çizen Boston'un savunduğu “özel mülkiyet” fikriyle âdeta içinde yaşadığı sistemin temel direğini, temel taşını yerinden oynatmak üzeredir. “Kader” onu da bu sebeple cezalandırmalıdır. Onun da alınına aynı “kader” yazılmıştır. Kurt, öldürülen kendi yavrularının yerine Boston'un oğlu Kence'yi almak ister. Boston, kurdu vurmak için ateş ettiğinde ikisini birden vurur. Sanki kendisi de bu kurşunla vurulmuştur. Kader tekrar cereyan etmiştir.

Cengiz Hana Küsen Bulut romanında kader Abutalip ile Togulan ve Yüzbaşı Erdene için sadece boyun eğilecek bir unsurdur. Onlar zalimlerin karşısında sadece kaderlerine boyun eğebilmişlerdir.

“Abutalip, başlangıçta gösterdiği direnme ve karşı çıkmalardan vazgeçmiş,

kaderine boyun eğmiş görünüyordu. Şimdi gittikçe daha iyi anlıyordu ki dünyaya gelmiş, dünyaya gelmesine izin verilmişti ama, Tansıkbayev'in kimliğinde gizlenen o suratsız ve insanlık dışı kuvveti alt edemezdi. Bu güç, savaştan, hapishanelerden, çalışma kamplarından daha korkunçtu. Çünkü o, belki dünya kurulahberi var olan, ortalığı kasıp kavuran bir kötülüğü simgeliyordu.” (s.92)

Kassandra Damgası romanına geldiğimizde ise kader bilimsel gelişmelerle değiştirilebilecek bir boyuta ulaşıyor. Örneğin Kassandra embriyoları kendi kaderlerini kendileri şekillendirmek ister ve dünyaya gelmek isteyip istememelerini kendileri belirtirler. Embriyo eğer kaderinde insanlığa zararlı bir kimse olacağını biliyorsa buna engel olmak ister.

“Bana büyük bir buluş yapmak nasip oldu ve bunun sonuçları tüm insanlığın geleceğini etkileyecektir. Bu buluşu değerlendirebilecek başka birisi yok. Ve hatta eşi görülmeyen bu buluşu kimsenin hayal bile edemeyeceğini bildiğim için, kendimi böyle konuşmaya] mecbur hissediyorum. Ve şunu iddia ediyorum: Ana rahmindeki ilk haftalarında, insan embriyonu hayatta kendini ekleyenleri hissetme ye bu kadere tepki gösterme yeteneğine sahiptir. Eğer bu tepki olumsuzsa, embriyonlar doğuma karşı koyuyorlar.Ben, doğuma olumsuz tepki gösteren embriyonların gönderdiği işareti buldum. Bu embriyonları taşıyan kadının altında küçük benekler oluşuyor. Bu beneklere "Kassandra damgası", olumsuz sinyaller gönderen embriyonlara ise "Kassandra embriyonu" adın verdim. İnsan embriyonu sadece gebeliğin ilk haftalarında kendi geleceğine tepki göstermek ve tehlike işareti göndermek gibi olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Sonra bu yetenek kayboluyor. Bu da herhalde ceninin zamanla kendi kaderine boyun eğmesiyle ilgilidir.” (s.20)

Cengiz Aytmatov'un *Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin* eserinin temel sorunu, “kader”in insan yaşantısı üzerindeki işleyişini okuyucuya aktarmaktır. Romanın genel çizgisine bakıldığında kader anlayışını ilk bölümlerde açıklayan yazar, diğer bölümlerde çeşitli hayatlar üzerinden bu fikrini genişletmiştir. Romanın girişinde kader vurgusu vardır.

“Her zaman ve herkes için değişmez olan bir gerçek var: Hiç kimse önceden kaderini, başına gelecekleri bilemez; sadece hayat bunu gösterir. Kader, başka türlü nasıl olurdu ki? Bu her zaman böyleydi. Dünyanın yaratılışından, cennetten kovulan bu da bir kader değil mi? Adem ve Havva’dan günümüze kadar her dakika, her saat, her gün, her asır, herkes ve hepimiz için kaderin sırrı, ebedi bir bilmece olarak kalmaktadır. şimdi de olaylar öyle gelişmişti. Evet, aynen yle: Sadece insan zekâsının değil, İlahi düşüncenin bile sınırları dışına çıkan bu olayı kim önceden bilebilirdi ki?” (s.7)

Romanlarında Aytmatov'un kader anlayışını tek bir karakter üzerinden göstermesi de farklı yapı özelliğidir. Bu karakterlerden biri insan, biri hayvan diğeri de soyut bir efsane olarak karşımıza çıkıyor. Örneğin Ebedi Gelin romanında Arsen’in kaderi, kar parsı Jabaars’ın ve Ebedi Gelin’in kaderi. nn de kaderlerinin keşiştikleri ya da paralel ilerlediği zaman dilimleri vardır.

Romanlardaki karakterlerin kaderlerini etkileyen başka faktörlerin de romanda önemi büyüktür. Bu etmenlerden en önemlisi “aşk,” diğeri “para”dır. Aşk, insanın duygu dünyasında büyük değişikliklere ve kararlara neden olan aktif bir yönlendiricidir. Para ise aynı çizgide fakat olumsuz bağlamda düşünülebilecek bir etmendir. Genel olarak anlatılarda okuyucuya, aşkın kaderi yönlendirmede daha etkili olduğunu düşündürür. Toplumsal açıdan bakıldığında ve Aytmatov’un diğer romanları da düşünüldüğünde, insanların bireysel yazgılarından ziyade toplumsal yazgıyı da etkileyen “para” yani “g” faktörü, bu romanlarında da önemli yer tutar.

Din motifi Aytmatov’un eserlerinde önemli bir yer tutar. Aytmatov karakterin kimliğine göre dini açıklamalar yapar. Dişi Kurdun Rüyalarında Abdiasla Hristiyan, Cengiz Han’a küsen Bulut da Gök Tanrı inancı, Cassandra Damgasında Filofeyle Katolik inacında görüşlerini anlatmıştır. Ancak İslamiyet ile ilgili her hangi bir anlayışa rastlanmamıştır. Tüm dinlerde ortak akıl olarak insan sevgisi motifi üzerinde duran Aytmatov dinlerin varoluş gayesinin insanların hayatı anlamaları ve daha nitelikli bir hale getirmeleri olarak düşünmektedir.

Yazar ele aldığı olaylarla toplumsal sorunları eleştirir, toplumun selametinin dinde olduğunu vurgular, ancak dinin ve din adamlarının da bu mevcut durumun müsebbibi olduğu gerçekliğini savunur. Dişi Kurdun Rüyaları romanında, Abdias din ile ilgili düşüncelerini arkadaşı Viktor Nikiforoviç Gorodetski ile yaptığı görüşmede açıklar.

Çok haklısın Viktor Nikiforoviç, somut sebepler yok. Zaten öylesi de pek basit olurdu. Söz konusu olan benim kendi durumum değildir. Mesele, kilise geleneklerinin çağımıza ters düşmesidir. Eski zamanlarda, bir toplumun henüz doğuş halindeki bilincine uygun düşen bir doktrini bugün ciddiye almak mümkün değildir. Teolojinin varlığını koruyabilmesi için tek çare, dünyadaki bütün inançların odak noktası, merkezi olarak yeni bir Tanrı anlayışının ortaya çıkmasıdır. Bu Tanrı bizim çağdaşımız olacaktır. Günün ihtiyaçlarına cevap veren başka bir iman anlayışı. Ortodokslukla benim aramdaki tek uyumsuzluk, benim Ortodoksluktan kopmamın tek sebebi, işte budur. (s.96)

Eserde din motifi geniş yer tutar. Ele alınan din Hıristiyanlıktır. Abdias uyuşturucu kaçakçılarını dine davet edip kendi uyuşturucu dolu torbasını trenden aşağıya atınca Şefin ekibi tarafından öldüresiye dövülerek trenden aşağıya atılır. Dini düşüncelerini tebliğ ettiği için başına bu olayların gelmesi Abdias'ın aklına aynı durumdan çarmıha gerilen Hz. İsa yı getirir. Bin seneden fazla bir zaman geçmiş olmasına karşın iyi ve kötünün savaşının devam ettiğinin anlatılması bakımından ilgi çekicidir. İnsanlar arasındaki anlayışların zamanla kolay değişmediği aynı tür olaylara aynı tür tepkilerin zaman aşımına uğramadığını göstermesi açısından önemlidir.

Cengizhana Küsen Bulut romanında, Cengizhan'ın yaşamı değerlendirilirken yazar onun yaptıklarını dinsel bir motif içerisinde değerlendirmesine değinir. Ona göre tanrı onun yaptıklarından haberdar ve onun yaptıklarını doğru olduğunu düşünür. Hatta Cengiz Han kendisinin Tanrının oğlu olduğunu düşünür. Başının üzerindeki bulut ise bunun en önemli kanıtıdır. Cengiz Hanın ülkesini demir yumrukla yönetmesi anlatılır.

“İşte bunun için, bütün ölümlüler gibi Cengiz Han da, insanlığı demir yumrukla yönetmesine yardım için yalnız Gök-Tanrıya yakarıyor, yalnız O'ndan yardım diliyor ve

O'na kurbanlar sunuyordu. O gezici bilgelerin de söyledikleri gibi, Evren'de, Ay altında birçok dünya varsa, 'Gök' bütün bunların tek elden yönetimini niçin Cengiz Han'a ve onun soyundan gelenlere vermesin? Yeryüzünde bunun için ondan daha yeteneklisi, daha lâyiğı var mıydı? Daha güçlüsü var mıydı? Zaman geçtikçe Büyük Han, Ulu Gök-Tengri'den, şimdiye kadar hiç kimsenin cesaret edemediğı bir şeyi istemeye hak buluyordu kendinde: Milletlere hükmetmek için sınırsız bir güç! Dünyanın bir tek efendisi olmalıydı, bu da ancak bütün ötekilere baş eğdiren, onlara egemenliğim kabul ettiren kişi olabilirdi! ".”(s.37)

Kassandra Damgası romanında uzay rahibi Filofey Roma papasına mektup yazar. Ona yazmasının nedeni ise onun doğum konusunda göstermiş olduğu hassasiyettir.Filofey'in dinsel düşüncesine örnekler verilir romanda;

“Bunun için de katoliklerin arkasından biz de kürtağın ilâhı düşüncelyi doğrudan ihlâl ettiğini hatırlatmak istiyoruz. Kürtağın, katletmekle eş değer bir şiddet olayı olduğu ve ayrıca on emrin ilki olan "Öldürme" emri, Kutsal Kitap'taki "Doğurun ve çoğalın!" buyurusu ile zıddiyet teşkil ettiği defalarca söylenmiştir.” (s.23)

Filofey , dünyaya sinyal gönderen Kassandra embriyolarının dünyaya gelmek istemeyişlerini dünyada işlenen günahlara bağlar. Embriyolar başlarına gelecekte haberdar olduklarından böylesine kirli bir dünyada yer almak istememektedirler.

“Kassandra embriyonlarının sinyallerini’ gözlerken onların istikbalini düşünüyor ve onlara acıyorum. Onların gönderdikleri bir bumerangdır; bu biziz. Sürekli işlediğimiz günahlar gittikçe artan tehlike sinyallerine dönüşmüştür. Bunun için de Kassandra embriyonlarının sesi olan bu sinyaller dünyada işitilmeli, bu çağruların manası ise anlayışla karşılanmalıdır.” (s.36)

Yazarın incelemiş olduğumuz eserleri kişi, kavram ve simge bakımından karşıt değerleriyle aşağıdaki gibi bir tabloda incelersek görürüz ki yazar olayları hep iyi-kötü çatışması üzerine kurmuştur. Savunduğı değerleri pozitif karakterler aracılığıyla

vermiş, karşıt değerleri ise oluşum nedenleri içerisinde vererek okuyucuda derin bir anlam dünyası oluşturulmuştur.

Aytmatov anlatılarında Dişi Kurdun Rüyalari romanından son romanına gelinceye dek aksiyon ögesinin egemen olduğunu görmekteyiz. Yazarın genel olarak ayrıntılara pek fazla girmeyişini daha çok olay ve çıkarımlar üzerinde durmasını “öğretici” kimliğine bağlayabiliriz. Ayrıca bu durumu birinci bölümdede belirttiğimiz gibi yaşanan coğrafya üzerinde kısa sürede büyük ve köklü değişimlerin yaşanmasına da bağlayabiliriz. Yani sürekli bir aksiyonun yaşandığı coğrafyada anlatıların ayrıntıdan ziyade aksiyona önem vermesi oldukça normaldir. Ezilen ve sömürülen insanların başta gelen dertlerinden biri yoksulluk ve açlıktır. Doğal olarak romanlardaki aksiyonun nedenini de bu durum oluşturmaktadır.

İncelemiş olduğumuz eserleri tematik güç ve karşıt değer bakımından incelediğimizde Aytmator’un aslında hep aynı sorunsala değindiğini görüyoruz.

Dişi Kurdun Rüyalari :

	ÜLKÜDEĞER (Tematik Güç)	KARŞIDEĞER (Karşıt Güç)
KİŞİ	ABDİAS, AKBAR, HZ.İSA, İNGA, BOSTON	BOSS, SAYGA AVCILARI, BAZARBAY, KOÇKORBAYEV, VALİ
KAVRAM	HÜRRİYET, SEVGİ, İÇTENLİK, FEDAKÂRLIK, İNANÇLI OLMAK, ÇALIŞKANLIK, MİLLİ KÜLTÜR, KADER, AŞK	ÖTEKİLEŞME, YALNIZLIK, METALAŞMA, KUŞATILMIŞLIK, YURTSUZLUK, İNANÇSIZLIK, TEMBELLİK, ÇIKARCILIK, YOZLAŞMA, LİNÇ
SİMGE	ISIK GÖL, GOLGOTHA TEPESİ, MAJUNKUM	İÇKİ, ŞEHİR(MOSKOVA), PARA, UYUŞTURUCU

Cengiz Hana Küsen Bulut :

	ÜLKÜDEĞER (Tematik Güç)	KARŞIDEĞER (Karşıt Güç)
KİŞİ	ABUTALİP KUTTUBAYEV, TOGULAN, ERDENE, ALTIN, BEYAZ BULUT	TANSIKBAYEV, CENGİZ HAN
KAVRAM	HÜRRİYET, SEVGİ, İLAHİ ADALET, TOPLUMSAL DEĞERLER, AİLE, DOĞUM, CESARET, BAŞKALDIRI	MANKURTLAŞMA, HIRS, METALAŞMA, ZULÜM, İŞKENCE, ÖLÜM, KORKU, İTAAT, ÖFKE, LİNÇ
SİMGE	SARI ÖZEK BOZKIRI, BORANLI İSTASYONU, BEYAZ, EV	ŞEHİR(MOSKOVA), İKTİDAR, PARA, HAPİSHANE

Kassandra Damgası :

	ÜLKÜDEĞER (Tematik Güç)	KARŞIDEĞER (Karşıt Güç)
KİŞİ	ROBERT BORK, FİLOFEY, ANTONİ YUNGER, CESSİ, RUNA LOPATİNA. ROMA PAPASI	ORDOK, VOLTER ŞERMET, KONYUHANOV
KAVRAM	KADER, İKSFERTLER, KASSANDRA EMBRİYOLARI, SİLAHSIZLANMA, BİLİM, AŞK	ATEİZM, SİYASET, YALNIZLIK, KÜRESEL SİLAHLANMA, GLOBALLEŞME, SİYASET, LİNÇ
SİMGE	UZAY, DENEY, HAPİSHANE, REJİM, BALİNALAR, OKYANUS	MOSKOVA, AMERİKA, DİKTATÖRLÜK,

Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin :

	ÜLKÜDEĞER (Tematik Güç)	KARŞIDEĞER (Karşıt Güç)
KİŞİ	ARSEN SAMANÇİN, KAR PARSI JABAARS VE EFSANE OLAN EBEDİ GELİN, ELES	AYDANA, ERSEN KURÇAL, ARAP TURİSTLER, TAŞAFGAN,
KAVRAM	SEVGİ, VUSLAT, FEDAKÂRLIK, İNANÇLI OLMAK, ÇALIŞKANLIK, MİLLİ KÜLTÜR, KADER, AŞK, OPERA, ÖLDÜRMEK	FİTNE, İHTİRAS, PARA, GÜÇ, HASRET, KÜRESELLİK, ÖTEKİLEŞME, YALNIZLIK, YOZLAŞMA, KUŞATILMIŞLIK, POPÜLER MÜZİK, ÖLDÜRMEK
SİMGE	ISIK GÖL, ÜZENGİLİ DAĞLARI, KÖY, MOLOTAŞ MAĞARASI,	MOSKOVA, PARS, TREN,

Aytmatov'un incelemiş olduğumuz romanlarında satır aralarına serpiştirilmiş milli unsurları görmekteyiz. Romanlarında Realist bir hava hakimken milli konularda romantik bir söyleyişi görmekteyiz.

“Cengiz Aytmatov, Çağdaş Türk edebiyatının yetiştirdiği en güçlü romancılardan birisidir. Türk mitolojisinden ve tarihinden aldığı değerler sistemini roman türünün anlatım imkânlarıyla birleştirerek sunar. Romancı olarak belirli bir perspektifi vardır. Türk tarihinin simgelerini zamanın ruhuyla birleştirerek milli romantik duyuş tarzını romantik bir kanaldan akıtmaya çalışır. Böylece Türk tarih felsefesini sanatın diliyle cazibe merkezi haline getirir. Onun eserlerinde Türk sanatı ve Türk tarihi koşut bir biçimde günümüz insanının bilinç arklarında büyük bir coşkuyla akarak Türk insanın geleceğini oluşturma yolunda milli ve evrensel görüntülere ulaşır. “O, Türk felsefesini sanatın diliyle cazibe merkezi haline getirir. Böylece tarihin kaba gerçekçiliği yerini sürekli olarak insanı kendisine doğru çeken sanatın cazibesine bırakır. Cengiz Aytmatov’un eserlerinde Türk mitolojisi, insanı bir din gibi kuşatır. Yazarın, yirminci yüzyılın büyük boşluklarını sanat aracılığıyla doldurmak niyetinde olduğunu anlarız. Onun romanları aracılığıyla mazimiz ve günümüzle yüzleşme

imkânını buluruz. Geleceğe dair tasarılarımız bir zevk halesine dönüşerek romanın dünyasındaki yerini alır.” (Özcan, 2006)

Cengiz Aytmatov’un İncelemiş olduğumuz eserlerinde yansıttığı kişi, toplum ve tabiat gerçeklerinin, sade bir biçimde ancak oldukça etkileyici bir biçimde işlenmesi dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cengiz Aytmatov anlattıklarını, yaşadığı dönemin baskıcı politikasından dolayı, Kırgız-Türk kimliğini koruyarak, sözlü edebiyat geleneğinden seçtiği efsâne, ağıt, mâni, türkü, destanlar ve çeşitli tabiat unsurları aracılığıbelli bir kapalılık içerisinde verir. Bu nedenle yazarın eserlerinde sembolik ifadeler oldukça fazladır.

Aytmatov bir söyleşisinde şöyle söyler :

"Toplumla edebiyat arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Edebiyat, toplumun aynası olduğu gibi, her toplum da kendi edebiyatını yaratır. Bir Kırgız edebiyatçısı olarak, benim eserlerim Kırgız toplumunu, Kırgız tarihinin ve kültürünün gelişimini yansıtır. Çünkü biraz Önce dediğim gibi gerçekçi olma ilkesine sıkı sıkıya bağlıyım. Yine edebiyatla, bir toplumun politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel tüm gelişmelerinin yansıtılması gerektiğine inanıyor ve bunu yapmaya çalışıyorum. Nitekim bu yolla, en başarılı edebiyat örneklerine tanık oldu dünyamız: İşte Tolstoy, işte Nazım Hikmet, işte Neruda. Asla kendimi bunların yerine koymuyorum ama Kırgız toplumunu yansıttığıma inanıyorum.” (Oral, 1975:3)

Cengiz Aytmatov, eserlerinde, toplumu bir bütün olarak ele alır. İzlediği sosyalist gerçekçilik akımının da etkisiyle halkının politik, sosyo-kültürel, ekonomik, tarihsel ve çevresel unsurlarını ayrı ayrı değil de bir arada düşünür ve yazar.

Aytmatov’un romancılığında kaynak; Kişiler, yaşanan gerçek olaylar, zaman ve mekân. Her biri bir dönem insanının yaşam serüveninin çarpıcı izlerini taşır. Toplum gerçekliği ile insan-tabiat gerçekliğini bütünsellik içinde verir.

Yazar, eserlerinde çelişki ve çatışmaları sergileyerek okuyucuya mesajlar verir,

onların soru sormasını düşünmesini ister.

Olayların nedeni ekonomik ve toplumsal yapıdaki bozuklukların doğurduğu sonuçlardır. Aytmatov, sadece olay anlatıcısı değildir. Olaylar, bir sorunu yansıtmada, kişi-toplum gerçekliğini sergilemede “neden”dir “araç”tır. Önemli olan sorunların anlatılması, çözümler için mesajlar verilmesidir.

Aytmatov’un eserlerinde olay örgüsü, yaşanmış olanların yeniden tasarlanması ve anıya dönüşmüş biçimleriyle düzenlenir. Eserlerinde geçmişte yaşanmış olaylara dönüşler vardır.

Eserlerinde verdiği mesajlarla her türlü sömürüye ve buna bağlı olarak manevî değerlerin yok edilmesine engel olmaya çalışır. İnsanlara olduğu kadar hayvanlara ve çevreye karşı uygulanan kötü muamelelere, tabiatın kirletilmesine karşı çıkar. Yazar, sanat anlayışına bağlı olarak bütün bu yaşanan gerçekleri, tabiat koşulları içerisinde verir.

Fransız yazar Louis Aragon, sosyalist gerçekçilik konusunda şunları belirtmiştir:

“Toplumcu gerçekçilik, kendi başına bir erek değildir, bu, sanatımızın olanca gücüyle, nefesi yettiğince katıldığı, okuyucularla, bütün öteki insanlarla paylaştığımız bir ereğe ulaşmanın yöntemidir... Toplumsal gerçekçilikte; halkın çektiği sıkıntılar, sefalet, içinde yaşanan hayatın korkunç sahneleri dile getirilir... Toplumcu gerçekçilik, kapitalist bir ülkede bile mümkündür; yeter ki yazar, ezilen sınıflardan yana çıksın, kendi ulusunu tarihsel ve bilimsel açılarından tanıyarak gerçekçi bir sanatı uygulayabilsin... Güdümlü ya da daha doğrusu barajlı bir gerçeklikten söz edildi mi, baraj lamayı gerektiren bir estetik düşüncesi bile sözü edilen gerçekçiliğe dogmatik bir karakter vermekten geri kalmaz. Buna da hem nazari, hem de pratik bakımından karşıyım. Benim anladığım toplumcu gerçekçilik, bir rutin sosyalizmi olamaz. Sosyalizmin kendisi gibi deneysel karakterini sürdürmesi, daima kendini aşacak bir sanat olması, formüllerden, reçetelerden vazgeçmesi gerekir, ister resim, ister yazı konusunda olsun, sanat da sosyalizm gibi her zaman elde edileni tekrar gözden

geçirmek, hareket, oluşum demektir.” (Karaalioğlu, 1980:125).

Aytmatov eserlerinde gördük ki rejimi, hayatı sorgulayıcı bir tutum sergilemektedir.

Anlattığı eser kişileri aracılığıyla, tarlalardaki kolhoz sistemini ve halkın yaşamını, gözler önüne serer. Buna örnek olarak Aytmatov’un yönetici emekçi ilişkilerini, en açık biçimde anlattığı “ Dişi Kurdun Rüyalari” adlı romanını gösterebiliriz.

Aytmatov, toplumsal yapıyı sorgularken aile mefhumu üzerinde durur. Ona göre toplumdaki sorunların temelinde aile ve çocuk ilişkileri yatmaktadır. Bireyi suça iten en önemli faktör dağılmış aile yapısıdır. Cengiz Han’ın acımasılığının altında yatan en önemli faktör olarak geçmişinde yaşadığı kötü olaylardır.

Aytmatov’un eserlerinde insanların hayat kavgaları, mücadeleleri de toplumsal boyutlarda irdelenmiştir. Bozkır toprakları üzerinde köylüler, kendi, küçük ve dar dünyalarında, bir başlarına çırpınıp durmaktadırlar. Kırgızistan’da, toprak reformu yeni yapılmaktadır, sanayileşme ise henüz gerçekleşmemiştir. Yazar, az gelişmiş ülkede Kırgız topraklarında, köylülerin kahırlı hayatlarını yansıtır. Eserlerinde, belirli bir tarihsel dönemi sosyal gerçekliğiyle ele aldığı ve insanları, gerçeğe uygun olarak gösterdiği için güçlü ve kalıcıdır.

Somut insan çatışmalarını anlatır. Bu çatışmalar içinde kişiler serpilip gelişir. Ruhsal çözümler yapar.

Aytmatov’un anlatılarında gördük ki şartlar ne kadar zor olursa olsun, savaş, yokluk, ölümler, zorlamalar, diktatörler olumsuz olan her şeyin karşısında tek gerçek vardır o da aşktır. Hayatta paylaştıkları en önemli duygu anlattığımız savaş ortamına ve tüm olumsuz şartlara rağmen yaşayan, ne toprakların ne de tüfeklerin öldüremediği aşktır; çünkü aşk, her zaman her yerde, her şartta vardır.

Aytmatov'un eserlerinden çıkarttığımız sonuca göre kötü, dışlanan bir olgu değil, iyinin yanında yer alan ve her zaman yer alacak olan, doğal bir olaydır. Hayatta, daima, iyi, mutluluk verici, huzur dolu olaylar yoktur. Bunların yanı sıra, kötü olaylar da yaşanabilir. İnsan, böyle olaylarla karşılaştığında şaşırmmamalıdır. Çünkü, hiçbir zaman, düz bir mutluluk çizgisi yoktur, inişler, çıkışlar ve eğriler vardır. Aytmatov'un kötü, çirkin olayları da anlatması ve düşünmesi, onun gerçekçilik anlayışıyla ilgilidir. Aytmatov, insana acı veren ve engel olan olaylardan başka, tabiattaki güzelliklere karşı bir tezat teşkil eden kötü olayları da anlattığını görüyoruz. (Erbay, 2002)

Aytmatov eserlerinde halk ürünlerini kullanmasını şöyle açıklıyor:

"Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törenlerini kaynak alarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin hayatını ve geleneklerini anlatıyorum. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varamazsınız. Edebiyatın, milli hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar ufkunu milli olanın ötesine doğru genişletmek 'evrensel' olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır." (Ayvazoğlu, 1992)

Yazar hemen hemen bütün eserlerinde mekân olarak Kazak-Kırgızların yaşadığı Orta-Asya'yı kullanmıştır.

"Bir milletin kültür değerlerinin araştırılmasında sözlü kaynakların yanı sıra yazılı metinler de bizlere önemli veriler sunmaktadır. Özellikle hikâye ve roman gibi kurmaca metinlerde sözlü kültürün etkisi ve geleneğin izleri çokça görülmektedir. Bir yazılı anlatıda topluma ait kültürel değerlerin kullanımı oranı; yazarının içinden çıktığı toplumla ve o toplumun geleneksel değerleriyle ne ölçüde barışık ve kaynaşık olduğunun da bir göstergesidir." (Şişman, 2007: 1965).

Her yazar, eserini ortaya koyarken geçmişin kültür hazinesinden yararlanır. Geçmiş olduğu gibi değil, dönüştürerek ya da günümüze mayalayarak modern bir tarzda okuruna sunar. Geleceği geçmişle inşa eden sanatçı, eserini milli kültüründen

hareketle evrensel boyuta taşır. Aytmatov incelediğimiz eserlerin hepsinde bu özelliği yansıtmıştır.

Aytmatov, kendisiyle yapılan bir röportajda, eserlerine “*geleneksel kültür unsurlarını*” işleminin sebeplerini şöyle açıklamaktadır: “*Her yazar bir milletin çocuğudur ve o milletin hayatını anlatmak, eserlerini kendi milli gelenek ve törelerini kaynak olarak zenginleştirmek zorundadır. Benim yaptığım önce bu, yani kendi milletimin hayatını ve geleneklerini anlatıyorum. Fakat orada kaldığınız takdirde bir yere varmazsınız. Edebiyatın milli hayatı ve gelenekleri anlatmanın ötesinde de hedefleri vardır. Yazar, ufkunu ‘milli’ olanın ötesine doğru genişletmek, ‘evrensel’ olana ulaşmak için gayret göstermek durumundadır. İyi bir yazar ‘tipik insan’ ortaya koyma ustalığına erişen yazardır.*” (Kolcu, 1997: 37).

Dişi Kurdun Rüyalari romanında yer alan söylenceler, Cengiz Han’a Küsen Bulut Romanındaki efsanevi olaylar ve halk kültürüne dayalı unsurları romanlarında sıkça görmemiz onun şu sözleriyle paralellik göstermektedir: “*Birçok masalları, halk efsanelerini, mitleri en iyi bilen insanlar vardır. Onlar, olayların küçük detaylarından hareketle hayatı bütün yönleriyle anlatabilirler. Fakat yazar için bunun gibi hususlarda kendini sınırlaması söz konusu olamaz. Ona zamanın şartlarına uygun hazırlık, yani şimdiki düzeyde ilim ve dünya kültürünün bugünkü tecrübesi lazımdır. Bu, ona dayanarak olur. Buna dayanmadan yazar yerel meseleleri gerekli düzeye çıkaramaz. Mit, ressam için çiğ malzemedir. Onu kendi sanatında ustalıkla kullanabilmesi lazım.*” (Akmataliyev, 1998: 100).

Edebiyat ile toplum arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki genel olarak iki boyutlu olarak ele alınabilir. Birincisi edebiyatın toplumsal temayı içermesi veya toplumu yansıtması, ikincisi ise edebiyatın toplum veya bireyler üzerinde yarattığı etkidir. Ancak edebiyatın toplumsal temayı ne düzeyde gerçeksellik boyutuyla içerdiği bir tartışma konusudur. Çünkü kimileri, edebiyatı topluma ve çağına tutulan ayna olarak tanımlama eğiliminde iken kimileri de edebiyatın bir kurgusal inşa biçimi olduğunu ileri sürmektedir. Ayna imgesi yaklaşımının ilk savunucularının Fransız filozof Louis de Bonald olduğu ileri sürülmektedir. Bonald, herhangi bir ülkenin edebiyatı üzerinden o

milletin toplumsal yapısının anlaşılabilirliğini iddia etmiştir. Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserleri kesinlikle bu yöndedir. Birinci bölümde bahsettiğimiz siyasi gelişmeler toplum yapısında da bir takım değişimler meydana getirmiştir. Her değişim Aytmatov romanlarında nakış nakış işlenmiştir.

Toplumsal değişimin toplumsal alandaki yansımalarını değişik alanlar üzerinden izlemek veya saptamak mümkündür. Diğer bir ifade ile gerçekleşen değişim, kurumsal ve örgütsel yapıdaki dönüşüm üzerinden çözümlenebileceği gibi bireysel alana yansıyan ilişkiler üzerinden de çözümlenebilir.

Toplumsal değişim kavramı son yüzyılda üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Özellikle, sanayileşme ve buna bağlı olarak da kentleşmenin artmasıyla birey ve toplum hayatında meydana gelen değişim ve problemler, bu konunun araştırmacılar tarafından derinliğine ve ciddi biçimde çalışılan bir konu haline gelmesini sağlamıştır. Toplumsal değişimi Ginsberg (1956), toplumsal yapıdaki değişim, yani toplumun büyüklüğünde, parçaları arasındaki kompozisyon ya da dengede veya örgütlenme şeklinde meydana gelen değişimler olarak, Berelson ve Steiner (1964) ailenin örgütlenişindeki, hayat kazanma yollarındaki, dinsel davranışlarındaki, insanlar tarafından benimsenen değerlerdeki ve kullanılan teknolojiadaki değişimleri olarak (Akt. Kongar, 1981), Rocher (1968) ise toplumsal hayatın işleyişini ya da yapısını geçici, iğreti ve yüzeysel olmayacak biçimde etkileyen ve tarihin akışını değiştiren, dönemdeki gözlenebilir her dönüşümü içine alan bir süreç olarak (Doğan, 2007) tanımlamıştır. Turhan'ın kültür değişimi olarak adlandırdığı kavram, sosyologlar arasında farklı şekillerde ele alınmaktadır ve toplumsal değişim ile kültür değişiminin farklı şeyler olduğunu ya da benzer kavramlar olduğunu ileri sürenler mevcuttur. Toplumsal değişim, toplumsal yapıda ve toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişimlerdir. Kültür değişimi ise, toplumun kültürel yapısındaki değişimleri yansıtır. Örneğin, gelişmiş ülkelerdeki doğurganlık oranlarının azalması, insanlara sağlanan eğitim imkânlarının yükseltilmesi toplumsal değişim olarak açıklanmaktadır. Yeni keşifler ve makinenin tarımda kullanılması ise kültür değişimine olarak gösterilmektedir. Ancak bu iki ayırım da tartışmasız değildir. Çünkü toplumsal şartlarla kültürel normlar adeta iç içe bulunur. Bunların ikisi birlikte toplumsal değişimi etkileyebilir. Bu nedenle bu iki kavram bazen birbirinin yerine kullanıldığı gibi, bazen

de ikisi beraber (soyo-kültürel değişme) kullanılabilir. Çünkü toplumsal ve kültürel değişmeler iç içedir, biri diğerini etkileyebilir (Çalık, 2006). Bu açıklamalar ışığında, bu çalışmada daha çok toplumsal değişme kavramının kullanılmasının yerinde olacağı düşünölmüştür.

Kuşkusuz toplumsal değişmeyi etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler şu başlıklar altında özetlenebilir (Tezcan, 1997; Doğan, 2007; Gökçe, 2009): “Bilim ve teknolojideki gelişmeler, kentleşme, demografik değişmeler, aile yaşamındaki değişmeler, ekonomik yapı, doğal çevre, siyasal yapı, eğitim, demokratik gelişmeler, değerler, ideolojiler ve insanlar arası mücadele ve çekişmelerdir. Bunlara medya, iletişim ve sanat alanlarında meydana gelen değişme ve gelişmeleri de eklemek gerekir. Bu faktörlerin her biri toplumsal değişme üzerinde, içinde bulunulan zamana, toplumsal koşullara ve etkiye maruz kalacak toplumsal öğelerin mahiyetine göre daha güçlü veya daha zayıf biçimde etkili olmaktadır.

Sanayi devrimine kadar, insanlık tarım toplumu olarak varlığını sürdürmüştür. Bu dönemde insanoğlunun kullandığı araçlardan, yaşam tarzına kadar pek çok öge yüzyıllar boyunca küçük değişimler göstererek sonraki nesle aktarılmıştır. Tarım çağını sona erdiren sanayi devrimi ise toplumların ekonomik, teknolojik ve bilimsel alanlarda olduğu kadar, sosyal ve siyasal alanlarda da çeşitli değişim ve dönüşümler yaşamasına neden olmuştur. Buhar makinesinin icadıyla birlikte, başta İngiltere olmak üzere Batı Avrupa ve ABD hızlı bir sanayileşme sürecine girmiş, özellikle fen bilimlerinde deneysel çalışmaların ve bilimsel araştırmaların hızlı bir ivme kazanmasıyla adeta patent patlaması yaşanmıştır. Kuşkusuz sanayi devrimi beraberinde sanayi toplumunu doğurmuştur. Hızlı sanayileşme ile kırsal kesimlerde yaşayan milyonlarca insan fabrikaların bulunduğu sanayi bölgelerine göç ederek hızlı bir kentleşmeye yol açmış, bu durum toplumlara ekonomik ve sosyal yönden çeşitli getiriler sağlarken, aynı zamanda toplumların sosyal ve kültürel yaşamlarından da pek çok şeyi götürmüş ya da deforme etmiştir.

Özdemir (2007) bu dönemin değerlendirmesini şu şekilde yapmaktadır:

“Yeni bir yüzyıla yeni bir bin yıla giren insanlığın, geride bıraktığı son 200 yıl

büyük çapta değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı yıllar olmuştur. 18. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın başlarına kadar batı dünyasında teknolojik gelişmeye bağlı olarak toplumsal düzende görülen dalgalanmalar, batı dışı toplumları da etkisi altına almıştır. Sanayi devrimi olarak adlandırılan bu dönemde buhar gücü ve makineleşme, tekstil, demiryolları ve buna benzer alanlarda oluşturulan yeni endüstriler, yüz yıla yakın bir süre içinde tarım toplumlarını kentsel sanayi toplumlarına dönüştürmüş, o güne kadar oluşmuş ve kırsal yaşamı belirleyen tüm toplumsal normlar, alışkanlıklar ve gelenekler; fabrikaların ve kentin ritmi karşısında eriyip gitmiştir”

Ülkemizde sosyal psikolojinin kurucularından Mümtaz Turhan toplumsal değişmeyi kültür değişmesi bağlamında ele almış ve oldukça kapsamlı bir tanımla çerçevesini çizmiştir. Turhan, Malinowski'den aktararak kültür değişmesini şu şekilde ifade etmiştir (Turhan, 1997): *“Kültür değişmesi, bir cemiyetin mevcut düzenini yani sosyal, maddi ve manevi medeniyetini bir tipten başka bir tipe dönüştüren bir süreçtir. Böylece kültür değişmesi, bir toplumun siyasi yapısında, idari kurumlarında ve toprağa yerleşme ve iskân tarzında, inanç ve kanaatlerinde, bilgi sisteminde, eğitim biçimlerinde, kanunlarında, maddi araçlarında, bunların kullanılmasında, toplumsal ekonominin dayandığı tüketim maddelerinin kullanımında az çok gerçekleşen değişim ve dönüşümleri içerir. En geniş manasıyla kültür değişmesi, insan medeniyetinin/kültürünün sürekli bir faktörüdür ve her yerde ve her zaman meydana gelmektedir”*.

Bütün toplumların sürekli değişim içinde olduğu görülmektedir. Her toplumda sürekli olarak bir dinamizm, bir değişme görülür. Bu bir anlamda evrensel ve kaçınılmaz bir durumdur. Değişme sürecinde olan bir toplumun, toplumsal değişmenin doğal bir sonucu olarak sosyal, ekonomik ve politik yapısı, kültürü, sosyal örgütleri ve kurumları, toplumsal davranış örnekleri, toplumsal sistemler ve kurallar sürekli biçimde değişme sürecindedir. Ancak bu değişme her alanda ve her zaman açık ve kesin olmadığı gibi, hız bakımından da her dönemde aynı değildir. Bununla birlikte değişme hiçbir yönü ifade etmeyen bir kavramdır. Yani, toplumsal değişme ilerleme kadar gerileme biçiminde de kendini gösterebilir (Öztürk, 1974; Tezcan, 1997). Toplumsal gruplar arasında değişme bakımından farklar olabileceği gibi, aynı kültürün çeşitli devirleri ve kısımları arasında da farklar vardır.

Antropologlara göre, ne kadar ilkel olursa olsun hiçbir toplum veya kültür dönüşüme ait bu değişme sürecinden ayrı tutulamaz (Turhan, 1997).

Comte'a göre toplumsal değişme neden sonuç ilişkisi içinde birbirini izleyen üç aşamadan ortaya çıkar. Bu üç aşama bir evrim çizgisi içinde birbirini takip eder ve toplum adı verilen organizmanın daha ileriye ve daha iyiye doğru gelişmesi biçiminde olur. Comte insanlığın pozitivist aşamaya ulaştığında en iyiyi ve en doğruyu bulacağı düşüncesindedir. İnsanlığın evriminin bu üç aşaması zorunlu olarak birbirini izler. Aynen bireylerin ve bilimsel anlayışın gelişiminde olduğu gibi toplumlar da teolojik ve metafizik aşamalardan geçerek pozitif aşamaya ulaşırlar. Comte'a göre bu üç aşama arasında tam bir neden sonuç ilişkisi vardır. Her aşama kendinden önce gelen aşamanın zorunlu bir sonucu olduğu gibi kendinden sonraki aşamanın da hazırlayıcısıdır. Böylece Comte'un toplumsal değişme görüşü pozitivist, organizmacı ve evrimci özelliklerine ek olarak determinist olma yanıyla da dikkati çekmektedir (Kinloch, 1977:73)

Sosyoloji biliminin kurucuları arasında yer alan ve pozitivist paradigmanın önemli temsilcilerinden biri olan Durkheim'ın kuramının temelinde toplumda hakim olan iş bölümünün niteliğine göre, mekanik dayanışmanın olduğu toplum ve organik dayanışmanın olduğu toplum ayrımı vardır. Pozitivist paradigmaya mensup bütün kuramcılarda olduğu gibi Durkheim'ın kuramı da bir genel kuram olma iddiasındadır. Ona göre bütün toplumlar mekanik dayanışma aşamasından geçerek organik dayanışma aşamasına ulaşırlar ve doğru olan da bu süreci takip etmeleridir. Dayanışma insanlar birbirlerine benzeştikleri oranda artar. Bu tür dayanışma insanlar bireysel kimliklerini kaybedip kolektif varlığın bir parçası oldukları zaman söz konusudur. Durkheim bu dayanışma türüne mekanik dayanışma adını vermiştir (Kongar, 1981:102).

Çatışmacı ekolün en önde gelen düşünürü olan Marx, toplumsal ilişkileri büyük ölçüde ekonomik ilişkilerin/üretim biçiminin belirlediğini söyleyerek, pozitivist paradigmanın temel şartlarından biri olan indirgemeciliğin, ekonomik indirgemecilik tarzında, tipik örneklerinden birini vermiştir. Pozitivist paradigmanın bir diğer temel sayılısı determinizm ilkesinin de Marx'ın toplumsal değişme kuramına damgasını vurduğunu görüyoruz. Ona göre bütün toplumlar feodal ve kapitalist aşamalardan geçerek zorunlu olarak sosyalist aşamaya ulaşacaklardır.

Marksizm’de değişme üretim biçimine ve toplumdaki sınıflar arası dinamiğe bağlıdır. Her toplumda belli üretici güçler ve bir üretim biçimi vardır.

İnsan ve onun yaptığı iş üretim güçlerini oluşturur. Bu üretim güçleri üretim ilişkilerini düzenler. Hepsi birden feodal, kapitalist, sosyalist aşamalar şeklinde üretim biçimlerini meydana getirirler. Toplumun sosyal, siyasal ve manevi süreçleri de üretim biçimleri tarafından şekillendirilir. Toplumun gelişmesi sonucunda toplumdaki üretim güçleri mevcut üretim ilişkileri ile uyumsuzluğa düşer. Üretim araçlarının gelişmesi sonucunda üretici güçler öyle bir aşama meydana getirirler ki, bu aşama mevcut üretim ilişkileri çerçevesinde artık toplumda huzursuzluğa yol açar. Böylece üretim biçimi de değişmeye zorlanır ve toplumsal devrim meydana gelir (Kongar, 1981:131).

Marx’ın sosyolojisi bir sınıf kavgası sosyolojisidir. İnsanlık tarihi bizim adına toplumsal sınıflar dediğimiz, ezenlerle ezilenler arasındaki uyumsuzluğı içeren, ikili niteliğe sahip insan gruplarının kavgası ile belirlenir. Ona göre çağdaş toplum uyumsuz bir toplumdur ve sınıflar kapitalizmin ve tarihin başlıca aktörleridir. Sınıf kavgası tarihin başlıca hareket ettirici gücüdür ve tarihin sonunu ve çatışmasız bir toplumun ortaya çıkışını getirecek bir devrime götürür (Aron, 1989:109-136). Marx’ın sosyalist aşamaya geçiş için devrimsel bir değişikliğin gerekliliğini bütün toplumlar için zorunlu gören düşüncesi, pozitivist paradigmanın ontolojik sayıtlılarından biri olan bireyin dışında ve üstünde genel işleyiş yasaları olduğu şeklindeki sayıtlıyla paralellik göstermektedir.

Sovyet Rusya’nın çöküşe gidiş ve kurumlarının tasfiyesi, ikinci dünya savaşı, rejimi ayakta tutma mücadelesi, gerçekleşen yenileşme hareketleri ve değişiklikler ile birlikte hızlanan “batı” etkisi gerek Rus gerekse Kırgız toplumu üzerinde ciddi dönüşümler yaratmıştır. Genel olarak Aytmatov’un incelemiş olduğumuz eserleri, yukarıda belirtilen gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan toplumsal değerler alanında köklü değişmeleri (ahlaki kaygısızlık, aile kurumunun çözülüşü, pozitivist ve materyalist eksenli ideolojik arayışların yoğunlaşması, güven bunalımı, kültürel dokunun zedelenmesi, üst sınıfın yabancılaşması, sınıflar arası mesafenin açılması) resmetmektedir. Kimlik arayışları ve bununla ilintili olarak kimlik krizleri de, toplumsal değişmelerin toplumsal yapı ve kurumları radikal bir şekilde dönüştürdüğü

dönemlerde veya koşullarda daha yoğunluk kazandığını söylemek mümkündür. Özellikle “Dişi Kurdun Rüyalari” romanının yazıldığı dönemle, Rusya’nın rejimi ayakta tutmak adına bir takım çabaları gösterdiği ve Kırgız toplumunun bu gelişmelerden dolayı yeni bir döneme yönlendirildiği dönem ile kesişmektedir. Bu dönem romana, geleneksel yapının eleştirisi ve modern yaşama duyulan ilgi çerçevesinde batılılaşma veya batı-doğu çekişmesi biçiminde yansımıştır. Bu durumu “Kassandra Damgasında” daha net görmeye başlıyoruz ancak en çok hissettiğimiz roman ise çöküşün gerçekleştiği “Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin” romanıdır.

Yazarın incelemiş olduğumuz eserlerinde özellikle dağılma dönemine yakın zamanlarda kahramanlarda bir kimlik arayışı durumu söz konusudur. Dişi Kurdun Rüyalari’nda Boston, Kassandra Damgasında Filofey, Ebedi Gelin de ise Arsen bu arayışın temsilcileridirler.

Eserlerde gördüğümüz değişim sadece Moskova da değil tüm Rus coğrafyasında kendisini hissettirir. Ancak değişimin özellikle alt kültürleri nasıl etkilediği yazar tarafından resmedilir. Bu yüzden özellikle coğrafya olarak ıssık göl, majunkum gibi Kırgızların yaşadığı yerler seçilmiştir.

Aytmatov’un incelemiş olduğumuz romanlarında sosyal değişimlerden doğan bunalımlarının yanısıra, kültürel değişim ile birlikte bir arayış serüvenini de konu edinmektedir. Kimlik bunalımlarının kökeninde yatan asıl gerçek ise geçmişteki yaşam şartlarına duyulan özlemdir. Yeni nesildeki değişimin nedeni ise bozulmuş rejimin oluşturduğu iticilik, değişen dünyayı eski bakış açısıyla okumak istemeyiş veya gelişmeleri geçmişteki algıyla okuma güçlüğü, bireylerdeki farklı olma eğilimi ve arayışı, yeni yaşam tarzlarının ve anlayışlarının çekiciliği, farkındalık, toplumdaki kopma isteği veya bireyselleşme gibi etkenlerin olduğunu söylemek mümkündür. Değişim süreci ile birlikte ortaya çıkan krizler ilkin bireysel krizler olarak kendisini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de romanlardaki toplumsal kriz veya arayış, bireysel kriz olarak kurgulanmıştır.

Şüphesizki toplumu ve romancıyı bir birinden ayrı düşünmek olanaksızdır. Yazar yaşadığı toplumun bir parçasıdır. Yazar da gerek zihinsel, gerekse ruhsal ve

gerekse sosyal olarak sonuçta bir toplumsal yapı etrafında sosyalleşmekte ve şekillenmektedir. Dolayısıyla hiçbir yazar kendi yaşam gerçekliği dışında bir edebiyat ürününü ortaya koyabilecek durumda değildir. Her romanın, şiirin veya her hangi bir edebiyat türünün kendi ulusunun veya toplumunun değerlerini yansıtması da bu yüzdendir. Bu da, yazarın ayı şekilde bir toplumsal inşa olduğunu göstermektedir. Çünkü yazar, ürettiği eserde kendi geçmiş yaşamının izlerini ve yaşadığı dönemin atmosferini, koşullarını yansıtmaktadır. Bu nedenle edebi metinler; içinde üretildiği, kurgulandığı toplumsal iklim ve yapısından bağımsız olarak ortaya çıkmaz. Özellikle Cengiz AYTMATOV'un eserleri bu saptamayı daha fazla hak etmektedir. Çünkü onun romanlarında, yaşadığı dönemin koşulları ve bu koşulların yazarın entelektüel ve sosyal dünyasında yarattığı değişimi çok belirgin bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Diğer bir deyişle Aytmatov'un eserleri sosyolojik bir değer taşıması açısından son derece büyük bir önem arz etmektedir.

Yazarın incelediğimiz eserlerinde toplum ve bireye bakışında genel olarak bir değişim görülmez. Ancak toplum ve bireyde önemli değişimler görülür. Birey yaşadığı toplumun bir parçası ve sosyal şartlardan en çok etkilenendir. Devir ve birey arasında sıkı bir ilişki vardır. Devir değişir bireyde değişim gösterir. Cengiz Han romanında Romanın baş kahramanı Abutalip Kuttubayev'in yaşadığı dönemdeki toplum yapısı ve bireyin rolü,bireyin var olma mücadelesi ile döneminden yüz yıllar önce yaşayan Cengiz Han iktidarının ve tebasının algıları arasındaki paralellikler bir mesaj etrafında okuyucuya verilmek isteniyor. Yüz yılların geçmesi toplum iktidar ilişkilerindeki paralellikler gözler önüne seriliyor. Yani gelişim, farklı tepkiler beklenirken insanın düzen karşısındaki tavrı değişmiyor.

Cengiz Aytmatov'un İncelemiş olduğumuz eserlerinde yansıttığı kişi, toplum ve birey gerçeklerinin, sade bir biçimde ancak oldukça etkileyici bir biçimde işlemesi dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman içerisinde yer alan olaylarda Sovyet rejiminin görmediği ya da görmek istemediği tipler romanın içerisinde yer almaktadır. Bu yönüyle baktığımızda yazar, eserini gerçekçi bir anlayışla yazar.

Yazar Dişi Kurdun Rüyaları ve Cengiz Han'a Küsen Bulut romanlarında toplum ve bireye rejimin etkileri üzerinden eleştirel bakarken, Kassandra Damgası ve Ebedi Gelinde insanın karşısındaki en büyük etken olarak küreselleşme ve beraberinde getirdiği sorunsallar olarak yaklaşmaktadır. Toplumun sorunu değişim göstermektedir. Rusya değişir, Kırgız coğrafyası değişir ve yazarın toplum ve bireye bakışı değişir.

“Küresellik dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamaktadır ve küreselleşme bu doğrultuda, “bir bütün olarak dünyanın somut yapılaşması” şeklinde, yani “dünya”nın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin küresel düzeyde yayılması ekseninde tarif edilmiştir. Küreselleşmenin herhalde en öz tanımı, “coğrafyanın toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” şeklinde yapılabilir. (Marshall, 1999: 449).

Bu durumu Kassandra Damgası ve Ebedi Gelin romanlarında görmekteyiz. Toplum küreselleşme ile birlikte değişime başlar ve kendisine sunulan yaşam içerisinde çırpınır. Kassandra Damgasında rejimin küreselleşmeye karşı İksfert adı verilen rejim muhafızı yetiştirme çabasını görmekteyiz. Sovyet yönetiminin böyle bir çalışma yapmasının nedeni değişen dünya düzeninde, rejimin değişen nesile cevap verememesi ve rejimin tehlikeye girmiş olmasıdır. Bu nedenle yönetim rejim muhafızı bir nesil yetiştirme planı içerisine girmiştir.

“Böylesi şimdiye kadar hiç görülmemişti. Sen ise, koşarak doğanın yolunu kesen bir haydut gibi, bu işe temas etmiştin. “İksfertler’in yani anonim ebeveynlerden anonim insanların yetiştirilmesi şenin gizli laboratuvarının esas görevi idi.

“İksfert” terimi senin buluşun değildi, onu her türlü harf kısaltmasını seven parti hamileri düşünmüştü. Az sonra bu terim bir tür devrim parolasına dönüşmüştü. Çünkü laboratuvarında yetiştirilecek iksfertler yeni bir insan tipi, geleceğin ideoloji şövalyesi olacaklardı. İksfertler. XXI. yüzyılın fedakâr devrimcileri olacaktı. Asıl amaç da buydu. Partinin üst yönetimi can çekişen dünya komünist ideolojisini canlandırma ve berpa etme yolunu bunda görüyordu. Kısa sürede kulağının “iksfert” terimi- ne, ruhunun ise yaptığın deneylere alıştığını itiraf etmelisin. Sonunda yaptığın araştırmanın yalnız bir

bilim olduğuna, sonuçların seni ilgilendirmediğine kendini inandı- rabilmıştin.Dur! Acele etme. Burada her şeyi açığa kavuşturalım. Evet, "iksfert" terimini hükümet teklif etmişti ve yeni tip insanın yetiştirilmesi ile ilgili geleceğe yönelik plânları vardı. Ama ilk baştan, programın stratejik amaçları açıklanırken de itiraz etmedin, kendini uzak tutmayı denemedin. Seni yeni Darwin adlandırmaları, insanlık tarihinde şmsali görülmemiş bu projenin senin teorik ve pratik araştırmalarından, senin tahminlerinden kaynaklanması seni hiç de rahatsız etmiyordu.” (s.210)

Aynı durumu Ebedi Gelin romanında da görmekteyiz. Sovyetler Birliğinin yıkılması ve yaşanan serbest piyasa koşulları insanları kötü bir noktaya getirir. Küreselleşme ve insanların para ile elde edilen güç eleştirilir. Bu bağlamda ilk karşımıza çıkan olay Arsen in Avrasya restoranından kovulmasıdır.

“İşler nasıl da değişti? Gerçeklik tarafından reddedilen romantizm ve arzular!.. O ise bunlara sıkıca tutunmuştu ve hep beraber tuzağa düşmüşlerdi. Ama yine de vazgeçmiyordu. Görünen şu ki herkes çağdaşlığın otobanında hızla ilerliyordu, o ise - tuhaf adam - kenarda durmuş otostop yapıyordu ve kimsenin umurunda da değildi. İşte şimdi bir kez daha denemek istiyordu. Bunun için de erkenden gelerek sahneye yakın, önünün kapanmayacağı bir yer seçmişti. Böyle bir konum onun için çok önemliydi.” (s.18)

“Bir problemle ilgili size geldim. Biliyor musunuz, mesele şu ki... Bugün büyük bir törenimiz var. Yabancı sponsorlar, yeni Aksu altın madenlerinin Kanadalı ortakları için bir akşam yemeği, uluslararası bir etkinlik. Ayrıca daveti veren yerli altın şirketi ortakları. Anladığınız gibi, çok önemli kişiler, karıları, korumaları... Konser... Ama mesele bu değil. Yalan söylemeyeceğim, az önce aradılar, Arşen Samançin'in bugün salonda bulunmaması emredildi. Aynen böyle dendi: Bulunmayacak!” (s.22)

Avrasya restoranının genel müdürüyle yaşadığı tartışmada restoran müdürü Oşondoy'un o dönem gazetecileri için söyledikleri parayı elinde bulduranların gazetecilere bakışını yansıtır. O dönem gazetecilerinin gerçeği yansıtmak, doğruyu anlatmak, toplumu bilgilendirmek yerine paranın yanında yer aldıkları, zenginlerin

istediği gibi haberler yaptıkları romanın muhtelif yerlerinde geçer. Özellikle Arsen'in bağımsız gazeteci oluşuna önemli bir vurgu vardır.

“ - Beni kovdun ve her şey bitti diye düşünme. Bunu böyle bırakmam. Benim de kendime göre imkânlarım var. Ben gazeteciyim, bağımsız gazeteci. Bilmiş ol.

Bu sözler Oşondoy'u sanki kamçıladi:

- Neyi bilecekmişim? Sen de kim oluyorsun? Suratına tükürmek bile istemiyorum. Artık kadınlar bile senden köşe bucak kaçıyorlar.

- Sana ne?

- Şu ki, kendi çöplüğünü bil! Bugün gazeteci, ahırdaki domuz gibidir; nasıl beslersen öyle öter. Gazeteciler de televizyondakiler de aynı... Kendini ne zannediyorsun? Rezil herif, eğer beş dakika içinde buradan defolmazsan, günah benden gitti. Kullanacak gücümüz var. Tamam! Bir daha sesini duymayayım!” (s.24)

Kar parsı jabaars ve Arsen' in kaderleri üzerine.her ikisi de sevdiklerini başkalarına kaptırmıştır. En önemeli faktör değişen zaman. Arsen in değişen zamanında bir rejimin zamana ayak uyduramayarak yıkılışı ve kendisinin değişen dünya düzeninde tutunamayışı, Jabaars ın ise yaşlanarak sürüden dışlanması irdelenir.

“Ne insan, ne hayvan, hiçbirisi kendisini nelerin beklediğini bilemiyordu. Görünürde mukadderatları arasında hiçbir bağlantı, hiçbir benzerlik olmayan, bu yüzden de birbirleri hakkında hiçbir şey bilmeyen bu iki canlıyı, insanı ve hayvanı, aynı kader gözüne kestirmiş ve olacak olaylar onların hayat çizgileri üzerinde yavaş yavaş filizlenmeye başlamıştı. Hayatta neler olmuyor ki...” (s.55)

...

“Evet, bugünlerde operanın ıssız tapmağa benzediğinin ben de farkındayım. Opera sahnelerinde şimdi pop çılgınlığı, maskaralık ve bunun gibi şaklabanlıklar hâkim. En iyi erkek ve kadın şarkıcıların şimdi, şu piyasa ekonomisi ormanlarında bağırarak şarkı söylediklerini de biliyorum. Hepsi doğru. Hatta çağdaş bestecilerden hemen hiçbirisi opera müziği yazmıyor. Yine de yüksek sanat ölmemeli. Buna nasıl seyirci kalabiliriz?”(s.68)

Aytmatov'un incelediğimiz eserlerinde göze çarpan en önemli faktör eğer bir değişim varsa bunun her şeyde görülmesidir. Yani değişim insanda, hayvanda, tabiatta kendisini gösterir.

Romanlarda toplumu köylü kesim, şehirliler, yöneticiler gibi ayrımlar ile görüyoruz. Toplum ve birey olabildiğine sade ve gerçekçidir. Kemal Seyit KARAALIOĞLU Onun bu anlayışını sosyalist gerçekçilikle açıklamaktadır.

Cengiz AYTMATOV'un romanlarında birey ve toplum bir bütün olarak ele alınıyor. İkisini bir birinden bağımsız olarak düşünmüyor. Eğer birey olumlu bir durumda ise toplumun bunda etkisi , eğer olumsuz bir durum varsa da yine toplumsal etkiler söz konusudur.

Toplumsal gerçekçilik konusunda görüşlerini anlattığı bir söyleşisinde Cengiz AYTMATOV şunları söylemiştir :

"Toplumla edebiyat arasında iki yönlü bir ilişki vardır. Edebiyat, toplumun aynası olduğu gibi, her toplum da kendi edebiyatını yaratır. Bir Kırgız edebiyatçısı olarak, benim eserlerim Kırgız toplumunu, Kırgız tarihinin ve kültürünün gelişimini yansıtır. Çünkü biraz Önce dediğim gibi gerçekçi olma ilkesine sıkı sıkıya bağlıyım. Yine edebiyatla, bir toplumun politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve tarihsel tüm gelişmelerinin yansıtılması gerektiğine inanıyor ve bunu yapmaya çalışıyorum. Nitekim bu yolla, en başarılı edebiyat örneklerine tanık oldu dünyamız: İşte Tolstoy, işte Nazım Hikmet, işte Neruda. Asla kendimi bunların yerine koymuyorum ama Kırgız toplumunu yansıttığıma inanıyorum." (Oral, 1993-33)

Ebedi Gelin romanında küreselleşme ile ülkelerin toplumsal yapılarının ne hale geldiği vurlanır. Artık ülkelerin savaşa değil parayla savaştıkları, paranın bir çok değer önüne geçtiği eleştirel bir biçimde sunulur. Romanda av sporu uğruna Arap zenginlerin Kırgız dağlarına nesli tükenen kar parslarını katletmek için gelmeleri de eleştirel bir şekilde anlatılır. Sovyetlerin yıkılmasıyla birlikte kurulan yeni piyasa ekonomisi her şeyi metaya, paraya çevirmeye başlamıştır. İnsanoğlu ihtiraslarının kurbanı olarak doğal dengeyi bozmuştur. Bu adil olmayan bir dünya düzeninin yol

açtığı bir sonuçtur. Gazeteci Arsen Samançin, hayatı pahasına da olsa Arap zenginleri için kurulan bu av oyununu bozar.

Dağlar Yıkıldığı Zaman- Ebedi Gelin romanında toplumun algısındaki değişim eleştirilir. Arsen müzik tutkudur, yazar toplumsal değişime bakışını da Arsen'in sanat duyguları üzerinden verir. Bu aslında yazarında sanata bakışını ve yaşanan çağın gerçek sanat yerine değersiz olana yönelişini göstermektedir. Artık kimse operalara gitmiyor insanlar popüler kültürün etkisi altına girmiştir. Opera binaları ıssız tapınaklara benzemektedir. Değişim kendisini her alanda hissettirmektedir ve Arsen gibi değerlere bağlı kişiler bunu içselleştiremezler. Bunun çatışmasını yaşarlar.

“Evet, bugünlerde operanın ıssız tapınağa benzediğinin ben de farkındayım. Opera sahnelerinde şimdi pop çılgınlığı, maskaralık ve bunun gibi şaklabanlıklar hâkim. En iyi erkek ve kadın şarkıcıların şimdi, şu piyasa ekonomisi ormanlarında bağıarak şarkı söylediklerini de biliyorum. Hepsi doğru. Hatta çağdaş bestecilerden hemen hiçbirisi opera müziği yazmıyor. Yine de yüksek sanat ölmemeli. Buna nasıl seyirci kalabiliriz?”(s.68)

Değişim ilk başta şehir hayatında vardır. Yazar bunu Arsen'in hayatını anlatırken iç monologlarıyla verir. Sanırsınız ki değişim sadece şehir yaşamını olumsuz etkilemiştir. Ancak Arsen in köyüne gitmesiyle yazar değişimin olumsuzluklarının köylerde daha yoğun olduğunu göstermek istemiştir. Geleneğe daha sıkı olması beklenen köylüler yaşanan çağın içerisinde bulunduğu durumdan en fazla etkilenen kesimdir. Özgürlük üzerine bir vurgu vardır ancak aç kalınarak özgürlüğün hiçbir şey ifade etmediğini söyleyen yazar bakışını ortaya koyar.

“Av organizasyonunun bu dağ köyünde başlıca geçim kaynağına dönüşmesi hakkında hiç kimseyle konuşmasa da, son günlerde Eles çok endişeli idi. Tarım mahsulü üretimi köy halkı için vahşi hayvan avı kadar önemli değildi artık. Böyle devam ederse birkaç yıl sonra bu dağlardaki tüm canlılar, son kekliğe kadar yok olacak. Bütün hayvanları, ilk sırada da kar parslarını yok eden insanlar ne avlayacaklardı sonra? Ayrıca yeni piyasa şartlarında yerli mal üretimi de yoluna koyulmamışsa neler olacaktı?”(s.157)

Yazar romanda sorular sorarak yaşanan çağ üzerine okuyucuyu düşünmeye sevk eder. Hayat değişime karşı yoğun bir eleştiri vardır.

“Av organizasyonunun bu dağ köyünde başlıca geçim kaynağına dönüşmesi hakkında hiç kimseyle konuşmasa da, son günlerde Eles çok endişeli idi. Tarım mahsulü üretimi köy halkı için vahşi hayvan avı kadar önemli değildi artık. Böyle devam ederse birkaç yıl sonra bu dağlardaki tüm canlılar, son kekliğe kadar yok olacak. Bütün hayvanları, ilk sırada da kar parslarını yok eden insanlar ne avlayacaklardı sonra? Ayrıca yeni piyasa şartlarında yerli mal üretimi de yoluna koyulmamişsa neler olacaktı?”(s.157)

Anlatma esasına bağlı türlerdeki en önemli unsurlardan biri de “bakış açısı”dır. Okuyucunun çoğu zaman olayları algılamasında önemli olan bu unsur, gerçekte roman ve hikâyenin şu veya bu biçimde şekillenmesindeki ana öğelerden birisidir. Nitekim Percy Lubbock, "Roman sanatında karışık, güç bir sorun olan yöntem sorunu, bence, tümüyle bakış açısı sorununa, yani anlatıcı ile anlatılan arasındaki ilişkiye, dayanmaktadır." (Foster, 1982) diyerek bu hususu vurgular. H. James ise, “Bir hikâyeyi anlatmanın beş milyon şekli vardır.”(Stavick, 1988) derken, bakış açısı ile eser arasındaki ilişkiye dikkat çeker. Bu gerçek, roman ve hikâye tahlilinde bakış açısı üzerinde durulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Beş duyuya sahip olan insanoğlu, çevresindeki her türlü varlık, nesne, İnsan ve olayları algılayıp idrak edebilen; bunun sonucunda da onlar hakkında yargıda bulunabilen bir varlıktır. Söz konusu algılama ve idrak etme, onun bakış açısıyla çok yakından ilgilidir. Bir başka ifadeyle bakış açısı, her türlü algılama ve idrakimizin şekillenmesinde temel etken durumundadır.

Bakış açısının iki yönü mevcuttur. Bunlar; “fizikî bakış açısı” ve “psikolojik ve kültürel bakış açısı”dır.

Dikkat edilirse fark edilir ki, kendimizi ve çevremizi algılama ve idrak etmede vazgeçilemez olan beş duyumuz, içinde bulunduğumuz fizikî şartlarla çok yakından

alâkalıdır. Çevremizdeki nesnelere bizim aramızdaki fizikî açı, onun algılanıp algılanmaması, şu veya bu biçimde algılanmasını belirleyen temel etken durumundadır. Bu husus, sanırsanız fizikî bakış açısının önemini açıkça ortaya koymuş olmalıdır.

“Çevremizdeki nesnelere bizim nezdimizdeki değer ve mânâsını belirleyen ikinci önemli husus, psikolojik ve kültürel bakış açımızdır. Yani sahip olduğumuz ruh hâli, kültür, dünya görüşü ve hayat tecrübemiz. “Babasının veya sevdiği bir insanın ölüm haberini duyan biri için yeni açmış gül, ay ışığı ve çok güzel tabii bir manzara bilmem ki ne ifade eder? Çocuğu denizde boğulan bir anne için sessiz ve sakin denizin güneş karşısında tembel tembel yatan kocaman bir yılandan ne farkı vardır? Şehirde doğmuş ve belirli bir yaşa kadar burada büyümüş bir çocuk için güzel görünen kuzu ve oğlaklar, onlar peşinde koşan ve onlar yüzünden zaman zaman azar işiten, kötü muamelelere maruz kalan köylü çocuğunun gözünde de güzel midir?” (Aktaş, 2000:71)

Kısacası, içinde yaşadığımız dünyayı dolduran her tür varlık ve hayat tezahürleri, onları algılayıp idrak eden bizlerin bulunduğu yere; sahip olduğumuz ruh hâli, kültür, dünya görüşü ve hayat tecrübesine göre değer kazanır ve bu çerçevede bir mânâ ifade ederler. O zaman genel mânâda bakış açısını şöyle tarif edebiliriz: *Herhangi bir varlık, olay ve insan karşısında, sahip olduğumuz dünya görüşü, hayat tecrübesi, kültür, yaş, meslek, cinsiyet, ruh hâli ve yere göre aldığımız algılama, idrak etme ve yargılama tavrıdır.*

Yazarın romanlarında her şeyi bilen tanrısal bakış açısı-yazar-anlatıcı ve kahraman-anlatıcı bakış açılarının ikisini birden romanlarında karışık olarak kullanmıştır. Yazar, modern anlatım tekniklerinden haberdardır ve bu anlatım tekniklerini başarıyla kullanmaktadır. Kahraman anlatıcı, yaşadığı olayları o döneme ait duygu ve düşüncelerini ayrıntılı ve duygusal bir dikkatle sunar. Hem yaşanan hem de içinde bulunulan/ öyküleme zamanının algılama ve değerlendirme düzeyine uygun bu bakış açısı öznel/ bireysel nitelikler taşır.

Kahraman anlatıcı hatırlama, olayları yeniden yaşama ve anlatma arasında metin düzeyinde geçişler yapar. Yaşayan ve yaşatan hatıralar, hem duygusal/ düşünsel hem eylemsel boyutuyla verilir. Hatırlanan ve anlatılan her olay yeniden yaşanır ve hem

geçmişe hem de şimdi'ye ait yorumlarla aktarılır. Hatırlamak ve yaşamak aynı düzlemedir; bellekte canlanan olumsuz yaşam kesitleri şimdi'de yenilenir.

Cengiz Aytmatov, “her şeyi bilen hikayeci” (Stevick, 1988: 97) kimliğine sahip Tanrısal bakış açısı ve anlatıcıyı toplumcu sanat anlayışına bağlılığından dolayı tercih eder. Kişi, olay, zaman ve mekana “optik açı”dan bakarak yansıtan Tanrısal bakış açısına sahip anlatıcı, metnin kurmaca dünyasını, dışta ama aslında en içte/ derinde kuran işleviyle yer alır. Tanrısal bakış açısı ile kurgulanan romanlarda, anlatıcı eserdeki sınırsız görme, bilme gücüyle üç boyutlu bir zaman görüngüsünden dramatik aksiyonun akışını düzenler: “oluşturduğu kişiler hakkında herşeyi bilir, bu kişilerin gizli saklı hiçbir yönleri yoktur; çünkü onları oluşturan da anlatan da aynı” (Foster, 1985: 24)’dir. Kişiler dünyasının olaylar içindeki durumunu ve tavrını, değişim ve gelişim süreci dahilinde mekana işlevsel nitelikler katarak aktarır.

Aytmatov eserlerinde hayatı, insanları ve sistemi sorgular. eleştirel bakış açısını romanlarının başından sonuna kadar görmekteyiz.

Tanrısal bakış açısını kullanan anlatıcı, karşıdeğer olan yozlaşma ile ülküdeğer olan sevgi çatışmasını kişi, kavram, simge düzeylerinde belirlerken gerçekçi nitelikler taşıyan gözlemleriyle tarafsızlık ilkesine sadık kalmaya çalışır.

Anlatıcı Tanrısal bakış açısından, roman kişinin geçmiş ile bugün arasında kurduğu bağlantıyı; roman kişilerinin edim ve edimsizliklerini hem gören, hem yaşayan, hem hisseden, hem anlatan kurmaca bir varlık halindedir. Bu yönüyle anlatıcı, mekanın ve zamanın insan üzerindeki biçimlendirici yönünü; bireysel ve sosyal kimliğe “geçmişte olan her şey, zorunlu olarak şimdi içinde yeniden kurulur” (Urry, 1999: 18) bağlamında yansımaları gerekliliğine de dikkat eder.

Aytmatov gerçekliği, çalışan halkın görüş açısından inceler ve işler. Eserlerinde gördüğümüz insan ilişkilerindeki çelişkileri, nedenleriyle birlikte verir. Çatışmaları oluşturan ortamları anlatır, sistemin ve savaşın getirdiği temel bozuklukları, emekçi

halkm, çalışan insanların ızdıraplarını, sorunlarını sergiler. Bütün bunları aşağıda açıklanan görüşler doğrultusunda yazar:

"Gerçekçi sanatçı, çirkinliği betimlemekten kaçınmaz. Çirkin bir adamı, çirkin bir ortamı, biçimsiz bir olayı çizmekten kaçınmaz yapıtında. Fakat hiçbir zaman yalın çirkinlikle de yetinmez, onu iki biçimde aşar: Sergileme biçiminin güzelliğiyle (bunun ülküleştirme ya da süsle hiçbir ilişkisi yoktur) ve çirkinliği bir toplumsal olay olarak sunmasıyla...(Karaalioğlu, 1980:124)

Aytmatov anlatılarında, kişilerarası ilişkinin düşünsel boyutunu yansıtan pek çok ifade, entrik kurgunun gelişiminde ve izleksel bütünlüğün tamamlanmasında önemli niteliklere sahiptir. Anlatıcı, çatışmayı sağlayacak tarzda dil malzemesini kullanarak üslubunu şekillendirir. Roman kişilerinin öykü zamanındaki durumları ile duygu ve düşünceleri aynı düzlemde aktarılır. Kişilerin yaşama ve dünyaya bakışı, değerlendirme gücü, algılama düzeyi Tanrısal anlatıcının süzgecinden geçirilerek eserin kurmaca dünyası içerisinde varlık bulur.

Aytmatov anlatılarında gördüğümüz karşılıklı diyaloglar oldukça geniş yer tutmaktadır. Diyaloglar, olayın gelişiminde rol oynama; kişilerin psiko-sosyal konumlarını açıklama; anlatıma doğallık katma; niyete bağlı olarak anlatıcının değer ve yargı gönderimlerinin yansıtma, kültürel yapılanmayı ortaya çıkarma ve metnin kültürel ağırlığını hafifletme gibi işlevlere sahiptir.

Romanlarda tasvirler geniş yer tutmaktadır. Tasvirlerde abartılı bir üslup kullanılmıştır. Halk hikayelerini anımsatan bir anlatım göze çarpmaktadır. Abartılı tasvirlerin yanı sıra Aytmatov'un incelemiş olduğumuz eserlerinde anlatmak istediğini daha iyi vurgulamak için diyalogları tercih ettiğini gördük. Fiziksel görünümünden psikolojik duruma ve oradan da sosyal yapıya doğru derinleşerek boyut kazanmak endişesi içindedir. Bunu yaparken de kişileri, diyaloglar aracılığıyla yansıtmanın daha etkili olacağı inancını taşır. Kimi zaman roman kişilerini bakışlarla konuşturur. Bu yönüyle anlatıcı, kişi ve olayların arka planını vererek durumlar ve olaylar karşısında psikolojik çözümler yapar. İç diyalogların düzenlenişi, Tanrısal anlatıcının görme

ve bilme gücünün sınırsızlığını gösterir. Kişilerin düşünce ve duygularına da hakim oluşu, niyete bağlı olarak onları şekillendirme ayrıcalığını da kazandırır. Kişilerini tanıtmalarında da hem gözlemci ve hem de içsel psikolojiyi bilen konumdadır. Geriye dönüş tekniğiyle geçmiş yaşantılarını da bildiği kişilerin, öykü zamanındaki fiziksel görüntülerini yaşadıkları çatışmalarla bütünleştirir.

Maddi kaygılarla çarpınan bireylerinin, gurbette tüketilişine duyarsız kalamayan anlatıcı, yozlaşmış düzene tavrını, sosyal eleştirel gerçekçi bakış açısıyla netleştirmiş olur. Diyaloglar aracılığıyla sosyal çözümlemeler yapılır. Olay birimlerinin akışının diyaloglar yoluyla yapılışı, Tanrısal anlatıcının zaman ve mekan boyutunda karakter oluşturma çabasının sonucudur. Kişilerin bilinçaltı düşünceleri de, anlatıcının niyetine bağlı olarak şekillenir.

Yazarın romanlarında yumuşak bir üslupla anlattığı tek şey “aşk”tır. Aşk her şeyin sebebi her şeyin ilacıdır. Aşk tüm yaşanılanlara sünger çektiren varoluş nedenidir. Yazarın aşka bakışı kötülükleri silen bir yeniden oluşturucu, dönüştürücü özellik gösterir. Yazara göre nasıl ki her kötülük, her iyilik Allah tan geliyor ise ve yaşanılacak şeyler kaderde varsa yaşanılıyorsa, aşk ta Allahtan gelen bir lütuf, Allah’ın kula yazdığı bir yazıdır. Aşk dinsel bir algıyla yazar tarafından ele alınmıştır.

Aşk dışında her şey kirlenmektedir. Bunun sebebi de yine insanın kendisidir. İncelediğimiz romanların hepsinde gördüğümüz insana eleştiriyle birlikte son derece hümanist bir algının varlığıdır. Yani eleştirirken aslında eleştirdiğini de anlayabilmektedir. Kötü, kötüdür; ancak onu kötü yapan yönlerden bakması ilginçtir. Mesela Cengiz Han kötüdür ancak onu geçmişinde yaşadığı olaylardan dolayı anlayabilmektedir. Ya da Cassandra Damgası’nda Filofey dünyaya kötülük etmiştir, ancak yaşadıkları onu bu hale getirmiştir.

Totaliter rejimlerin eleştirisi ise olabildiğine serttir. Cengiz Han Romanın başından sonuna kadar yazarın rejime bakışı hep aynı sertliktedir. Sovyet rejimini, Stalin’i ve ondan yüz yıllar öncesinde aynı anlayışta olan Cengiz Han’a karşı yoğun bir eleştiri söz konusudur. Cengiz han hikayesinde yazar onun tüm dünyayı ele geçirme

arzusunu tasvir ederken kendi düşüncesini de açık eder ve tüm dünyayı ele geçirme düşüncesinin bir hastalık oluşuna vurgu yapar.

“Büyük Han, egemenlik sınırlarını karşı gelinmez bir güçle genişletmek için bu süre içinde yoğun bir hazırlığı gerekli görmüştü. Bu onun en büyük emeli, en büyük hayaliydi: Yenilgi bilmeyen süvarilerini dalga dalga salacak, en uzak sınırlarına kadar bütün dünyayı zaptedecek ve dünyanın gerçek hâkimi, efendisi olacaktı. Bozkırların hükümdarına bu korkunç karan aldırın işte bu hükmetme ve kudret tutkusu, en büyük, en güçlü olma hastalığı idi. İşte bundan dolayı bütün imparatorluk, uçsuz bucaksız Asya topraklarındaki bütün milletler demir yumrukla sindirilmiş, barışa kavuşturulmuş, bütün insanlar, şehirlisi göçebesi, zengini yoksulu, istisnasız herkes bu şeytanca tutku için çalışıyordu. Yeni yeni topraklar zaptetmeye, başka başka milletleri boyunduruk altına almaya doymayan bir susamışlık, bir tutku idi bu. İşte bu yüzden herkes tek bir şey için çalışıyordu: Cengiz Han'ın savaşılarını çoğaltmak, gücünü arttırmak, mükemmel hâle getirmek. Yer altından çıkarılan ve silah yapmaya yarayan her şey, bütün yaratıcı güçler, istilâ için, Cengiz Han'ın Avrupa üzerine yapacağı büyük saldırı için değerlendiriliyor, bunun için çalışıyorlardı. Zenginliği göz kamaştıran o ülkelerde her savaşçı için akıl almaz ganimet vardı.” (s.28)

Evrensel bakış açısı daha öncede belirttiğimiz gibi tüm romanlarında görülmektedir. Ancak en bariz görüldüğü roman olarak Cassandra Damgasını söyleyebiliriz. Toplum ve bireyin içerisinde bulunduğu durumu tasvir ederken embriyoların dünyaya yolladıkları doğmak istemediklerini belirten sinyallerin dünyada yaşanan insanlar tarafından oluşturulmuş olan kötülükleri sıralar. Yazar gözlemcidir ve tüm dünyaya bir pencereden bakar. Dünyanın bir yerindeki insana değil dünyayı tek bir bütün olarak ele alır. Kirlenen sadece Rusya ya da Amerika değil insan neslinin kirlenişi evrensel bir boyutta işlenir.

“açlık, varoşlar, hastalıklar ve bunların içinde AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası, milletler arasındaki çatışmalar, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felâketler; nükleer denemeler, kara delikler vs. vs.

.... , *Tüm bunlar yapmadır, insanlar tarafından yaratılmıştır? Nesilden nesle insan felâketlerinin Ölçüleri, hep büyüyor. Ve biz hepimiz buna işritak ediyoruz. Ve işte nihayet, Tanrı, bizi, uçurumun kenarında durduruyor, Cassandra damgası ile işaret veriyor.*” (s.38)

Aytmatov’un eserlerinde işledikleri arasında, savaşın açtığı tahribat, savaşın aileler üzerindeki kötü tesirleri, aşkın üstünlüğü gibi konular vardır. Yazar, doğaya karşı duyarlılığı, insan ilişkilerindeki iyimserliği eserlerinde her zaman ön plana çıkarmaya çalışır. Ayrıca tabiatı önemsemesiyle birlikte bunu, vermek istediği evrensel mesajlar için de kullanır.

Aytmatov’un eserlerinin kaynaklarından biri, Kırgız halk edebiyatı kültürüdür. Yazar, verdiği çeşitli demeçlerde, röportajlarda, Manas destanının, efsanelerin, halk şairlerinin atışmalarının, küçüklüğünde ninesinden dinlediği masallar ile çeşitli halk hikâyelerinin yazarlığında etkili olduğunu belirtir. Son romanında özellikle Ebedi gelin Efsanesi ne bakışı milli bir çizgi taşımaktadır.

III.BÖLÜM

3. SONUÇ

Edebiyat ve toplum arasında yakın bir ilişki vardır. Bu ilişki genel olarak iki boyutlu olarak ele alınabilir. Birincisi edebiyatın toplumsal temayı içermesi veya toplumu yansıtmaması, ikincisi ise edebiyatın toplum veya bireyler üzerinde yarattığı etkidir. Kimileri, edebiyatı topluma ve çağına tutulan ayna olarak tanımlama eğiliminde iken; kimileri de edebiyatın bir kurgusal inşa biçimi olduğunu ileri sürmektedir. Cengiz Aytmatov daha ziyade ilk belirttiğimiz grubun görüşüne uygun eserler vermiş bir yazardır. Bu doğrultuda incelemiş olduğumuz eserlerinde de gördük ki Aytmatov'un toplumcu gerçekçilik anlayışı, sanatçı kimliğinin genelini oluşturmuş ve eserlerini bu doğrultuda vermiştir. Aytmatov'un yazdığı her romanda Rusya da ki siyasi olaylar ve bunun Kırgız dünyasına, dolayısıyla kendi hayatı ve edebi kişiliği üzerine etkileri çok açık bir şekilde görülmektedir. Bunu konu seçiminde, olay örgüsünde, bakış açısında, toplum ve birey tahlillerinde açıkça görmekteyiz.

Cengiz Aytmatov'un İncelemiş olduğumuz eserlerinde yansıttığı kişi, toplum ve birey gerçeklerinin, sade bir biçimde ancak oldukça etkileyici bir biçimde işlenmesi dikkat çekici bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Roman içerisinde yer alan olaylarda Sovyet rejiminin görmediği ya da görmek istemediği tipler romanın içerisinde yer almaktadır. Bu yönüyle baktığımızda yazar, eserini gerçekçi bir anlayışla yazar.

Yazar Dişi Kurdun Rüyalari ve Cengiz Han'a Küsen Bulut romanlarında toplum ve bireye rejimin etkileri üzerinden eleştirel bakarken, Kassandra Damgası ve Ebedi Gelin de insanın karşısındaki en büyük etken olarak küreselleşme ve beraberinde getirdiği sorunsallar olarak yaklaşmaktadır. Toplumun sorunu değişim göstermektedir. Rusya değişir, Kırgız coğrafyası değişir ve yazarın toplum ve bireye bakışı değişir.

Yazarın incelemiş olduğumuz eserlerinde özellikle dağılma dönemine yakın zamanlarda kahramanlarda bir kimlik arayışı durumu söz konusudur. Dişi Kurdun

Rüyaları'nda Boston, Cassandra Damgasında Filofey, Ebedi Gelin de ise Arsen bu arayışın temsilcileridirler.

İncelemiş olduğumuz eserlerin olaylarında “doğal yaşam” ya da “insanın varoluş nedeni” üzerine yoğun bir vurgu olduğunu görüyoruz. Dişi Kurdun Rüyalari romanında dişi kurt Akbar ve eşi Taşçaynar'ın doğal yaşamı, doğal hayatlarını yaşama ısrarları, insanlar tarafından tahrip edilen doğal dengenin yaşantılarını etkilemesinin tasviri ile başlar. Akbar'ın tek isteği vardır o da doğal hayatlarını sürdürmektir. Kurtların doğal yaşamlarını sürdürmelerinin imkânsızlaştırıldığı bir dünyaya yoğun bir eleştiri vardır romanın başından sonuna kadar.

Gördük ki bu durum diğer romanlarda da devam etmektedir. Cengiz Hana Küsen Bulut romanında Abutalip Kuttubayev'in tek isteği ailesi ile birlikte yaşamaktır. Ancak merkezi yönetime yaranarak terfi etme hırsı içerisinde olan mankurtlaşmış Tansıkbayev tarafından bu isteği yok edilir ve işkenceye maruz kalır. Abutalip'in tek hayali ailesiyle yaşamaktır. Doğal hayata duyulan özlemdir. Yaşadığı işkencelerden sonra tek isteği onları son bir kez olsun görebilmektir. İnsanların aileleriyle huzur içerisinde yaşama arzuları rejimin anlayışına terstir. Aynı durum romanın içerisindeki bir diğer olay olan Cengiz Han hikayesinde olduğu gibi. Abutalip Tıpkı Erdene gibi sonunu bilmekte ve artık yaşamayı hayal etmeyip ailesini son bir kez görmeyi hayal etmektedir. Yani Sovyet rejiminin hüküm sürdüğü yerlerde vatansever bir yazarın ailesiyle huzur içinde yaşama gibi bir düşüncesi yoktur, onları görebilmek bile hayal olmuştur.

Kassandra Damgası adlı romanda olağanüstülükler hakimdir. Tam bir fantastik roman hüviyetindeki romanda dünya yaşanılmaz bir hale gelmekte ve doğacak olan embriyolar bu yaşam içerisinde yer almamak için annelerinin alınlarına bir uyarı sivilcesi gönderirler. Yani yazar Dişi Kurdun Rüyalari ve Cengiz Hana Küsen Bulut adlı romanlarında dünya kötü bir noktaya gidiyor mesajı en uç boyuta ulaşmıştır. Doğal yaşam, doğal denge insanlar tarafından bozulmuştur artık. Romanın başından itibaren dünyada yaşanan olaylara karşı bir eleştiri söz konusudur.

Kassandra Damgası romanının baş kişilerinden olan uzay rahibi Filofey Kassandra damgasının çok önceleri keşfedilseydi tarihte insanlara zulmetmiş kişilerin olmayacağını, bir çok masum insanın kurtarılmış olacağını anlatır. Bunların başında da Stalin ve Hitler gibi caniler gelmektedir. Yazarın belki de asıl vermek istediği mesaj budur. Yeni diktatörlerin gelmesine engel olmak.

Cengiz Aytmatov'un son romanı Dağlar Yıkıldığı Zaman - Ebedi Gelin de doğal yaşam vurgusu değişmemiştir. Kar parsı jabaars üzengili dağlarına gelen arap turistlerin kurbanı olacaktır. Bu sefer av, merkezi yönetimin isteği için değil sadece sportif faaliyet içindir. Değişen dünya düzeni Aytmatov romanlarının temel motifidir.

Yazar doğal yaşam motifini eserlerinde vurgulamıştır. İnsanlar her dönemde sadece normal sıradan bir yaşam sürmek istemişlerdir. Ancak karşılıklarına hep bir güç çıkararak onları bu yaşantıdan uzaklaştırmış, dünyayı yaşanılması zor bir yer haline getirmişlerdir. Bu kimi zaman Cengiz Han olmuş, kimi zaman Stalin veya Hitler olmuştur. Hatta insan sadece insana değil tabiattaki canlılara bile dünyayı dar etmiştir. Yazarın dört romanında da karşımıza çıkan bu izlekle verdiği mesaj insanlığın en büyük düşmanı yine insanın kendisidir.

Romanların içerisinde önemli yer tutan diğer bir unsurda kader motifidir. Kader Cengiz Aytmatov'un incelediğimiz eserlerinde diğer bir izlek olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Aytmatov'a göre "kader, ” belirleyici ve düzenleyici tek kuvvettir. Onun işleyiş prensibi kimse tarafından çözülemez; ancak akıl yoluyla belli ölçülerde takip edilebilir. Bu takip insanın sınırlı iradesiyle mümkündür. Tüm canlıların, sınırlanmış karar verme yetileriyle yazgısına yön verirken dikkat etmesi gereken önemli bir nokta vardır, o da kendi kaderlerinin başka kaderleri de etkileyebileceği gerçeğidir. Bu durumda yazar, tüm kaderlerin birbirine bağlı olduğunu anlatmak istemiştir. Canlılar, buldukları zamanın şartlarına alışmak zorundadırlar. Bu durum da kaderin kabullenişini doğurur. Aytmatov, kaderini kabullenmeyenleri de eserinde eleştirmiştir.” (Söylemez, 2009:304)

Romanlarında Aytmatov'un kader anlayışını tek bir karakter üzerinden göstermemesi de farklı yapı özelliğidir. Bu karakterlerden biri insan, biri hayvan diğeri de soyut bir efsanedir. Örneğin Ebedi Gelin romanında Arsen'in kaderi, kar parısı Jabaars'ın ve Ebedi Gelin'in kaderi. Üçünün de kaderlerinin kesiştikleri ya da paralel ilerlediği zaman dilimleri vardır.

Yazarın incelemiş olduğumuz eserleri kişi, kavram ve simge bakımından karşıt değerleriyle incelersek görürüz ki yazar olayları hep iyi-kötü çatışması üzerine kurmuştur. Savunduğu değerleri pozitif karakterler aracılığıyla vermiş, karşıt değerleri ise oluşum nedenleri içerisinde vererek okuyucuda derin bir anlam dünyası oluşturulmuştur.

Aytmatov anlatılarında Dişi Kurdun Rüyalari romanından son romanına gelinceye dek aksiyon ögesinin egemen olduğunu görmekteyiz. Yazarın genel olarak ayrıntılara pek fazla girmeyişini daha çok olay ve çıkarımlar üzerinde durmasını öğretici kimliğine bağlayabiliriz. Ayrıca bu durumu birinci bölümde de belirttiğimiz gibi yaşanan coğrafya üzerinde kısa sürede büyük ve köklü değişimlerin yaşanmasına da bağlayabiliriz. Yani sürekli bir aksiyonun yaşandığı coğrafyada anlatıların ayrıntıdan ziyade aksiyona önem vermesi oldukça normaldir. Ezilen ve sömürülen insanların başta gelen dertlerinden biri yoksulluk ve açlıktır. Doğal olarak romanlardaki aksiyonun nedenini de bu durum oluşturmaktadır.

Aytmatov'un anlatılarında gördük ki şartlar ne kadar zor olursa olsun, savaş, yokluk, ölümler, zorlamalar, diktatörler... olumsuz olan her şeyin karşısında tek gerçek vardır o da aşktır. Hayatta paylaştıkları en önemli duygu anlattığımız savaş ortamına ve tüm olumsuz şartlara rağmen yaşayan, ne topların ne de tüfeklerin öldüremediği aşktır; çünkü aşk, her zaman her yerde, her şartta vardır. Bu mesajı yazar romanlarında vermiştir.

Aynı zamanda yazarın romanlarında yumuşak bir üslupla anlattığı tek şey "aşk"tır. Aşk her şeyin sebebi her şeyin ilacıdır. Aşk tüm yaşananlara sünger çektiren varoluş nedenidir. Yazarın aşka bakışı kötülükleri silen bir yeniden oluşturucu,

dönüştürücü özellik gösterir. Yazara göre nasıl ki her kötülük, her iyilik Allah tan geliyor ise ve yaşanılacak şeyler kaderde varsa yaşanılıyorsa, aşk ta Allaha gelen bir lütf, Allah'ın kula yazdığı bir yazıdır. Aşk çoğu zaman dinsel bir algıyla yazar tarafından ele alınmıştır. Tüm kötü olan, olumsuz olan kavramların karşıt değeri olarak verilen kavram “aşk” tır.

Aşk dışında her şey kirlenmektedir. Bunun sebebi de yine insanın kendisidir. İncelediğimiz romanların hepsinde gördüğümüz insana eleştiriyi birlikte son derece hümanist bir algının varlığıdır. Yani eleştirirken aslında eleştirdiğini de anlayabilmektedir. Kötü, kötüdür; ancak onu kötü yapan yönlerden bakması ilginçtir. Mesela Cengiz Han kötüdür ancak onu geçmişinde yaşadığı olaylardan dolayı anlayabilmektedir. Ya da Kassandra Damgası'nda Filofey dünyaya kötülük etmiştir, ancak yaşadıkları onu bu hale getirmiştir.

Yazar hemen hemen bütün eserlerinde mekân olarak Kazak-Kırgızların yaşadığı Orta-Asya'yı kullanmıştır. Yazarın, romanlarda kronolojik bir zaman düzeni izlemediğini ve mutlak bir olay düzeniyle de kendisini sınırlamadığını görmekteyiz. Farklı mekânlarda ve farklı zamanlarda meydana gelen olaylar, iç içe geçmişlerdir. Bu aslında insan beyninin çalışması gibidir. Bazen bir olay bize farklı olayları çağırır ve bu çağrışımlar arasında belirli bir zaman sıralaması olmaz. Asıl anlatmak istediğimiz şeye odaklandığımız zamanın akış sırasını önemsemeyiz.

Aytmatov'un eserlerinde zamana paralel olarak, geçmişteki olaylar, şimdiki zamanda yaşananların arasına serpiştirilir. Aytmatov, bunları hikâyelerinin ya da romanlarının içerisinde eriterek vermeyi başarmıştır. Bunu yaparken de şimdiki zamanda oluşan, gelişen ya da değişen olayları, merkez olarak alır. Henüz yaşanmamış ya da geçmişte yaşanan olaylar, aslında şimdiki zamanda yaşanmakta olanı, anlam bakımından destekleyici ve açıklayıcı niteliktedirler. Yani bir anlamda zaman ve mekan kavramları olay vurgusu yapmak için dekor niteliğindedir.

Romanlarda olayların nedeni ekonomik ve toplumsal yapıdaki bozuklukların doğurduğu sonuçlardır. Sistem bozulur ona bağlı olarak ekonomi bozulur, ekonomiye

bağlı olarak toplum ve birey de bozulur. Aytmatov, sadece olay anlatıcısı değildir. Olaylar, bir sorunu yansıtmada, kişi-toplum gerçekliğini sergilemede “neden”dir “araç”tır. Önemli olan sorunların anlatılması, çözümler için mesajlar verilmesidir.

Aytmatov, toplumsal yapıyı sorgularken aile mefhumu üzerinde durur. Ona göre toplumdaki sorunların temelinde aile ve çocuk ilişkileri yatmaktadır. Bireyi suça iten en önemli faktör dağılmış aile yapısıdır. Cengiz Han’ın acımasızlığının altında yatan en önemli faktör olarak geçmişinde yaşadığı kötü olaylar gösterilir.

Aytmatov’un eserlerinde insanların hayat kavgaları, mücadeleleri de toplumsal boyutlarda irdelenmiştir. Bozkır toprakları üzerinde köylüler, kendi, küçük ve dar dünyalarında, bir başlarına çırpınıp durmaktadırlar. Kırgızistan’da, toprak reformu yeni yapılmaktadır, sanayileşme ise henüz gerçekleşmemiştir. Yazar, az gelişmiş ülkede Kırgız topraklarında, köylülerin kahırlı hayatlarını yansıtır. Eserlerinde, belirli bir tarihsel dönemi sosyal gerçekliğiyle ele aldığı ve insanları, gerçeğe uygun olarak gösterdiği için güçlü ve kalıcıdır.

Aytmatov, eserlerinde akıcı bir anlatım kullanır. Olaylar, toplumsal ağırlıklı olmalarına rağmen sürükleyicidir. Yazarın roman ve hikâyelerindeki son, zaman açısından sınırlı, olaylar açısından ise çeşitli yorumlara açık ve sınırsızdır. Bu konuda, okuyucusunun düşünmesini, yorum yapmasını isteyen ve ona farklı düşüncelerin kapılarını açan boşluklar bıraktığını görmekteyiz. Okuyucuyu etkileyen en önemli yönlerden birisi de budur.

KAYNAKÇA

AKMATALİEV, Abdıldacan (1996), “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinin Dünya Edebiyatındaki Yeri ve Önemi” (Çev. Levent Kartal), *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* 2, Güz

AKMATALİYEV, Abdıldacan (1998), *Cengiz Aytmatov’un Dünyası*, Ankara, Atatürk Kültür Başkanlığı Yayınları

AKTAŞ, Şerif (2000), *Roman Sanatı ve Roman incelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, 5.b. Ankara.

AYATA, Yunus (1997), “Dişi Kurdun Rüyalari Üzerine Bir İnceleme” *Türklük Bilimi Araştırmaları Vakfı Dergisi*, sayı 5,

AYTMATOV, Cengiz(1983), “Eşi Görülmemiş Kültürel Uyanış Çağı.” *Yazko Somut Haftalık Sanat ve Kültür Gazetesi*, sayı 43.

AYTMATOV, Cengiz(2005), *Dişi Kurdun Rüyalari*, (Çev.Refik Özdek), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005

AYTMATOV, Cengiz(2007), *Cengiz Han’a Küsen Bulut*, (Çev. Refik Özdek), Ötüken Yayınları, İstanbul 2007

AYTMATOV, Cengiz(1997), *Kassandra Damgası*, (Çev.Prof.Dr.Ahmet Pirverdioğlu), Ötüken Yayınları, İstanbul 1997

AYTMATOV, Cengiz(2010), *Ebedi Gelin, Dağlar Yıkıldığı Zaman*, (Çev.Prof.Dr.Ahmet Pirverdioğlu), Elips Kitap, Ankara 2010

AYVAZOĞLU, Beşir (1992), “ Bulut Cengizhan’a Niçin Küstü ”,*Türkiye Gazetesi*, 13 Mayıs (Mülakat)

BENNİGSEN, A.D. (1992), *Türk Lehçeleri ve Edebiyatları*, (Çev: Prof. Dr. Kemâl Aytaç), Ankara, Gündoğan Yayınları

ÇAĞIN, Sabahattin (2000), *Cengiz Aytmayov ve Gün Olur Asra Bedel Romanı*, İzmir, Akademi Kitabevi

ÇALIK, T. (2006), *Eğitimin sosyal temelleri, Eğitim Bilimlerine Giriş*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım

ÇETİŞLİ, İsmail (2004), *Metin Tahlillerine Giriş 2 / Hikaye Roman Tiyatro*, Akçağ Yay. Ankara

DOĞAN, İ. (2007), *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, Ankara, Pegem

Yayıncılık

ELÇİN, Şükrü (1993), "Sözbaşı" *Türk Edebiyatında Tabiat*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

ERBAY, N.Kübra (2002), *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Tabiat*, Kültür Bak.Yay. Ankara

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1990), "Cengiz Aytmatov Hakkında Bir İnceleme", *Türk Kültürü*, C: 28, Mayıs

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1997), *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*, 2.b Ankara: Akçağ Yayınları, 1997

ERCİLASUN, Bilge (1988), "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Tabiat." *Türk Kültürü Araştırmaları*, Ankara, (Prof. Dr. Şerif Baştav'a Armağan)

ERCİLASUN, Bilge (1990), "Cengiz Aytmatov Hakkında Bir İnceleme", *Türk Kültürü Aylık Dergisi*, 325, Mayıs

ERSOY, Necmettin (1990), *Semboller ve Yorumlarla Görünenden Görünmeyene*, Zafer ve Sena Ofset Matbaası

FOSTER, E.M.(1982), *Roman Sanatı*, (Çev. Ünal Aytılır), Adam Yayınları

GÖKÇE, F. (2009), *Değişme Sürecinde Devlet ve Eğitim*, Ankara, Pegem Akademi

KARAALİOĞLU, Kemâl Seyit (1980), *Edebiyat Akımları*, İstanbul, Yelken Matbaası,

KOLCU, Ali İhsan (2002), *Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov*, Ankara, Akçağ Yayınları

KONGAR, Emre (1981), *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul, Remzi Kitabevi

KORKMAZ, Ramazan (2008), "Aytmatov Anlatılarında Aşkın Eriştirici ve Dönüştürücü Gücü", *Bilig*, Yaz / 2008, sayı 46

MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çevirenler: Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları

MORAN, Berna (1988), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul, Cem Yayınevi

NASKALİ, Emine Gürsoy (1996), "Sovyet Türk Edebiyatı." *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1, Bahar

- NASKALİ, Emine Gürsoy (1994), "Yirminci Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı I", *Türk Dili*, S: 505
- NEMUTLU, Özlem (2008), "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Av Teması" *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/ 7 Fall*
- ORAL, Zeynep (1975), "Cengiz Aytmatov." *Milliyet Sanat Dergisi*, 147, Ağs.
- ÖZCAN, Tarık (2006), "Tarihî Roman Vadisinde Aytmatov'un Beyaz Gemi Adlı Romanının Çözümlemesi", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*, II. Oturum
- ÖZDEK, Refik (1993), "Cengiz Aytmatov ve Eserleri." *Türk Edebiyatı Fikir ve Sanat Dergisi*, 231, Ocak
- ÖZDEMİR, M.Ç. (2007), "Toplumsal Değişme Karşısında Aile ve Okul", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2)
- ÖZTÜRK, H. (1974), *Modern Eğitim Sosyolojisi*, İstanbul, Büyük Dağıtım Yay.
- RAYMAN, Hayrettin (2007), "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Folklorik Temeller" *Ankara I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiriler*, Cilt IV
- SÖYLEMEZ, Orhan (1995), "Cengiz Aytmatov'un Son Eseri Dişi Kurdun Rüyalari ve Sovyetler Birliği'nin Çöküşünü Hazırlayan Sebepler" *Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Dergisi*, 1, 84
- SÖYLEMEZ, Orhan (2009), "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kader ve Kadercilik" *Gazi Türkiyat*, Güz, sayı 5
- STEVİCK, P. (1988), *Roman Teorisi*, (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), GÜ Yay. Ank.
- ŞİŞMAN, Bekir (2007), "Cengiz Aytmatov'un "Elveda Gülsarı Adlı Eserinde Kırgız Folkloruna Dair Tespitler" *Ankara I. Uluslar arası Türk Dünyası Kültür Kurultayı- Bildiriler*, Cilt V
- TEKİN, Talat (1994), "Manas Özel Sayısı", *Anayurttan Atavurda Türk Dünyası. III. "Aytmatov Tanrısını Arıyor." Cumhuriyet*.
- TEZCAN, M. (1997), *Eğitim Sosyolojisi*, Ankara, Ank. Ün. Eğitim Bil. Yay.
- TURHAN, M. (1997), *Kültür Değişmeleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
- UZUN, Gülsine (2007), "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Yaratılış Ve Türeyiş Sembolizmi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring
- ZELİNSKİ, K. (1975), *Sovyet Edebiyatı*, İstanbul, Konuk Yayınları